

REVISTA

FUNDAȚIILOR REGALE

ANUL VIII

1 IANUARIE 1941

Nr. 1

D. CARACOSTEA	Neologismul văzut funcțional	3
V. VOICULESCU	Inscripție pe ușa unui atelier de artist	33
T. ARGHEZI	Stihuri de abecedar	36
MIHAIL ȘERBAN	Ies lupii din vizuini	39
N. DAVIDESCU	Voevozii din Lucina	84
LADMISS ANDREESCU	Note pentru sbor și sburători	91
IOANA POSTELNICU	Mona	101
JEAN MOREAS	A treia și a patra carte de stanțe (traducere de Al. Ciorănescu)	128
ERNEST BERNEA	Timpu! la țăranul român	140
ION PILLAT	Sonete	155

TEXTE ȘI DOCUMENTE

M. EMINESCU	Pajul Cupidon (cu o notă introductivă de Perpessicius)	159
-----------------------	--	-----

CRONICI

MASCA LUI BAUDELAIRE de *Constantin Stelian*; ANDERSEN IN ROMÂNIA de *Marcel Romanescu*; PUȘCHIN ȘI OVIDIU de *E. Dvoicenco și I. G. Dimitriu*; DESPRE VECHEA GRECIE de *T. Păunescu-Ulmu*; UN INCIDENT DIPLOMATIC PROVOCAT DE O REPREZENTAȚIE TEATRALĂ IN ANUL 1838 de *I. Horia Rădulescu*; GEORGE ENESCU ȘI GENIALITATEA POPORULUI ROMÂN de *Tudor Ciortea*; MADAM' TOLSTOI de *Otilia Cazimir*

REVISTA REVISTELOR

NOTE

„Viața cea de toate zilele”, romanul d-nei Ștefana Velisar - Teodoreanu — James Joyce — Michael Haberlandt — Scriitorii germani și războiul — Studiul d-lui H. Haufe despre noblețea rurală basarabeană — Jocul copiilor și tradiția populară — Istoria Transilvaniei în învățământul primar — „Oameni și Locuri din Caraș” de V. Birou — Noul roman istoric al d-lui C. Manolache despre Petru Cercel — „Contrapunct teatral” de Ion Cantacuzino — Poesia d-lui Vlaicu Bărnă — „Casa Terekov” de Paul Lahovary — „Ce-a văzut Ilie Pănișoră” de Ionel Teodoreanu — Expoziția pictorului I. Țuculescu — Umorul în muzică — „Demuzela Măriuța” de M. Jora — Felul de a compune al lui Schumann — Interpretarea lui J. S. Bach — „Nimeni nu se mai întoarce” — Revista spaniolă „Ejeocito” — Cărți Noi

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

REVISTĂ LUNARĂ DE LITERATURĂ, ARTĂ
ȘI CULTURĂ GENERALĂ

COMITETUL DE DIRECȚIE:

I. AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI, D. GUSTI,
E. RACoviȚĂ, C. RĂDULESCU-MOTRU, I. SIMIONESCU

Redactor șef:

CAMIL PETRESCU

R E D A C Ț I A
A D M I N I S T R A Ț I A
C E N T R A L A E D I T U R I L O R
F U N D A Ț I I L O R R E G A L E

B U C U R E Ț I I I I
39, BULEVARDUL LASCĂR CATARGI, 39
T E L E F O N 2 - 4 0 - 7 0

A B O N A M E N T U L A N U A L L E I 3 6 0
P E N T R U I N S T I T U Ț I I Ș I Î N T R E P R I N D E R I P A R T I C U L A R E L E I 1.500
E X E M P L A R U L 3 0 L E I

C O N T C E C P O S T A L N r. 1210

A B O N A M E N T E L E S E P O T F A C E Ș I A C H I T A P R I N O R I C E
O F I C I U P O S T A L D I N Ț A R Ă

M A N U S C R I S E L E N E P U B L I C A T E N U S E Î N A P O I A Z Ă

E D I T A Ț Ă D E S E C R E T A R I A T U L G E N E R A L
A L F U N D A Ț I I L O R C U L T U R A L E R E G A L E

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE

ANUL VIII, Nr. 1, IANUARIE 1941

BUCUREȘTI
UNIUNEA FUNDAȚIILOR CULTURALE REGALE
39, Bulevardul Lascar Catargi, 39
1941

NEOLOGISMUL VĂZUT FUNCȚIONAL¹⁾

După un secol și jumătate de receptivitate, situația la noi este dominată azi de fapte și întrebări noi.

Mai întâi, prevederile lui Maiorescu nu s'au împlinit. Cum am văzut, neologismele sporesc mereu, nu numai în limba comună, dar și în creațiunile pur literare. Noi structuri sociale se împărtășesc tot mai mult din bunurile culturii. Astfel, acea mișcare generală de sentiment care însoțește noile frământări sociale și naționale, și pe care Maiorescu o credea încheiată, a căpătat forme noi, într'un pronunțat cadru internațional, prielnic neologismului. Ziarele, administrația, armata, școlile, magistratura, organizarea economică sunt tot atâtea căi prin care pătrunde și circulă larg neologismul. Satele sunt prinse tot mai mult în formele de viață modernă. Mica burghezie rurală le răspândește prin contact zilnic în pături tot mai largi. Uriașa frământare care a dus la unitatea națională precum și lupta pentru restabilirea ei contopesc straturile sociale în stări de sentiment prin care multe cuvinte noi pătrund tot mai adânc. Și nu este o întâmplare că, oarecum printr'o lege a compensației, tocmai în regiunile care până acum fusese mai ferite de valurile neologismelor: Maramureșul, Bucovina și Basarabia, tineretul s'a arătat deosebit de simțitor față de prestigiul termenilor noi romanici. S'ar zice că, după un lung ocol și pe alte căi decât cele dorite de pu-

¹⁾ Fragment din *Expresivitatea limbii române*.

riștii latinști se săvârșește sub ochii noștri o largă reromanizare a limbii, ca să ajungem, în definitiv, printr'un proces nesilit la o poziție modernă nu departe de aceea la care au năzuit marii vizionari ai deșteptării ardelen.

În situația aceasta, literatura, fiind o funcțiune înaltă a vieții, nu putea să rămâie în afară de această mișcare. Astfel, împotriva prevederilor și dorințelor maioresciene, neologismul pătrunde tot mai mult în creațiunile literare. Genurile în plină dezvoltare, în deosebi romanul și teatrul, întrucât sunt oglinda vieții, trebuie cu necesitate să se pătrundă de acest larg proces. Valul modernist a adus o creștere a termenilor noi și în poezie, în așa măsură încât unii dintre cei mai aleși reprezentanți, d. Ion Barbu, de pildă, deschid larg porțile chiar și cuvintelor tehnice.

Lucrul nu se săvârșește fără o împotrivire instinctivă care, fapt remarcabil, pornește chiar din cercul poeților lirici. Fără îndoială, cea mai însemnată afirmare din lirica noastră de astăzi este aceea din jurul revistei *Gândirea*. Termenii vechi cu mireasma lor de taină arhaică găsesc o nouă valorificare. Antemergătorul mișcării, Gala Galaction, este depășit pe linia aceasta așa încât elementele slave, învăluite în atmosferă mistică, sunt puse în lumină ca o veche nestimată încrustată într'un pervaz modern.

Și este suficient ca să deschidă cineva lucrările colaboratorilor celor mai de seamă, d-nii L. Blaga și Nichifor Crainic, și se va încredința cum concepte și expresii apar în cadrul unei ideologii răspirat moderne. Este deci firesc lucru ca substratul străvechilor cuvinte scoase la iveală să aibă o coloratură nouă, străbătută de noua poziție. Asistăm deci și aici la o resurrecție de termeni, de origină slavă, dar cu o formă internă și un spirit neologist. Paralel cu aceasta, încep să fie valorificate expresii uitate ale descântecelor, care tocmai prin partea lor obscură deșteaptă ceva din misterul visiunilor primitive. Această încantare însă n'ar fi fost posibilă fără apropierea de regiunile acelea tainice ale sufletului pe care sentimentul modern de mister, psihanaliza, catolicismul și ortodoxismul existențial le actualizează. Dacă aceste nouă forme de poezie românească vor izbuti să creeze din materialul străvechi plâsmuiri care să

se încorporeze în cultura noastră, ele vor face dovada că, cel puțin într'unele domenii ale poeziei, este posibilă o expresie de sinteză între părțile până acum ocolite ale tradiției noastre și spiritul modern. Și aceasta va conta mult în istoria literaturii noastre. Mai greu se vor impune încercările acestea în domeniul teatrului, unde dramele d-lui Blaga, ca un sol izolat, au izbutit până acum să fixeze atenția publicului.

Aceste noi forme de autohtonism verbal afirmat în plină expansiune neologistă adaugă un nou aspect la o trăsătură originală a expresiei românești. Este ceea ce am numit legea alternației în dezvoltarea poeziei noastre : orice evoluție în sens modern aduce după sine instinctiv o încleștare în autohtonism.

Critica limbajului nostru va trebui să țină seama de aceste complexe realități, dacă nu vrea să alunece când în apologia necondiționată, când în osânda nemeritată a neologismului. Pentru aceasta însă este nevoie de mai mult orizont, ceea ce implică o adâncită înțelegere științifică. Spiritul doctrinar nu ne mai poate îndeștula.

Avem mai întâi nevoie de o istorie a problemei. În direcția aceasta, generația dela 1900 a adus un plus. Este mai întâi lucrarea d. Sextil Pușcariu, *Despre neologisme*, publicată în *Închinare lui N. Iorga* cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani (1931).

Studiul acesta marchează o dată în discuția problemei. Pentru prima dată chestiunea nu este privită doctrinar, ci se caută un temei științific pentru înțelegere. Normele sunt înlocuite cu ceva mai potrivit : tactul celui care uzează de neologism.

Un alt punct de vedere nou introdus de d. Pușcariu este factorul social, publicul către care se adresează scriitorul. Neologismul apare justificat de pregătirea auditorului de a-l înțelege și a-l gusta. În privința aceasta, amintesc o discuție care a stârnit multe discuții în Germania, tocmai în deceniul în care Maiorescu dăduse forma definitivă a părerilor sale. Este lucrarea lui G. Rümelin, *Die Berechtigung der Fremdwörter* (1887, Freiburg i. B.).

În plină acțiune antineologistă, el avusese curajul să afirme

că întru nimic nu-și simte conștiința apăsată dacă, la nevoie, întrebuințează un neologism, cum nu este turburat dacă se îmbracă în lână australiană, bea ceai chinezesc sau vin francez. Propunându-și să studieze termenii noi întru cât sunt indispensabili, găsește în vocabularul german 5000 de astfel de neologisme, principiul de selecție fiind astfel formulat. „Este îndreptățit orice neologism pentru care, în contextul în care este întrebuințat, nu poate fi găsit între cuvintele băștinașe un echivalent complet, sub condiția ca termenul nou să fie înțeles de acel căruia te adresezi“. Prin urmare, se afirmă două criterii de receptivitate : necesitatea și publicul, care, dacă nu înțelege, nu recepționează. Cercetătorul mai arată că, în fiecare limbă, problema neologismului se pune altfel. S'ar mai putea adăoga că fiecare generație își are problemele sale. Dacă, de pildă, la 1887, autorul mărginea numărul neologismelor împământenite la cinci mii (de atunci, firește, au sporit), pe când franceza în dicționarul lui *Littre* avea mai mult, explicarea stă în firea limbii germane : pe când Francezii recurg la prepoziții ca și noi spre a arăta raporturi, Germanii recurg la cuvinte compuse, ceea ce îngăduie o largă posibilitate de a crea din fondul lexical străvechi expresii pentru concepte moderne.

Recunoscând necesitatea neologismelor și tactul drept criteriu, d. S. Pușcariu arată și reversul unei neîngăduite receptivități. „Nici antineologismii, crezând că în epoca de internaționalizare și interdependență a civilizației putem trăi după principiul „prin noi înșine“; dar nici părăsirea ușuratică a tot ceea ce este tradițional și a ceea ce s'a adevărit prețios în decursul timpurilor“.

Se arată astfel și în acest domeniu necesitatea unei sinteze între tradiție și spirit modern. Și prin aceasta rămâne deschisă calea de valorificare atât a bunului străvechi, cât și a neologismelor, ceea ce duce la însăși problema lucrării de față : critica limbajului nostru sub raportul expresivității ¹⁾.

1) Față de poziția aceasta, pentru care elementele limbii nu pot fi fapte indiferente, cum ar fi semnele convenționale în știință, amintesc broșura d-lui Al. Graur, *Neologismele* (1937), care pledează pentru neologism.

În timpul din urmă, o contribuție care aducea orizonturi noi în studiul neologismului este aceea a d. *T. Capidan*, *Bilinguismul la Români și modificările din limbă* (Convorbiri literare, 1939 p. 509 — 532), unde, ocupându-se de bilingvism, domeniu cu totul necercetat la noi și întemeindu-se pe bogata sa pregătire comparativă, dela izvoarele indo-europene până la structurile romanice și balcanice, ne deschide posibilitatea de a intra mai adânc în procesul împrumuturilor. Aceasta ne arată că este nevoie să lărgim, după cum vom face mai jos, conceptul neologismului. Iar în ce privește aplicările literare și felul cum neologismele se răspândesc, bilingvismul își are aplicări și în studiul stilisticii. Întru cât mai toți marii noștri scriitori, dela Budai Deleanu până la Alecsandri și Eminescu, au fost bilingvi, adesea în expresia lor fondul străvechi românesc este în rodnică luptă cu valorile expresive altor limbi, așa cum am exemplificat.

Față de contribuțiile acestor lingviști, discuțiile recente sunt disparente. Apar numeroase articole și eseuri care, de fapt, aduc prea puțină lumină, întru cât rămân pe terenul pledoariilor pentru sau contra.

Ca să înalțe discuția într'o sferă pur științifică, Academia Română a pus la concurs problema aceasta. Și sperăm că se va găsi tânărul cercetător care, având pregătire lingvistică și simț literar, își va închina mulți ani adunării și sistematizării unui material din care va ieși multă lumină. Materialul va indica

Problema este aici privită prin prisma unor principii lingvistice, juste în sine. Lucrarea însă ne-a convins că problema aceasta nu poate fi adâncită nici numai de un lingvist pur, nici de un literat, ci ambele discipline se cuvine să colaboreze strâns. Părerile d-lui Graur apar clar, în resorturile lor, din următoarele formulări: „nu trebuie să uităm că cuvântul este un simplu semn, care trebuie să evoace o noțiune. N'are importanță dacă semnul este X sau Y, principalul este ca el să fie clar și să aibă pentru toți vorbitorii aceeași accepțiune“.

Dacă limba maternă ar fi un esperanto, așa ar fi. Pentru noi însă, destinele literaturii se găsesc înscrise în toată structura limbii. Și aspectul lexical are pentru expresie o însemnătate deosebită, cum am arătat în capitolul despre geografia lingvistică a estemelor.

instinctul limbii și direcția în care este nevoie de o terapie. Neologismele ieșite din uz vor arăta unde trebuie pusă frâna.

Pe lângă operele originale, enormul material al traducerilor rânduie cronologic va trebui să fie luat în deaproape considerare. Din lupta dintre diferitele neologisme și formele lor se va vedea că nu este indiferent dacă se împământenește un cuvânt și nu altul. O limbă se caracterizează nu numai prin virtualitățile proprii care nu pot fi redade într'alte limbi, dar și prin acele trăsături pentru care ea nu oferă echivalente. Simțul de limbă al lui Eminescu îi arătase că primele traduceri din beletristica străină au o sevă cum numai rar o întâlnim în traducerile de mai târziu. Și lucrul este firesc, pentru că în primele traduceri, până către 1850, fondul străvechiu al limbii este în luptă dreaptă cu expresia bogată a marilor creațiuni universale. Să urmărească cineva traducerile lui Simion Marcovici din *Noaptea* preromanticului Yung și va vedea în ce chip limba noastră bisericească oferea remarcabile echivalențe pentru multe din concepțiile înalte ale poetului străin. Cu toate lipsurile, traducerile noastre din clasicii creștini pregătise în cursul secolului al XVIII-lea terenul pentru recepționarea unei ideologii de semnificație mai adâncă și mai fină ¹⁾.

Toți beletristii noștri de seamă au fost și traducători. Și în munca aceasta limba lor s'a mlădiat unor cerințe expresive superioare. Cine va studia traducerile ideologice ale lui Eminescu

¹⁾ Lucrul poate să fie urmărit în chiar primele traduceri de cărți franceze în românește, unde lupta dintre neologismul grec și cel francez arată de pe atunci direcția dezvoltărilor viitoare. Alături de *a afanisi, a afierosi, anafora, apraxia, chendron, clironomie, epistimie, ipolipsis, etc.*..., neologisme grecești pentru *a ruina, a oferi, inacțiune, centru, patrimoniu, știință, reputație, etc.*..., — încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, avem neologismele românești: *bagatelă, bombă, exercițiu, parlament, publicațiune, relație, aliat*, apoi *afront, artileria, complimenturi, comisie; delicat, departament, manifestațiuni, ministru, minut, pact* etc... Cum vedem, încă dela sfârșitul secolului al XVIII-lea, unele dintre neologisme înfățișează chiar forma actuală și încă depe atunci își aveau corespondențe în neologismele intrate în rusă și în polonă (Cosco Olga, *Primele cărți franceze traduse în românește. Istoria lui Carol al XII-lea de Voltaire*. Cercetări literare, 1934 I. p. 102-114).

din anii lui de formațiune, bunăoară aceea din *H. T. Rötcher*, va avea înaintea lui un spectacol din cele mai interesante: cum fondul vechi al limbii colaborează cu neologismul francez împământenit până către 1870, pentru a da o transpunere finelor nuanțe și conceptelor estetice ale originalului german.

Dar nu numai munca aceasta a autorilor de seamă, ci și aceea anonimă a numeroșilor traducători din toate regiunile se cere luată în deaproape considerare, când este vorba de a urmări soarta neologismelor la noi. Limba fiind un produs de circulație socială, tocmai traducătorii mărunți dau măsura mijlociei publicului.

În sfârșit, discuțiile, prefețele, corespondența scriitorilor care au fost și traducători sunt menite să arunce lumină asupra problemelor de expresie: să citească cineva din corespondența lui Iacob Negruzzi, de pildă, părerea lui cu privire nu numai la lexicul unor scriitori ardeleni, dar și asupra așezării cuvintelor, întru cât bilingvismul germano-român introducea tipare străine de limba noastră ¹⁾).

¹⁾ Relevz următoarele păreri din corespondența lui Iacob Negruzzi cu *Harion Pușcariu*: În ceea ce privește limba, iarăși ved că cei mai mulți din scriitorii Români-Austriaci, nu pot gândi românește: ci gândesc nemțește apoi traducând în cap, scriu românește pe hârtie — ceea ce face că poporul cu anevoie îi poate înțelege. La Români frasa e atât de simplă: predicatul urmează îndată după subiect, totul este scurt și limpede. La Nemți vrctul vine la sfârșit, încât, după ce ai citit trei, patru rânduri, încă nu ai priceput nimic fiindcă nu ai dat ades de verbul ce explică totul. Frasa nemțească voind să cuprindă prea mult, devine întunecoasă. Românul adauge o a doua, chiar o a treia frază pentru același șir de gânduri și totul se explică mai bine. Ce-i drept cuvinte și frase sunt mai multe, dar ce face? Totul este să fie clar și înțeles. Schimbări de aceste am făcut mai multe în scrierea Dvoastre. Asemene în așa numitul „Nachsatz“, la noi mai ântei subiectul, apoi predicatul etc..., pe când la nemți e altfel. D. ex.:

Nach dem beschlossen wurde..., ging Șaguna.

După ce se hotări... Șaguna se duse.

eară nu cum scrieți Dvoastre:

După ce se hotări.. se duse Șaguna etc. Aceasta este o frază gândită nemțește. (I. E. Torouțiu, *Studii și Documente literare*, vol. V. București, 1935 p. 149-150).

Cum vedem, Negruzzi reia aici părerea din studiul lui T. Maioreșcu

Dar materialul, oricât de complet și sistematic ar fi adunat, nu este de ajuns. Mai este nevoie de o precizare a termenilor, apoi de o cercetare comparativă a problemei românești ținând seamă de ceea ce s'a lucrat științific în acest domeniu într'alte literaturi. Numai astfel vom putea vedea în chip critic ce se poate aplica la noi din experiența cercetărilor făcute mai larg într'alte limbi.

Numai când vom arăta în ce măsură neologismul este o problemă nu numai general-europeană dar una care trece dincolo și de hotarele continentului, alcătuind un aspect al întregii culturi moderne, numai atunci vom putea să precizăm poziția românească și să vedem în ce măsură și cu ce mijloace este necesară o contra-acțiune.

Mai întâi este nevoie să ne înțelegem cu privire la însuși termenul de neologism. Sfera discuțiilor se lărgește sau se îngustează după accepțiunea la care ne oprim. Și odată cu aceasta perspectivele de viitor se schimbă și ele când este vorba de soarta neologismelor în literatura noastră.

În amintitul studiu al d-lui S. Pușcariu, neologismul este definit „problema cuvântului intrat în limbă pe cale cărturărescă“. Definiția este influențată de acel *distinguo* pe care-l fac lingviștii între cuvântul împrumutat (*Lehnwort*) și neologismul propriu zis (*Fremdwort*). Cuvântul împrumutat aparține unui strat vechi și este deci împământenit, așa încât vorbitorul nu mai simte ca pe un element străin, pe câtă vreme neologismul este simțit azi ca ceva eterogen. Distincția aceasta circulă mai ales în filologia germană.

Privind stadiul actual al limbii, fără îndoială că distincția apare întemeiată. Dar se naște întrebarea : cuvintele noastre de

dela 1868 : *Limba română în jurnalele din Austria*. Vioiciunea tonului și adâncirea exemplilor la Negruzzi arată că poziția formulată de Maiorescu era viu împărtășită de întregul cerc, așa încât se naște întrebarea în ce măsură acesta a colaborat la întocmirea crezului comun. Astfel poziția aceasta înfățișează și un aspect social vădit și într'alte pasaje din amintita corespondență a lui Negruzzi, bunăoară, acolo unde el arată că limba din România e produsul unei colaborări largi a tuturor claselor sociale. (Op. cit. p. 152).

pagină neromanică, să zicem cele intrate în limbă în secolele X—XII-lea, n'au fost ele simțite mai străine chiar decât simțim noi multe din neologismele romanice de azi? Unele dintre acestea au, după cum am arătat, afinități cu vechiul nostru lexic de origină romanic, mai au și puțința de a se mlădia mai ușor tiparelor limbii, pe când acelea veneau dintr'o limbă cu o structură adesea profund deosebită. Prin urmare, luând drept criteriu sentimentul vorbitorului, toate cuvintele slave, câte fac parte din bunul azi comun al limbii noastre, au fost simțite la început ca neologisme. Și treptat s'a dospit într'atât cu viața noastră, încât rămân deapururi nedespărțite de ea. După vechime, al doilea criteriu pentru deosebirea neologismelor este originea cărturărească. Fără îndoială, acesta este cel mai bogat izvor, dar sunt și neologisme care ne vin, cum veneau odinioară cuvintele slavone, prin contactul direct: moda, articolele industriale, schimburile de comerț, politica, armata etc... Nu este o întâmplare că prima satiră îndreptată la noi împotriva cuvintelor noi este *Franțuzitele*, piesă reprezentată în 1835 și în care factorul modă, nu cel cărturăresc, apare ca izvorul principal pentru cuvintele noi. Recepțiunea neologismelor, pe căile directe necărturărești, a fost mai lămurit observată în teritoriile de graniță franco-germanice. Cel dintâi cercetător care s'a gândit să studieze comparativ împrumuturile din franceză în limbile germanice: olandeza, germana, engleza și suedeza, a arătat cum cuvintele netehnice pătrund pe următoarele căi: „contact personnel, liens politiques, rapports littéraires“¹⁾.

¹⁾ I. I. Salverda de Grave à Leide: *Quelques observations sur les mots d'emprunt*, în *Romanische Forschungen* XXIII Bd., Erlangen, 1907 (*Mélanges Chabaneau* p. 144-153). După cât cunosc, este primul studiu comparativ asupra cuvintelor de împrumut. Lăsând la o parte cuvintele tehnice, este stabilit că sunt cuvinte franceze împrumutate și în dialectele germane și în „patois“. Dintre cele trei sute de cuvinte netehnice înregistrate de F. Rümelin în amintita lucrare despre îndreptățirea neologismelor în germană, lipsesc în olandeză numai 42. Studiind o listă de neologisme engleze și numărând cuvintele franceze netehnice, Salverda a constatat că 2/3 sunt și în olandeză. În sfârșit, un specialist suedez a fost izbit de marea asemănare pe care o prezintă totalitatea cuvintelor franceze în suedeză și olandeză. De aici părerea formulată astfel. „Tout cela nous conduit à la

Relevarea contactului direct ca izvor al împrumuturilor, confirmată și prin direcția de cercetări cunoscută sub numele de „*Wörter und Sachen*“, arată că între cuvântul de împrumut și neologism deosebirea nu poate fi esențială. Acestea sunt numai *caziile* care prilejuiesc împrumutul. Cât privește *cauzele* care definitivează cuvântul împrumutat, ele sunt multiple, bunăoară faptul că fie ideea, fie lucrul erau până atunci necunoscute; apoi nevoia de nuanțe, de precizuni, de armonie, de mlădiere, nevoia de a acoperi printr'un eufemism asprimea cuvântului popular etc. etc. Cum vedem, cele mai multe cauze care încorporează un cuvânt nou sunt funcțiuni expresive. Cuvintele *inocent* și *venerat* sunt în largă circulație. Dar rare ori am văzut un mai larg efect într'o adunare publică decât atunci când *Delavrancea*, vrând să caracterizeze puținătatea mijloacelor intelectuale ale unui bătrân șef al partidului conservator, a aruncat expresia *inocență venerată*. Oricât ar fi căutat cineva în vocabularul băștinaș, orice alt mijloc decât eufemismul neologist n'ar fi putut stârni mai mult efect. *Caragiale* este o mină pentru efecte de tipul acesta.

conclusion que, chez les peuples germaniques, il y a des idées qu'on exprime de préférence par un mot français soit que cette idée soit particulièrement française. Et, quoiqu'on ne voie pas pourquoi des idées comme „plaisir“ et „triste“, qui sont rendus chez nous et ailleurs par des mots français, étaient plutôt désignées pour cela que d'autres, le fait que cet emploi n'est pas isolé et se produit indépendamment sur plus d'un point, ne peut pas être l'effet du hasard.

A mon avis, il faut distinguer entre l'occasion qui a fait qu'un mot s'introduit dans un pays étranger et la cause qui fait qu'il s'y établit définitivement. Or, pour le problème de l'emprunt, seuls les mots qui restent dans la langue étrangère importent. Tandis que les événements historiques, les rapports commerciaux et littéraires etc. qui ont donné lieu à l'emprunt sont d'un intérêt secondaire — d'ailleurs ils échappent le plus souvent à nos investigations — le fait essentiel et capital c'est que les étrangers font leur le mot emprunté“.

Am reprodus părerea aceasta pentru că are însemnătate principială, întru cât introduce factorul *durată* în studiul neologismelor și separă judicios *caziunea* împrumutului de *cauza* care-i asigură durata. Se deschide astfel calea către cercetarea funcțională, care însă este o poziție deosebită de aceea a cauzalității.

În genere, se dă ca semn deosebitor al cuvântului de împrumut faptul că în accent, foneme, ortografie și morfologie este adaptat limbii în care a fost adoptat. Dela *Heliade Rădulescu*, care în prefața gramaticii dela 1829 vorbise de haina românească a neologismelor, și până azi, cele mai multe dintre neologisme au căpătat la noi prin formă dreptul de cetățenie. Cele mai multe s'au rădăcinat prin compuneri și derivări.

Procesul de adaptare formală a cuvintelor călătoare a fost pus în lumină mai ales prin studiile de *geografie lingvistică*. Disciplina aceasta, urmărind de aproape circulația cuvintelor, a deschis alte orizonturi pentru înțelegerea felului cum se produce recepțiunea elementelor noi. Necesitățile care cheamă un cuvânt nou condiționează și dăinuirea lui. Pentru că prefacerile săvârșite în limbă au cerut imperios înlocuirea reflexelor lui *centune* prin *sută* și ale lui *pecorarius* prin *cioban*, acestea vor rămâne totdeauna. Geografia lingvistică a mai arătat cum cuvintele centrelor de cultură sunt larg recepționate în dialecte și potrivite noului sistem fonologic ¹⁾. Astfel, ceea ce la un moment pare nou, treptat capătă largă răspândire. Și adesea cuvintele împrumutate corespund unei adevărate nevoi de terapie lingvistică, înlăturând asociații de reprezentări vulgare, echivocuri și chiar confuzii supărătoare.

Era necesar să amintim aspectele acestea ale problemei, pentru că aceleași necesități care au prezidat la recepțiunea vechilor cuvinte neromanice prezidează și la răspândirea neologismelor de azi, care mâine pot fi atât de populare ca și cuvintele vechi. Când neologismul s'a definitivat și în limba comună și în circulația literară, deosebirea dintre el și vechile cuvinte de împrumut începe să se șteargă. Dacă termenii îndatinați au prestigiul vechimii și sunt însoțiți de svonul expresiei literare de până acum, neologismul necesar nu este un intrus, ci o rudă chemată după o lungă călătorie între ai săi. Și numai în măsura în care își dovedește destoinicia, servind țeluri comun — rămâne.

¹⁾ Ernst Gamillscheg, *Die Sprachgeographie und ihre Ergebnisse für die allgemeine Sprachwissenschaft*, 1928 p. 17 și următoarele.

Avem numeroase exemple care confirmă că ceea ce acum un secol era simțit ca neologism supărător și avea nevoie de tălmăcirile dicționarelor, azi este deplin încadrat în structura limbii. Și de bună seamă la fel, însă într'un ritm mult mai rapid, se va întâmpla și în viitor: multe neologisme vor intra în configurația limbii, ca un bun definitiv câștigat.

Privind lucrurile nu numai în timp, ci în esență, romaniști de seamă atenuează deosebirea dintre vechile împrumuturi devenite populare și neologism. Astfel, *Leo Spitzer*, polemizând cu adversarii germani ai neologismelor de origine romanică, relevă contradicția în care alunecă cei ce, făcând deosebirea dintre *Lehnwort* și *Fremdwort*, admit bunurile împrumutate de mult și osândesc pe cele recente. Pe drept cuvânt, lingvistul arată că ambele categorii sunt fețe deosebite ale aceluiași proces. „Se zice: ceea ce mai înainte a fost cu putință, trebuie să nu mai fie posibil de acum înainte. Dar inițiatul știe că fiecare cuvânt de împrumut a fost odinioară neologism. *Uhr*, ceasornic, a fost odată simțit ca și *cousin* și în fiecare perioadă a limbii sunt cuvinte care nu pot fi definite clar ca termeni de împrumut sau ca neologisme“. *Leo Spitzer, Fremdwörterhetz und Fremdvölkerhass. Eine Streitschrift gegen die Sprachreinigung*, Wien, 1918, p....)

La fel, *Elise Richter* în lucrarea utilă și prin bibliografia dela sfârșit, *Fremdwortkunde* (1919, colecția „Aus Natur und Geisteswelt“). După ce dă introductiv un număr de exemple pentru a caracteriza cele trei categorii de termeni: cuvântul popular-băstinaș, cuvântul de împrumut și neologismul, își formulează astfel părerea: „Se învederează că un cuvânt savant la origine, în decursul vremurilor pătrunzând în limbajul zilnic și dăinuind în acesta, poate să devie jumătate savant și chiar popular „exact la fel cum un neologism, prin cioplire în cursul vremurilor, trece în categoria cuvintelor de împrumut“. Astfel, *vinu* era în germană acum 1800 de ani un cuvânt străin, ca și temenul *Vinikultur* de azi, apoi a devenit un neologism, iar acum este de secole un cuvânt de împrumut vechi străbătut de sevă populară și de a cărui origină străină omul mijlociu n'are conștiință.

De această perspectivă în timp se cuvine să ținem seamă, atunci când osândim principal neologismele noastre. De un secol, unele au devenit bun comun, altele sunt pe cale să devină. Iar circulația multora din ele, la cei mai aleși scriitori ai noștri, arată că acestea nu sunt împotriva instinctului limbii pe care nu vor s'o strice, ci numai s'o întregească potrivit tiparelor ei.

Originea cărturărească nefiind nota esențială în definiția neologismului, rezultă că la noi toate cuvintele slave, nu numai cele bisericești, au fost la început simțite ca neologisme, ceea ce nu le-a împiedicat să devină cuvinte populare. Privind deci neologismele romanice de azi în perspectiva timpului, asistăm la un proces de împământenire, care în condițiile de circulație modernă intensă îmbogățește treptat mai întâi limba comună și apoi pe cea populară. Iar la obiecțiunea maioreșciană că acest proces nu poate atinge păturile adânci țărănești, răspunsul este că nici enormul număr de cuvinte savante recepționate în limba franceză n'a devenit bun comun al păturii țărănești, căci nu sunt încorporate în dialect decât în număr redus. Maioreșcu aparținea unui timp care avea ca ideal identitatea limbii comune a păturilor largi populare cu limba poeziei, ceea ce nu s'a întâmplat în nici o literatură europeană. Cum am arătat, distincția aceasta fusese făcută în judicioasele observații ale lui C. Conaki.

Ținând seamă principal de studiile asupra neologismelor la alte popoare, nu se cuvine totuși să credem că problema românească poate să fie deslegată, aplicând mecanic ceea ce am constatat aiurea. Dacă, după cum am arătat în capitolele anterioare, același element capătă valori felurite, potrivit structurii deosebitelor limbi, cu atât mai mult aceasta se întâmplă în domeniul neologismului văzut funcțional. Cuvântul de împrumut care ar fi strident în limba germană sau stricător în vre-o limbă slavă, la noi poate să pară mai puțin straniu și să devie element expresiv. De altă parte, este firesc ca împotrivirea noastră să fie câteodată mai vie decât în alte limbi romanice, unde contactul neîntrerupt cu latina a dat de mult limbilor

literare o configurație mai prielnică recepționării neologismului.

O parte din farmecul limbii noastre stă în faptul că nu putem fi nici simplă limbă a naturii necultivate, nici searbădă plantă de seră, ci făurim un instrument armonic în care ambele elemente să fie strâns contopite, cum n'ar putea face niciodată un compromis eclectic.

În lupta dintre cele două principii : purism autòhton și necesitate a îmbogățirii, și alte limbi au căutat să stabilească un echilibru. Niciodată însă exclusivismul n'a fost bun sfătuitor nici al artiștilor, nici al criticilor. Pentrucă în Franța ultimelor trei secole nu s'a pus niciodată problema cu atâta acuitate, voi lua ca pilde germane pe cel mai de seamă filolog și pe cel mai ales poet. Indirect, pozițiile lor vor arunca lumină și asupra problematicei noastre.

Și în creațiunea poetică, și teoretic, poziția lui Goethe față de neologism n'a fost niciodată hotărît dușmănoasă. Lexicul lui se află rânduie într'un dicționar complet (Paul Fischer, *Goethes Wortschatz. Ein sprachgeschichiliches Wörterbuch zu Goethes sämtlichen Werken*, Leipzig, 1924, XII, 905, pg.). În partea întâia sunt înregistrate 12.000 de cuvinte. În partea a doua, 6340 de neologisme. Proporția este într'adevăr surprinzătoare. Și ceea ce surprinde mai mult, este că unele n'au pătruns la noi, nici n'ar putea pătrunde : *deraisonieren*, *ennui*, *agacieren*, chiar și *inextricabel*, care pentru noi rămâne supărător. Chiar și în opere de înaltă stilizare, ca *Faust*, apar neologisme în fața cărora noi am reacționa.

Teoretic, Goethe a dat următoarea formulare : „Der Geistreiche Mensch knettet seinen Wortstoff, ohne sich zu bekümmern, aus was für Elementen er bestehe“ (1817). Dar tot Goethe a formulat și îndreptățirea tendinții de a purifica limba: „dass wir uns der Sprachreinigung doch auf alle Weise zu fügen Ursache haben“. Și aici ar putea cineva să arunce cuvântul de discredit-eclectism. Dar una este eclecticismul prin care culegi idei sau fapte disparate și altu' este eclecticismul prin care alegi cuvântul sau expresia necesare pentru o intenție unică. Oriunde este o alegere, apare un moment stilistic și, în

sensul acesta, dictonul lui Molière : *Je prends mon bien où je le trouve* vine din aceeași nevoie expresivă ca și formula mai sus citată a lui Goethe : creatorul își alege materialul lexical fără să se îngrijească din ce elemente este alcătuit.

Nimic n'ar putea caracteriza mai bine poziția goetheană față de problema noastră decât următoarea formulare din lucrarea lui, *Deutsche Sprache* : a purifica și totodată a îmbogăți limba maternă este preocuparea celor mai alese capete. Îmbogățirea se face însă numai prin recepțiune sau și prin valorificarea străvechiului lui fond, așa încât să se vădească latentă bogăție cuprinsă în el. Che tiunea aceasta, rân âne deschisă atât la Goethe cât și la urmașii lui de oriunde, pentru că lipsea o cale de a vedea virtualitățile artistice ale limbii materne.

Este instructiv să compari poziția lui Goethe cu convingerile aceluia care este privit ca patriarhul lingvisticii germane, *Iacob Grimm*. Mai întâi te izbește instinctiva și atât de moderna rezervă față de norme și „reguli“. Nu apare la el contrazicerea maioresciană: de o parte convingerea că limba este un produs care se dezvoltă organic, de alta lupta de a o supune regulilor, intervenind rațional în dezvoltarea ei.

Cum în arta grădinilor, secolul al XVIII-lea tăia și alinia ramurile copacilor după un tipar extern, ca în grădinile dela Postdam, tot astfel *Frederich cel Mare* îndemna să se scurteze terminațiunile cuvintelor, crezând că astfel limba va deveni mai mlădiaoasă și mai armonică, deși stă în firea limbii germane ca finalurile să fie răspicat rostite, ceea ce pentru noi este una din greutățile de a vorbi. De acest intervenționalism este străin Iacob Grimm. Singura modelare posibilă a unei limbi este aceea de a fi credincioasă firii ei, pentru a se desăvârși conform virtualităților ei.

Cât privește îmbogățirea prin neologism, Iacob Grimm descifra din soarta actuală a vechilor cuvinte de împrumut soarta multor neologisme. El mai știa că împrumutul lingvistic, ca și cel literar, poate să devie rodnic, căci originalitatea nu stă în material, ci în felul cum este prelucrat. Un material străin poate să devie reprezentativ pentru o cultură prin spiritul de care este străbătut și prin forma lui. La noi, acepțiunile mul-

tiple și adeseori noi ale acestor neologisme care au fost slavismele noastre fac adesea dovadă de spiritul nostru decât de al popoarelor dela care le-am împrumutat.

Iacob Grimm mai știa că nu tot ce e recepționat într'un moment dăinuște devenind bun comun. Dacă ar fi, de pildă, să credem că tot ce circulă azi în revistele, să zicem literare, ale tineretului nostru, cu acea ostentație neologistă care adesea, ca o foaie de viță, maschează golul, ar fi să dureze, ar trebui să fim tare îngrijorați și de viitorul literaturii și de cel al limbii. Dar, după cum gloriiolele de o zi trec mereu la hala de vechituri, tot astfel multe din scrierile de sticlă colorată neologistică vor rămâne curiozități în magaziile dicționarelor.

Poziția lui Iacob Grimm față de neologism a fost cercetată științific într'o lucrare a lui H. Diewerge, *Jacob Grim und das Fremdwort* (1935), care merită să fie meditată și de extremiștii receptivității neîngăduite și de aceia ai purismului intransigent. Ca și Goethe, lingvistul german are ca principal criteriu pentru încetățenirea neologismului: *necesitatea*. Dar după cum poetul credea că este îndreptățită și grija de puritate a limbii, tot astfel și filologul: când i se părea că un termen nou amenință să înlăture un cuvând străvechi, atunci neologismul trebuia să fie combătut.

Astfel, cu toată atitudinea nedoctrinară, care vrea să lase limbii jocul liber al înnoirilor, — la însuși Iacob Grimm se vede necesitatea intervenției.

După ce am arătat principalele poziții ideologice și practice atât ale lingviștilor cât și ale poeților, rămâne să arătăm ce și cum au lucrat acei care au simțit nevoia de o largă organizare a forțelor, de o colaborare, în *lupta contra neologismului*. În Germania, ne aflăm în fața unei opere colective care, atacată de unii, susținută de alții, a dat rezultate apreciable, nu atât prin colaborarea marilor personalități, cât prin asocierea, cu țeluri bine precizate, a păturilor mijlocii care se interesează de limba maternă.

După încercări anterioare neisbutite, s'a întemeiat la 1885, la Dresda, prima secție a unui *Deutscher Sprachverein* menit

să-și întindă ramurile asupra întregii Germanii și chiar asupra Germanilor de peste hotare. Societatea aceasta venea după un șir de încercări de a organiza o acțiune pentru puritatea limbii. De mult se afirmase nevoia de a reacționa împotriva invaziei neologismului prin dicționare menite să dea echivalente autohtone în locul termenilor noi. Noua societate a dovedit încă delă început mai mult tact întru cât și-a luat doi aliați: își propunea să cultive „păstrarea și reîntronarea adevăratului spirit al limbii germane“ și paralel cu aceasta, „să întărească conștiința generală a poporului german“. Astfel căuta să-și asigure, odată cu simpatia specialiștilor, și interesul păturilor largi. De fapt însă păstrarea caracterului propriu a rămas numai un deziderat: lipsea o cale științifică de a privi limba ca valoare, ceea ce, în plin pozitivism, nu se putea realiza.

În situația aceasta era firesc ca activitatea societății să se mărginească la lupta contra neologismului. Putem să ne dăm seama și de organizarea și de rezultatele acesteia datorită unei conștiințioase lucrări de doctorat: Otto Steurnagel, *Die Einwirkungen des deutschen Sprachvereins auf die deutsche Sprache* (1926)¹⁾.

În 1926, societatea aceasta avea 250 de ramificații, iar revista *Zeitschrift des deutschen Sprachvereins* (1886—1923) avea asigurată sprijinul altor reviste importante, în primul rând al revistei care stă pe masa tuturor profesorilor de limba maternă: *Zeitschrift für den deutschen Unterricht*, azi continuată prin revista *Zeitschrift für Deutschkunde*, în care se dă o iconă totală a problemelor care interesează studiul și învățământul limbii materne. La rândul ei, revista amintită a societății apare azi cu un titlu mai pregnant: *Muttersprache, Zeitschrift des deutschen Sprachvereins*.

¹⁾ Publicată în *Wissenschaftliche Beihefte zur Zeitschrift des deutschen Sprachvereins*, sechste Reihe, Heft 41, Berlin, Verlag des deutschen Sprachvereins. Lucrarea are la p. 106-108 și o bibliografie, care însă privește opera celor care au lucrat în aceeași direcție, nu și a adversarilor. Printre acestea se află și personalități proeminente, ca Hans Delbrück și Gustav Roethe.

Dela început, cuvântul de ordine al societății și al revistei a fost : „nici un neologism, pentru ceea ce poate să fie exprimat prin fondul limbii materne“. Un merit al acțiunii este că nu a plecat numai dela literatură ca prin aceasta să influențeze viața, ci și-a dat seama că literatura, fiind o expresie a societății, acțiunea de naționalizare a limbii trebuie să dea o susținută atenție feluritelor domenii ale vieții moderne. Astfel se asigură în limba comună o temelie pentru expresia literară. Când în vorbirea zilnică zici: *abdicație, aberație, abonament, abrupt, absolut, articol, asociație, atlet, telefon, telegraf, etc...*, este firesc ca și în roman și teatru să circule astfel de cuvinte.

S'ar zice că limba administrației și a legilor corespunzătoare nu are nimic comun cu expresia literară. Și totuși amintesc că un Stendhal, de pildă, găsea un model de exprimare în *Codul Napoleon*, pe care îl admira pentru însușiile de limpezime, ordine, concentrare și precizie. Un interesant capitol s'ar putea scrie comparând vechiul *Regulament* al Academiei Române cu noul regulament votat în 1939. S'ar vedea cum vechea redactare a fost îndreptată, și s'ar fi mers mai departe, dacă unele cuvinte, ca *plen*, n'ar fi fost consfințit prin uz.

În ce privește terminologia vieții și organizării noastre agricole, amintesc că d. Ionescu Sisești a luat o binefăcătoare inițiativă pentru naționalizarea terminologiei. Și exemplul acesta s'ar cuveni să fie urmat și în alte domenii. Pentru legislatorii noștri, ar fi de cel mai mare folos să cunoască eforturile făcute cu concursul dat de Societatea pentru limba germană, în direcția unei formulări legislative cât mai potrivită cu firea limbii și cu înțelegerea obștească. Nu publicul este făcut pentru legi, ci legile pentru public. Câte neînțelegeri, procese, câtă inevitabilă pierdere de timp luat dela munca productivă nu s'ar cruța! Se poate zice că una din plăgile vieții noastre juridice a fost distanța dintre terminologia împrumutată și înțelegerea obștească. Când citești pe două coloane proiectele textelor de legi întocmite de autorități și alături îndreptările propuse de amintita Societate pentru limba germană, îți dai seama că există și o stilistică a dreptului care nu mai poate păstra peruca doctorală a cancelariilor trecute și nici bonetul revoluționar al

vorbii care îmbăta. Dacă este un domeniu în care se impune să fie afirmat imperativul înțelegerii obștești, acesta este al legislației. Norma lui Ihering „Dătătorul de legi trebuie să cugete ca un filozof, să vorbească însă ca un țăran“ a călăuzit ca un ideal pe cei ce au lucrat din partea Societății pentru limba germană la redactarea definitivă a textului multor proiecte de legi. Pe baza materialului păstrat în arhivele Societății, amintita lucrare arată principalele categorii de greșeli împotriva spiritului limbii, bunăoară, exagerata întrebuițare a formelor pasive moștenită din tradiția textelor latine, pe când legea trebuie să exprime o subordonare activă din proprie hotărâre.

Firește, în afară de stil și formă a limbii, numeroase neologisme au fost înlocuite, întru cât existau bune expresii în limba maternă. Interesant este să se observe care au fost terenurile în care au putut să pătrundă propunerile de naționalizare și în ce domenii nu au fost acceptate de legiuitor. Pe când Codul de comerț și legea emigrării arăta puține modificări, desigur pentru că au un caracter internațional, în Codul civil, în Dreptul penal, în legile de asigurare, etc... s'au putuț introduce modificări în direcția naționalizării expresiei.

Nu mă pot opri la toate ramurile în care s'a afirmat cu succes această acțiune. Treptat, poșta, calea ferată, limba armatei, a reprezentărilor populare, a ministerelor, a administrației comunale, a bisericii chiar, a fost modificată în direcția dorită. În afară de viața de stat, diferitele manifestări sociale independente : limba societăților, a firmelor, a comerțului, a băncilor, a medicinei, a teatrelor și a muzicii, a asigurărilor, a sportului, chiar și a listelor de mâncare și a numelor de persoană, — toate aceste aspecte ale vieții au primit impulsul de naționalizare a expresiei. O concepție unitară și un plan stăruiitor urmărit.

Această acțiune privea numai viața, nu și literatura, pe care A. Russo o numea „pâinea zilnică a poporului“. De atunci, o altă pâine de toate zilele a căpătat o însemnătate covârșitoare : presa. Și în această direcție a vieții publice, societatea a desfășurat o acțiune stăruiitoare. Este necesar s'o înfă-

țișez, pentrucă are multiple legături cu literatura, și ar fi bine să fie cunoscută de presa noastră, din care, mai ales în ultimul timp, s'au ridicat glasuri sincere împotriva împetrițării limbii.

La început, comitetul societății s'a adresat către 600 de ziare cu rugămintea ca „presa să colaboreze și ea la lupta neologismelor de prisos, așa încât să întrebuințeze expresii naționale în locul celor streine“. Și pentrucă o astfel de revoluție introdusă de o dată ar fi dat greș, s'a dat sfatul ca înlocuirea să se facă treptat. Stăruitor, adresa a fost repetată. Un gând fericit a fost acela de a se alcătui o broșură cu titlul *Frecvente neologisme în presă* care, în 1890, a fost trimeasă ziarelor. Astfel, acțiunea a căpătat amploare. La rândul lor, ziarele au trimes colaboratorilor comunicate, cu rugămintea să se conformeze. Un ziar de provincie a început să publice liste de neologisme apărute în presa locală. Și în loc să recurgă la ironie a luat calea mai rodnică, s'a adresat autorilor cu rugămintea de a înălțura cuvintele supărătoare. Chiar și anunțurile au căpătat altă înfățișare, punându-se la îndemâna clienților liste de echivalente germane pentru mica publicitate din gazete. Aceasta a avut influență asupra feluritelor ramuri de activitate practică. Astfel, presa a făcut o utilă operă de raționalizare. Cum vedem, ne aflăm în fața unei mișcări populare care cuprinde toate clasele și îndeletnicirile sociale.

Treptat, toate domeniile vieții publice au primit astfel de prefaceri. Pe teren didactic, legile și regulamentele școlare au fost revizuite din îndemnul Societății pentru îndreptarea limbii, s'au luat măsuri ca numai acele cărți didactice care sunt model de limbă curată să fie introduse în școli, iar dintre neologisme să fie permise numai acele strict indispensabile învățământului.

Amintesc acestea pentrucă, la noi, profesorului de limba maternă i se cer multe. Uităm însă că adesea ceea ce face el desfac ceilalți și că numai colaborarea tuturor specialiștilor trebuie să ducă la o efectivă cultură a limbii.

La noi, învățământul limbilor străine, și mai ales al limbii franceze, unde se află mina de neologisme, trebuie să ție seamă

de trăsăturile proprii diferențiate, mai ales când este vorba de a traduce și a interpreta bucăți de lectură. Iată de ce nu mă unesc de loc cu o metodă care pare că se răspândește acum în învățământul limbii franceze: aceea de a alege în manualele didactice, mai ales pentru începători, texte în care foiesc cuvinte din cele câte circulă, fie în presă, fie în vorbirea zilnică¹⁾. Școlarul capătă iluzia că face progrese repezi. Inspectorul iese satisfăcut. Când însă dai unui absolvent să interpreteze un text, vezi ce puțin s'a făcut pentru adevărata cunoaștere a limbii străine și a celei materne.

Dintre toate mijloacele de luptă împotriva neologismului, acela care a avut mai multă influență asupra limbii literare și chiar asupra celei științifice, a fost alcătuirea unui instrument de lucru care s'a născut în afară de acțiunea societății amintite. Vreau să vorbesc de dicționarele de neologisme, care ar fi imperios necesare și la noi, alcătuite însă într'un alt spirit decât acela pe care l-am constatat în amintitele noastre dicționare. Atât Heliade, cât și Negulici și Stamati, cât și toți care au dat la noi astfel de repertorii, au urmărit să ne înlesnească în

¹⁾ Citez din *Principii călăuzitoare la compunerea manualului de cl. I pentru limba franceză*, în care un coleg, excelent de altminteri își formulează următoarele convingeri cu privire la felul cum trebuie să fie predată limba franceză în gimnaziu. „După judecata noastră, există un fel românesc de a preda limba franceză. Suntem latini, crescuiți la școala franceză; avem în limba noastră cuvinte de origină latină, apropiate de cele franceze; posedăm chiar un mare număr de cuvinte care sunt luate direct dela Francezi. Pentru ce, în predarea limbii franceze, am renunțat la acest avantaj deosebit de important?“. Și, ca urmare, în prefața la ediția a II-a a lucrării sale, *Première année de français* d. N. Șerban, mărturisește: „în alcătuirea textelor am întrebuițat, pe cât posibil, cuvinte franceze care se aseamănă cu cele românești. Iar în manualul de clasa II-a, de pildă, dau bucăți menite să pue în practică metoda. Citez un aliniat, cum sunt cele mai multe. „Le bateau appartenait au Service Maritime Roumain. Il était confortable et rapide. La nourriture était bonne et abondante. L'orchestre donnait des concerts admirables“.

Din punctul de vedere al limbii franceze, calca aceasta poate să prezinte unele avantaje, deși am cuvinte să mă îndoiesc că foloasele sunt te-meinice. Dacă însă învățământul trebuie să fie însuflețit de o concepție uni-

țelegerea termenilor împrumutați. La fel și dicționarele similare franceze. Pe lângă astfel de lucrări necesare, care sunt însă un instrument în serviciul răspândirii neologismelor, lupta pentru naționalizarea limbii materne a dus la răspândirea unui nou tip de dicționar: *Verdeutschungswörterbuch*, menit să pună la îndemâna oricui termenul chemat să înlocuiască pe cel străin.

Am înaintea mea două tipuri de astfel de dicționare. Unul cuprinde aproape toți termenii noi câți au găsit răspândire în limba germană: este dicționarul lui Ioh. Heyse, *Fremdwörterbuch*. Cât de util este se vede din faptul că până la 1922 ajunsese la ediția XXI-a, care ține seamă de circulările oficiale cu privire la înlocuirea neologismelor. În această ediție, totalul lor se urcă la circa 30.000 de cuvinte.

Mai la îndemâna tuturor, și cu un scop restrâns la înlocuirea neologismelor, este tipul de dicționar reprezentat de *Verdeutschungswörterbuch* de Otto Sarazzin. N'am la îndemână o ediție recentă, ci numai pe a treia, cea din 1906, care conține circa 10.000 de cuvinte, cele mai răspândite. Fără să-mi însușesc toate punctele de vedere ale autorului, relevz numai uti-

tara, limbile străine se cuvine să aiba un îndoit țel: sa te ducă în structura lor proprie și să fie un prilej de continua lămurire diferențială a structurii proprii limbii. În chipul acesta, pentru cultura limbii materne va cere totdeauna și va încuraja, nu traducerea prin decalc, ci prin confruntarea cu termenii autohtoni. Căci elevul deprins dela început sa facă apropiere de identitate, va rămân a cu iluzia ca stapânește ceva din vocabularul amb lor limbi, pe când în realitate va avea prea puțin din fiecare!

Raportul dintre limbile străine și cea maternă în învățământ a fost de aproape considerat de R. Hildebrand și școala lui. Pentru Hildebrand, neologismul este un izvor de neclaritate și de neexpresivitate, pentru că este „desfacut și depărtat de vizualitate și simțirea primitivă”. De aceea, neologismul turbură unitatea expresiei. El introduce în limbă și o schimbare în căderea tonului. Cel mai însemnat mijloc de reacțiune este însăși școala. De aceea profesorul de română trebuie să colaboreze cu cei de limbă străine, aceștia lămurind diferențele dintre limba maternă și cele străine, din punctul lor de vedere, acela din punctul de vedere al limbii materne. În chipul acesta se formează un sentiment al limbii, pe câtă vreme, relevând asemănările scapă tocmai esențialul. (Compară R. Laub, *Rudolf Hildebrand und seine Schule* (1903) p. 34-34)

litatea lucrării. El însuși mărturisește că hotărîrea de a primi sau respinge un neologism, atîrnă de concepția personală a celui ce ia o hotărîre.

Folosul unui astfel de dicționar stă în sugestiile de înlocuire pe care le oferă. Scriitorul modern gîndește adesea și într'o altă limbă decât cea maternă. Fiind un bilingv, cuvintele străine i se oferă cu ușurință. Iar lenea de a căuta echivalentele înlesnește îngrămădirea termenilor străini. De mult, am văzut pe masa de lucru a unor specialiști străini astfel de dicționare și ei mi-au mărturisit utilitatea lor.

Și aici însă ceea ce se potrivește unei limbi nu are în aceeași măsură aplicarea la o alta. Am arătat în discuția părerilor lui Titu Maiorescu cum normele lui de înlocuire cer să fie privite cu mult simț critic. Germanii au posibilitatea largă a cuvintelor compuse, pe care noi n'o avem; aceasta reduce considerabil posibilitatea înlocuirilor. Apoi adesea echivalentul limbii materne rămîne o aproximație. Ceea ce la prima vedere poate să pară nemerit, privit mai de aproape își vedește scăderile. Să zicem că un astfel de dicționar vrea să dea echivalente românești pentru neologismul *mediu*. Cuvîntul s'a generalizat la noi pentru francezul *milieu*. Zicem mediul înconjurător pentru a reda cunoscutul concept al lui H. Taine. Maiorescu zicea *încunjurimea*, care a pătruns, dar care are și neajunsuri. Mai întîi, în această echivalență, intră și o contaminare cu neologismul *ambianță*. Apoi, *încunjurime* este prea legat de reprezentari concrete, așa încît se aplică mai greu la aspectele intelectuale, ca de pildă *mediul ideilor*. Să zici *teoria încunjurimii* sună forțat, iar să zici *mijlocul* sau *mediul înconjurător* este nu numai greoaie perifrază, dar și o tautologie.

Intr'un astfel de dicționar va trebui să se țină seamă de întreaga poziție proprie a limbii noastre. El trebuie să fie conceput nu ca un mijloc de înlocuire mecanică a neologismelor, ci ca un mijloc de critică a lexicului în funcțiune de cultură a limbii. Este timpul deci să ne dăm seama că vocabularul limbii materne nu este un ierbar de plante uscate, ci un ansamblu de configurații, de armonizări și diferențieri prin care unele grupe pot fi opuse altora. Ordinea alfabetică în care se prezintă dicționarele este

una și adâncirea structurală cu arătarea feluritelor configurațiuni și funcțiuni expresive este alta. Fire nevăzute leagă cuvintele între ele. Și dacă pentru vorbitorul de astăzi originea cuvintelor pare indiferentă, încât s'ar putea ușor alcătui fraze din cuvinte de zece până la cincisprezece de diferite origini străine, rămâne deschisă întrebarea: oare frecvența și repartitia cuvintelor de puțină proveniență într'o anumită operă nu este în legătură cu anumite funcțiuni expresive proprii deosebitelor grupe de cuvinte? Chestiunea aceasta și alte multe asemănătoare au fost puțin cercetate nu numai la noi, dar și aiurea. Dacă, de pildă, aș alege *O noapte furtunoasă* de I. L. Caragiale și aș observa mai întâi global, apoi parțial, potrivit actelor și scenelor, densitatea cuvintelor de felurită origină, s'ar putea învedera, așa cum a arătat d. D. Mazilu pentru Luceafărul lui Eminescu, certe funcțiuni expresive pentru certe categorii de cuvinte.

Ne-ar duce prea departe să arătăm tot ce este de făcut pentru a se deschide căi noi în studiul expresivității lexicului. În acele *Thèses* puse în fruntea primului volum din *Travaux du cercle linguistique de Prague* (1929), cap. al. VIII-lea: *Problèmes de méthode de la lexicographie slave*, se arată că lingviștii trebuie să lucreze, nu numai la examenul materialului, „mais aussi à l'élaboration de méthodes régulières d'étude“. Din nefericire, străbătând publicațiile cercului, constați că tocmai problema aceasta, a căilor necesare pentru a pătrunde configurația lexicului și, prin aceasta trăsăturile specifice ale deosebitelor limbi, este partea deficitară a noilor studii de lingvistică. Aceasta provine din faptul că și aici lumina vine de sus, din creațiunile literare pentru care se cere continua colaborare a celor două discipline.

Când V. Hugo, de pildă, afirmă că a pus un bonet roșu pe vechiul dicționar, vrea să indice prin aceasta o largire în sens popular a lexicului. Dar o poziție personală față de lexicul limbii materne este de fapt proprie tuturor scriitorilor de seamă. La concepție proprie, lexic deosebit. Incercările de a explora structurile lexicale, ținând seamă și de poziția scriitorilor față de neologism, arată că totul atârnă de concepția totală

a fiecăruia dintre scriitori. Astfel, un cercetător, studiind lexiconul lui *Michelet*, arată cum revoluțiunea dorită de V. Hugo este mai larg realizată de istoricul studiat, la care scoate la iveală un mai pronunțat „*libéralisme en matière de vocabulaire*“¹⁾. Dar a arăta că la *Michelet* apar neologismele: *ar-lequinade, banquiste, boursicoter, chloroformiser* etc., înseamnă a nu trece de simpla inventariere a unui dicționar, ceea ce pentru funcțiunile expresive rămâne un material haotic, nefiind integrat în ansamblul dat și nici studiat diferențial în configurația lui.

¹⁾ Refort (Lucien), *Essai d'introduction à une étude lexicologique de Michelet*. Paris, 1923. IV + 49 [—51] p. Afară de relevarea liberalismului în materie de limbă, lucrarea nu aduce însă nici o contribuție temeinică și nici un punct de vedere rodnic. În loc de o alegere din câteva opere și un total de cuvinte mărginit la 24 de coloane, ar fi fost mult mai utilă cercetarea completă lexicală a operei dominante, *Histoire de France jusqu'au XVI-e siècle*, cercetată pe secole, așa încât să intre și timpurile moderne. Și în fiecare dintre aceste perioade aș fi vrut să văd raportul dintre deosebite categorii de cuvinte. În cadrul acesta, lista de neologisme ar fi devenit într'adevăr semnificativă prin curba creșterii sau descreșterii potrivit deosebitelor aspecte ale vieții în mișcare.

Lucrarea aceasta nu putea să aducă însă contribuția dorită în materia de studiu lexical, pentru că ea urmărește de fapt un număr de rubricări potrivit preocupărilor curente ale stilisticii. Dacă astfel de rubricări sunt singurele posibile, în stadiul actual al cercetărilor de stilistică generală, atunci însă când se aplică asupra unui autor, ele nu ne mai pot îndestula.

Pentru a arăta preocupările de stilistică generală a unei limbi, voi aminti punctele de vedere din care Marouzeau consideră lexiconul: *Physionomie du mot*; *Consistance du mot*: *mots longs, mots brefs*; *Constitution du mot*: *termes grammaticaux, éléments suffixés, désinences flexionnelles, éléments préfixes, mots comparés*; *Sens et valeur du mot*: *aspect concret et abstrait, mot*; *Consistance du mot*: *mots longs, mots brefs*; *Constitution du mot*: *romanité, hellénismes, néologismes, archaïsmes, vulgarismes*; *Tons et genres*; *Conditions d'emploi*. (J. Marouzeau, *Traité de stylistique appliquée au latin*. Paris, 1935, p. 83-189).

Am amintit punctele de vedere ale lui Marouzeau, pentru că, dintre toți lingviștii, acesta este cel care a aplicat vederile lui Charles Bally la stilistica unei limbi. Comparând cineva acest fel de a vedea cu cel din prezenta lucrare și din altele anterioare, va putea vedea prin ce se deosebește poziția noastră în studiul expresivității în comparație cu cea reprezentată prin amintiții stilști francezi.

Un dicționar de neologisme pus în slujba expresivității românești trebuie să ție seamă și de configurația familiilor de neologisme, întru cât ele au afinități cu elementele romanice populare din lexicul nostru. Și aceasta pune la tot pasul probleme românești. Spre deosebire de franceză, noi am moștenit cuvântul străvechi *împărat*. Oricât s'ar crede că omul din popor nu simte afinitatea dintre acest cuvânt și neologismul *imperator* cu întreaga lui familie de cuvinte, este suficient să observe cineva la copiii de școală care nu știu latinește reacțiunea firească de recunoaștere când cele două cuvinte sunt alăturate. După cunoscuta normă maioreseiană, ar trebui să înlăturăm neologismul *imperiul* pentru că avem *împărăție*. Dar neologismul *imperiul* are o trăsătură de răspicată afirmare a puterii, pe care nu o are cuvântul băștinaș. Când deci, în limba populară există un cuvânt cu o rădăcină devenită atât de rodnică în expresia modernă, avem un însemnat punct de sprijin pentru întreaga familie de cuvinte. Și dacă în franceză, unde lipsește cuvântul popular, nimeni nu simte supărător familia de cuvinte: *empire, empereur, impérieux*, etc..., la noi, unde cuvântul a rămas acasă, vom putea crede că neologismele acestea sunt mai străine decât în franceză, vom arăta deci, în dicționarul nostru de neologisme, că e firesc să zicem *modul imperativ*, nu al poruncii, *imperial*, alături de *împărătesc, imperialism, imperios* etc... Iar în terminologia filosofică, *imperativul categoric*, porunca de neînlăturat a datoriei în sens kantian, va fi mai ușor încetățenit prin această atmosferă de cuvinte în care se încorporează. În chip firesc, exemplele ar putea fi înmulțite, dar nu asupra lor pun accentul în acest capitol, ci asupra felului de a vedea structural problema înco porării și înlăturării neologismelor.

Cu rezervele indicate, un dicționar al neologismelor, având echivalentele lor populare, este și la noi un necesar instrument de lucru. Directivele alcătuirii lui ies din tot ce am arătat până aici. Mai întâi, este nevoie de o inventariere cât mai completă, însoțită de trimeteri din care să reiasă dacă termenul este frecvent sau întâmplător întrebuițat. Paralel cu dicționarul general, avem nevoie de dicționare pe specialități, cu echivalentele

posibile pe care numai specialistul ar fi în stare să le propună. Traducerile de opere literare, dela primele încercări până la cele actuale făcute de cunoscători, se cer deaproape cercetate. Oscilările și formele dobândite până acum ne vor arăta direcția procesului de împământenire. Primele tălmăciri, fie prin perifrază, fie direct, pot da, uneori, sugestii fericite. Pentru a putea urmări receptivitatea, se cuvine să fie semnalate împotrivirile, -și cele vechi și cele noi. Adesea în presă apar observații care n'ar trebui pierdute.

Pentru a ne fixa asupra echivalențelor românești, discuții și anchete sunt binevenite. Ori de câte ori cineva întâlnește, fie un cuvânt băștinaș, fie o creațiune nouă din fondul popular, prin care s'ar putea înlocui neologismul, semnalarea cuvântului și înregistrarea lui sunt necesare. Concep chiar unele hărți de atlas lingvistic în care, prezentându-ne un obiect pentru care circula un neologism, „subiectul“ să fie întrebat cum s'ar putea zice mai pe româneste. Și, dacă subiectul este puțin inventiv, atunci întrebarea se cuvine să fie larg răspândită în localitate. S'ar putea astfel înregistra interesante creațiuni populare, câteodată chiar fericite. Mânuite de scriitori și puse în lumină prin critica limbajului unele ar găsi răspândire. Și chiar dacă neologismul ar dăinui, coexistența unor sugestive expresii populare, va ține trează creativitatea. De câte ori nu ești uimit să ascuți cum un om din popor creează un cuvânt care ar merita răspândire. Intr'o localitate din Ardeal, pentru *chibrit* am auzit *aprinjor*. Azi, atât pentru a numi noile închizătoare dințate care au înlocuit nasturii în îmbrăcăminte de sport și în „poșetele“ doamnelor, circulă neologismul *fermoir*. Prima echivalență care ar apărea într'un dicționar de neologisme, ar fi *incuetoare*. Cuvântul n'ar avea nimic propriu și nu ar putea pătrunde. Dar o servitoare, observând dinții metalici și făcând transpunerea metaforică zimți, denumește fermoirul *zimțar*. Vorbindu-se de ea, făcând-o să circule, contribuim la punerea în valoare a unui echivalent, fără îndoială, superior neologismului. Intr'alte părți, unele Academii, cea ce hă bunăoară, au pus la concurs aflarea potrivită a unui cuvânt propriu pentru un neologism. Pe lângă această cale, mai

nimerită mi se pare aceea care ar provoca direct nesfârșita putere creatoare a denumirii populare. S'ar isca o luptă între cuvinte, selecționându-se cel mai potrivit și expresiv. Să nu uităm că pătrunderea unui singur cuvânt nou atrage după sine o întreagă serie, nu numai din aceeași familie, dar și din altele. Rezistând primelor infiltrații, rezistăm unor întregi configurații noi care, altminteri, și-ar croi cale. Și aici se poate aplica dictonul : „cine învinge fără luptă, biruește fără glorie“.

Pentru un dicționar de neologisme, astfel cum îl concepem, dacă transpunerile prezintă greutate, inventarierea va fi lesnicioasă. Dicționarul Academiei a avut, spre deosebire de *Magnum Etimologicum*, gândul să înregistreze și această parte a lexicului. Frecvența dovedită prin citatele cât mai complete din scriitorii cu recunoscută valoare, va fi un semn al încetățenirii. Firește, termenii tehnici sunt necesari numai în măsura pătrunderilor în limba generală a culturii. Altminteri trecem în limba specializărilor, care mai rar intră în domeniul expresivității literare. Pentru ca să ne dea un material cât mai concret în direcția românizării, Dicționarul neologismelor va trebui să ceară concursul tuturor scriitorilor de seamă care, întrebați asupra propriilor expresii, sunt în măsură să arate unde și cum contextul n'ar suferi prin înlocuirea neologismului. În seria de *Mărturisiri literare* ale scriitorilor noștri de seamă am atins, câteodată, și astfel de întrebări în vederea unei stilistici și poetici controlate oarecum și experimental. Am citit, de pildă, unui scriitor o strofă din opera lui, înlocuind un cuvânt prin altul. Și am căutat să surprind reacțiunea. La prozatori, am înlocuit și expresii. În genere, am observat că înlocuirea unui cuvânt băștinaș printr'un neologism este mai repede simțită decât introducerea în text a unui echivalent popular. Pe calea aceasta mi-am dat seama ce pretioasă ar fi colaborarea scriitorilor noștri de seamă pentru alcătuirea unui dicționar de înlocuirea neologismelor.

Odată tipărit, un astfel de instrument de lucru va avea larga colaborare a publicului, așa cum au avut și dicționarele similare străine care, dela ediție la ediție, au dat un material tot mai bogat. În jurul unui astfel de dicționar e firesc să se

concentreze întreaga luptă și în direcția îmbogățirii și a rero-manizării, și în direcția tot atât de necesară a valorificării moderne a termenilor populari. Sinteza lexicală între tradiție și modernism este indicată dela sine ca instrument al expresivității de mâine. Critica limbajului este chemată să netezească asperitățile.

Până aici am privit mai ales problema românească în sine, ca însă are și o față mai largă. În selecțiunea necesară a ceea ce trebuie să fie definitiv încorporat în expresia românească, mai este un criteriu care și acesta se impune nu dogmatic, dar din însăși viața lingvistică, de data aceasta întregii culturi europene. Străbătând dicționarele de neologisme ale popoarelor germanice și investigațiile comparatiste făcute până acum, de pildă aceea remarcabilă a lui *I. I. Salverda de Grave*, azi însă depășită, constatăm că există un număr de neologisme romanice, care sunt bun comun al vieții moderne pe continent. Unele dintre acestea nici n'au pătruns la noi, deși circulă și dincolo de hotarele continentului. Aleg ca punct de orientare *Verdeutschungswörterbuch* al lui O. Sarazzin, cu cele zece mii de neologisme în jurul cărora se dă și azi lupta de înălțurare în Germania. Străbătându-l, suntem surprinși să constatăm că cea mai mare parte este alcătuită din însăși neologismele împotriva cărora se dă lupta la noi. Ar fi să reproduc aproape în întregime coloanele celor 300 de pagini de neologisme germane, pentru ca să fac dovada că ele sunt totuna cu însuși stocul nostru de neologisme indezirabile. Deosebire este că în germană circulă, adesea și în dialecte, un număr mai mare decât acela care a pătruns până acum la noi. S'ar putea alcătui vocabularul aproape complet de neologisme românești pe baza acestui dicționar, care înregistrează un minimum, fiind destinată mai ales studenților și școlarilor.

Constatăriile acestea ne duc la o pouă față a problemei : ceea ce până acum ne apărea ca o scădere națională și prilej de mare îngrijorare, ne apare acum funcțional ca un necesar fenomen general european. Ceva mai mult: constelația aceasta este prielnică unui instinct care s'a afirmat puternic odată cu începuturile literaturii noastre moderne : romanizarea vrută de scriitorii

renașterii ardelenе, apoi de feluritele forme ale purismului, se săvârșește, în concordanță cu spiritul de azi, pe alte căi, dar în chip firesc.

Când deci cele zece mii de neologisme, în jurul cărora se dă azi lupta la noi, fac parte din bunul comun al vieții moderne și reprezintă chiar grosul cuvintelor, în contra cărora se duce o luptă atât de înviersunată în țările de originară cultură germană, suntem în drept să vedem în ele elemente mai puțin primejdioase decât pot fi într'o limbă de configurație eterogenă și deci cu mai puține elemente de aderență de cât avem în limba noastră. După decenii, se confirmă pe alte căi ceea ce era just în intuiția lui *I. Heliade-Rădulescu*: sub singura formă posibilă cerută de viața modernă, luăm partea ce ni se cuvine din moștenirea romană.

Ca orice moștenire și aceasta cere să fie stăpânită spre a putea fi rodnică. Spiritul critic trebuie să însoțească alegerea elementelor necesare, menite să rămâie. Altfel, lenea de cugutare poate duce la un bilingvism în care fondul stăvechi al limbii, unde sunt înscrise destinele integrale ale literaturii noastre, să fie, cum a fost, nesocotit. În situația aceasta, nu recepțiunea firească a neologismelor ne îngrijorează, ci lipsa de interes și de valorificare a fondului nostru străvechi, privit ca mărturie a instinctelor noastre creatoare. De aici necesitatea de a privi limba română ca operă de artă, de a-i descoperi și valorifica virtualitățile ei expresive, așa cum am arătat, în prima parte a acestei lucrări, ca o cale de prolegomena a oricărei adânciri literare.

D. CARACOSTEA

INSCRIȚIE PE UȘA UNUI ATELIER DE ARTIST

Oricine vrea mă 'mpinge și intră, om sau vânt :
Sunt rana vie-a casei în zidul de-apărare.
Nu m'a deschis vre-odată un geniu sau un sfânt
Cu orice pas de-afară pătrunde-o destrămare.

Să nu mai bată nimeni în pieptul meu de-acum.
Nu mai mă dau în lături supusă și sfioasă.
In loc de zâmbet lacăt strigoilor din drum,
Mă țintuesc să-mi apăr stăpânul scump din casă.

Să-și scoată avuția prin goalele 'ncăperi,
S'a strâns în el minunea pământului și-a mării...
Și când avar de sine vrea alte mângâeri
Să iasă sus la vasta vitrină a visării.

INSCRIȚIE PE ICOANA ÎNAINTE-MERGĂTORULUI

Urcă răcnind din pustie
O arătare ca de stafie

Uscat, smolit, cioturos
Pe umeri cu strai mișos

Cu chica treerând spinii
Vine buciumașul luminii.

Sculat dintre lei și lăcuste
Calcă pe malurile 'nguste

Jumătate spaimă jumătate sfânt
Spionul lui Dumnezeu pe pământ :

— De ce-ți ascunzi ăpele Iordane ?
De ochii tăi, aprinse cazane.

— De ce-ți ferești creștetul Ierusalime ?
De glasul tău tunet din înălțime ?

Când proorocirea-ți aprigă sue
Șapte zăvoare de ceruri descue...

...Iată se strâng, părăsind pe Irod,
Mulțimile noului norod

Căci din gura-i încâlcită 'n păr
Sbucnesc șuvoaie de adevăr,

Despică vremurile fulgeratic
Glasul lui de înger sălbatic,

Dar de sub pădurea sarică
Adie frumusețea harică.

Numai mâinile negre și grele
Așteaptă capul să cadă în ele,

Ca să rămâe trupul cioplit cu fotos
Stâlp la pridvorul casei lui Christos.

V. VOICULESCU

STIHURI DE ABECEDAR

V Â N T U L

Nu ştiu cine, pe furiş,
Mi-a smuls toamna'n miez de noapte,
Din grădini, ca un aşiş.

Cineva, vorbind în şoapte,
De pe-o scară de coşar,
A'ntocmit-o'n şase, şapte,

Şi-a vârît-o'n buzunar.
Hoţ de frunze, cine-l ştie
Să ia seama : vine iar.

DE CRĂCIUN

Cine-ar fi crezut livada
Dintr'un ghem și un mosor ?
Că s'a rupt ca un covor,
Deslănată cu grămada.

Calcă lin ! Fuioarele
Și urzelile îți pot
Incurca picioarele
Și pantofii, mici de tot.

Dacă, mă gândesc, te-apucă
Iarna'n ghemele de sfoară,
Ai să'ngheți, pe ger, afară,
Și nu-i cine să te-aducă.

Insă, poate, ai noroc,
Pentru tine să se facă
Iar, livezile la loc :
Din argint și promoroacă.

M Ă Ț A

Când se scoală iese'n tindă.
Abia 'ncepe să se'ntindă
Și-obosită de căscat
Se întoarce iar în pat.

Ca să doarmă și mai bine,
Laba căpătâi și-o ține
Și, din vis, cum s'a adus,
Că s'a pus cu burta 'n sus.

Dar scurteica-i ca de vată,
Cu opt nasturi e 'ncheiată —
Două rânduri — și se'nchide
Cu bumbi mici, ca de stafide.

Creștetul, bălțat pieziș,
Pare strâns ca'ntr'un bariș
Innodat cu două funte :
La urechile din frunte.

T, ARGHEZI

IES LUPII DIN VIZUINI

A deschis ochii și i-a închis, orbită de lumina soarelui, care curgea în valuri în cameră. A împins plapoma cu picioarele și a rămas numai în cămașa albă de noapte, care o învelea parcă s'ar fi vârât până la gât într'un sac. Un timp a stat așa, nemișcată și simțea o moleșeală plăcută în trup, parcă ar fi început să se topească. Apoi căldura soarelui s'a strâns lângă coapsa ei, s'a cuibărit în pat, moale și catifelată. A crezut că-i pisoiful, și-a întins mâna să-l mângâie, cum făcea totdeauna și el, mulțumit, îi răspundea : „mor-mor-mor, sfor-sfor-sfor“... și să-l simtă împingându-se cu căpșorul în mâna ei ca un semn că înțelege și gustă mângâerea. Dar nu întâlnește blana moale și mâna se întinse și mai mult, căutând. Culcușul era gol...

Făcu o sforțare ca să învingă moleșeala și se ridică într'un cot. Deschise iar ochii, clipi, îi frecă cu dosul palmei, parcă ar fi fost în bae și mama i-ar fi turnat apă pe cap și-i curgea peste ochi, peste față, șiroaie și se înneca, se speria... Când privirile i se obișnuiră cu lumina strălucitoare, pleoapele îi rămaseră larg deschise, mai deschise ca de obicei, și ochii aveau proșteimea și mirarea castă a cerului în zori liniștite... Odaia în care se trezise acum, parcă nu mai era odaia în care adormise aseară ! Privi în jur, pe pereți, spre lucrurile puține care mobilau camera, le recunoștea și totuși o stăpânea o îndoială dacă erau aceleași de ieri... Pluteau toate ca într'o lumină dulce, feerică, în care-și topeau contururile, parcă ar fi apărut într'un vis sau ar fi plutit într'o amintire...

Și mișcă și de dădu jos din pat. Nu făcea eforturi, fiindcă era mai ușoară ca niciodată, un fulg, pe care-l făcea să plu-

tească vibrația aerului pe care soarele îl încălzea treptat. Se îndreptă spre ușa înaltă și grea. Ridică mâinile spre mâner. Iși aminti, deodată, că nu era chiar așa de mult de când nu ajungea la mânerul ușii. Acum îl întrecea cu un cap...

De un an încoace începuse să crească, se dezvoltase de minune și toți care n'o vedeau un timp, când o vedeau, exclamau :

— Ce mare te-ai făcut Cocuța ! Cogemitea domnișoară !

Se înroșea, parcă ar fi trebuit să-i fie rușine de lucrul acesta, dar, totuși, mai în adâncul sufletului, se stârnea un freamăt, care se lăsa apoi în tot corpul, o toropea. Când rămânea singură, se gândea la vorbele de mirare ale cunoscuților, le repete cu glas tare, se gândea la câte se întâmplau noi în viața ei, i se păreau curioase și-i luminau chipul cu zâmbet și se bucura. Domnișoară ! Era domnișoară ! Dar nu-i rămânea mult în minte vorba asta și bucuria din suflet i se spulbera și o uita, când simțea, deodată, blana catifelată a pisioului atingându-i picioarele ! Schimba repede o bucurie cu alta și intra iar în viața ei de până atunci, îmbogățită și înveselită de jocurile copilăriei... Nimic n'o bucura mai mult decât jocul cu pisioul ei drag, frumos cum nu mai era altul, cu blana lui în trei culori. cărmiziu, galben și negru, de se mira de frumusețea lui oricine-l vedea...

Avea treisprezece ani ! Mama îi spunea și ea, adesea, — „tu ești fată mare acum, trebuie să-ți schimbi purtările, să mai lași jocurile“ — ...Nu înțelegea de ce să-și schimbe purtările, de ce să nu se mai joace și dacă nu s'ar fi jucat, ce-ar fi făcut ? Cum să-și schimbe purtările ? Credea că nu face nimic rău !... Și-apoi nici mama nu-i preciza nimic !...

Revenindu-i iar toate acestea în gând, Cocuța rămase câteva clipe nemișcată, cu amândouă mâinile pe clampă, și pe chip îi apărură când zâmbete, când încruntările întrebărilor fără răspuns și a lucrurilor neînțelese, în timp ce în ochi i se învălură lumini și umbre...

Abia acum se lasă și cu mai multă greutate pe mâner, apoi îl trase spre ea cu o efortare care-i încordă și mușchii picioarelor. Ușa începu să se miște încet, ca o poartă uriașă pusă în

mişcare de o energie mecanică. Lângă vârful picioarelor ei sări de pe prag, de-afară, un șoricel de lumină, care-i fugi printre picioare, în cameră, trăgând după el un fir subțire de aur... Cocuța râse și se sui pe prag, apoi păși pe balconul a cărei piatră îi frigea picioarele... Se sprijini cu amândouă mâinile de grilajul de fier și s'aplecă peste el...

Pisu ! Pisu ! strigă ea și era gata să se repeadă pe scări, în grădiniță, unde-l văzuse pe pisoii, ca să-l ia, când auzi glasul sever al mamei, oprind-o, parcă i-ar fi pus o mână în piept.

— Fugi în casă ! Nu ți-i rușine ! Ești cogemitea fată ! Te vede lumea !...

Uitase că-i numai în cămașa de noapte... Dar chiar dacă n'ar fi uitat, tot ar fi ieșit așa, fiindcă ieșea totdeauna când era cald și mama nu-i zicea nimic... În față era grădinița, strada era mai departe și una de alta erau despărțite de gard și de un rând de tufe dese ca o perdea. Cine trecea pe stradă, vedea balconul, dar în grădiniță nu putea să vadă nimic...

Țipătul mamei o sperie, se trase înapoi, urcă de-a'ndoasele pragul și se strecură pe ușă, lipi umărul de ea, ca s'o închidă.

Se gândea la întâmplare și-i venea să plângă. Niciodată mama nu țipase așa răstit la ea ! De ce ? Ce avea cu dânsa ?

Auzi pași pe scări, îi cunoscă că sunt ai mamei, îi fulgeră în minte gândul că poate vine s'o bată. Lăsă ușa fără s'o mai închidă și se repezi spre pat. Sări în așternut și-și trase plapoma peste cap. Ii bătea inimioara ca o pasăre închisă pentru prima oară în colivie și se sbate, crezând că va scăpa... Asculta fără răsufolare sgomotul pașilor îndepărtați, parcă bătea cineva cu pumnul în peretele gros, — care se apropiau, îi auzi în cameră, apoi lângă pat...

Mama smunci plapoma și ea rămase, dcodată, goală ; se ghemui și mai mult, cu genunchii la gură ; spaima o făcea acum să tremure, dar nu îndrăznea să deschidă ochii... și auzi iar glasul aspru...

— Scoală și te îmbracă, leneșo !... Pune mâna pe carte ! Azi îți vine preparatorul... Ai uitat că ai rămas corigentă ?...

Nu se mișcă. Toate vorbele mamei erau atât de clare într'in-

sa și totuși nu le înțelegea. Le repetă ca să le prindă sensul, să facă legătura între una și alta...

— Azi îți vine preparatorul !... repetă ea... Azi ?

Așteptă acum să se îndepărteze mama, ca să se scoale, să se îmbrace, să caute în dulap caietul, aritmetica ! Și să se gândească la cele ce se vor întâmpla...

— N'auzi! isbucni iar glasul mamei și'n aceeași clipă simți usturimea palmei, căzută pe trupul ei. Se ridică în picioare, în pat, privind-o pe ființa din fața ei, cu niște ochi, parcă n'ar fi cunoscut-o... Lacrimile nu-i apăruseră încă în ochi, dar era plină de lacrimi, un ciorchine... Păși peste așternut și sări peste tăblia din fund a patului. Se opri lângă lavoar, își stropi pumnii cu apă, își umezi ochii și se șterse în grabă. Iși lepădă cămașa de noapte și începu să se îmbrace, în gesturi încă cu moleşeala spaimei, dar și cu agerimea ei...

Privi pe furiș spre mama și o văzu așezând așternutul. Ii surprinse pe chip un zâmbet, parcă-i venea să râdă și se stăpânea, ca să pară că lecția pe care i-o dăduse fusese în serios. Nourul de tristețe care-i acoperise sufletul se răsfirase și se simți iar cuprinsă, întâi mai puțin, apoi tot mai mult, de bucuria cu care se trezise din somn. Mama era tot mama, cea bună... Doar, câteodată, când vedea că prea nu simte asprimea unei autorități părintești în casă, voia să fie rea. Răutatea ei, însă, era atât de subțire, aproape transparentă, încât nu turbura decât o clipă. în copii, îmaginea ei luminoasă, de totdeauna...

Cocuța își dădu seama pe loc de dreptatea judecății ei. După ce aranjă patul, mama veni iar spre ea și o cuprinse cu mâna pe după gât...

— Te-așteaptă cafeaua, Cocuța ! Se usucă laptele pe plită ! Hai !...

Vorbe învelite în bunătate, ca sticlele în vată, să nu se lovească una pe alta, să se strice. De plăcere, simți un freamăt al sângelui în tot trupul și se roși. Ii venea să-i sărute mâna s'o roage s'o ierte c'o supărare. Fusese ceva copilăresc ! Nu voise s'o supere. Dar parcă-i pierise glasul, nu putea articula vorba, ca s'o îngâne...

Se lăsă dusă de brațul mamei, în sufragerie. Tot mama o a-

jută să se așeze pe scaun, deși nu mai avea nevoie, dar era o obișnuință, prinsă în anii copilăriei ei, care revenea la mama când voia să fie mai bună cu ele, când îi tremura sufletul de dragoste...

Mama trecu în bucătărie să-i aducă paharul cu lapte și abia când reveni, Cocuța își regăsise glasul și o întrebă :

— Vali a băut laptele ?

— Sigur ! Vali se scoală cu noaptea 'n cap !

Era și alt înțeles în vorbele mamei : „Tu te scoli târziu, ești o leneșă“.. Dar deși mama nu spusese gândul în cuvinte, ea se simți datoră să răspundă, să se scuze...

— Dacă Vali nu poate dormi... Seara adoarme târziu... Noaptea se scoală, se ridică în pat și stă așa, ceasuri întregi...

— N'are somn, micuța... De un timp tot mai doarme, dar înainte... nici atâta...

S'auzi un sgomot surd, apoi niște strigăte îndepărtate, înfundate, ca niște gemete. Cocuța, privi speriată spre mama ei, care se și ridicase, tremurând, sprijinindu-se de masă, parcă să nu cadă...

— A început iar... zise și ochii i se umplură de lacrimi, — ocoli masa și ieși repede din sufragerie, închizând ușa după ea.

Cocuța ascultă atentă sgomotul pașilor care se îndepărtau și gemetele, și, când pașii nu se mai auziră, se stinseră și gemetele... Apoi legă în gând firul întrerupt al vorbei cu mama și-i reveni în minte Vali și toată suferința ei...

Vali era cu doi ani mai mare decât ea ! Din toată copilăria lor avea o singură imagine a ei, care trăia într'însa, pe care o întâlnea zilnic. Vali ținută în cărucior de boala cu care se născuse. Vali nu putea să umble... Copilăriile lor nu se contopiseră, ci, dimpotrivă crescând, se separaseră. Pe Vali boala o înrăise, trebuia să-i intre în voce, dacă nu țipa și plângea până ce leșina. N'o iubise niciodată ca pe o soră, uneori o urâse chiar, fiindcă mama îi lua parte totdeauna ! Numai Vali avea dreptate ! Dacă ea nu se putea mișca, voia s'o ție și pe dânsa lângă scaunul ei și să n'o vadă jucându-se. Mama pretindea la fel. Se opunea cu lacrimi acestei pretenții. Fugea. Cu timpul au lăsat-o în pace și viața ei începu să se desfacă de a lui Vali. Se juca sin-

gură, învăța singură. Se întâlneau la masă, la culcare... Atunci o privea pe Vali cu niște ochi, parcă ființa apărută în fața ei n'ar fi fost în carne și oase, ci o plăsmuire înșelătoare a amintirii...

Și Vali o privea cu ochi în care se întunecau des umbre, fiindcă ea nici nu putea să umble, nici să se joace, nici să se ducă la școală... Privirile acestea intrau ca niște sfredele în ochii ei, îi căutau miezul sufletului, parcă să descopere taina vieții adevărate, pe care ea n'o putea trăi ..

Cocuța lăsa atunci privirile în jos și, deși viața ei aici începuse și aici curgea, simțea o apăsare a unei tristeți neînțelese pe umeri, parcă se prăbușea ceva peste ea și nu putea fugi, o înăbușea. Se ușura când fugea în grădină și rămânea singură, când o învăluiau adierile și razele soarelui... Simțea atunci bucuria altei vieți în suflet și în trup și rămânea așa, cu ochii deschiși, și bucuria curgea prin ființa ei și adierile îi sărutau fața și-i venea să plângă și să suspine.

Gândul Cocuței se întoarce adesea în trecutul ei. După ce-l scociorăște și-l judecă, se oprește la faptul cel nou, care i-a întors gândul în trecut... Toată ființa ei se apleacă peste floarea care se deschide a sufletului, o acoperă, o învălue, o soarbe și încearcă să-i pătrundă misterul...

Se gândește acum la vorbele mamei că astăzi va veni „preparatorul“... Nu avusese niciodată preparator ! Auzise pe alte fete vorbind la școală de preparatori... Rămăsese corigentă la Matematici ! Mamei îi era frică să nu rămâe chiar repetentă... Ii pusese preparator !... Trebuia să vie astăzi !... Așa-i spusese mama!

O cuprinse un fel de curiozitate amestecată cu teamă, se gândi că de astăzi va trebui să se joace mai puțin, îi părea rău, apoi tot ce era în sufletul ei se învălui în umbră... Se ridică dela masă, își luă cartea și, ducându-se în grădină, la masa de lemn cu picioarele înfipte în pământ, se aplecă peste cartea deschisă la început și încrămeni așa în ploaia de lumină, în zumzetul armonios ai naturii...

*

Incepând dela ușă și ferești, casa avea aspect de cetate. Intre celelalte case, construite cu mult în urmă, — unele abia de câți-

va ani — clădirea rămânea cea mai impunătoare, aspectul ei exterior trezind în cel care o privea o impresie de solemnitate și temeinicie în stare să înfrunte veșnicia. Vremea îi înnegrise zidurile și i le mâncase în unele locuri. O învăluisese apoi într'un giulgiu de tristeță și mohorală, pe care îl capătă de obicei casele mult timp nelocuite. Totuși casa aceasta nu fusese niciodată goală... Dar oamenii mai bătrâni din oraș își aducea aminte și povesteau celor mai tineri, ce viață era altădată în casa boierului Costache Boldur, când porțile de fier se deschideau și intrau în goana cailor rădvane cu coconi și ducii sulemenite și încărcate de bijuterii și blănuri, când candelabrele care revărsau în valuri lumina nu se stingeau noapți de-a-rândul, când s'auzeau muzici și strigăte de veselie în casă și locuitorii orașului se adunau și căscau gura ceasuri întregi pe la porți.. Dusese o viață tare furtunoasă bătrânul boier !...

Apoi, în scurgerea vremii, viața casei a început să se stingă. Boerul a trăit până la adânci bătrânețe și din patru fii și-a îngropat trei. N'a avut bucurii dela nici unul. I-au semănat și l-au întrecut. S'au întors acasă istoviți, ca să se prăpădească la intervale scurte, înaintea bătrânului. Cel de-al patrulea s'a întors numai când a trebuit să-și înmormânteze tatăl. S'a întors și n'a mai plecat...

Era cel mai tânăr dintre toți. Iși risipise viața cu dărnicie, ca și frații lui. Deși ar fi putut să se aștepte să nu mai găsească nimic din averea lor fabuloasă, totuși venise cu speranța că abia de-acum va începe viața lui. Crudă i-a fost deșteptarea. Din tot ce fusese, nu mai rămăsese nimic nevândut și neipotecat decât casa și un petec neînsemnat de moșie. Făcând descoperirea aceasta, parcă și-a dat seama de situație. Parcă s'ar fi desmeticit dintr'un somn. Nepăsarea ce-o purtase până atunci trecutului, moșiei, se transformă în pasiune...

Din ziua aceea, Alecu Boldur a părăsit viața de petreceri la care nu s'a mai întors niciodată, pentru o clipă măcar, și a rămas lângă mica-i moștenire. Ca să-și poată asigura un venit, a vândut mobilele și ce mai rămăsese de valoare în casă, apoi a împărțit casa în două, înfundând ușile și a dat-o cu chirie. Iar el s'a retras la țară. A început să lucreze pământul cu o ardoare

care ar fi putut face minuni. În primul an, într'adevăr, a făcut... A scos cât nu se aștepta... Și tot în acel an ochii lui au căzut pe Ioana, fata cârciumarului și inima i s'a aprins. Parcă era cuprins de nebunie! Nu mai avea somn, nu mai avea odihnă! Dar fata își avea ochii și inima în altă parte și nici nu-l vedea... Ce-i păsa ei că el era boerul satului! Când îl vedea miorlăit ca un cotoi, intrând în cârciumă, îi râdea în nas și o ștergea...

Auziseră rude mai apropiate și mai îndepărtate, care rupseră legăturile cu ei, condamându-i astfel pentru viața pe care o duceau, că unul din cei rătăciți s'a întors pe calea cea bună, minunea că Alecu Boldur va reface averea risipită de tatăl și de frații lui! Mai întâi numai s'au mirat de acest lucru și n'au crezut, dar au auzit vorbe de acestea, prielnice pentru Boldur și-a încolțit curiozitatea în sufletele lor. Apoi, din când în când, au trecut câte o caleașcă prin sat, prin fața conacului, unele s'au oprit chiar și câte un boier a stat de vorbă cu câte un țăran, cam așa...

- Vi s'a întors boierul?
- Ni s'a întors, boierule!
- Iși lucrează pământurile?
- Lucrează!
- Om bun, nu-i așa?
- Așa pare...
- Mai are pe cineva la conac?
- N'are!

Alecu Boldur n'avea pe nimeni. Și trebuia să aibă. Trecea așa, câte o scântee, prin mintea țăranilor și după ce caleașca aluneca și se îndepărta în nor de praf, omul întorcea capul, își răsucea mustața și zâmbea... Era încă tânăr, boerul! Să fi avut patruzeci de ani... Și frumos, băta-l norocul... Și duduțe prin împrejurimi... destule!

Și cine știe ce-ar mai fi ieșit din târcoalele pe care boierii vecini le dădeau casei lui Alecu Boldur, dacă n'ar fi fost la mijloc Ioana! De cum a văzut-o, pe ea au rămas ochii boierului, și gândul lui și n'au mai părăsit-o. Iși dădea seama că inima fetei îi prinsă în altă parte și asta îl întărâta și mai mult. Când a

aflat că cel ales era un flăcău din sat, un țăran, l-a cuprins furia. Cum putea Ioana, care învățase și câteva clase de liceu la oraș, să se uite la un țăran?... Și el, să rămâe de caraghois !

La început poate fusese așa, numai o toană, mai târziu însă deveni boală aprigă și chin. Și când închidea ochii și când îi deschidea, n'o mai vedea înaintea lui decât pe Ioana. Apoi și-a dat seama că nu-i alt chip s'o câștige și i-a vorbit moșneagului. Omul întâi s'a speriat, dar în clipa următoare a râs și s'a bucurat.

— Ți-o dau boierule...

— Dar dacă ea nu vrea ? a întrebat Alecu Boldur îngrijat.

— Parc'o întrebă cineva? Și de ce să nu vrea? Vrea, boierule !...

A chemat-o pe fată în odăița în care-l vârâse pe boier ca să-l asculte ; când a dat cu ochii de boier, fata s'a înroșit și a lăsat ochii în jos ; apoi a ieșit ca după o treabă și s'a întors mai târziu cu o sticlă de vin din cel mai bun și trei pahare...

— Ei ?

Fata era tot în picioare, dar mai aproape de boier, care o ținea de amândouă mâinile. Cârциumarul a făcut din ochi spre boier și a zis :

— Apoi să cinstim și să fie cu noroc...

Așa s'a întâmplat. Și s'a aflat în sat și din sat în alte sate și în altele, până hăt departe. Și s'au crucit boerii, din care mulți își pusese ră în gând să poposească, odată, întâmplător, la casa lui Boldur. Și-au zis :

— Fără minte ca și tat-su...

Dar nuntă ca a lor n'a mai fost în satul acela și nu va mai fi. Picior de boer n'a fost pe acolo, dar țăranimea toată. Și-au fericit-o și bătrânii și tinerii pe Ioana de-așa noroc și boierul se afla ca între ai lui. Cinstea și se săruta cu țăranii, parcă ar fi fost frații lui...

Și-au mai venit și alți ani de belșug și noroc pentru conac, încât toți ziceau că blagoslovisse Dumnezeu casa și pământurile. Ioana i-a dăruit la timp o fată, apoi alta boierului. Era Alecu Boldur într'al nouălea cer de freicire...

Dar poate ar fi fost mai bine dacă ar fi început cu greul și

și nenorocul, că apoi s'ar fi schimbat și ar fi venit binele și norocul. Că așa-i și 'n viață, ca și pe pământ : dealuri și văi ; noroc și nenoroc ; urci și cobori... Nici nu știi ce se întâmplă și toate se schimbă brusc... După zile cu soare vin nouri și ploii și ninsori...

Așa l-a apucat și pe Alecu Boldur, pe neașteptate, când le era viața mai frumoasă... N'a mai vrut să iasă la câmp. Credea că toți țărani îl pândesc ca să-l omoare. Nu voia să mănânce. Se temea chiar de Ioana... Intr'o noapte fugise de acasă și-l găsisese a doua zi niște țărani, adormit, cu picioarele prinse într'un gard de sârmă ghimpată, ca într'o capcană, sgâriat... L-au adus acasă... Se închidea în cameră și nu voia să dea drumul la nimeni. Ioana era speriată, plângea... Altădată sărise s'o bată...

S'a înțeles cu tatăl ei, cârciumarul, să-l ducă la un doctor la oraș. Au plecat. El trebuia să rămâe un timp în spital. Veni singură acasă. Nu înțelesese prea multe din ce-i spusese doctorul, dar era speriată...

— Ai copii ? îl întrebase.

— Am !

— Ar trebui să-i văd...

Ioana îi spusese de Vali că are trei ani și încă nu mergea, că Cocuța avea numai unul și se ținea în picioare.

— Și n'ați arătat niciodată copiii unui doctor ?

— Nu !

— Să-i aduceți, să-i văd...

Se gândea la Vali. Nu putea să-și închipue ceva precis, rătăcea cu gândul și în mintea ei de fată de țară se închegau cele mai înnegurate imagini... Plânsese în trăsură. Vestea trecuse în sat, exagerată. Cei care o fericiseră, clătinau acum din cap...

— Săraca, n'a avut noroc !...

Plecă cu copiii peste câteva zile, cu inima sfărâmată de tristețe. Mai târziu își dădu seama că a fost o presimțire rea, căci în sat nu s'a mai întors.

Stătu un timp într'o casă cu chirie, până ce se liberă o parte din casa lor închiriată. După ce s'au mutat, încetul cu încetul,

au adus toate lucrurile dela țară... Boala lui se agravă. Vali fu pusă un timp în ghips, înghiți doctorii peste doctorii...

Incepură să treacă anii altei vieți. Ioana își pierdu frăgezi-meia și răsul din obraji, slăbi. Se făcu alta la chip ! Și la suflet! Cu viața orașului se obișnuie ușor. Mai trăise la oraș, mai de mult, ca elevă... Două sau trei clase de liceu... Acum trăia mai mult în casă lângă copiii...

După spital, el veni acasă. Și el, alt om. Nu era mai bun, nu era mai rău. Rău mai mare veni după altă scurgere de timp. Noaptea nu dormea. Cânta, imita cocoșii. Sociora la uși și imita animalele și păsările. Speria copiii. Ea îi aranjă o cameră mai îndepărtată în spatele casei. Ca să-l poată îngriji, ca s'o poată, îngriji și pe Vali, trebuiau bani. Pământul nu-l putea vinde. nici casa. Dar a vândut tot ce putea vinde...

Fetele creșteau. Ioana devenise acum altă ființă. Lupta cu viața o prefăcuse. Se resemnase, mulțumindu-se cu viața pe care o ducea. N'o încurcau gânduri desperate. Parcă se așteptase la așa ceva și, acum, când se întâmplase, intrase în normal...

În alți ani, plecase cu copiii la țară ; îl luase și pe el. Viața simplă de acolo îi aducea aminte de ce fusese altă dată, nu plângea, dar îi apărea un nor pe chip și-o întuneca. Apoi isvorî pe nesimțite și-o simți numai când deveni clocot, o ură aprigă contra omului care o orbise și-i stricase rostul vieții... Și cel puțin, dacă ar fi fost Vali sănătoasă !...

Mai târziu ura aceasta deveni o armă în sufletul Ioanei, care, sub pojhgița pe care o prinsese în noua viață, rămăsese tot ea, sălbatecă, dură. Și el simți în curând că trebuie să se teamă de ea. Se temea chiar mai tare decât de vedeniile care-i chinuiau nopțile de nesomn.

La țară, ca și la oraș, Vali era aceeași și viața ei la fel. Nu se putea mișca din scaun. Orizontul pe care îl vedea era mereu același : strâmt, sumbru...

Viața casei o lumina singură Cocuța. Sbură prin curte, prin cerdac, prin grădină, ca un fluture... Jocul ei era un sbor din floare în floare. Cântecul se lua la întrecere cu al păsăreleor. Viața ei mereu alta...

Mama îi urmărea fiecare mișcare și numai când o avea sub priviri, simțea că sufletul i se însănătoșește. Reînvia într'însa ca într'o ceață și, oricât se sforța, nu putea s'o vadă mai clar, — imaginea altei copile, care semăna la chip și apucături cu Cocuța...

Alecu Boldur nu vedea pe nici una. Când întâmplător intrau în câmpul privirilor lui, clipea și se ștergea cu mâna la ochi. Dacă așa nu le putea alunga, începea să se strâmbce la ele, se repezea să le prindă. La început Cocuța se speriasc, apoi se obișnuise, ar fi vrut să se joace cu el, dar n'o lăsa mama. Când o vedea pe mama, el fugea și se ascundea în camera lui de unde nu mai ieșea cu zilele...

Slăbise. Ii crescuse barbă. Ochii îi ardeau în cap ca doi cărbuni. Pielea feței i se încrețise. Nu voia să se îmbrace decât cu aceleași haine. Erau rupte, murdare. Nu se spăla. Când îi aducea mâncare, mârâia ; după ce pleca Ioana își vâra degetele în ea, mânca puțin și restul îl arunca pe jos...

Ea îl îngrijea cât putea, nu mai avea bani, trebuiau să trăiască din chirie. Veniră apoi zile tot mai grele...

Cocuța era acum în clasa a doua de liceu. Vali nu urmasc la școală, dar cât putuse, o învățase Cocuța să scrie, să citească... Astfel învățase și Cocuța mai ușor... Dela un timp însă Cocuța nu-i mai dădea lecții lui Vali, fiindcă nici ea nu prea înțelegea temele. Rămăsese corigentă la Matematică... Se apropia examenul. Trebuia să se pregătească. Mama îi pusese preparator!... Și alte fete aveau preparatori... La masa din grădină, cu coatele sprijinite pe masă, îl aștepta... Parcă niciodată nu fusese mai frumos în grădină ca astăzi... Curgea căldura soarelui peste ea ca un duș fierbinte... Era topită... Pleoapele i se lipeau... Era cuprinsă tot mai mult de un somn plăcut al simțurilor și nu vedea nimic, nici nu se gândea la nimic...

*

— Dormi, Cocuța?

Sărise, speriată; era să cadă pe spate, peste banca de lemn. În fața ei era mama și alături un domn tânăr. Ce tânăr! parcă era un elev de liceu care schimbasc atunci uniforma ca să pară

mai mult... Il privise o clipă doar, ca în lumina unui fulger, apoi plecase capul, îmbujorată de rușine că fusese surprinsă așa, că mama strigase indignată, amenințătoare:

— Dormi, Cocuța ?

Nu răspunse. Simțea însă și privirile lui pe chipul ei și alt val de sânge îi năvăli în față.

— Domnul e preparatorul... zise mama. Să fii ascultătoare și să înveți... Să mi-o spui, când nu va ști lecția... Vă las...

Mama plecă. Ii fusese teamă că mama va sta de față când vor face lecția. Asta n'ar fi putut-o suporta. Văzând-o plecând se bucură. Stătea tot cu capul plecat, cu privirile în jos. Il vedea pe „domnul preparator“ dela vârful picioarelor în sus, numai pe jumătate. Nu avea curajul să ridice privirile...

El o privi însă o clipă, o văzu atât de sfioasă, de timidă și zâmbi...

— Stai jos domnișoară Cocuța !...

Se trezi cu un creion în mână, pe care-l privea, parcă și-ar fi legat privirile de el, ca să nu le ridice mai sus ; începu să-l învârtă... parcă se învârtea pământul cu ea... Parcă nici nu mai auzea...

— Stai jos domnișoară Cocuța !... îi zisese. Stai jos ! „Să stea întâi ea...“ Și, — „domnișoară Cocuța“ !... Și ce frumos îi vorbea... Poate nu i se adresase ei !

Trebuia întâi să ridice privirile ca să vadă ce face el. Să-l lase pe el să se așeze întâiu...

Înălță capul brusc și-l privi. Il surprinse privind-o și zâmbind...

— Stai ! o îndemnă el, iar...

Se așezară odată. El întinse mâna și luă cartea. Incepu s'o răsfoiască...

Il privi pe furis și, când el se mișca, lăsa repede capul în jos. Incepu să-i puie întrebări, de ici, de colo, ca să-și dea seama ce știe, cum să pornească la drum. N'avea curajul să răspundă nici când știa ! El, după fiecare întrebare, aștepta mult, parcă ar fi lăsat-o să se gândească, apoi o învăluia într'un zâmbet și răspundea tot el...

— Să îți minte asta... îi zicea.

Trecu repede mai bine de o oră. El se ridică, ocoli masa, veni lângă ea...

— Să înveți de aici până aici... Ce n'ai să înțelegi să-mi spui... Voi vedea eu...

Îi arată în carte de unde până unde să învețe. Apoi îi întinse mâna...

— La revedere. Măine vin după amiază, la cinci...

Plecă. Ea îl privi din urmă până ce el ieși, apoi începu să meargă în spre poartă, pășind încet, rar, absentă. Cât de repede trecuse timpul... O clipă...

— Ai terminat lecția? auzi glasul lui Vali și tresări. Se întoarse. Vali, care era în grădinița din fața casei, îi făcea semn cu mâna să se apropie.

— Vino aici, Cocuța...

O ascultă, fiindcă știa că altfel începea îndată să plângă.

— Ce-ai făcut? Ce ți-a spus? începu s'o descoasă.

— Ce să fac? m'a ascultat...

O privea cu alți ochi. În trăsăturile ei pâlpâia, ascunsă, o lumină, ca un reflex al curiozității care-i dogorea sufletul.

— Cum s'a purtat? o întrebă iar.

— Frumos! Foarte frumos!

— N'a țipat la tine?

Cocuța o privi atunci în ochi pe Vali, care nu clipi. Ce curios o privea!...

— De ce să țipe? o întrebă ea.

— Poate... fiindcă n'ai știut ce te-a întrebat... Ai știut?

— Am știut... Ce n'am știut, mi-a spus el... Dar n'a țipat...

— Când mai vine?

— Măine...

— Măine! repetă Vali cuvântul și închise ochii.

Rămase așa un timp, sub privirile Cocuței, care nu se mai gândea la ea, căci în clipa aceea reintrase iar în existența ei calmă, ca a firului de iarbă, ca a florilor... În existența aceasta întrebările apăreau rar de tot și, când apăreau, avea cine să i le deslege, — mama și Vali — ca să nu-și chinuiască ea mintea. Nimic nu se întâmplase încă, care să-i schimbe viața ei de flutură, — a copilăriei.

În Vali întrebările apar des.

O întrebare aducea alta și imobilitatea ei îi atârna pe umeri lanț de întrebări, care-i legau mânilor, picioarele. Ea, însă, nu întreba pe nimeni, ci, când apăsarea lor devenea prea grea, începea să plângă. Cocuța se speria de plânsul acesta și fugea, iar mama, credea că Vali plânge fiindcă nu-i și ea ca toți copiii, să se joace, să sburde, — i se rupea sufletul de milă și începea și ea să plângă.

A doua zi Cocuța se sculă de dimineată, odată cu mama și Vali. După ce se îmbracă și bău laptele, își luă cartea și începu să învețe. În timp ce citea, Vali, ajutată de mama, ieși în balcon; rămasă singură, ridică ochii de pe carte și rămase cu privirile pierdute în gol. Ii veni în minte întrebarea de ieri a lui Vali, dacă preparatorul nu țipase la ea... Ieri nu țipase, dar astăzi, dacă n'ar fi știut, poate avea să țipe. S'ar fi putut s'o tragă de urechi... să învețe! își zise și începu iar să citească. Dar, după două pagini, se trezi în mintea ei alt gând, și se transformă repede în întrebare. Cum s'ar fi putut s'o tragă de urechi, când îi zicea domnișoară? Așa-i zicea: Domnișoara Cocuța! Zâmbi și, cuprinsă spontan de frenezie, își frecă palmele și s'aplecă iar deasupra cărții...

Trecea greu timpul. Se uita mereu la ceas. După masă, Vali o rugă pe mama s'o îmbrace cu rochița nouă. Mama îi făcea toate gusturile lui Vali. O îmbracă. Ceru s'o pieptene și să-i lege fioncuri la codițe. Mama făcu și asta... Apoi își luă și ea lucrul și se așeză lângă scaunul ei pe rotițe, în grădinița din fața casei...

— Vino să stai aici, Cocuța, până ce vine preparatorul.

Trebuia s'o asculte. Stătea cu cartea deschisă pe genunchi, prefăcându-se că citește. Aștepta și nu putea fi atentă...

Ieri, când el intrase în ogradă, aici venise întâi. Ii sărutase mâna mamei, îi dăduse și lui Vali mâna. În timp ce vorbea cu mama, Vali îl privise. O privise și el de câteva ori. Se știa frumoasă! Așa-i spuneă mama... Ar fi vrut să fie și mai frumoasă! Nu prea își dădea seama de ce voia asta, nu știa nici de ce toată făptura îi era cuprinsă ca de o vâlvătae... și, când el plecase cu mama la Cocuța, simți o strângere de inimă... Se

sforța să se ridice, se ridică în capul oaselor, dar, știa că dacă s'ar da jos, ar fi putut să cadă și se lăsă pe spate. Mama se întoarse îndată înapoi și-și reluă lucrul... Altădată o întreba orice, dar acum întrebarea, care-i stătea pe limbă, îi producea o frică curioasă, pe care n'o mai simțise. Și, după ce stătu un timp în nehotărâre, dacă s'o întrebe, veni altă întrebare. Era prima întrebare pe care o închidea într'însa... Apoi urmă alta, și alta... Inchidea ochii, căci se putea gândi mai bine. Când închidea ochii, gândurile se luminau.

Acum aștepta... Știa că va veni. Cocuța se va duce spre el, și vor pleca amândoi în grădină să facă lecția. La ea nici nu se va uita. Nu-i va vedea rochița, nici codițele atât de frumos impletite de mama...

Portița se deschise și el intră. Se întâmplă așa cum se gândise. Ii venea să plângă. Dacă ar fi putut, ar fi bătut-o pe Cocuța. De ce nu așteptase, ca el să se apropie de ele? Se gândise că dacă ar ploua, ar trebui să facă lecția în casă... Dar, până atunci, sufletul ei era pustiu și-abia își stăpânea lacrimile. Ar fi plâns, dar, ca niciodată, îi era frică de întrebarea mamei...

*

El răsfoia paginile și Cocuța aștepta întrebarea. Il privea în față. Se uita la părul frumos pieptănat, puțin ondulat la tâmple, la haine, la guler, la mâinile lui... Nu-i era frică de întrebare, orice întrebare i-ar fi pus, fiindcă învățase ce-i dăduse de învățat, dar inima tot îi bătea în piept, parcă ar fi bătut într'o ușă pumnul unui om grăbit. Privindu-l, se gândea că va putea spune fetelor c'a avut și ea preparator și, gândindu-se la asta, îi veniră în minte și alte vorbe ale fetelor, vorbe spuse în șoaptă — de unele mai îndrăznețe — și urmate de hohote de râs, parcă cine știe ce pozna ar fi făcut, dar care nu puteau avea urmări grave. Colegele ei erau mult mai îndrăznețe. Ea nu vorbea niciodată cu ele, care aveau frați, trăiau altfel acasă și știau câte în lună și'n stele...

După lecție, nu se grăbi să plece, cum făcuse cu o zi înainte. Mai răsfoi cartea, îi puse întrebări cu privire la școală, la profesoare, la colegele ei. Ii dispăruse sfiala și vorbea cu

el, cum vorbea cu Vali sau cu mama. O întrebă despre casa lor dela țară, despre viața lor de-acolo și ea îi povestea râzând și roșindu-se. Când el se ridică, se ridică și ea și-l conduse până aproape de poartă...

Apoi trecu în grădiniță. Vali era singură. Stătea cu capul întors, parcă n'ar fi vrut să-i vadă fața. După trăsăturile mâinilor, Cocuța înțelese că Vali plângea. Totdeauna când vedea pe cineva plângând, Cocuța își pierde glasul, nu mai știa ce să spue... Se retrăgea pe nesimțite, întristată...

O lăsă pe Vali singură și se duse iar în grădină, la masă și rămase acolo, până târziu, când o strigă mama la mâncare, apoi la culcare... Mâncă, se desbracă, cu gândul în altă parte... Întâmplările zilnice începură să-i apară în altă lumină... Se gândi că poate-i un vis. Adormi cu gândul acesta...

Trecură și alte zile, la fel. Luă cartea în mână de dimineață și n'o lăsă decât la masă, sau când o striga Vali. El venea regulat deveni și mai prietenos. Glumea, o necăjea, îi plăcea s'o vadă apărându-i în obraji trandafirii sfiiciunei, când o necăjea. Râdea...

Acum nu mai stătea pe banca din față. Își mutase locul lângă ea. Îi părea viața mai bună. Se uitau amândoi într'o carte. După ce pleca, în mintea ei, ca dintr'o ceață, reînviau cuvintele lui aruncate la întâmplare, se gândea că-i atinsese mâna cu mâna lui. Când se va duce la școală, va avea și ea ce să povestească fetelor. Dar nu, nu le va spune nimic! Nu! Nu vrea să afle nimeni. Imaginile dintr'însa, și mai noi și mai vechi, sunt numai ale ei. Nici mama nu trebuie să le afle! Nimeni! Nimeni!

Pe când se gândește să ascundă bine taina, umblă prin grădină, printre straturi și rupe ici o floare, de dincolo alta. S'apleacă mereu, buchetul crește, încât îl mută pe braț ca să-l poată ține mai bine. A strâns un braț de fori! Mărgăritare, ochiul boului, garoafe... Parfumul lor îi gădilă nările, își vâără fața înfierbântată într'însele și le sărută... Merge cu brațul încărcat cu flori, prin soare și râde. Vine și le pune pe masă, le alege și le împarte, jumătate pe un capăt, jumătate pe altul. A luat două fire de ochiul boului, albe, și le prinde în codițe. Fuge

sub streșina casei, lângă putina cu apă de ploaie. s'apleacă, râde și bate din palme. Fuge iar la masă, s'așează pe bancă și începe să citească și să aștepte cu înfrigurare. Masa își are picioarele înfipte în pământ, după un gard viu care desparte ograda de grădină. Gardul a crescut sălbatec, de mult netuns și trebuie mereu să se ridice în picioare, ca să poată vedea spre poartă, printr'un loc pe unde frunza-i mai rară...

Dar, furată de gânduri, uită. Prin iarba moale pașii nu se aud. Și, deodată, se trezește cu el lângă masă. O privește și râde. Ea s'a roșit. Se 'nvârte pământul cu ea...

Tremură toată. Ridică mânilor, să-și smulgă florile din păr, dar mânilor lui au fost mai repezi. I-a prins mânilor și i le trage ușor în jos, de-a-lungul corpului...

— Lasă-le, îți stă bine așa... cu ele...

A ridicat privirile spre el, ochii îi înnoată în lacrimi, și-și mușcă buzele. El tot o ține de mâni și o privește. Simte vâlvă-tăi cuprinzând-o, îi vine să se smuncească, s'o ia la fugă, dar mânilor lui o țin bine. Ii vine și să plângă...

— Stai jos... îi zice el și o așează cu de-a-sila pe bancă. S'așează și el. Ia cartea. Are un zâmbet ca o lumină, pe față...

Incepe lecția. Ea îi ascultă glasul ca un cântec, dar nu înțelege nimic. Ridică din când în când privirile, îl fură într'o imagine a visului, pe care o închide în amintire, alături de ceelealte mai vechi. Intreabă el, răspunde tot el, ca la prima lecție. Glasul i-e și mai blând ca altădată și chipul parcă i s'a înconjurat de un nimb, ca chipurile de sfinți de pe icoane...

Când lecția s'a terminat, căci trebuia să se termine, el își ia pălăria și se ridică.

— Imi dai și mie o floare, domnișoară Cocuța ? o întreabă.

Ii ard obraji ca focul. Și-a lăsat pleoapele peste priviri, ca niște perdele. Clatină din cap „da“...

El a ridicat mâna, a ridicat și ea privirile și i-a urmărit gestul. Nu se îndreaptă spre florile de pe masă. O duce spre părul ei și-i desprinde din cozi una din flori, pe care apoi și-o prinde la butonieră. O învăluie iar cu privirile și în surâsul luminos...

— Măine vin tot la ora asta... zice el și pleacă.

Câteva clipe rămâne nemișcate, zăpăcită. Apoi se repede spre

gardul viu, în partea unde are frunzișul mai rar, locul ei de observație, spre poartă, ca să se uite după dânsul. Vede prin frunziș ca printr'o sită, dar nu-i ceea ce voise că vadă. Ii apare altă imagine, nu înțelege cum s'ar putea, dar imaginea aceasta e atât de vie, încât se trage înapoi. O privesc doi ochi mari, holbați, aproape ieșiți din orbite. Numai ochii îi vede acum, căci strălucesc ca doi cărbuni. O cuprinde o frică grozavă de ce vede, de ce s'a întâmplat, de ce s'ar mai putea întâmpla și se repede pe cărare, ocolește gardul viu, urcă scările și intră în casă, isbind ușa isbucnind în plâns. Dar mama nu-i acasă, n'are cine s'o audă ! S'oprește în mijlocul iatacului și ascultă...

Tăcerea a crescut, deodată, în jurul ei, ca o prăpastie, o înspăimântă... Prin colțuri au început să se ridice umbre. Fuge spre pat, sare deasupra și-și ascunde capul în așternut... Și plânge, plânge, întâi mai tare, apoi mai încet și când o cuprinde liniștea, trece în somn... Din când în când, suspină prin somn și trupul i se strânge, parcă i-ar apărea și în vis o amenințare...

*

Mama ieșise îmbrăcată din casă, coborîse scările spre scaunul lui Vali, care, când o văzu, tresări și se miră...

— A venit preparatorul ? o întrebă ea pe Vali.

— A venit...

— Bine. Eu trebuie să mă duc până în oraș. Poate am să întârzii. Cocuța, după ce termină lecția, să stea cu tine... Ușa dela „el“ a închis-o... Uite cheia dela dulap... Dacă vi-e foame, se duce Cocuța să ia pâine și unt din dulap...

O ascultă nemișcată, cu ochii închiși, ca totdeauna când voia să-și întipărească bine în minte, ce-i spunea. Acum, însă, ținea ochii închiși, de frică să nu-i trădeze privirile, bucuria care o cuprinsese brusc... Strângea din dinți, ca să nu-i apară pe față surâsul... Câte zile de chin trecuseră în așteptarea acestei zile, în care avea să facă marea încercare!... Câte lacrimi vărsate în pumni ! Câte gânduri nebunești !... Voia să vadă ! Voia să se convingă...

O privire să surprindă, un gest și-ar fi fost destul ! Ea simțea și vedea mai bine decât alții, decât toți... Dacă Dumnezeu!

pedepsise într'însa păcatele altora, îi dăruise, în schimb inteligență și simțuri cum nu au mulți oameni... Simțurile ei pătrundeau viața în cele mai ascunse ale ei colțuri, urzeli...

După ce ieși mama, Vali mai rămase nemișcată câteva clipe. Voia să mai judece odată hotărîrea luată mai demult și care aștepta numai ziua în care să fie pusă în practică. Deliberarea interioară fu scurtă. Cu un mic efort, își îndreptă bustul, apoi s'aplecă puțin în față. Ajungea cu mâinile la roți. Incepu să împingă în ele, căruțul se mișcă, întâi greu, până ce ieși din scobitura pe care o adâncise în pământ de greutatea trupului bolnav, pe cărare, apoi mai ușor. O cuprinse o bucurie frenetică. Pe chip îi apărură un surâs bolnăvicios...

Din grădinița din fața casei, se trece în ogradă, printr'o portiță. Căruțul se opri în fața portiței și Vali, aplecându-se iar, se uită să vadă cum ar putea să treacă. Portița era îngustă, încât trebuia mare abilitate ca să-l poată trece ; mai era și un prag înalt de piatră...

Vali întinse mâinile și se prinse de stâlpii portiței, care era deschisă. Voia să târâe căruțul cu corpul prin portiță. Se leagănă odată și smunci, apoi repetă efortul. Obosi și o cuprinse desnădejdea, fiindcă-și dădea seama că nu va putea trece. Era lac de apă, așa de tare transpirase...

Apoi se gândi să strige pe cineva de pe stradă, ca s'o ajute. Dar, nu, ar fi auzit-o Cocuța și ar fi venit... Cocuța nu trebuia să audă, nu trebuia să simtă...

Nu mai încercă să treacă căruțul prin portiță. Se odihni puțin, apoi întinse iar mâinile și, prinzându-se de stâlp, își clinti trupul de pe perină. În picioare nu avea putere, dar mâinile... mâinile aveau și puterea picioarelor...

Se ridică întâi în genunchi în căruț, se odihni o clipă. Avea de făcut un drum lung cum nu făcuse niciodată, nici nu încercase. Mergea greu de tot chiar sprijinită de mama... Dar acum simțea în trup o putere nouă. Simțea puterea aceasta, și în picioare o furnicare. Se simțea în stare să meargă și sufletul îi era cuprins de friguri și flăcări... Trebuia să mai încerce să puie piciorul în pământ...

Ținându-se cu mâinile de stâlp, puse întâi un picior pe pă-

mânt, apoi pe celălalt... Dacă ar fi avut un baston, ar fi mers pe lângă perete, sprijinindu-se cu o mână de perete, cu alta în cârja improvizată. Se gândi că ar putea să cadă și-i fu atât de frică, încât întoarse capul, să vadă dacă nu cumva dispăruse căruțul de lângă ea... Picioarele îi tremura. Tot trupul îi era bântuit de furtună.

Mișcă un picior, făcând un pas timid : se sprijinea cu amândouă mâinile de perete. De atâta stat în căruț, nici nu-și mai putea ține corpul drept ; era îndoită de mijloc... Dar acum făcuse un pas, primul pas pe care-l făcea singură și, deodată, câștigă încrederea într'înșa că ar putea să meargă, să meargă și ea, ca toți oamenii, să nu mai stea încremenită pe un pat sau în căruț... Bucuria deslănțuită o copleși, o zăpăci și, când se liniști, trebui să-și forțeze memoria ca să-și aducă aminte încotro plecase, de ce părăsise scaunul...

Sprijinită cu amândouă mâinile de perete, își mișcă un picior, apoi îl trase pe celălalt, ...repetă fragmentul acesta de mișcare, și nu mai mergea înainte, ci într'o parte, dar mergea...

Făcuse aproape zece pași, zece pași din aceștia, jumătăți de pas obișnuit și o cuprinse o sfârșeală parcă n'ar fi mâncat de câteva zile... Dar nici nu se gândea să se oprească... Acum se apropiase... Se apropiase... Se va duce până acolo... Se va uita la ei, fără ca ei s'o vadă..

Ajunse în colțul casei. Pe față, apa îi curgea șiroaie... Inima îi bătea ca un clopot. I se sbătea pulsul la tâmpile, la încheeturile mânilor... Se gândi că totuși nu va putea ajunge până acolo și, de disperare, i se umplură ochii de lacrimi...

Auzi, atunci, un svon pierdut de glasuri. Ei erau acolo, după gardul viu. Dacă ar fi putut merge, dacă s'ar fi putut ține pe picioare, ar fi trecut de-a-dreptul... Ce aproape era!... Dar trebuia să se sprijine de gard, casa făcea un colț adânc, apoi erau niște camere în lung, cu cerdac, într'una din acestea locuia tata, apoi gardul, de care s'ar fi putut sprijini. Ce drum lung! Se gândi că el ar putea să termine lecția mai înainte de a ajunge ea și toată efortarea i-ar fi fost zădarnică, n'ar mai fi văzut nimic...

Nu mai trăise furia unei asemenea disperări. Disperare care, ca și bucuria, te face să uiți, devii altul, simți în tine năvălind nebunia... Intr'o mișcare fulgerătoare își deslipi mâinile de pe zid, trupul se învârti. făcu un pas, doi, spre gardul viu, după care erau ei și căzu, întâi în genunchi, apoi pe-o mână... Se lovi, dar nu gemu...

Stătu un timp așa, inertă, plângând înnăbușit. Tăcu și ascultă. Nu se mai auzea svon de glasuri. Poate pleca. Avea s'o vadă, aici, jos, trântită, era nu era om, avea să-i fie milă de ea, cum ți-e milă de orice neputincios... Aveau s'o întrebe : De ce ai părăsit scaunul ?...

Se sprijini și în cealaltă mână, apoi se lăsă în coate. Ducea un cot înainte, își trăgea corpul, trăgea și celălalt cot, cum ar fi mers cu picioarele. Nu făcea sgomot. Ținea gura închisă ca să nu se audă gâfăitul. Trupul foșnea prin iarbă, parcă s'ar fi târât un șarpe...

Ajunse ! Ce bucurie ! Parcă ar fi ajuns la capătul pământului ! Făcând eforturi mari, se ridică în genunchi, se prinse de o creangă mai groasă a unui copăcel și încordându-și brațele putu să se ridice... Ii curgea șuvoi prin trup, fluidul puterii minunate... Bucuria și curiozitatea s'amestecau, o îmbătau,...

Acum avea să-i vadă, să-i spioneze...

Căută, înfrigurată, cu privirile, un loc în care frunzișul era mai rar. Dar nu, nu era chiar aici. Mai încolo... Iși luase mâinile, fără să-și dea seama, de pe tulpina copacului de care se sprijinca și mergea acum ținându-se doar de crenguțele subțiri ale gardului viu. Și, deodată, se opri... Desișul era mai rar, și-i vedea... Aici, în partea aceasta a gardului viu, unde se afla, era noapte și, dincolo, unde erau ei, la masă, se lumina de ziuă. era soare, era lumină orbitoare și flori... Ii privea ca printr'o fereastră luminată...

Il văzu pe el ridicându-se Ii auzise și glasul...

— Imi dai și mie o floare, domnișoară Cocuța ?

• Apoi își luase singur o floare din părul ei și și-a pus-o la butonieră...

Cocuța ridicase privirile spre el. Era roșie ca focul. Era roșie mai înainte ca el să-i fi luat floarea din păr... Poate se mai

întâmplaseră și altele !... Și apoi, clipa aceea, în care el mai rămăsese în fața Cocuței, privind-o sau gândindu-se s'o mai atingă odată, ca într'o mângâere, s'o sărute poate, — lui Vali i se păru nesfârșită. Tremura toată, până la ultima fibră, așteptând încordată ca un arc, să se întâmple altceva...

Dar el mai zise ceva, pe care în surescitarea ei nu putu auzi, se întoarce și plecă. Nu-l urmări pe el cu privirile... O privea pe Cocuța, care parcă crescuse deodată, împlinindu-se, era sănătoasă, era frumoasă și ființa ei trăia o tinerețe prematură, orgolioasă. Altădată frenezia copilăriei Cocuței o învăluia ca într'un efluviu înviorător, simțea necesară prezența Cocuței lângă ea, ca pe o parte a ființei ei, ruptă din ea, autonomă printr'o curiozitate a naturii și a cărei apropiere o completa, o întregea. Când, în acele clipe, Cocuța își afirma cu încăpățănare, prin atitudini capricioase și mârâeli, independența, în suflul lui Vali se ridica un nour, se întuneca și se deslănțuia furtuna. Dacă ar fi putut, ar fi bătut-o pe Cocuța ! Fiindcă nu putea, plângea, țipa, o pâra mamei și, după ce mama o dojea pe Cocuța sau chiar o lovea, se liniștea...

În clipa aceasta, însă, toate acele legături dintre ea și Cocuța căzură. Simți ruptura ca pe o durere fizică. Cocuța era o străină, o dușmană a ei... Era atât de atentă la ceea ce se petrecea, trăia atât de intens în clipa aceea halucinantă, încât nu avea nici timpul să se mire, să se revolte ! Dar revolta o pătrunse, totuși, ca o otravă...

Brusc, în câmpul turbure al privirilor, se produse o mișcare. Cocuța se repezi spre ea, dădu cu mâinile la o parte, ramurile... De ce ? O văzuse ? Se bucura că o văzuse !... Să știe, să-i fie frică... Da, o văzuse... Ce îngrozită o privea ! Parcă ar fi dat cu ochii de o fiară a pădurii, care se pregătea să sară asupra ei. Apoi se întoarce și o luă la fugă ca o nebună ; ocolește gardul viu, sue scările din dosul casei, intră ca o furtună în casă, isbind ușa...

A fost liniște și până acum în jurul ei și toate s'au petrecut ca într'o halucinație. Dar acum liniștea a crescut până în cer și până la capătul pământului... Se îngână ziua cu noaptea...

Au început să apară umbre prin colțuri... Plouă cu lumină cenușie...

A tresărit. Privește în jur. Vede că singurul sprijin al ei e rămurica subțire de care se ține cu amândouă mâinile, pe care nu s'ar putea așeza nici o vrabie fără să se aplece până la pământ... Se sperie și începe să tremure de frică să nu cadă. Privirile înfricoșate caută alt sprijin. L-a văzut. Un copac...

Făcând o efortare care-i cutremură și-i sgudue trupul, se repede într'acolo și numai spaima de a cădea și încrederea oarbă că va ajunge până la copac îi dau puteri și o susțin, ca să facă puținii pași...

A mers ca în sbor. Ii tâcăe inima și mai tare. Ii ard obrazii. Se gândește că trebuie să vie mama. Se miră că n'a venit! Mai bine că n'a venit... altfel ar fi început interogatoriul... Ar trebui să-i spue și nu vrea să-i spue, nu...

Mai încolo e alt copac, apoi, mai aproape, gardul și gardul merge în jurul curții, se lipește de casă. Dacă ar merge ținându-se de gard, ajunge de unde plecase... Drum lung, dar mai sigur... Să nu vie mama...

Pornește în călătorie lungă... Trupul parcă i-e rupt dela mijloc. Nu simte picioarele, parcă nu le are. Parcă ar fi numai pe jumătate, dela mijloc în sus. Și merge așa. Face eforturi mari, ca să se miște, duce un picior, apoi îl trage și pe celălalt după acesta...

Nu-și poate da seama cât a durat cursa! Trebuia să ajungă și a ajuns. E noapte deasă acum... S'aude din când în când ritmul pașilor celor care trec pe stradă. Pașii mamei nu-i aude, căci i-ar cunoaște de departe..

Se lasă pe căruț și cade ca un pietroi. Impinge cu mâinile în stâlpul porții și căruțul, greu, nu se urnește. Mai împinge, roțile se mișcă și revine pe cărare. Invârte roțile cu mâinile, până ce ajunge exact pe locul în care fusese înainte de a pleca mama. Simte bucuria cuprinzându-i sufletul. Uită de tot ce-a fost și se gândește numai la isprava ei, că a mers, a făcut o călătorie la capătul lumii și s'a întors cu bine...

De sus curge liniștea, ca un dar de pace veșnică și în culcușul lui strâmt, în trupul neîmplinit, sfâșiat de trudă, se stinge

molcom, liniștit, bucuria cea mai mare pe care a aprins'o într'însul minunea acelei zile...

*

Nu trecu mult timp și veni mama. O găsi pe Vali adormită, învelită cu pătura cenușie și răcoroasă a întunerecului pulverizat de lumina stelelor, — cu capul puțin lăsat într'o parte și sprijinit pe spătarul scaunului. Fiindcă nu-i distingea trăsăturile și fiindcă o speriasse un gând venit pe neașteptate, s'aplecă mult spre fața ei, ascultând atentă și când îi auzi răsuflarea ușoară și regulată, mișcă mâna dreaptă și i-o trecu peste frunte, într'o mângâere tot atât de ușoară ca și suflarea adierii care se stârni în clipa aceea...

Mama își îndreptă apoi silueta, dar nu se îndepărtă. Rămase lângă scaun într'o încremenire de piatră. În sufletul îmbolnăvit de viață pe care o ducea, negurile strânse ca niște nouri negri de furtună, începură să se vânzolească, să se răstoarne și să se încalce! Ce viață era aceea pe care o ducea? Și niciodată nu simți mai dureros într'însa regretul după viața ei de altădată, de-acasă, svăpăiată, ca un svârcolit de șarpe al cărui cap l-ai prins sub cizmă... Prea ușor îl ascultase pe tatăl ei! Cât de ușor îl părăsise pe Pavel! Nu vărsase o lacrimă! Poate o blestemase el! Ii mușcase sufletul, atunci, într'o clipă, șarpele veninos al vanității, — va fi cucoana boierului, își zisese, — și mușcătura aceea o otrăvise pentru toată viața! Ce viață! Dacă n'ar fi fost copiii, l-ar fi lăsat și s'ar fi reîntors la viața ei de altădată...

Ii fusese femeie credincioasă și umilă, mulți ani nu se putuse șterge din sufletul ei conștiința diferenței dintre ea și el. Il ascultase ca o slugă pe boier, când n'o putea suferi lângă el, îi săruta mâna și se lingusea... Il îmbuna... El se lumina la chip și râdea. Simțea o lipsă în purtarea lui față de ea, n'o bătea, credea că n'o iubește sau că n'o iubește cât ar trebui, îi era frică că într'o zi o va părăsi pentru una din lumea lui, suferea... Apoi, când veniseră copiii, se liniștise, fiindcă știa că-l legașeră mai puternic de ea... Lui îi erau dragi copiii... Ii purta ca un fel de recunoștință că i-i dăruise...

La început boala lui îi provocase un fel de bucurie stranie, isvorâtă din credința nevoii și mai mari pe care o avea de ea. Se schimbaseră rolurile. Conștiința puterii și a autorității ei asupra lui crescuse cu cât boala lui se agravase. Ii fusese credincioasă și în anii mulți care urmară, cu încercări și grele pentru ea, pentru toți, și frenezia vieții ei se domolise, simțurile ei se molcomiseră. Tamponul între ea și viață crau copiii. În trupul ei toate albiile altor bucurii se nămoliseră, se închiseseră. Rămase una singură, largă și luminoasă, aceea prin care-și făcuse curs isvorul dragostei pentru fetițele ei, Vali și Cocuța...

Apoi, încetul cu încetul, sentimentul incert că-i o victimă a lui, a bolnavului rău, se întărise, se precisase și-i transformă mila și grija pe care i-o purta, în ură și în dispreț. Ce mai făcea pentru el, făcea dintr'un sentiment, inexplicabil pentru ea, de omenie... Nu-l putea lăsa sa moară de foame, cum nu poți lăsa nici pe un câine...

În boala lui, el o simțea dușmancă și o ura cum urăști un dușman, de a cărui putere te temi. Lupta cu ea numai cu privirile, mârâia în urma ei...

Nu s'aștepta, nici nu-i mai venise vre-odată în gând că s'ar mai putea desfunda vre-una din albiile înfundate. De cele mai multe ori, însă, se întâmplă ceea ce nu te aștepti, ceea ce viața te îndeamnă să nu prevezi, sau, dacă prevezi, să crezi că nu se va întâmpla... Ies lupii din vizuini... Dorințele trupului, înnăbușite, apar, mai târziu, ca lupii flămânzi...

Incepuse un vis și nu credea că el se va continua și în realitate. Dar el răscolise jăratecul în trup, ascuns sub spuză și isbucniseră vâlvătăi...

Nu era bătrână, era tot frumoasă, cu toată oboseala, cu toate ridurile pe care i le adânciseră pe față greutatele, suferințele. Dar n'ar fi avut curajul să-i spuie sau să facă un gest care i-ar fi dat cheia prin care el să deslege taina. Era un copil față de ea...

Focul se reaprinsese în clipa în care-l văzuse. I-l recomandase o profesoară de-a Cocuței. Chiar profesoara de matematici, la care Cocuța era corigentă... Tot profesoara îl trimisese

ca să ia înțelegere cu ea... Când venise, nu-și putuse stăpâni o tresărire, simțise o dogoreală în obraji, o pâlpare a sângelui în corp. Iși sbătuse pleoapele cum își sbate o pasăre aripile, când, în sbor, o răstoarnă vântul și încearcă să-și reia echilibrul și să reintre în linia de plutire...

El era atât de tânăr și timid, încât la fiecare vorbă a ei zâmbea, aproba din cap și se înroșea.

În două-trei zile ea își putuse da seama că lui nu-i spusese nimic zâmbetul acela, sau că era prea serios în tinerețea lui, că nu se putea gândi, că chiar dacă se gândise n'ar fi îndrăznit... Ar fi vrut să-l facă să înțeleagă că poate îndrăzni...

Trăise în visuri de copil! Se legaseră, lanț, bucuriile și o măguliseră ca o ploaie de flori, pe care le aruncă nuntașii în drumul unei mirese...

Acum, în clipa de încremenire lângă scaunul lui Vali, îi venea un plan în minte, gata numai să-l pună în aplicare. Era atâta frenezie și încredere în trupul ei, încât era sigură că va isbuti...

Simți pe umeri și pe față răcoarea și umezeala nopții, își aminti de Vali, putea să răcească, și se mișcă grăbită.

— Unde-i Cocuța oare? se întrebă atunci, în clipa în care-și aduse aminte și de ea, se întoarse parcă ar fi vrut să plece s'o cuate, se răzgândi, reveni lângă scaun, s'aplecă și o luă în brațe pe Vali... Trupul adormit era mai greu decât viu, îl ducea cu greu, gâfâind, urcă scările, băjbâi ușile, intră, ajunse lângă pat. Când lăsă povara, atinse cu mâna trupul cald al Cocuței, întrebă: „Cocuța, tu ești?“ și glasul era bucurios, fiindcă o găsisse și toate erau bune, la locul lor...

Aprinse lampa, le mută pe rând de pe un pat pe altul, făcu paturile, le dădu să mănânce câte ceva, mâncară cu ochii închiși, adormite, le desbracă, le culcă... Ieși pe ușa de din dos, i s'auziră pașii pe coridor, pierzându-se, apoi revenind... S'auzi pocnet de chei învârtite în ușă. Apoi luă lampa și trecu în camera ei, lăsând ușa întredeschisă. Făcu lampa mică și începu să se desbrace. Mișcându-se, își atingea trupul înviat, flămând,... se înfioră ca de altă atingere, străină, a unor mâni la-

come...

Vali era în același loc. O strigase pe Cocuța, Cocuța răspunse „vin“ și Vali o aștepta să vie. Fiindcă, însă, întârzia prea mult, o mai strigă odată...

Ieșind din casă, dela întunec, cu privirile obosite de citit, orbită de lumina vie a dimineții, Cocuța închise ochii și ridică brusc palmele în fața lor. Câteva clipe rămase încremenită în poziția aceasta, care parcă exprima rușine și teamă pentru vinovăția ei, ca în fața judecătorului... Apoi își lăsă mâinile în jos și pleoapele i se sbătură în lumină, ca niște aripioare...

Coborî scările băjbâind, plutind și veni lângă Vali, care o privea fix, căutându-i tocmai privirile pe care Cocuța și le ascundea. Dar trecu un răstimp și fiindcă nu-i auzi glasul, Cocuța ridică privirile din pământ. Atunci privirile li se întâlniră, se lipiră, se încâlciră. Nu-și putea desface privirile din privirile lui Vali. O încremenise și o zăpăcise fixitatea lor, hipnotică, aburită...

— De ce m'ai chemat ? bâigui ea, stins...

— Vino mai aproape! îi porunci Vali, și Cocuța se execută. Nu știa ce voia Vali, poate voia numai s'o întrebe ceva, ca și altădată... Dar îi ardeau încă sufletul privirile acelea de după gardul viu, care o speriaseră, care-i intraseră în suflet ca niște săgeți, și credea că ceea ce făcuse era grav de tot. Spaima îi turburase și somnul, dormi mai mult și, când se trezi, se simți mai obosită decât aseară când se culcase...

Tăcerca se întindea între ele ca o gumă, de care țin doi copii, unul trăgând de-un capăt, altul de celălalt capăt, fiecare vrând să fie a lui și care, deodată, se rupe dela mijloc și-i plesnește pe amândoi. Usturimea îi face să plângă, dar fiecare ascunde în lacrimi bucuria convingerii că el a învins...

— Spune-mi și mie ce-a fost ieri ? o întrebă Vali, cu o liniște aparentă, a cărei furtună subterană o trăda tremurul răgușit al glasului...

— Ce să fie ? N'a fost nimic ! răspunse Cocuța și privirile se luminară ca un cer după o ploaie repede. În seninul ochilor ei, pâpâia o flacără pe care nici Vali n'o mai văzuse și din aceasta Vali înțelese că Cocuța îi ascunde o bucurie...

— Spune-mi ! îi zise ea Cocuței, cu glas în care dormita o rugămintă alături de o amenințare...

— N'am ce să-ți spun ! își deschise brațele larg, a desvino-vățire, Cocuța.

— Minți ! Ce ți-a spus el ? Eu am ajuns prea târziu ! Dar tot am văzut ! Știu ! Spune-mi, că tot știu ! Spune-mi și tu, ca să văd dacă nu mă minți...

Tremura. Glasul îi era și mai răgușit. Se aplecase peste cărucior, spre Cocuța, parcă să fie cât mai aproape, să audă bine ce-i va spune, să audă numai ea. Căci ceea ce trebuia să-i spue Cocuța, numai în șoaptă putea fi spus. Era o taină...

Dar Cocuța, după gestul pe care-l făcuse, lăsase mâinile în jos și acum își prinsese degetele dela o mână cu cele dela cealaltă mână și le frământa ușor, ca omul care-i într'o situație încurcată și nu știe ce să facă. Simțise adesea răutatea lui Vali, răutatea isvorâtă din starea ei, din boală, dar acum își dădea seama din glasul, din privirile, din toată făptura surorii, că se deschisese alt izvor de venin...

Ii veni iar în minte întrebarea de odinioară, — Ce vrea Vali dela mine ? — și'n clipa aceea se întâmplă într'însa o o iluminare, ca o revelație. Ii veni răspunsul instantaneu, nu pe calea rațiunii, ci instinctiv, prin simțurile ei, pe ale căror tulpine fragede rămăsese ca o brumă amintirile incerte ale emoțiilor trăite de ea până atunci...

Când fetele, la școală, povesteau în șoaptă despre băeți, nu bătuse oare și peste sufletul ei adierea părerii de rău că ea nu poate povesti nimic ? Nu purtase, uneori, pe suflet, o tristeteță, ca un mucegai ? In visările ei timide și vagi, nu așteptase, oare, să se întâmple ceva ce nu se mai întâmplase ?

Vali era cu doi ani mai mare decât ea... Avea și Vali suflet ! Poate și'n trupul bolnav al lui Vali se stârneau, uneori, adieri plăcute, ca'n primăveri... Oare Vali nu putea să ascundă in ființa ei, o taină, așa cum ascundea și ea în ființa ei o taină ?...

Fu cuprinsă de duioșie, era înțelegere și milă pentru Vali și voi să se repeadă spre ea, s'o sărute și poate că în clipe următoare i-ar fi spus și totul ce voia Vali să știe, dar tăcerea

de reculegere, de hotărâre, fusese prea lungă, Vali clocotise și acum vorba ei țâșni ca o limbă de foc...

— Dacă nu-mi spui, te spun mamei !..

Clipise și se sfărâmasese o imagine de lumină înafară și i se întunecase sufletul ; dacă și-ar fi deschis sufletul și i-ar fi spus lui Vali, Vali ar fi spus-o mamei. Vali era rea ! Cât suferise de pe urma ei ! Altădată îi lua toate jucăriile ! Și-acum, altfel, dar povestea se repeta... Nu ! Nu-i va spune !..

Se trase înapoi, se întoarse și fugi pe scări, în casă. Iși luă cărțile și ieși repede, apoi se duse în grădină, la masă...

Nu citea. O harababură de gânduri era în capul ei ! Și toate erau învelite într'o pojghiță de teamă... Poate acum Vali îi spunea mamei... Se aștepta din clipă în clipă s'o vadă pe mama, apărând, înaltă, mergând dreaptă, aproape țepăună, ca totdeauna când era tare supărată... Avea s'o urechească, s'o bată și poate să-i schimbe preparatorul...

Gândindu-se la toate acestea, începură să-i curgă lacrimi pe cartea deschisă în fața ei. Și tristețea, care o apăsa, era atât de grea, parcă toată s'ar fi prefăcut în lacrimi...

*

Trecură și alte zile, în care nu se întâmplase nimic. Iși făcea lecțiile tot în grădină, la masa din două scânduri cu picioarele încrucișate. El venea tot acolo, cu alt zâmbet pe chip, cu altă lumină în priviri. Ea ridica rar privirile spre dânsul. El îi puna o întrebare și apoi, așteptând răspunsul, rămânea cu privirile pe chipul ei. Il surprinsese privindu-o, i se dogoreau obrazii, i se încețoșau ochii, simțea în trup un freamăt, parcă sângele ar fi rupt zăgazele și ar fi năvălit, fierbinte, în țesuturi. Glasul îi tremura și, încercând să răspundă, simțea un nod în gât. I se încețoșă și mintea și din ceea ce învăța și știa nu putea să aleagă mai nimic. Glasul lui era moale ca o catifea și blând și, când se supăra, că nu-i răspunde, scotea un sunet, cam așa „țț“ — lipea limba de cerul gurii și-o deslipea — ea se roșea și mai tare, zicea „știu“ și pleoapele i se sbăteau și-și apleca și mai mult capul... Apoi îi răspundea la întrebare și

el zicea mulțumit : „Bine !“... Și mulțumirea îi învăluia pe amândoi într'un abur al melancoliei...

Intr'una din zile, spre sfârșitul lecției, mama apăru lângă masă, în mână cu o tavă pe care aducea două pahare, cu apă și șerbet. Un pahar îl puse în fața lui, altul în fața ei... Se așează pe bancă, lângă ea și începu să-l întrebe pe el, cum merge, dacă Cocuța învață, dacă știe ceva, dacă va trece cu bine hopul ? „Sigur“ — zicea el mereu, râzând și privind spre Cocuța...

Se făcu obicei. Intr'o zi aducea dulceață, în alta cafele. Cafelele le beau ei: preparatorul și mama. Vorbeau și râdeau. Cocuța niciodată n'o văzuse pe mama să râdă atâta ! Se mira, și'n suflet i se învâlmășea bucuria că ținându-l de vorbă el mai întârzia — cu mâhnirea că nu-i singură când el pleacă, spre a-l putea privi... Prezența mamei le stricase farmecul despărțirilor...

Veni o încercare și mai grea pentru Cocuța, care-i sgudui sufletul...

În altă zi, după ce mama aduse cafelele și se așează, se întoarse spre ea :

— Du-te și mai stai cu Vali ! Prea o lași singură, sărmana ! îi zise ea...

Se ridicase încet, aiurită, îi venea să plângă, își culese cartea, caietele, creionul, de pe masă, ca să întârzie cât mai mult... Și, când termină, mai ridică odată privirile spre el. Il văzu cu privirile ațintite spre mama ei, care-i vorbea, — și ce priviri avea ?, ce trăsături schimbate ?, parcă nu mai era același, nu mai semăna cu el însuși...

Ii veni în minte să se uite și la mama și întoarse capul brusc. Și, văzu și pe chipul ei, a mamei, aceeași schimbare, aceleași priviri, — în care era încordare, spovedania mută, panica dureroasă și plăcută a clipei în care aștepți să se întâmple totul, dar ai și îndoeli că se va întâmpla... Dar Cocuța nu putea citi pe chipurile lor toate acestea, era un copil nevinovat, n'avea nici o experiență, orizont strâmt, confuz, — din ce vedea înțelegea puțin, uneori nu înțelegea nimic... Mai des ajungea la adevăr pe cale intuitivă... Dar adevărul câștigat pe această cale

plutea într'insa într'o nebuloasă, care-i estompa contururile precise..†

Mama îi simți privirile, poate auzise și judecata fulgerătoare, negrăită, a minții crude și întoarse repede capul spre Cocuța...

— Pleacă mai repede ! Ce te miști ca o molie ! îi zise răstit, aspru...

Parcă s'ar fi despărțit, deodată, lumina de întunerec. Aici, de unde pleacă, e lumină orbitoare, dincolo, la un pas, începe întunerecul dens. Face un pas și intră în întunerec și întunerecul e atât de des, încât parcă merge prin troiene uriașe de zăpadă neagră, mai înalte decât casele, până la cer... Se luptă cu nămeții ca să poată răsbi, o dor mânilor și picioarele, o ustură ochii...

Nu știe cine a condus-o prin beznă, dar a ajuns. Se vede în grădinița din fața casei, stă pe o băncuță, lângă căruciorul lui Vali. A început să însereze. Totul apare estompat. Se mișcă fantomatic, umbre. Și'n sufletul ei se mișcă umbre...

— Unde-i preparatorul ? o întrebă Vali.

— A rămas cu mama, în grădină. Beau cafea...

Vorbește mecanic. Toată ființa ei e prezentă dincolo...

— Beau cafele ? ! repetă Vali cuvintele din urmă, întrebând și mirându-se în același timp și râde chicotit... Dar poate râsul ei nu are nici o semnificație... E un râs nervos...

Clipele trec greu, un timp. Umbrele s'au întins ca niște ape revărsate, s'au unit, au devenit una. Intunerecul învește pământul ca o pătură groasă de păclă...

S'aude fâșâit de pași prin iarba ogrăzii, după colțul casei. Parcă s'ar apropia doi șerpi. Inimile nu mai bat, s'au oprit și respirațiile. Numai ochii, ca niște cărbuni, privesc într'acolo...

Au apărut două umbre. În mers, una lângă alta, când se apropie, când se desfac. Se îndreaptă spre poarta dela stradă. S'aude sporovăiala surdă, nu se înțelege nimic. O clipă, două, nu s'aude nimic, nici umbrele nu se mai văd. Apoi scârțâitul porții le spune că poarta s'a deschis și s'a închis...

— A plecat ! șoptește Vali și vorba ei e ca un foșnet de

frunze. Oftează amândouă și trece o adiere care le ia oftatul și-l duce pe spate, ca pe o targă moale, vătuită...

Acum pașii mamei s'apropie, grăbiți; intră în grădiniță; vrea să urce scările, dar parcă-și amintește de ceva, se întoarce și vine spre ele...

— Tot aici sunteți?! se miră, fără sens, fiindcă Vali nu urca niciodată singură, scările...

Nu primește nici un răspuns, nimic. Fetele îi adulmecă apropierea, ca niște antene, nu-i văd lumina chipului în întunec, dar îi simt vibrațiile trupului înferbântat. Și apoi, în glasul mamei, nu vibrează, ca un cântec nou, bucuria neașteptată?...

Și gândul și simțirea Cocuței se mișcă molatec, fiindcă trupul ei încă își doarme somnul dinaintea pubertății. Se trezește, greu, greu! Plutesc neguri în simțurile ei, glasul ei e învelit în moliciunea și lenea somnolenții prelungite... Vede totul ca printr'un geam aburit...

Vali a trecut de epoca aceasta, i-a trăit experiența, ce n'a trăit a intuit, a văzut, a auzit... Nimic n'o poate înșela. Simțurile îi sunt oțelite ca și judecata. Trupul îi era imobilizat, dar mintea-i lucra fără încetare, ca un spiriduș. Ea află gândul și simțirea omului dintr'o privire, de pe față, dintr'un gest, din mers... Când s'apropie cineva de ea, dacă-l vede sau chiar dacă nu-l vede, știe, după mers, la ceea ce se poate aștepta...

Când brațul mamei îi cuprindea mijlocul și trupul i se alătură, ca sprijin, ca s'o ducă în casă, din atingerea aceasta ea capătă un indiciu, dela care pornește ca să deslege taina, ce-i va confirma presupunerile...

Ea știe acum că'n altă zi „el“ nu va mai lua din părul Cocuței o floare pe care să și-o pue la butonieră... I-e milă de Cocuța, are un gând nou pentru mama, pe care ar împinge-o de lângă ea, ca să n'o mai atingă, ca și cum atingerea ei n'ar fi curată, — dacă ar cădea pe scări, s'ar lovi, mama poate ar bate-o, — se încordează ca un arc și se stăpânește; pentru ea, totul, era mama, credința și sănătatea ei, viața ei, — și acum mama era altceva... „El“? Fusese o lumină și se stinsese... suflase în ea...

Pe Cocuța, o amenințase c'o va spune mamei, dar n'o spusese. Incercase un procedeu, ca să afle mai mult decât văzuse... Se gândi că mama nu trebuie să știe nimic ce fusese între ele ! Avea să încerce să pătrundă între Cocuța și el, cum vâri un cuțit între carapacele unei scoici, învârți și ai desfăcut-o. Avea să-și pue și ea flori în păr ! Avea păr mai frumos, împletit în cozi groase ! Era mai frumoasă decât Cocuța ! Era bolnavă, dar, într'o zi se va face bine... Simțirea aceea nouă, care făcuse să-i bată inima mai repede și să-i frământa tot trupul, nu-i dăduse, oare, și puterea să se miște, să meargă până'n grădină și înapoi ? Nu se întâmplase, în ziua aceea, minunea ?

Se amestecase mama, n'avea să mai fie așa cum visase ! Nu se înșelase, din prima clipă... Nu se mai mișcase din scaunul ei, în care stătea la pândă. Urmărise, în acele zile, clipă cu clipă, așteptarea agitată a mamei, ca să treacă ora de lecție. O vedea dispărând în casă și reapărând îmbrăcată în altă rochie. Intâi îi aducea ei dulceață, apoi le ducea lor în grădină și rămânea acolo...

Vali rămânea singură mult timp, până ce el trecea spre poartă, condus de mama și de Cocuța. Aștepta ca, într'o bună zi, mama s'o îndepărteze și pe Cocuța, ca să rămâe singură cu el. Se întâmplase așa cum îi spusese sufletul ei...

Tremura ca un fir de iarbă în adiere. Deși îl așteptase, faptul o zăpăcise, o derutase. Icoana mamei se aburise brusc și nimbul care o înconjura păli... Mama ! Mama să facă asta ? se întreba abia stăpânindu-și lacrimile...

Și când mama o lăsă pe marginea patului și se simți moale ca o cârpă și mama se grăbi să aprindă lampa și să le aducă laptele, Vali parcă abia în clipa aceea, și pentru prima oară și-ar fi dat seama de starea în care era. Ce pustiu îi era sufletul ! Ce pustie era casa ! Ce pustie era toată viața ei !...

Avu puterea să se stăpânească și nu plânse atunci, deși izvorul lacrimilor era gata să curgă. Bău laptele, se închină... Mama făcu lampa mică...

Se culcă pe spate. Ascultă un timp foșnetul Cocuței în așternutul din patul dela picioarele ei. I se lumină în gând imaginea în care „el“ lua o floare din părul Cocuței și și-o prinse

la butonieră. Zâmbi și-i păru rău c'o chinuise cu întrebări și amenințări...

Un răstimp mai auzi mișcare în camera vecină, unde doarme mama. Apoi se făcui liniște. Atunci începură să vie de departe, din umbra zilelor trecute, imaginile întâmplărilor a căror amn-tire e tot ce rămâne din viață... Apărcau în lumina palidă și cu cât se apropiiau lumina străluccea mai tare, apoi treceau și, încet-încet, se stingeau în întunec... Și, pe neașteptate, în înlănțuirea aceasta de imagini, apăru o imagine care a făcui să tresară, căci trezi o hotărâre în mintea ei... Era imaginea tatei... O scoase dintre celelalte, de care se îndepărtă și o închise pe ea singură în gând și în suflet... Târziu dormi, trecând cu ea în vis...

*

Rumegă planul, încercă să prevadă consecințele... Ii ceru mamei, două zile de-a-rândul, să n'o scoată din casă. Mama crezu că nu se simte bine, o întrebă, insistă, — ea o contrazise, râse chiar ca să-i alunge orice bănuială. Când rămânea singură, se târâia cum putea până la fereastra care dădea în ogradă, dîndos, și, trăgând puțin la o parte un colț al perdelei, o cerceta atentă, în toate colțurile. O văzuse pe mama traversând ograda spre portița dela grădină, unde Cocuța își făcea lecția. Indată, după ce se ducea mama în grădină, o vedea pe Cocuța venind dintr'acolo, cu pași rari, întristată... Il văzuse și pe tata, deschizând ușa dela camera lui, scoțând întâi capul, privind cu ochii turburi, în stînga, în dreapta, parcă s'ar fi temut de un atac al cuiva sau parcă ar fi deschis o ușă care dădea pe alt tărâm, al unei lumi necunoscute. Apoi înainte un pas, călcând ușor, parcă s'ar fi temut să nu se prăbușească totul sub greutatea pașilor lui. La fiecare pas se oprea și cerceta cu privirile, încăodată, ograda. Numai după aceea făcea alt pas. Cobora scările și, cum ajungea jos, în ogradă, se și întorcea și le urca înapoi, cu o grabă pe care numai teama o poate stimula. Intra în casă, închidea ușa, apoi chipul lui nebărbierit, slăbit și obosit, în care numai ochii ardeau ca doi cărbuni, apărea pentru o clipă în ferăstuica odăiței, ca să se mai convingă odată că nimeni nu-l urmărea...

Dar, în timpul uneia din aceste scurte recunoașteri, când el ajunse jos, apăru pe neașteptate, venind din grădină, mama.

N'o simțise decât când era foarte aproape de el. Când ridică privirile și-o văzu, fața i se contractă ca de o durere groaznică și, întorcându-se pe loc, o luă la fugă înapoi, urcând scările, trăgând ușa după el, în panică... Mama urcă scările, bătu să-i deschidă, dar el nu voi...

Vali urmărise scena cu curiozitate și nedumerire și faptul acesta mărunț, care poate nu se întâmpla pentru prima oară în ograda de din dos, deschise o portiță într'o viață pe care ea n'o cunoștea. Bănueli peste bănueli o năpădiră...

Uitase de sine și'n încordarea care creștea într'înșa tot mai mult, mâna ei se strângea tot mai tare pe perdeaua de care se ținea. Și când greutatea trupului ei întrecu puterea de rezistență a pânzei, perdeaua pocni și fata se prăbuși pe podele. Se lovi la genunchi, la cot, dar nu scoase nici un geamăt ; o speriasse numai faptul că rupsese perdeaua, că mama, desigur, auzise, că va veni, va întreba ce se întâmplase... Se gândi s'o mintă, să-i spue că-i fusese sete, strigase, nu venise nimeni și voise să se ducă singură să bea apă... Se ținuse de perdeaua... Se speriasse... Incepu să plângă... Plângea de ciudă fiindcă se întâmplase așa, toate-i erau potrivnice ; își făcea socoteala că nu-i rău că plânge, fiindcă așa putea s'o convingă mai ușor pe mama de chinul ei ; căzuse, se lovise, se speriasse...

Mama veni în fugă, gâfâind...

— Ce-i ? Ce s'a întâmplat ?

Vali răspunse, îndrugând printre sughițuri de plâns ce-i venise în minte.

— Sărăcuța de ea... Te-ai lovit, puiul mamei... De ce nu vrei să ieși afară, la soare ?...

— N'am vrut să-ți mai spun, ca să nu te supăr... Nu m'am simțit bine... Dar acum mă poți scoate, dar dindos, în ogradă, e mai mult soare... Când stau la soare mă simt mai bine... Și să-mi mai faci odată doctoria aceea...

— Bine, păpușa mamei, bine... Hai să te duc afară...

Ieșise, să-i ducă întâiu scaunul... Ochii lui Vali sclipiră și se luminară de bucurie... Apoi veni și o luă și pe ea... O așeză

În scaun, nu departe de scări, cu fața spre grădină. Și, când să intre în casă, mama nu uită să-i spue...

— Vezi să nu te pui cu nebunul...

Strânsese și mai tare mâinile pe spetezele scaunului cu roțile, parcă ar fi vrut să-l frângă. „Nebunul“ !... „Nebunul“ !... zisese... „Nebunul“ !... era tata... Il văzuse cu câteva clipe mai înainte, cu privirile îngrozite, cu fața schimonosită ca de o spaimă nemaipomenită... Simți în suflet o duiosie blândă, un sentiment fierbinte, care nu era nou, dar care parcă se sforța să iasă la lumină din neguri dese, foarte vechi, iar care arsesse potolit sub spuză...

Mama nu le mai vorbea de mult despre tata. Vali nu mai ținea minte de când nu-l mai văzuse ! Se simțea vinovată acum abia că-l uitase, ca pe un mort, și-i era sufletul greu de jalea lacrimilor apăsătoare. Nu mânca nici la masă cu ei. Nu venea niciodată în casă ! Doar uneori îi auzea gemetele și urletul — mai ales spre seară — gemete și urlete care poate pentru el era cântec, sau rugăciune de noapte, sau țipătul disperării... Mama începea să tremure, silueta ei se îndrepta, băț, și ieșea trântind ușa. Gemetele se opreau în clipa aceea, când izbea ușa, și nu se mai auzeau. Nimeni nu știa cum îl potolește mama, care se întorcea mai târziu cu buzele strânse, cu ochii înveninați. Nici Cocuța, nici ea n'aveau curajul s'o întrebe ceva...

Vali știa acum.. Trupul beteag era un ciorchine de lacrimi. În privirile „nebului“ ea citise tragedia pe care altfel n'ar fi putut-o bănuși... Ce era suferința ei pe lângă a lui...

Dorința de a-i vorbi, de a se apropia de el, se ridică în sufletul ei ca o vâlvătae...

— Tată ! îi șoptiră buzele, cald, chemătoare, parcă nu-l mai văzuse niciodată și-i apăruse acum, scoborât dintr'un vis și intruchipat în fața ei...

Intinse mâinile și prinzând roțile căruciorului, îl întoarse cu fața spre odăița lui. Clipa de extaz se prelungi și, trupul înfiorat de glasul care se ridicase într'însa, ca dintr'un hău, recăpătă vigoarea care-i însănoșise trupul în ziua minunii.

Se simțea iar în stare să se miște, dar nu se mișcă. Incepu să aștepte...

Mai trecu un răstimp. Liniștea era deplină. Grădina se înferbântase și parfumul florilor, supt de căldură, se ridica îmbălsămând aerul. Florile dormitau. Copacii picoteau de somn. Stăpânul cerului înălțase bolta albastră mai sus, parcă ar fi fost de faianță și i-ar fi fost frică să nu crape de dogoreala care se ridică de jos...

Furată de gânduri, Vali nu văzu dintr'odată chipul care reapăruse în fereastră. Ochii, care-și îndreptaseră adineaori spre mama privirile îngrozite, o priveau acum pe ea, dar în umbra lor nu se mai sbăteau acum nălucile spaimei. Intre pleoapele lăsate, încrețite, apăruse geana de lumină dinaintea răsăritului : era duioșie și blândețe. Apoi chipul îmbracă altă mască... Poate era un zâmbet, zâmbetul diform al celui care a uitat să râdă, și care seamănă mai mult cu plânsul chinuit, fără lacrimi...

Când îi zâmbi și ea, el se retrase și nu mai apărui...

Apăru a doua zi. Scena se repetă, se completează. Ii făcu semn cu mâna și ea îi răspunse. Ii făcu semn să vie afară. El fugi dela fereastră, Vali crezu că-l speriasă, dar nu trecu mult timp și auzi pocnetul zăvorului... Ușa se deschise încet, urmară mișcări precaute, ca și înainte, făcea un pas și observa ograda. Coborî scările și se apropie până la câțiva pași de Vali. In priviri alternau umbre amenințătoare cu lumini blânde. Ii tremura barba, parcă n'ar fi avut dinți și totuși voia să mestece ceva, mărunț-mărunț...

În sufletul lui Vali se produse un vâlmășag de emoții, dar își stăpâni gesturile, căci își dădea seama că orice gest brusc, de chemare, de apropiere, de mărturisire, l-ar fi speriat, l-ar fi alungat. Cea mai bună momeală era zâmbetul, fără nici o mișcare. Ii zâmbea mereu, învăluindu-l în plasa privirilor înduioșate...

— Am venit ! zise el, răgușit, zâmbind schimonosit. Zâmbea, dar zâmbetul nu-i ilumina privirile reci, fixe. Când fu și mai aproape, Vali simți aceste priviri ca materializate, înfrigurându-i-se în ochi, în trup...

— Nu te uita așa la mine, tată ! se rugă ea...

— De ce m'ai chemat ? întrebă el și glasul aspru îi tremura, fiindcă vorbea atât de rar și nu mai vorbise nimeni, de mult, atât de frumos cu el.

— Te-am chemat, răspunse Vali, ca să te întreb ce mai faci, cum te mai simți,... da, mi-era dor de tine, să stau de vorbă cu tine, tată... Doar tu ești tăticul meu...

Se încruntă. Privirile îi căpătară o fixitate și mai dură. Apoi îi licăriră în umbra pupilelor reflexele palide ale unei lumini care s'aprinsese atunci în adâncul ființei lui. Trăsăturile feței se îmblânziră. Lumina și căldura care isvora dinlăuntru lui le topea duritatea, rigiditatea. Clipa aceea îl transfigură...

— Tu ești Cocuța ? o întrebă el.

— Nu, eu sunt Vali... tată...

— Vali, da Vali... Vali...

Ridică mâna la frunte și oftă... Inchise ochii și rămase câteva clipe așa. După aceea tresări și-i deschise. Era iar cel dinainte...

— Ea unde-i?... Are să vie... are să mă vadă aici... Mă duc...

Se întoarse cu tot trupul, dela genunchi în sus, într'o parte, într'alta, oscilând, dar nu se mișcă, parcă i-ar fi fost lipite picioarele de pământ. Era cuprins de spaimă, pe care Vali n'o înțelegea...

— Nu-ți fie frică... Nu-i acasă... Mai stai... Și eu stau toată ziua singură, ca și tine...

Se gândea că dacă el ar fi fugit acum, ar fi pierdut cea mai bună ocazie, când putea să-i spue ce avea de gând... să-l ațâțe... Nu știa ce era în mintea lui, în sufletul lui, și aruncă vorba ca pe o undiță, la întâmplare, la noroc...

— Mama are acum mai mult grija lui...

El tresări, o privi iar în ochi. Privirile erau mai agere acum, parcă ar fi fost stinse și s'ar fi aprins.

— Tu ești stăpân aici ! De ce nu-l alungi ?

El nu se mișcă nici acum din loc. Dar mâinile i se ridicară și se prinseră una de alta, umerii se strânsură și s'aplecară, trăsăturile feței și ridurile se împietriră, — și toate trădau agitația interioară de care fusese cuprins.

— Așa-i?! Am văzut... Ea mă crede nebun... Ea-i nebună...

Cuvintele căzură ca niște pietre. Altă vorbă nu mai zise. Barba începu să-i tremure iar, parcă ar fi mestecat ceva între gingiile fără dinți... Privirile căutau pe jos, parcă ar fi pierdut ceva sau parcă ar fi evitat să le întâlnească pe ale lui Vali...

Sbuciumul ținu câteva minute, vizibil, sub ochii speriați ai lui Vali, care acum se temea de el, de ce-ar fi putut să facă... Ce adânc făcuse să sângereze rana veche !...

Voi să-i mai spue o vorbă, să-l îmbuneze, dar el plecă grăbit, bălăbănind din mâni...

Și, după ce ușa se închise după el și zăvorul pocni scurt, Vali rămase mult timp cu privirile pierdute în gol, în direcția aceea. Voia să se gândească la toate câte c'ar fi putut întâmpla în viitor, dar nu reușea, fiindcă neliniștea se întindea în ființa ei ca un acid care disolvă tot ce încearcă să capete consistență... Ființa ei își trăsesese toate obloanele și acum era ca un sâmbure de întunec în lumina orbitoare a zilei de vară...

Pânda începuse mai de mult. Chiar din primele zile când îl văzu pe tânăr în ogradă. Nu știa ce caută, el nu știa nimic din ce se aranjează și se petrece sus în casă, — dar în mintea lui aprinsă și învolburată, se mai limpezeau uneori imaginile, vedea lumea așa cum o vedea altădată, se mira și-și însoțea mirările de un râs îngăduitor, fiindcă credea că viața lui de acum e viața cea bună, și cea de altădată e viața unui om fără minte. Dar și'n clipele de luciditate, îl stăpânea frica pe care o vârase într'însul autoritatea ei brutală, din epocile lui de nervozitate, când ea intra în camera lui ca să-l liniștească. Il lovide de câteva ori, când porunca vorbei nu fusese destul. De privirile ei avea aceeași frică teribilă ca și de lovituri. Totuși, dulceața ființei iubite, de altădată, care fusese numai a lui, plutea într'însul și acum ca un abur și, adesea, în nopțile singurătății lui, din cenușa simțurilor adormite se mai ridica fiorul unor dorinți prea des înnăbușite. Și-atunci venea ca din adâncuri fără fund, creștea, izbucnea, mugetul de fiară, care, în primăvară, la soare, când se umflă apele și se primenește na-

tura, iese din vizuină și-și cheamă cu botul întins și trupul încordat, prietena...

Il văzuse pe tânăr trecând prin fața ferestrei lui, spre grădină. Il mușcase o bănuială de suflet. Il pândea de după fereastră, când venea. Il aștepta acolo, nemișcat, până ce pleca. Mârâia ca un câine în cușca lui, care vede o javră streină în ograda pe care o păzește, dar n'are curaj să iasă din cușca lui, să se repeadă la ea, fiindcă din mersul ei, o simte mai tânără, mai tare. Urăște forța care-l sfidează, dar n'are curajul s'o atace în față. Mârâie și așteaptă... Și așteptând se petrec întâmplări noi sub ochii turburi. Și privirile și mințea îi sunt turburi, dar simte și ura lui crește mereu...

O vede ducându-se cu tava cu dulceață și cafele, în grădină. Și nu după mult timp Cocuța trece spre casă. Ei au rămas singuri. Se lasă umbrele înserării, apoi întunerecul și umbrele se contopesc...

Se ridică iar mugetul din adâncuri. Se stăpânește. Iși mușcă buzele și mușcă din mâini. Trupul i-e arc. Mințea jar. Arde și urletul se frământă într'însul ca o fiară închisă...

S'a apropiat de ușă... O deschide încet. Nu s'aude pocnetul zăvorului. Trece pragul. Coboară scările. Nici șarpele nu înaintează mai ușor prin iarbă, când s'apropie de pradă. Se oprește după gardul viu...

La pândă, ochii de fiară ard...

Ii vede, două umbre, la câțiva pași și unghiile parcă-i cresc atunci în carne, se fac ghiare, crâșnește din dinți și urletul îi stă încordat în gâtlej, ca o viperă ascunsă într'o gaură a pământului, gata să sară, să muște...

Vede și noaptea, ca și ziua. Vede totul. Apoi se retrage ușor, tot așa cum a venit. Și râde, dar râsul i-e rânjet. Așteaptă altă zi...

Astăzi l-a chemat Vali. I-a spus să facă ce el nu îndrăznea să facă...

Și iată ziua aceea a sosit... Până 'n clipa asta s'au petrecut toate, ca'n celelalte zile. Intâi s'a dus Cocuța în grădină, apoi a trecut el, apoi ea, Ioana. Cocuța s'a întors și ei au rămas singuri...

S'a lăsat noaptea. Pulberea albă din văzduh, de sus, anunță luna care se ridică după dealuri. Nu va mai trece mult și-și va arăta obrazul pudrat peste măsură...

...Alec Boldur s'a oprit jos, pe ultima treaptă a scării. Privește în jur. Simte înfiorări în corp. Din spre grădină vine un sgomot ciudat. Urechile ciulite îl prind și chipul lui schimbă mască după mască... Tot ce face e în simțuri, în sânge. Niște animale care au hibernat în culcușuri și acum se deșteaptă. Ceea ce trebuie să facă crede că e absolut bine... Și merge așa ca într'un vis, parcă plutește, apoi se tupilează după tufele gardului viu și trupul lui pare un fragment al umbrei ce se întinde, ca un zid negru ce desparte ograda de grădină. Alunecă, pitit, în umbră, parcă ar înnota într'o apă neagră, apoi se strecoară în grădină, prin spărtura prin care trece și cărarea. În grădină pulberea de sus cerne peste straturi, peste copaci, învelindu-i ca într'o ceață...

Alec Boldur a mai făcut un pas după colțul gardului viu și s'a oprit. O clipă rămâne încremenit și'n clipa aceasta ochii se deschid mari, i se umflă, aproape să-i iasă din orbite, pumnii i s'au strâns, dar imediat s'au desfăcut și degetele s'au crispat și-s tari, înțepenite, ca niște cângi de oțel... Muge într'însul fiara, de i se ridică și lui părul în vârful capului și simte fiori la suprafața pielii, peste tot corpul. I-c frig parcă, și i vine să plângă; dar are și un curaj nebun și-i vine să râdă în hohote, să țipe de bucurie...

S'a auzit în noapte un urlet de fiară. A sfâșiat liniștea. Dar în clipa următoare liniștea-i mai adâncă, și în nemărginirea ei tremură înfiorarea unei spaime, a unui mister.

S'a repezit spre ei, parcă l-ar fi împins din spate toate forțele rele ale pământului. Urlă și'ntr'însul lupii. Și pe el îl înfioară urletul, îi ridică părul măciucă în vârful capului. Și face un salt de fiară...

Două trupuri, în care s'a deslănțuit brusc panica, s'au izbit, s'au clătinat, s'au târât în patru labe peste straturi, cad, cu fața în țărână, lovindu-se...

Numai pe unul îl urmărea. L-a ajuns, la al doilea salt i-a fost în spate. Căngile de fier i s'au înfipt întâi în păr, l-au

răsturnat sub dânsul. Cel de dedesubt se apără cu mân'le, cu picioarele, cu umerii, cu capul... Dar nu poate să respingă dușmanul, care i se strecoară printre mâni, unde prinde nu mai dă drumul. Scai ! Caracatiță ! In groaza nebună, care l-a cuprins. își dă seama că celălalt îi caută gâtul și se apără cu disperare. E o luptă cruntă, surdă... S'aud numai isbiturile trupurilor, pe rând, în pământ, și initurile scurte...

Alecu Boldur nu se gândește ce face, cum luptă, n'are timp să se gândească. Instinctul îl mână să sfarme rezistența dușmanului. Dar dușmanul e tare. Il lovește și nu țipă. Geme, înfundat. Mânile lui se încurcă în mânilor celuilalt, în rezistența disperată. Nu poate prinde ce caută, nu-i poate prinde gâtul, și furia lui crește, înzecită... Și, dintr'odată, palma i-a căzut pe fața celui de dedesubt. Căngile se strâng. Unghiile crescute ca niște ghiare, murdare, intră în pielea feței celuilalt, pătrund în carne. Se strâng și unghiile răspălucesc pielea, o sfâșie și sângerează. Trupul de dedesubt s'a încordat, a vrut să arunce greutatea de deasupra, dar n'a reușit. Indepărtată o clipă de pe față, mâna cu ghiare o caută iarăși. A atins-o. I-s toate ghiarele pe fruntea dușmanului. Lupta a devenit spasm. S'aud găfâituri. E o clipă în care fiecare își readună forțele într'un ultim efort...

Mișcă mâna încet-încet. Alecu Boldur nu judecă, dar vrea ca'n clipa asta să-și răpue dușmanul. Cel de dedesubt se apără, se apără cu înverșunare... Iși strânge genunchii, vrea să-i vâre sub burta celuilalt, de deasupra, să-l bușească odată, să-l arunce peste cap...

Dar în clipa aceea un urlet cumplit sparge noaptea...

Mâna s'a coborât ca un paijen fioros pe chipul celui de jos, s'a oprit. Degetul arătător e lipit de pleoapa ochiului închis. Degetul se încârligă, mâna svâcnește, unghia intră în carne, o rupe, intră mai adânc...

Totul s'a petrecut în clipa aceea, clipă mai scurtă decât urletul celui înnebunit de durere, de spaimă ! Celălalt i-a dat drumul, s'a ridicat ; fugă...

El stă jos, culcat pe iarbă. Nu se poate ridica. Nu știe ce s'a întâmplat, dar, durerea îngrozitoare a primei clipe, care l-a

săgetat în tot trupul, simte că-l arde acum numai sus, în partea stângă a feței, și-l doare parcă i-ar fi înfipt în ochi un cui înroșit în foc. Parcă s'ar fi stârnit un vânt rece, pe care-l simte numai în locul acela...

Ridică mâna, se simte liber, nu-i vine să creadă, poate a fost numai un vis îngrozitor ! Ce vis cumplit !?

Se mișcă. Se învârte și se ridică în gepunchi. Vrea să deschidă ochii, să-i frece, să îndepărteze de pe ei pâza care-i întunecă... Degetele mânei drepte ating pleoapa, numai degetele mâinii stângi intră în gol, se măcelăresc în sânge cleios și'n lumina ochilor care se scurge ca niște bale groase. Se cutremură, al doilea urlet sparge liniștea înfiorând noaptea... Tremură, parcă ar fi fost aruncat gol în gerul iernii... Bâjbâie, s'apleacă, atinge pământul cu vârful degetelor. E pe pământ. S'a deschis un drum cenușiu în noapte... Să fugă !... nu-i vine altceva în gând. Se ridică și cade. Iar se ridică. Face câțiva pași și se isbește de un copac. Disperarea ce l-a cuprins îi sfâșie inima. Nu mai poate țipa, țipătul lui e acum un geamăt stins. Rana îl doare și arde ca un cărbune... Se repede spre poartă, cu mâinile întinse, bâjbâind, iese în stradă, aleargă cât poate, parcă l-ar urmări fiara să-i scoată și ochiul celălalt...

Și, pe când se pierde în noapte, în jurul casei rămasă în urmă, începe încet, stins, apoi crește tot mai mult, se ridică un vaer, ca un tumult. Ferestrele dela casele vecine se luminează, ușile se deschid și'n toate inimile tremură înfiorarea aceluiași păț neomenesc...

Cocuța a deschis iar ochii. Pleoapele îi tremură, scuturând de pe genele lungi pulberea luminii care curge ca o ninsoare de basm, peste grădină. Așteaptă... În trupul moleșit de căldură fiecare simț a ațipit în cuibușorul lui. Lenea trupului a moleșit și gândurile, transformându-i-le în vis...

El n'a mai venit nici ieri, nici alaltăeri... În vis chipul lui e ca și lumina. N'a mai venit, poate s'a topit în lumină !...

Și gândul ei sare de ici-colo, plutind ca un fluture beat de lumină...

O vede pe mama mereu plângând... A întrebat-o pe Vali :

— „Ce are mama?”, și Vali a întrebat-o la rândul ei : — „Tu nu știi nimic?”... — „Nu!”... i-a răspuns,... și Vali a clătinat din cap, fără să râdă sau să se încrunte. A început s'o încercuiască un mister...

Peste câteva zile s'a mirat că nu-l mai vede pe tata prin curte și a întrebat-o iar pe Vali unde-i, căci, ar întreba-o pe mama, dar, nu știe de ce, n'o lasă sufletul s'o mai întrebe. Intre ea și mama parcă s'a rupt ceva, plutește un nor. Vali i-a răspuns, tot printr'o întrebare : — „Tu nu știi nimic?”...

N'are s'o mai întrebe pe Vali, căci se miră ca o proastă că nu știe ce știe ea, dar nu-i spune nimic... Mai rău o încurcă, o zăpăcește... Iși ia cărțile și se duce în grădină și rămâne acolo ceasuri întregi. Căldura o toropește și parfumul florilor o îmbată. Mama nu mai vine să vadă dacă învață...

Așteaptă. După câteva zile visul e o amintire. Nu mai știe ce așteaptă. Plutește într'însa un abur al unei emoții care se stinge. Și peste alte zile aburii se răresc și încetul cu încetul apar iar, clare ca altădată, lucrurile care o înconjoară... Se miră... E iar ea, cea de altădată și totuși parcă e și alta... Nu s'a schimbat nimic în jur și totuși totul îi pare schimbat. Ii vine să plângă și când îi tremură lacrimi în pleoape, începe să râdă... Când cântă păsărelele în copaci, începe și ea să cânte și'n cântecul ei freamătă o bucurie care înviorează ca și ploaia, ca și soarele... Trupul ei a crescut și seara, în pat, îl mângâie înfiorată... Și bucuria vieții ei noi e mai presus de orice bucurie și-i umple ființa ca un miez dulce fructul care începe să se coacă...

MIHAIL ȘERBAN

VOEVOZII DIN LUCINA

Tudan în Cârlibaba stăpân din tată'n fiu
Și'n bungetul de-acolo de codru fumuriu,
Dintr'ai lui Negru Vodă os de ostaș și mare
Județ într'ale toate hușanilor hotare
Află'ntr'o zi că socrul său, Cârli, a murit
Și, ca să-i afle gândul din urmă, a pornit
Cu'ntreg alaiul curții lui îngrijit cernite,
Pe căi care de veacuri dormeau părăginite
Prin prelungiri obscure de văi și cotituri,
Pe sub copaci gigantici de umede păduri,
Și-ajunseră spre seară și'n recele ținut
In care Cârli cinstea și curtea și-a avut.
Acolo-afară multă și grabnică cinstire,
Averi nenumărate și mare moștenire
De fel de fel de arcuri cumane și săgeți,
De lănci de pe vremuri luate dela Geți
De șei de cai avare și hune, și mormane
De scuturi, de pieptare tari și de buzduwane.
Le-au împărțit, firește, cu toții, iar Tudan
Urma să ia poiana Lucinei după-un an
Cu toată bogăția și strălucirea verde
De iarbă'n care omul cu cal cu tot se pierde;
In vremea-aceasta însă să se ferească de-a
Vâna cumva sau face foc cât de mic în ea
Căci locul hotărît e de duhul lui să fie
La fiare și la oameni pământ de omenie
Și pace 'n toată-această opreliște de-un an.

La'ntoarcere curtenii aflară, și Tudan,
 Că niște urși gigantici veniseră, și, iacă,
 Spurcatele dihăanii prădaseră'n prisacă.
 Ian, slugă credincioasă, a dat de urma lor
 La gura unui rece și'ntunecat izvor
 Ascuns într'o bătrână și stranie pădure
 Pe-o padină de rugeri de smeură și mure,
 Dar, negăsind ursoaica și ursul nicăieri,
 Le ridică doar puii într'ale lui puteri,
 Și trei feciori într'astfel ai lui Tudan aflară
 Trei pui de urs tovarăși de joc întreaga vară,
 Și, laolaltă, parcă, cu toți frați ar fi fost,
 Aveau aceeași hrană și-același adăpost,
 Aceleași jocuri pline de-aceeași veselie
 Și-aceeași cinste dată de oameni pe moșie.
 S'a întâmplat că unul din urși însă'ntr'o zi
 Cu vechile năravuri în ghiare se trezi
 Și că din joacă, poate, sau dinadins, rupsesse,
 Cum, pentru ce și ce fel și-acum de
ne'nțeles e,
 Unui copil o mână și pieptul desgolit,
 Și dacă paji de curte atunci n'ar fi sărit
 Ca să răpună-această semeață lighioană
 Și-ar fi făcut de sigur și-o ucigașe toană.

II

În seara-aceea-a dat
 O negură grozavă
 Și totul a'nghețat
 În ceață și 'n zăbavă.

Nu se'arătau pe cer
 Nici stelele nici luna
 Și totul sta stingher
 Și gol ca văgăuna.

A doua zi nici gând
De răsărit de soare
Și zorii stau plângând
Prin funduri de izvoare.

Pădurea 'ngălbenea
Și-și prefăcea'n aramă
Minunile din ea
Și verdea lor maramă.

Izvoarele curgeau
Cu plânsetul asemeni,
Iar arborii erau
Ingheturilor gemeni.

Mureau neconținut
Privighetori ascunse
Prin hăul împietrit
De ramuri și de frunze.

Nici cer și nici pământ
Nu se vedea nici unde
În caldul lor vestmânt
De frumuseți profunde.

Un urs ieși atunci
Din locurile sale
Și s'a prelins pe lunci
Și prin păduri de vale.

Luă, apoi, ușor
În brațele lui sure
Pe-al lui Tudan fecior
Și-l duse în pădure.

III

A pornit Tudan atuncea plin de-amar și de necaz
De necinstea suferită de cinstitul său obraz
Să sfârșească cu'ndrăzneala urșilor și să-și aducă
Inapoi feciorul care i-a fost smuls ca de-o nălucă
Și'n pădure cu de-a-sila dus de'nvrăjmășitul urs,
Și-a pornit în susul apei pe-al izvorului ei curs.
Cât a mers nici el nu știe, dar și-aduce aminte bine
Că trecea pe lângă râuri limpezi și prin rariști pline
De tot soiul de jivine și vânături fel de fel
Și din carele nici una nu se speria de el.
Toate îl lăsau să treacă fără teamă printre ele,
Iar el străbătea prin toate ale codrilor perdele,
Urmărea cărări înguste cât nuiava și suia
Piscuri repezi și podișuri sprijinit doar de nuia.
Șiruri mari de munți sălbateci se desfășurau într'una
Pe 'nălțimi pe care numai soarele urca și luna,
Și el tot mergea nainte și'nainte tot mai greu
Până ce 'n amar de ziuă dete 'n urmă Dumnezeu
De zări'n orânduirea unor piscuri depărtate
Ridicându-se de-odată o năprasnică cetate.
Și porni'ntr'acolo. Vântul șuera prin arcul său
Și săgețile-i din tolbă îngâneau păreri de rău
Că n'ajung la vizuină mai curând, ca să trăznească
Cuibul urșilor de-acolo și-a lor faptă mișească.
Cum ajunsese, și stăpânul locului, dela vânat,
Și cu doamna lui, în dreapta, se'ntorceau alăturat.
După ei veneau în șiruri ostenite și curtenii,
Și erau cu toți ca niște negre și tăcute genii
În vestmintele lor grele ca-al pădurilor cojoc
Peste surele lor trupuri de stejari porniți din loc.
A'ntrebat atunci de cine fiul i-a furat și unde
Fără pricină departe de-a lui vatră i-l ascunde.
Domnul locului, văzându-l și-auzindu-l, s'a oprit
Și'mprejur întreg alaiul ca de piatră-a'ncremenit
Și cu glas de prevenire plin i-a spus să n'aibă teamă

Cât feciorul lui se află pus în vrednica lui seamă.
 Că e doar ostatec pentru cei trei fii ai lui luați
 Și la curtea lui de oameni cu obraz acum aflați,
 Dar că se'mplinește anul în curând, și-atuncia, dacă
 Invoiala-a fost ținută din pământ și piatră seacă,
 Și poiana din Lucina și feciorul ai lui sunt,
 Și-l poftiră-apoi năuntru să-l cinstească prin cuvânt,
 Prin ospăț să-i întărească forțele pe drum pierdute
 Și cu vin de mure gândul să-i aprindă'n alăute.

IV

Tudan, a doua zi, spre casă
 Pornea ca fulgerul de iute
 Și străbătea pădurea deasă
 În sborul, prin prejur, de ciute.

Trecea prin padine cu calul
 Și cobora mereu la vale
 Prin albi de pârâu, ca valul,
 Ca să scurteze-așa din cale.

Insușirca nesfârșită
 A munților se depărtează
 Și zarea tot mai liniștită
 Imbracă-a șesurilor rază.

Tudan în urma lui mai lasă
 Câmpiile prin care trece
 Și neagra codrilor săi plasă
 Il prinde'n împletirea-i rece.

Acolo răsuflă o clipă
 Și bucurie că-ajunsese
 În gând i se păru că-i țipă
 Cu freamăt de miresme-alese.

A doua zi era sorocul
 Când anul sta să se'mplinească
 Iar el vijelios ca focul
 Intra în curtea lui domnească.

V

Tudan porunci să pornească ștafete prin țară
 Să ducă'năuntrul ținutului său și'n afară
 De știre la toată suflarea de om că de cum
 Va fi luna nouă pe cerul scăldat de-al ei drum
 A lui stăpânire de drept și de fapt e Lucina,
 Și-a stat lunei pline să-i vadă el însuși lumina,
 Și'n noaptea cu pricina lumea e toată la el
 Poftită la mare petrecere'n vechiul castel
 Să vină din toate hotarele ei resfirate
 Să guste din vinuri alese și-alese bucate.
 Sunau trâmbițaii din cornuri prin codri și văi,
 Și iuți călăreți lunecau pe năpraznice căi
 Să ducă din gură voința stăpânului lor
 Mai marilor lumei și 'ntregului țării popor.
 Cumplită furtună porni însă'n noaptea aceea
 De pomina'n lume ca'n vremea căderii femeea,
 Și trăznete grele și fulgere'ntr'una cădeau
 Ca niște balauri de foc înodați și spârgeau
 Văzduhul în râpi mișcătoare de flăcări în ruguri
 Pe care-ale cerului grele și vinete pluguri
 Trăiau brazde repezi de fum și pucioasă pe sus.
 Și nimeni piciorul pe-c astfel de vreme n'a pus
 In pragul pe care Tudan rânduise anume
 Feciorii de curte să aibă'ngrijire de lume,
 Afară de doi musafiri rătăciți, și-amândoi
 Cu blănille pline de apă pe ei și noroi.
 Erau cât o stâncă de grei și de'nalți fiecare
 In sura mândrie cu care cereau ospățare,
 Și'n urma lor doi servitori de-o-potrivă cu ei
 De 'nalți, de puternici în spate, de suri și de grei,

Vesteau că sunt două mari fețe pe drum rătăcite
De blestemul parcă-al acestei viforniți cumplite.
Au fost ospătați după cum al lor rang o cerea
Și duși să-și astâmpere somnul de vremea cea rea
Cu-aceeași domnească și plină de grije cinstire,
Și totu'n castel ca prin farmec intră'n adormire.
Un țipăt prin noapte, prelung, de copil spăimântat
Trecu ca un fulger de-o clipă, târziu, prin palat
Și liniștea'n urmă din nou se-așternu, după care
Porni prin odăi și prin săli o cumplită mișcare.
Doi urși pe ferestre săriră de-odată, urmați
De puii la curtea Tudanului nostru aflați.
Copiii'n odăile lor rămăsese doar oase
Smintite de carnea din care fuseseră scoase,
Tudan și-a lui Doamnă mureau plini de sângele lor
In patul acum prefăcut într'un strâmt abator
Iar slugile urșilor fără sobor și zăbavă
Pe Ian și pe-ai săi judecară cu-aceeași ispravă.

N. DAVIDESCU

NOTE PENTRU SBOR ȘI SBURĂTORI

D E S P R E C E R

Acordul cu lumea se face în-
vingând-o și învingându-te,

Dan Botta

X

Chemarea norilor este ca și chemarea femeii iubite : tot atât de amăgitoare ; tot atât de caldă ; tot atât de pătimeșe ; tot atât de poruncitoare.

A naviga printre nori, a-ți purta spiritul cât mai sus, în plimbări întăritoare, a te extazia în fața surprinzătoarelor și totdeauna noilor emoții oferite de peisaje celeste, a sta umăr la umăr cu temeritatea nudă atunci când te avânți dintr'o prăpastie de senin în cascada consistentă și oarbă a ceței, a-ți simți trupul cât mai aproape de puritate, de fluturarea fantastică a sufletului ; sunt chemări halucinate, sunt ispite de neînvins. Care sburător nu a trăit senzația acestor îndrăznețe avânturi ? Cine sburând, nu s'a pătruns de tăria acestor fruste emoții ?

Sborul, oricât ar fi de liniștit, de orânduit, de „strict regulamentar“, dă omului și posibilitatea și îndemnul să depășească noțiunile emoționale trăite jos, pe pământ. Atunci când, sus, este conducător și condus, când este stăpân al norilor și al seninului și serv al lor, omul se simte foarte puțin legat de orânduelile celor de jos. Fără a mai ține socoteală de frâul lor aspru, uitând aproape tot ce este prescripție firească, lucrând mai mult instinctiv ; atunci când omul este domn și vasal, călău și victimă, comandant și comandat, îndemnul este

nemărginit. Jocul liber al senzației proaspete, al dorinței de aventură în înțelesul plin al cuvântului, voința de a trăi viața în cele mai grunțuroase aspecte ale ei, dau omului-pasăre avântul și tăria faptelor de risc — armele interioare ale eroilor. Cum să mai ținem rânduiala lutului din noi, când în dreapta, înainte, în stânga, în linie cu geometria aripelor, în botul mașinei cu elicea despicând văzduhul asemeni unei zeități mărire mitologiei, sau defilând în rând cu vibrațiile diagonalelor metalice ale avionului, se desfășoară înaintea ochilor uimiți fantasmemele de abur ale tablourilor cerești totdeauna surprinzătoare, totdeauna altele, și, încă, totdeauna prietene sufletelor noastre, dorite, așteptate? Și cum să nu ne șoptim umiliți și uluiți: întradevăr, asta-i nemărginirea!

Vedem ca'n aevea un castel de basm, sau de închipuire... Vrem să punem mâna pe el și, iată, nu putem... ca'n basme și'n închipuire... Ne apropiem de el halucinați și totuși stăpâni pe noi... Și atunci când ne-am crezut mai mari, mai ai basmelor și ai închipuirii, castelul s'a făcut fum, dispărut nu năruit, jos, ca în basme, ci înălțat sus, ca în rugăciune, jertfă Atotputerniciei... Basm... Inchipuire... Realitate... Din toate câte ceva... Fenomenul științific? O, dar în noi totdeauna trăește credința copilăriei, — totdeauna; mai ales atunci când, sburând, avem în sânge și în suflet ceva de basm, de fantastic...

Pășim pe drum „fără pulbere“, dar și fără frământările în jos, învârloate în adânc, ale apelor. Pășim în ritm de biruință, de realitate și de poezie. Pregătindu-ne pentru cucerire, putem să scandăm cu poetul :

*Noi vom porni 'ntr'o zi de sărbătoare
Spre naltele contururi crenelate
Din care 'ntâiele priviri de soare
Iși varsă'n vid imensa lor cascadă
Și'n care seara-și urcă resemnarea
Cu gestul unei păsări mari de pradă
Ce-și pregătește'n taină răsbunarea
Invinselor aripi însângerate.*

(Ion Minulescu : *Spre soare*)

Poezia gustată de omul trăind în sbor este o poezie într'adevăr simțită, pipăită fizic, valabilă deci, și în postura puțin acceptată de vis, a realității care ne chinuește viața, care ne sugerează vloga care — de câte ori ! — ne sugrumă cele mai frumoase avânturi. O, norii aceia grei ca o cortină de teatru imperial ! Poezia lor, sensurile lor estetice și emoționale... Sunt, pe fondul de azur al cerului, reliefate magice și mărețe coloane de abur reală dorică, de vis ionian, — de vis împlinit, miraculos împlinit... Mâna dumnezeirii care le dă formă după formă în clipe care se prăbușesc peste alte clipe, poate da naștere în căldura inimelor noastre, unei game nesfârșite de senzații proaspete, totdeauna satisfăcătoare și binefăcătoare. Și gândurile ne sunt stimulate de peisajele frumusețelor divine ale cerului... Ne simțim mai mari, mai stăpâni, mai buni, mai conștienți de tăria harului ce avem ca oameni în mijlocul celorlalte făpturi. Și apoi senzația de ireal, de ușoară mișcare a peisajului, de continuă prefacere a unui decor conceput și zidit altfel decât toate pământestețile noastre orândueli... Se înalță senine, vapo-roase, pe temelii de diamante și argint, palate de legendă ; zâmbesc cerului într'o dumnezească țesătură firongurile alburii ale văzduhului, se trufășesc, peste bolti, portaluri, zidiri ; peste cadre de fascinante peisaje, nori încleștați în dramatice taine a fenomenelor pe care mintea noastră de mulțori nu le poate deslega. Și, peste toate, o sfântă oboseală, o amăgitoare frământare în căutare de noi forme, de îmbinări noi, de ispite proaspete, va cuprinde pe contemplatorul care niciodată, până acum, când este pasăre sau fulg, nu a bănuț frumuseța de clasic aspect a înălțimilor.

Și vine, astfel, amăgirea. Vine amăgirea cuprinsă în mătasea azurului țipată entuziast de chemarea norilor.

Amăgiri sunt cețurile umede și dese, după paravanul cărora se ascund colții de piatră ai piscurilor pleșuve, în așteptarea pradei care, cu un pic de neatentie, poate stăpâni foamea de lut a lutului. Amăgiri sunt ploile mărunte, pătrunzătoare, ploile uscate aproape, care cuprind în mantia lor cenușie și ucigătoare, avionul, pornit ades pe vremuri protivnice, întru plinirea îndatoririlor și desigur a destinului său. Omul pasăre, încolțit de

pericol, își încordează nervii, își călește vointa, cercetează cu înfrigurare acul compasului, plinul de ulei sau esență, măsurătoru de vitesă... Dar, mai ales, ochii îi sunt înfiți într'o încordare aprigă, în devierile altimetrului. Înălțimea, pe vreme de ceață, este piatra de încercare a sburătorului. Unde, unde poate fi scăparea? Sus — la peste trei mii de metri, orientarea numai după acul compasului devine problematică. Jos — sub cinci sute de metri, rătăcind în nădejdea unui petec de senin care să înlesnească o bună orientare și un câmp bun de coborât, se poate ca pasărea să se isbească de munți, de dealuri, de atâtea și atâtea obstacole cu atât mai primejdioase, cu cât sborul se săvârșește mai aproape de pământ. Atunci, credința în sine a sburătorului nu arareori înclină spre disperare... Atunci, credința asta, care trebuie să fie de piatră, nu arareori se frânge sau, dacă nu, se slăbește asemeni unui lucru prea mult utilizat.

Cu cât ceața se îngroașe, și se lipește de mașină și de obraji omului ca o pastă grea și vâscoasă, cu cât negurile cuprind avionul și-l strâng în ele ca într'o cochilie cu totul nepotrivită făpturii, lui, cu atât noțiunile de timp și de loc se pierd. Unde sunt? se întrebă îndrăznețul desorientat de surpriza ceții. Dacă sub avion, poate numai la câțiva metri, s'ar afla piscuri de munți și prăpastii înspăimântătoare? Dacă acolo, jos, se va fi aflând apa nesfârșită, rece și haină a mării? Dacă...

Atâtea și atâtea descumpănitoare întrebări...

O coborîre sub ceață este tot atât de primejdioasă ca și o îndrăzneță cabrare deasupra ei. Jos, obstacolele pământului; sus, haosul desorientat al unui cer potrivnic și pâcios...

În asemenea clipe de deslănțuire a tuturor reflexelor, de încordare a groazei, de apăsătoare uimire sufletească, am voi să ne întrebăm, — cunoscător și profan, — prin ce fenomen, datorită cărui îndemn, omul mai poate fi totuși stăpân pe înaripatul pegas? Niciodată nu vom putea ști — și știind, exprima — sinuozițiile multe, felurite și ades concomitente, dictate interiorului pasărei — om copleșit de majoritatea Naturei, — acele sinuoziții născătoare de biruință sburătoarească împotriva elementelor protivnice, care totuși izbutesc ades să-l îngenunche pe om, frânt sub cosciugul greu al pasărei cu care s'a

încumentat mai mult decât i-a fost tăria. În acest joc barbar al vieții celei adevărate, în această biruință sau frângere, cu elanuri de aspecte prea puțin pământești, desprinse parcă din file de mitologie, stă închegarea temeinică a teluricului celest : stă satanismul norilor. Iar reîntoarcerea teafără a pasărei jos, la căldura pământească a cuibului de unde a pornit, sau frângerea ei peste viață — în intrarea cu pași mari pe sobra poartă a vieții celei fără de sfârșit, pot fi cele mai frumoase omagii ce se pot aduce pământului care, sterp sau reavăn, ne adună în sălașurile sale întunecate și ocrotitoare, ca pe niște fii sburdalnici porniți pe căile rătăcirii. Căci nu am depășit încă cercul de cernoziom al întoarcerii definitive decât numai cu mintea. Și să recunoaștem, oricât de nestăpânit ne-ar fi avântul, e prea puțin atât !

XI

Pentru că trăim marile emoții pe căile fără hotar ale cerului și pentru că știm câtă despersonalizare cere o cupă de zenit băută cu sete până la ultimul strop, o priză de eter celest aspirată cu pasiune, nu ne putem opri de a chema, de a însufleți pe semenii noștri pe linia aceluiași unic și patetic îndemn : *Sburați !*

Sburați, pentru că numai atunci când, purtați pe aripi de pajură mecanică, vă veți legăna lutul cum în somn visele, veți înțelege marca „fulgerare a humei deslegată de destin“, numai atunci, când, sus, vă veți răcori ființa cu ploaia de ozon a „marelui senin“, veți pătrunde semnele chiar cele mai misterioase ale vieții și veți crede în tonica legătură a lutului cu cerul.

Sburați ! O înnegureală deasă de nori întâmpinându-vă dârz, vă va da senzația unică a deslipirii desăvârșite de viermuiala banală și oboitoare de jos. Atunci când, după perdelele de abur și mătase ale burhaiurilor cerului nu veți mai vedea pământul, când chilimuri de pâclă vă vor cuprinde într'o umedă și nepământeană îmbrăcăminte, chiar dacă vă va înfricoșa *întunericul alb* din jurul pasărei, înfricoșarea va fi părelnică danie a faptei voastre. Reîntorși la cuib veți savura reminiscentele înălțimilor străbătute, de care v'ați temut poate, pe care le-ați biruit și care, totuși v'au îmbrățișat cald, reconfortant.

Sburați încă ! Sburați !... Din tot sufletul vine îndemnul.

Sburați ! Ca să vă confundați cugetul, inima, adâncurile eului, cu marele și misteriosul adânc al cerului. Gândurile fără răspuns despre moarte acolo, sus, înaltă ființa și devin a. b. c.-ul sufletului, copil al zărilor nemărginite. Sburând, cu inima amestec de teamă și orgoliu, nechinuți de hamletiene probleme despre viață și moarte pentru că deslegarea problemelor se află în însăși starea de plutire a gânditorului, simțim cum ne cuprinde credința necuprinsă în nici o dogmă : *omul, la început, va fi avut poate, aripi.*

În impetuosul îndemn la sbor se află tăria tuturor acelora care, ca și poeții, ca și muzicanții ca și subtilii artiști ai mimicii, ai slovei, ai penelului sau ai daltei, poartă în ei virusul sfânt al chemării spre faptă deosebită. — al talentului.

Nu îi este dat oricui să îmbine, cu har, pasta în încântătoare și dumnezeiești game cromatice; nu oricine este rânduit să plutească pe marea fără de sfârșit a cerului, nu ca amator, ci ca artist al aripei. Totuși oricine poate să admire, se se emoționeze în fața unei opere de Dürer sau Van Gogh. Și oricine, aici pe căile aerului, poate să guste temeritatea fastuoasă și dinamică a înălțărilor pe aripi. Și... reîntors la pământ, să spună iluminat: am sburat ! am trăit adevărate clipe de viață desăvârșită !

Ce alt adaos mai trebuie orgoliului omenesc decât acela al Vieții trăită pe apele desăvârșirii !?

Începând cu Ader și Lilienthal, adică începând cu primii oameni care au sburat, resursele vieții, pentru cel cu ochii rămași umezi de azurul în care și-a oglindit sufletul, rămân luminoase, într'un lux de bucurie pe care, poate, îl va egala doar splendoarea de o singularitate deplină a Morții.

XII

„*La valeur d'un pilote se mesure à son aptitude au déplacement aérien. La seule école de l'aviateur est donc le voyage*“, afirmă în frumoasa sa lucrare „*Les charmeurs des nuages*“, eméritul aviator și subtilul gânditor și om de condei care este poetul și colonelul sburător *Pierre Weiss*, vorbind despre curaj. Desigur curajul este o calitate care se poate evidenția în toate domeniile de activitate ; este, am putea spune, *saltul etic* în

marile răspântii ale vieții. Curajul sburătorului însă, mai mult decât acela al experimentatorului de laborator, decât al „omului de mare“, decât chiar al „cavalerului“ în înțelesul medieval și întreg al cuvântului, are un aspect strâns legat de destinul său : de călătorie, de realizantul *a ști să călătorești*. Privit prin prisma acestui fapt : vagabondajul, aviatorul își crește valoarea direct proporțional (să ni se ierte expresiile diferite de literatură) cu spațiul parcurs. Netăgăduit, aici este vorba de valoarea ca specialist a omului-pasăre. Dar să nu se uite că în însăși persistarea în anumite direcții ale destinului creator, în însăși tăria nevederii de la drumul inițial al „meseriei“ alese, se află prețuirea cu aspect am putea spune cosmic, a aceluia care, persistând, a creat; creând, s'a impus. Sburătorul, în cadrul acestor considerațiuni, reliefează orcât de grunțuros și admisibil, splendoarea trăirii în permanent pericol, în continuă luptă nu cu banalul vieții, ci cu forțele Marelui Necunoscut. Căci : „...*aucun art, aucune science, n'exige au même degré une constante pratique et un moral toujours chauffé au rouge*“.

XIII

Deși materie inertă, îmbinată cu geniu de mână de om, avionul în plin sbor, ia înfățișare de pasăre vie, ca în basme pajura care a purtat pe aripele ei puternice și sigure pe Făt-Frumos, întors isbânditor de pe tărâmul celălalt al smcilor, pe cestelalte meleaguri ale oamenilor. În plin sbor prin urmare, avionul transfigurează realitatea, o purifică. Realizarea inteligentă și deplină care birue chemarea lutului, fie și pentru un anumit timp, în suspendarea ei de sforile nevăzute ale slabului sprijin care poate fi aerul, devine de natură mai mult psihomotivă ; materia pare că se estompează, că se pulverizează, că devine gândire, ca aceasta să ia cele mai nebănuite în bogăție, mai îmbietoare, forme. Și apoi exploziunile la temperaturi depășind, la un moment dat, cu mult pe acelea ale arcului voltaic, nu mai au nimic în aspect din prozaismul materiei terestre. Focul purifică materia, frământă gândul, avântă fapta. Forța acumulată, potența latentă comprimată în materie, neștiută cantitativ, deși poate și ea limitată dar nesensizată de prea slabul aparat al

sensibilității, ia forme pline, reliefuri noi, dimensiuni nebănuite, cu suprafețe esoterice, cu volume nestabile și cuprinzătoare; toate, toate inspirând mister și teamă. Profiluri aspre punctează cu aspre scandări clipa de durere, tumultul dinamic și constructiv al disociațiilor atomice, mase difuzate întregesc făptura supraumană a realizării.

Aici nu poate fi vorba numai de o falsă și injustă extaziere în fața unui fapt puțin obișnuit. Nici de un efort de existențialitate, aparent numai. Nici de încălcate fenomene de natură psihologică.

Din frământarea masivă, unitară, întregă, a arderii infinit mici, cu structură atomică, de natura chimică, omul a isbutit să înalțe un imn de laudă adâncurilor verticale, de sus; omul, acest perfect și năstrușnic animal inspirat, a isbutit, cu mijloace care nu sunt numai cerebrale, ci și de inimă, să cucerească ceea ce de mult Dumnezeu nu-i mai dă: aripi.

Desprinderea de lut, pentru ca să fie înțeleasă pe toate luminoasele-i fețe, — mai vârtos pe cele cu atribute transfigurative (ne gândim la unicele și încântătoare peisaje cerești) a avut trebuință de un avântat „asalt“ peste cotidian, peste faptul lutului din noi: peste lest. Datorită potențelor latente disponibile în spiritualitatea umană, care cu fiecare cucerire, dau la iveală inedite și interesante aspecte ale sufletului, omul a aflat, cu mare izbândă, puteri pentru un asemenea trebuincios „salt“, în purificarea prin „înalt foc“ a fenomenului chimico-mecanic.

Prin „înalt foc“ materia a vorbit.

A vorbit așa cum vorbește Dumnezeu viețuitoarelor, pomilor, pasărilor cerului, viermilor pământului, stelelor și îngerilor: spiritualizând cu sfânta și nevăzuta-i mână, *fapta*, lămurindu-ne neînțelesul din jurul nostru, dându-ne puterea de a ne depăși, avântând în sus, pe calea biruinței, ființa noastră. Materia, alături de spirit, în ultim scop, este numai și numai Dumnezeu.

Dacă am pornit pe fâgașul gingaș al spiritualității, nu ne va fi greu să dovedim că însăși forța de expansiune a gazelor: pivotul marei realizări a sborului, are cuprinse în sâmbure explicații cu nuanțe de aparent transcendentalism. Aceste expli-

cații ar trebui să dea mai des și mai cu folosință sufletească, de gândit. Inchis în carapace metalice, cu eșiri și intrări calculate la limitele firescului, cu posibilități de destindere uriașe, amestecul chimic de aer și vapori de esență devine prin simplul și trebuinciosul contact cu „cel de al treilea“ element al anticilor : focul, forța nebiruită, elanul efectiv, avântul nestăvilit, înălțarea purificatoare spre albastrul nedescifrat al adâncurilor, întru plinirea netăinuitelor ascunzișuri ale sborului.

Sensul substanțial și deopotrivă diafan, — am putea spune sensul mitic — al sborului, aici își are originea : în smulgerea aceasta cu puteri venite din nelămurire într'un formidabil avânt, în smulgerea care, născocită și împlinită întru preamărarea vieții, a gândirii, a isbutit să facă din om, acvilă. Numai viața cu frământările ei înălțătoare sau prăbușitoare, numai gândirea cu îndelungatele-i nopți albe, cu experiențele și observațiile ei extenuante, cu arderile și iluminările ei, a putut coordona, încătărăma, stăpâni, cerbicia pateticului potențial de forță rămas de peste milenii de-a-lungul feluritelor sisteme de viață trăite de omenire, într'o mistuire latentă, într'un obscur și inutil staticism. Aici, în această reușită rupere de lut, va fi stând toată transfigurarea sborului omenesc care transfigurează lumina care luminează, căldura care încălzește, altfel decât toate celelalte elemente emoționale cunoscute, destul de obișnuite fie în realitatea imediată, fie chiar în ficțiune.

Proectat de spațiu, purtat fulg spre și peste albastrele întinderi de sus, de forța unică a exploziunii (nu putem uita nicicând forța care l-a făcut pe om supraom, de aceea o vom aminti destul de des), acest animal cugetător, acest năstrușnic vizitiu al elementelor atmosferice devine el însuși un estompaj al lutului, devine ceva cu totul pur, esență, asemeni îngerilor așa cum îi știm, cum ne-au rămas în inimi din clarele ore cu povești ale copilăriei. Senzația imperială de atoatestăpânire ce au sburătorii duși pe drumurile fără pulbere dar și fără... dunăre ale cerului, în afară de aceea a trăirii în înalt purtați cu sute de kilometri pe oră de forțele organizate ale geniului omenesc, senzația aceasta „mamă înaltă a vânturilor“, de origină aristocratică prin însăși forma în care este desăvârșită, este răsplată

și justificare totodată. Răsplată a muncii, justificare a curajului. Dar în aceeași măsură, mai este și imnul de biruință pe care nelămurirea tuturor timpurilor îl înalță celor *lămuriri* azi prin biruință, celor ce au înfipt în reduta azururilor steagul cu aripi al necontestatei victorii. Iată, deci, că reliefulurile spirituale, profilul minunat al pasărei-om, fondul sufletului și forma dinamică a exteriorului, nu pot fi în nici un caz false împliniri și împletiri cu ceea ce mintea refuză să socotească *sănătos*. Această princiară *lămurire*, venită dinlăuntrul omului spre înafară și revărsată peste întinderi ca o apă vie, venită adică în raport cu creațiunile omului cele mai de seamă, este neîndoios ceea ce putem numi un *efort existențial*. Un efort existențial prea puțin aparent, trăit în cea mai anonimă fibră omenească, degustat cu drag și pasiune, cu splendidă patimă chiar.

Cine poate să-l învinuiască pe pătimașul sborului de acrost admirabil... defect, care nu poate fi socotit astfel decât în sensul instinctului de conservare pe care, din fericire pentru specia omenească, sburătorii îl disprețuesc.

LADMISS ANDREESCU

M O N A

Mona se opri în pragul dintre cele două odăi, în vreme ce cu peria curăța pălăria largă de fetru.

— Prin urmare nu te hotărăști să vii? Mă simt stânjenită să merg singură într'o lume cu totul necunoscută.

— Prostii, spuse Dora, așezată în pat. Mă plictisesc ceaiurile oficiale. Nu te supăra. Eu rămân să-mi fac unghiile, pe tine o să te distreze. Am fost la atâtea — și, de altfel, tu vorbești germana, ceea ce pentru această împrejurare e mult mai agreabil.

— Bine, atunci plec.

Iși așază pălăria pe cap, luă vulpea de pe spătarul scaunului.

— Ești foarte bine, spuse Dora afectat, poleindu-și unghiile. Va veni și Sandi mai târziu.

— La revedere.

Mona coborî scările hotelului. În realitate, se bucura că putea ieși singură, că la ceaiul dat de D-na Geheimrath von Both, Dora va lipsi.

Era cald. Din gura metrului ieșea lume grăbită. În parcul din față, un grup de copii jucau croket.

Ridică mâna și ajustă puțin pălăria mare spaniolă, care-i umbrea gâtul și obrajii.

De zece zile de când era la Berlin, astăzi pentru întâia dată ieșea neînsoțită. În toate zilele trecute Dora o trăsesese după dânsa, după cumpărături, alergând dela un magazin la altul pe sub pământ, în metrourele sgomotoase și întunecate. De o săptămână nu văzuse orașul decât noaptea, în fuga mașinei, dela un local la altul. Nu mai era obișnuită cu prezența soru-si,

mereu volubilă și agitată — obositoare, — gata de a porni la capătul orașului, unde aflase cine știe cum că cutare lucru era mai ieftin cu câțiva pfenigi decât în altă parte.

Aceasta era străinătatea Dorei, cea care debarca în gara Sighișoarei, elegantă, cu geamantanele de piele de porc galbene, pătate de etichetele hotelurilor europene, cumpărate fără îndoială, după multe alergături — poate dela periferia unei metropole— pline cu mărunțișuri, al căror preț îl știa precis, ca și prețul aceluiși obiect dacă l-ar fi cumpărat în centru ori din cutare sau cutare magazin.

Acum zece zile așteptase pe Dora, în gara afumată a Sighișoarei, să sosească dela București, după cum le anunțase pe ea și pe maică-sa, și după cum îi era obiceiul, pentru a petrece cu ele câteva zile, înainte de plecarea în străinătate.

Se gândise atunci ca totdeauna înaintea sosirilor ei, la vioșia surori-sii mai mici, la norocul ei, la Sandi care va veni cu Orient-Expresul, după trei zile, nu va coborî decât în gară pentru a strânge mâna Monei, o va întreba drăguț dacă se culcă tot la ora 9, dacă și-a schimbat cumva obiceiurile...

Prin geamul larg al vagonului de dormit, ea va privi interiorul roșu, elegant, cu paturile desfăcute de pe peron, pe Dora, aranjându și trusa—prea curând, ar fi putut aștepta până după plecarea trenului — pe urmă vocea — copilărească, strigând: Sandi, urcă-te“... mâna ei mică și înmănușată fluturând spre ea, vagoanele urnindu-se, trenul lung, elegant scurgându-se ca ceva viu pe dinaintea ei, spre „străinătate“. Pentru a câta oară... Pentru a câta oară va rămânea pe peron cu acel sentiment deosebit, pe care-l simțea neconținut într'însa, dar nu conștient și care țâșnea ca un geiser numai după ce trenul era departe, de invidie, de nefiresc în toată alcătuirea vieții, a lumii.

Soru-sa mai mică, drăgălașe, superficială... Sandi... Mona... Sighișoara... provincia...

Peste tristețea acestui sentiment se așternea o țesătură fină de orgoliu copilăresc, care o despăgubea în orașul provincial de tot ceea ce n'avea și care se isca dintr'un amănunt ce însemna foarte mult pentru lumea în care trăia.

...Condusesese pe cineva la trenul de seară, Orient Expresul.

Avea pe cine conduce la acest tren. Din întreg orașul numai ea. Nu un cunoscut, nu o rudă, ci chiar pe soru-sa. Ceva din abundența vieții Dorei se lipea de dânsa ca o pojghiță fină ce o făcea ca drumul de întoarcere dela gară până acasă să i se pară și trist și nespus de frumos.

Starea asta ținea câteva ceasuri, pe urmă totul se închea în ceva cenușiu, ceea ce-i forma viața ei și a maică-si, singure, izolate, și tot norocul Dorei. Traiul ei strălucit rămânea în afară ca aura de lumină ce înconjoară luna în eclipsă.

Se obișnuise cu viața liniștită, uniformă, de când se căsătorise Dora, acum opt ani, și cu cât timpul trecea, peste sâmburile intim, viu, tânăr și plin de așteptări, se așterneau straturi de convenționalism, de un anumit fel de a fi, ce se cădea și vârstei, și singurătății în care trăia. Dacă Dora n'ar fi fost sora ei mai mică, viața singură și monotonă din orașul provincial nu i s'ar fi părut uneori grea ca o caznă, și ar fi trăit-o ca pe un destin. La un interval de câteva luni, soră-sa trecea prin oraș spre alte țări, arătând Monei tot ce ar fi putut avea și tot ce nu are încă și nu va avea poate niciodată. Se crease o stare de inferioritate între ele, din pricina bărbatului, pe care una îl avea și alta încă nu, stare nefirească, deși Mona știa, se socotea și o socotise și taică-su când trăia, și maică-sa, odată, deosebită Dorei flușturatecă, fetiță răsfățată, superficială.

Acum, Dora era Doamnă și ea rămânea Mona, cu care cumnatul Sandi putea face glume, ca și când ar fi fost un copil, discutându-i obiceiurile de fată nemăritată. Ducea un trai închis, atent, rigid, suspectat de vecini, îngăduit de ei, comentat. „Viață din provincie“, spunea Dora, „aș muri dacă ar trebui să stau o lună aci“. Uita că aici trăise până la venirea lui Sandi. Nu uita însă să amintească, să revină de nenumărate ori asupra disprețului ce-l arătase totdeauna părerilor vecinilor, mahnirii ce o pricinuisse mamei, cu aerele de independență luate în copilărie. „Numai așa am putut scăpa de aici, altfel stam ca Mona“... Se oprea deodată, în ultima clipă, înțelegând că poate o jignește.

— Vii cu noi la Berlin, fuseseră întâile cuvinte ale Dorei, acum zece zile, când coborise din tren.

— Nu se poate, nu se poate, răspunsese Mona cu un spasm în ființă.

Soră-sa glumea ? Fusese vorba de nenumărate ori să o ia odată cu ei. Trimesese de mult actele pentru pașaport, fotografia, și Mona așteptase ani pe acest peron, ca Dora coborînd să-i strige: „Vii cu noi“!? Fremăta până zărea pe soră-sa, căutând să descopere în obraji, în ochi, vestea. N'o întreba. Era prea mândră pentru asta. Străinătatea luase pentru dânsa proporții de vis, și aștepta o plecare, o singură plecare, părându-i-se hotărîtoare pentru viața ei. Trebuia să fie „dincolo“ în străinătate, mult mai puternic, mai întreg sentimentul de libertate, de anonim, pe care îl simțea ori de câte ori era la București, la Dora. Acolo, putea cutreera străzile, mișcând mâinile libere, întorcând capul, oprindu-se în loc, în mijlocul lumii care trecea, n'o vedea, nu comenta. Oricum s'ar fi purtat, n'ar fi oprit pe nimeni în loc. Numai la București descoperea cât de mult era alcătuită din aceleași elemente cu sora ei mai mică, recunoscând în deliciul anonimului, toată firea nestăpînită a Dorei, așezată pe stratul anilor ce-i temperau exuberanța. Vârsta i se scutura de pe umeri; n'avea 28 de ani ; nu era domnișoară serioasă, așa cum se cuvine a fi atunci când știi că, de după perdele, te pîndesc ochi care vor comenta. Era întregă și i se părea că dincolo peste graniță, se va regăsi total.

— Vii cu noi la Berlin spusese Dora; Sandi merge la congresul ziariștilor și este delegatul Ministerului de Externe. O să fie banchete, ceaiuri, recepții. O să ne distrăm de minune...

*

Mona se uită la ceas. Șase fără zece. Luă o mașină și după câteva clipe coborî în fața casei d-nei Geheimrath von Both.

În vreme ce se urca pe scări, băgă de seamă zaua de praf fin ca un păienjeniș, de pe antilopa pantofului.

Ridică din umeri a nepăsare. În îndepărtatul oraș provincial ar fi fost un motiv să se întoarcă să-i schimbe. Sună. O fată cu horboțică albă, peste coroana buclelor blonde, roșie și foarte emoționată, deschise. Mona mulțumi în nemțește și fata mai emoționată se înclină poftind-o.

Intră într'un salon mare, în care un pian greoi își întindea luciul suprafeței ca un animal ciudat cu buzele resfrânte peste dinții de fildeș. Din grupul de doamne îmbrăcate în rochii înflorate se desprinsese o doamnă mică, puțin șchiopătând cu riduri multe și mărunte pe obraji, înaintând spre Mona, trudindu-se să-i spună o formulă de politețe în franceză. Nu reuși, fața luă o expresie de spaimă ca a unui copil ce a uitat poezia ce trebuia spusă de ziua tatei și întinse mâna spre interiorul salonului, către grupul din care se desfăcuse, spre a face prezentările. Mona răspunse în nemțește și obrazul micii doamne Geheimrath von Both se destinse, întinerind.

Doamne noi veneau ; o tânără blondă cu ochi albaștri se așează pe un fotoliu și rămase cu ochii pierduți în aer, altă doamnă înaltă, plină, cu pieptul bogat, înaintând ca un bolid, cu rochia subțire de voal, cu multe aripi prinse din șold în jos. Mica gazdă se repezi înainte, strângând mâna cu căldură, înclindându-se, „Mme von Honten, ein Vergnügen“. Domnul von Honten se înclină frângându-și gâtul ca un automat, și trecu într'un salonaș întunecos de alături unde se afla grupul domnilor. Mona se desfăcu din ușă și căută un loc în scobitura pianului, izolându-se. Privi dincolo, de unde Sandi, sosit mai de vreme, îi făcu semn cu mâna. Pe pereți picturi în ulei cu domni și doamne în costume severe cu horbotă la gât și ochelari pe nas. Asculta larma vocilor amestecate, întretăiate de exclamații în toate limbile.

Pe pian, într'o ramă de argint o fotografie cu o fetiță jucându-se în nisip. Mica doamnă Geheimrath von Both se apropie și șopti a confidentă : „Meine Nichte. Die kleine ist gestorben“. Ochii i se umplură de lacrimi; pe urmă auzind soneria, pași în întâmpinarea altei invitate. O doamnă îmbrăcată într'o rochie roșie cu garnitură verde, cu o mare pălărie florentină, al cărei buchet multicolor se agita neconținut la fiecare mișcare a capului, se apropie de Mona, încercând o conversație. Mona privi fața galbenă de un palid voit făcut, cu buzele roșii, pomeții proeminenți, bărbia ridicată.

— Desigur faceți aceeași constatare, pe care o face cine mă

vede — zise. La mine la Budapesta prietenii îmi spun Marlene. Nu găsiți că seamă cu Marlene Dietrich ?

Incepu să râdă, transformându-și întreg obrazul într'o țesătură fină de cute.

Mona o privi atentă. Seamă în adevăr cu o Marlene, vulgară, îmbătrânită, cu dinții rari, cu chipul neînchipuit de mobil, seamănând pe dată și cu ea și cu alte actrițe, atingând fulgerător mii de obraze văzute cândva, diferite și totuși la fel.

Doamna Geheimrath von Both își pofți oaspeții dincolo în sufragerie, în vreme ce în salonașul cel mic domnii se așezară la masa aranjată deosebit.

Intre gazdă și doamna von Honten, Mona asculta truda conversației. Dincolo, peste albul mesei cu ceștile, farfuriile, cozonacul, așezate simetric, trei englezoaice urâte cu ochelari înrămați, sorbeau ceaiul atente, întorcându-se una către alta, ca într'un sfat, spunând : o yes, very good, very nice. Alături o mică doamnă îmbrăcată în negru, cu o tocă minusculă pe vârful buclelor moderne, cu ochii verzi ca suprafața bălților se adresă Monei.

— Vous êtes fracese ? senora ?

— Pourquoi, madame ?

— Perche vous êtes jolie.

— Je suis roumaine.

— Alors les dames rumena sono elegante. Solo voi e io sono in robe neri.

Mona zâmbi și până să spună un cuvânt, doamna von Honten presupunând că buna ei vecină ar fi italiancă începu să povestească într'o limbă hibridă despre Roma, Neapole.

— Excusez senora, de quel pays êtes-vous ? o întrebă aceasta.

— D'Holande madame, răspuse cu mândrie d-na von Honten, umfând pieptul, tend sie ?

— Je suis argentinienne...

În obrazul rotund și alb al d-nei von Honten ochii se deschiseră albaștrii, uimiți. Pe urmă apa lor se ridică în sus, iar pleoapele se strânsă peste ei ca niște perdele mici cu franjuri blonde...

— Ah! oftă ea, Buenos Ayres... Mendosa... quel pays... J'ai chantais la bas, io sono artiste... ich habe aus D'annunzio deklamiert... Mio amo, oh mio amo, mio amo D'Annunzio. Hören sie eine Fantasia orientale, și așezându-și un braț pe masă ca pe bordura logi înălță capul recitând :

Ridea la luna a'l sussurante Bosforo,
ai minareti bianchi, chioschi d'or
e la bionde Seyda a le molli aure
fidava le canzone de'l suo cor :
„Lungi, lungi è una valle fiorente,
dove cresce la palma et il banan
dove brillano a'l sole cocente
l'onde azzure del mare lontan.

Ochii ei albaștri acoperiți de gene aurii crescură parcă scânteind ca bănuții de aur. Intreaga înfățișare bogată se strânse, subțindu-se, și versurile armonioase cădeau pe masa albă ca pietricelele sonore izbite în toba atenției, a inimei, a plăcerii.

Englezoaicele se uitau mirate fără să înțeleagă, clipind prin ochelari. Vocea cădea caldă, melodioasă ca o îmbrăcăminte de mătase peste vorbe argintate.

I tuoi capelli effusi a venti audaci
son biondi come il gran de campi'la
su la bocca purpurea cò' baci
ti spunta il fiore della voluttà.

Mona ascultă înfiorată. Bogata d-na von Honten împrăștia o atracție, o putere de emoție uimitoare și se simți deodată neînchipuit de singură, în casa asta, în țară, în lume. Echilibrul interior, rigid ca o coloană vertebrală de fier, în jurul căreia își cramponase toată ființa, trebuia să și-o cramponeze, se desfăcu din articulații ca o jucărie cu mecanismul stricat. Inclină capul și-l ținu așa până ce lacrimile ce-i îmbrăcără fără veste ochii se resorbiră.

Aplauze din toate părțile izbucniră. Domnii de dincolo rupseră însfârșit zidurile închisorii impuse de dorința gazdei, ori poate de obiceiul pământului, și trecură în sufragerie.

D-na von Honten fu înconjurată, fericită. Rotundul ei soț o sărută sgomotos pe gură.

Mona înălță capul acum calmă și atunci băgă de seamă bărbatul brun, înalt, cu tenul tuciu, rezemat în scobitura pianului, din salon, exact locul în care stătuse ea cu o jumătate de cea înainte. Mona sorbi din ceai, încet, aplecându-se, umbrind cu pălăria mare, un segment din fața de masă albă, cuprinzând ca sub un acoperiș, ceașca, farfuria, șervețelul ce-i aparținea. În fața ei dincolo simțea prezența străinului negru, ai cărui ochi lucii ardeau sub sprâncenele stufoase, în vreme ce în jur valul de vorbe se înălța ca o spumă consistentă în care se simțea intrată, strânsă.

Lumea se mișcă. Sandi vorbea aprins, amabil cu bruna argentiniancă, senora Ana Monti. Cele trei englezoaice rămaseră înțepenite în fața ceștilor goale, în vreme ce gazda se trudea inutil să se facă înțeleasă, oferindu-le încă o ceașcă de ceai.

Mona se ridică și trecu în salon. Candelabrul din salonașul mic și cel din sufragerie arunca o linpezime până la jumătatea salonului mare, unde porțiunea de spațiu cuprinzând pianul și câteva fotolii rămânea într'o semiumbră, ca un pod întunecat aruncat peste lumină.

Se așază în fotoliu, cu bustul întreg cuprins în întuneric, cu șalele, pulpele și picioarele lungi încrucișate pe o perniță, într'o vagă limpezime.

Străinul stă puțin lateral, în spate.

Mona nu se gândea la nimic, când auzi o fâșiere, un sgomot mic, metalic și pe sub borul pălăriei apăru o tabachere strălucitoare, cu tuburile albe ale țigărilor, orânduite ca pe o bandă.

— Cigarettes !

Fără să ridice capul, Mona luă o țigară. Tabachera se închise repede cu un clinchet și din nou mâna străinului apăru sub borul lat al pălăriei și o flacără plină țâșni din brichetă, o clipă.

Inclină capul, aprinse, urmări în secunda de lumină degetele ce cuprindeau bricheta, negre, cu puf aspru pe falangele inferioare și fire rășlete de-a-lungul podului. Imediat, sub manșeta albă, firele se îndesau lungi.

— Merçi, monsieur.

Străinul o preocupa acum pe Mona. Din ce țară era ? Ce me-

serie ? Director de ziar, editor, un simplu secretar venit la congres ?

Se simțea odihnită în fotoliul din umbră ca într'un stal de teatru, privind împrejur lumea veselă, sgomotoasă, forfotind ca într'o scenă mare.

Nici o încordare, nici un control în felul cum trebuia să ție picioarele, cum să privească, cu fumul subțire al țigării ca o coadă de muslin, fluturând lângă borul pălăriei.

— Ați văzut — Kaiser Friederich Museum ?

Vocea era dură cu accent iberic, ca franceza de Sud, cu e-ul mut pronunțat aproape distinct.

— Nu încă, n'am văzut nimic, spuse Mona, întorcând puțin capul. Cunosc în schimb foarte bine rețeaua subterană a metrourilor și orice magazin vrei.

— A, trebuie să vedeți Pergamonul, zidurile lui Nabucodonsor, și colecția de madone în lemn ; v'aș indica o Pietă din secolul al 8-lea în nișa din dreapta, cum intrați. E înduioșător de umană. Plâng ochii de lemn. Plâng, doamnă.

— Am să merg ; desigur am să merg.

Cineva întoarse butonul și lumina invadă fâșia întunecată de până atunci în care Mona cu străinul erau cufundați.

Lumea se scula să plece, Mona se ridică și ea, se întoarse și întinse mâna străinului. Acesta i-o luă încet, se înclină. „Mes hommages, madame“ o sărută odată... Mâna Monei întârzia să se desfacă din mâna străină, și încă o sărutare ușoară ca o dublă atingere pe un obraz și altul.

În ziua următoare, o ploaie tristă cenușie se scurge de-a-lungul ferestrelor.

— Ce zici, să vizităm casa femeii germane. Am citit în ziar că e o expoziție de aranjare a meselor pentru dineu, spuse Dora.

— Aș vrea să mă duc la muzeu, mai avem câteva zile de stat aici și n'am văzut nimic deosebit, răspunse Mona.

— Cum vrei. Eu nu sunt de loc dispusă azi de ceva serios. Plouă și vreau să văd ceva vesel, viu. Du-te singură. Nu te superi.

Să se supere ?... Coborî.

Picăturile de ploaie se spărgeau cu sunet mic în mătasea umbrelei. Coborî la metrou. În gara largă miroase a cărbune și pământ. Ceru un bilet.

În vagon, un aer umed și miros de tutun. Femei grase, în impermeabile largi, blonde și fără culoare, cu mâinile rotunde odihnite pe sacoșe mari de piele așezate pe genunchi, priveau chipul fardat al Monei, buzele roșii, obrazii tineri, rumeni, degetele emaliate întoarse în jurul cordonului de sprijin din tavan.

Când ieșii la suprafață, ploaia cădea mai mare, cu bășici multe și transparente ca niște minuscule balonașe neisbutite de săpun.

În hallul muzeului, scara monumentală de piatră și pereții groși, cuprindeau între ei o răcoare adâncă. Urcă repede ca să se încălzească și înconjură rotonda, șovăind, neștiind pe care ușă deschisă larg să între întâi.

— Pe, aici, doamnă, dacă nu vă supărați, începem cu maeștri francezi, auzi în franceză vocea aspră, dură ca în Sudul Franței.

Mona se întoarse și zări ochii negri sub sprâncenele stufoase ai străinului dela ceaiul de ieri. Schiță un ah, de uimire, mai mult prefăcut, șiret și porniră alături.

Nu fusese o înțelegere, ori poate, fără a avea curajul să mărturisească, Mona știuse că străinul va fi aici, că-l va întâlni. Nu se întâmplase oare astăzi pentru întâia oară să nu se încovoie dorinței Dorei, ci calm și hotărât spusese că vrea să meargă la muzeu.

În vreme ce păseau alături, ascultându-i atentă indicațiile asupra lui Charles le Bon, Poussin, Lorrain, Mona avu sentimentul unei eliberări dintr'o formă ce-i comprima gesturile, mișcărilor, râsul. Era starea de anonimat prevăzut, mai intens, mai deplin decât l-a trăit vre-odată. Lumea în jur trecea fără să se uite la ei, toți erau necunoscuți, ea era necunoscută pentru ei. O bucurie copilărească o cuprinse, se simți scăpată de sub lentila unei lupe uriașe, prin care i se suspecta fiecă amănunt din ea și de pe ea, trăind pentru o clipă viața, pe care o voia singură, nu îngărdită de constrângeri tirane.

Un liceu de băeți sgomotoși intră în sală și larma tânără și veselă o făcu să tresară. Străinul îi apucă brațul, ajutând-o să urce scările de marmoră albă ale altarului din Pergam. Cu vocea aspră, explică Monei basoreliefurile reconstituite, arătându-i părțile originale în blocul cel nou, vorbindu-i despre vechea Eladă, despre cultul Grecilor și Mona asculta ca o elevă, goală de orice alt gând decât cel de a auzi.

Pe când coborau, fu atentă la conținutul vorbelor și băgă de seamă că străinul vorbea despre Spania. Cum ajunsese aici? ...Trenul străbătând ceasuri întregi între munții calcaroși, albi și strălucitori, străjuit de o parte și alta de pilonii firului de telefon, un adevărat eșafodaj de fierărie pusă într'o armătură de ciment, din pricina vânturilor puternice... Căsuțe cenușii de piatră ca niște cuburi, cu o singură ferestruică opusă nordului, risipite între vii, mici pomișori cu poama bogată vânăată și brumată... Nisipul arenelor roșu de sângele taurilor hărțuiți în delirul poporului...

Mona îl privi pieziș, cu o nedumerire în ochi.

— C'est mon pays, madame.

Părăsirea muzeului, uitând să mai privească pânzele. Ploaia încetase și un soare timid umbrat de ceață încerca să topească norii. Un miros proaspăt de spălat umplea strada și apa Spreei curgea molcomă, turbure. Ocoliră străzile sgomotoase și nimeriră altă porțiune a râului, mai largă, pustie, între case înalte cenușii, cu câteva bărci părăsite prinse de un stâlp la margine.

Se rezemă de balustradă, privind suprafața lucie, în vreme ce Mona asculta povestirea neobosită a străinului. Don Miguel Lopes Garcia, fost aviator în războiul mondial, fost ziarist, specialitatea raportaje de călătorii, actual coproprietar al unui mare hebdomadar spaniol.

Un fel de atmosferă de dulce intimitate îi cuprinse acolo pe marginea apei străine, și ceea ce spunea Miguel părea o confesiune, care o cerea pe a ei. Rezemată cu coatele de marginea de piatră, uitase de ea și aplecarea lui spre dânsa, spre urechea ei, părea a-i strecura direct în înțelegere cuvintele, era ceva de vis, ori ceva real, cu puțință numai aci. pe malul Spreei, între case străine, între oameni necunoscuți. Păreau singuri în întreg uni-

versul, opriți lângă o balustradă ireală. O notă comună îi deosebea pe ei streinii, de streinii rari ce treceau în sus și în jos. O lege inexorabilă aruncă o punte peste înțelegerea oamenilor veniți din țări deosebite, întâlnești pe pământ strein, peste care trăirea se desfășoară mai rapid. O legătură subterană îi apropie, îi face să se înțeleagă mai ușor, înlăturând ca pe un lest inutil, anumite conveniențe, care în chip obișnuit și în țara fiecăruia trebuiesc păstrate și urmate în timp, evoluând firesc spre prietenie. Asemănător unei creșteri de plante într'o seră specială, unde se grăbește apariția florii, trecând repede peste faza de înverzire, de înmugurire firească și necesară, în grădină, aici înlăturată, urmărindu-se doar cea din urmă formă, floarea, ce crește tot firesc, și e la fel ca cea din strat, cu același parfum, cu aceeași nuanță, pe care însă o ai îndată, fără să mai aștepți cu răbdare frunza, mugurul, bobocul, floarea.

Se uitau, cuprinși de un sentiment asemănător celui dinaintea marilor cataclisme, când viața se desfășoară trepidant nutrită de o dorință dementă de a cunoaște tot, de a intra până în inima lucrurilor, de a nu scăpa nimic.

— Et vous, vous madame ?

— Să plecăm, spuse Mona.

Intrebarea o trezise, vraja se rupse. Miguel, negru, cu ochii umezi și cafenii ca boaba de cafea prăjită, închise pleoapele, ținându-le așa într'o clipire mai lungă, și-i apucă brațul.

Mai stai.

Undeva, în susul străzii răsună o caterincă învărtită încet. O melodie veche, unica melodie ce răsună din toate cutiile cu manivelă, împrăștiind o melancolie ciudată, contagioasă.

Ascultau atenți cu zâmbete asemănătoare pe fețe. O amorțală suplă învăluia membrele Monei, gândul, ca o foaie de a luat miezul bun, și rămase așa privind în susul străzii, acolo unde cobora un bătrân șchiopătând cu umărul aplecat sub greutatea caterincii.

— Să-i dăm câțiva pfenigi,... merită. Câteva clipe a reușit să mă facă romantică.

— Dacă vre-odată vei veni la Madrid, am să-ți cânt din a-

cordeon cançonete andaluze, ce te vor face o săptămână, o lună, poate o viață întreagă romantică.

Mona se uită la el pieziș, neîncrezător, provocător.

— E nevoie de acordeon pentru a provoca sentimentul romantic în mine ?

Miguel o privi tot pieziș cu o urmă de complicitate în ochi.

— Dimpotrivă, cred că pfennigii pe care i-am dăruit bătrânului mi se cuveneau mie. Prezența mea te-a adus în starea asta, nu melodia lui învechită.

Mona întoarse capul privind-l drept în ochi.

— Asta nu te poate împiedica să refuzi concertul de acordeon dela Madrid, continuă Miguel.

— De ce nu aci ?

— N'am instrumentul la mine și aș fi caraghios. Pe când în Spania, ți-aș putea cânta oriunde, în odaie, pe terasă, în stradă. Unde mi-ar veni. În adevăr, ce-ar fi să vii cu mine ?

— Unde ? întrebă Mona.

— Oriunde, la Paris, la Madrid, unde voi vrea să te duc.

— Ca să-mi cânti din acordeon ?

— Poate. În orice caz, ca să fii lângă mine.

Mona izbucni în râs.

— Dorești ? Cât timp ?

— Știi eu ? Poate o zi, poate o săptămână, poate, cine știe, viața întreagă. Asta depinde de d-ta.

--- Hotărît, ești un romantic periculos. Ține câțiva pfennigi, cu care achit picătura de romantism, pe care mi-ai trecut-o, spuse Mona scotocind în glumă în geantă, după mărunțiș, în vreme ce în taină ființa întreagă fu străbătută de un fior încet, calm, bun, ca un gust ce se ivește pe limbă când cineva-ți vorbește de un fruct zemos exotic.

Melodia caterincei se auzea încet, ca un ecou, strada era goală, și bărcile săltau clipocind apa Spreei.

— Să mergem, e târziu, zise Mona cu vocea aspră, rece. Îți mulțumesc pentru indicațiile dela muzeu, adăogă ușor ironic.

Miguel voi să o conducă. Mona refuză și se urcă în fugă pe platforma unui autobuz ce tocmai trecea.

— Prin urmare, vii ?

— Bine, bine, ne-am înțeles, strigă Mona, făcând un gest vag cu mâna.

Până acasă se simți ciudat de veselă și toată întâlnirea, plimbarea și propunerea glumeață a lui don Miguel le acceptă în gând cu o plăcere adâncă, cu un fel de nerăbdare. Mașina mergea prea încet, ar fi voit să coboare, să alerge spre casă ca și când acolo ar fi așteptat-o cineva, căruia i-ar fi putut povesti toată întâmplarea și s'ar fi bucurat de ea. Simțea ceva neînchipuit de deosebit. Ceva copilăresc și totuși adânc serios, care-i da un freamăt, o neliniște.

*

În ziua următoare, în fața magazinului Awag din Postdamerplatz, pe aleia unde întorc mașinile, grupul de ziarști și delegați la congres se strângea încet. Prezentări, străngeri de mână, zâmbete amabile fără cuvinte, se schimbau într'o larmă mică a unui lucru de albine. Mai lipseau câțiva invitați și tânărul însărcinat cu organizarea excursiei se agita de colo până colo, ascunzând sub zâmbetul curtenitor și permanent ca un rictus, indispoziția și anumite aprecieri despre inexactitatea invitațiilor meridionali, căci, printr'o întâmplare, lipseau grupul francez, soții bulgari și singuraticul spaniol.

Însfârșit, sosi timida d-nă Papadoff, palidă, cu ochii acoperiți de o umezeală clară, străjuită de înălțimea rotundă, sglobie și plină a soțului; francezul Mathieu, mic, subțire, șoricel vioi, plin de haz, om fără vârstă cu părul argintiu peste fruntea tânără, între blonda și masculina M-lle Richard și M-r Robert, secretarii săi. Senor Giuseppe Monti, gras, rotund, vorbind repede, agitat, ajutându-se mereu cu mâna dreaptă să exprime ceea ce nu izbutea cu graiul repezit și pornit totuși fără suflu.

— Basta, mio caro, oprea aspru discursul senora Ana Monti — agățată de brațul lui, comic și reverosimil, brună cu picior mic, mână mică, trup mic, nas și ochi mari de culoarea bălților.

Grupul ce aștepta pe trotuar se învioră. Senora Ana începu să arunce coardele unui lasso cu mai multe ochiuri prinzând pe

dată în ele atât doamnele, cât și domnii, care nu puteau scăpa vocii guturale, repezi și neobosite, și unei dorințe de a fi drăgălașă, în parte spontană, în parte căutată.

Spuse un cuvânt amabil d-nei Papadoff, un alt cuvânt mai amabil organizatorului morocănos și enervat, silindu-l să se oprească o clipă din treabă, să-i strângă mâna micuță și dând cu ochii de d-na von Honten izbucni veselă.

— Buenos dias senora.

Se învârtea printre toți, sfârlează mică, vioaie cu pălăria ultramodernă într'un neverosimil echilibru pe vârful buclelor strânse în creștet.

Don Miguel sosi și el și în larma de cuvinte poliglote măcinate pe acea porțiune de trotuar, nimeni nu-l luase în seamă. Doar Mona avu o tresărire, ca o svâcnire, pe urmă întreaga ființă rămase suspendată undeva deasupra unui abis întunecat.

Lumea începu să se urce în autocar la întâmplare, neținând seama de străduința tânărului care aranjase locurile după anumite „necesități diplomatice“, ci se așează, care unde putea după legile inexorabile ale simpatiei.

Senora Ana Monti, scăpată de rubicondul ei soț pierdut în mijlocul altui grup, se lipi de d-na von Honten, îndrăgostită de mica argentiniancă și măgulită de hazul ce se făcea de simpatia lor reciprocă.

Mona se așează absentă pe banca din față și lângă ea se ghemui ca un șobolan, fricos, un ziarist maghiar.

Autocarul era completat când în cea din urmă clipă pe locul de rezervă de lângă șofer, cu spatele la Mona, se urcă Don Miguel.

Porniră. O ploaie mărunță și deasă îmbrăca ferestrele într'o țesătură fină.

O tăcere adâncă, după sgomotul de până atunci de pe trotuar, umplea autocarul. Pe urmă șoapte, schimburi de impresii momentane, mai dese, umplură încăperea de o atmosferă caldă de salon purtat pe roate.

Mona privea marginea castanie a pălăriei lui Miguel, cu borurile lăsate în jos, părul negru crescut boem la spate, gulerul lat alb, ieșit mai mult de cât e obiceiul, deasupra reverului

hainei, ca o panglică lucioasă. Ungurul de lângă dânsa se căznea amabil și inutil să o atragă într'o conversație, vorbindu-i de politica externă, de simpatia lor față de vecini.

Ieșiseră din oraș și acum străbăteau o pădurice de stejari cu frunza lucioasă verde și grasă.

Miguel nu făcea nici o mișcare; prin nici un semn nu arăta Monei că știa că ea se afla în spatele lui. N'o recunoscuse? De ieri și până astăzi. Eri fusese la muzeu, ieri stătuseră rezemați de parapetul Spreii ascultând melodia caterinței.

Senora Ana Monti începu să cânte cântonete argentine acompaniată de monumentală ei amică. Dora, mai în fund vioaie și exuberantă înfrunta curtea unor francezi și englezi cu multă cochetărie și provocare.

Mona se neliniști. Nu de nepăsarea lui Miguel, ci de exasperarea proprie. Ce însemna? Intra în această stare altă simțire decât ambiția și contrarietatea? Un sentiment de furie o învăluie, pe ea cea din muzeu, pe ea cea de după despărțire, cea care se bucurase de un fleac, copilărește, așa cum numai Dora era în stare să o facă, de zăpăcită ce era.

Senora Monti parodia cântărețele cu renume cu mult haz, iar Dora râdea tare, prea tare, ațâțând pe rigizii englezi cu un râs gângurit în mai multe game.

Mona căuta să-și mute privirea de pe părul lucios și negru din față și acceptă conversația vecinului. Ungurul cunoștea pe Jolan Földes și explica succesul cărții printr'o protecție masculină de mare importanță.

Mona ascultă jumătate prezentă, pe urmă din ce în ce mai câștigată. Deodată Miguel se întoarce.

— Cred că n'aveți dreptate. V'aș spune un proverb destul de cunoscut. Nimeni nu e profet în țara lui.

Vorbea ca și când ea n'ar fi fost acolo sau ca și când ar fi fost și nu voia să știe. Ori mai curând făcând-o pe Mona să înțeleagă că știe că e acolo, dar nu vrea să știe.

Mona asculta conversația, acum aprinsă, de lângă ea și se strânse ca un arici în propria-i limită aspră și țepoasă.

Mașina intră în Spreewald și opri în fața debarcaderului.

Pe apa canalului săltau ușor o mulțime de bărci; invitații

coborîră cu larmă mare, căutând să ia locuri în bărci, veseli și copilăroși.

Pe Mona o cuprinse un fel de moleșeală, un fel de somn. Se simțea ca un copil uitat de părinți în mijlocul unei mulțimi. Ii venea să se lase jos, să adoarmă pe mal.

Sandi pornise, iar Dora supărător de sgomotoasă și exuberantă făcea mofturi: ce barcă să aleagă, pe care parteneri din autocar să-i urmeze.

Mona, între ultimele perechi rămase pe mal, sta descumpănită, nehotărîndu-se să facă o mișcare, când brusc se simți luată de mână și târâtă într'o barcă.

Fu ca o febră mare, ca o supapă înlăturată neprevăzut, și turburarea îi invadează trupul, nu conștient dorit, ca până acum, ci năvalnic, ca o boală.

Barca porni într'o clătinare bruscă. Mona mișcă brațele, înfingându-le în bancă. Miguel simți desechilibrul de o clipă și o sprijini ușor.

Treceau prin canale înguste cu apa cenușie, cu lanuri de grâu de o parte și alta, încrucișându-se cu alte bărci încărcate de tineri cântând. Apa clipea ușor și coroana sălciilor aplecate făceau o boltă verde, pe sub care barca se strecura ca sub un arc viu. Pe băncile din față o pereche de Olandezi și doi domni în vârstă. În spatele lor nimeni, doar apa ca un șal cenușiu cu reflexe verzui și malurile înalte cu lanurile bogate. La un cot o țarancă îmbrăcată în costum din regiune cu coafa albă de dantelă, ca un hulub, odihnit pe creștet cu aripile desfăcute, lungită într'o barcă, atingea leneș apa cu degetele. Căsuțe de bârne negre, afumate, cu acoperișuri înalte, grădini cu maci și zarzavat, treceau neconținut de o parte și alta.

Mona privea ca într'o semi-conștiență și întreg peisajul prin care trecea părea și real și ireal, ca acele imagini din filmul modern unde figurile sunt suprapuse imperfect cu o margine ca o lizieră ce nu se încăleacă decât privindu-le prin ochelari speciali.

Mona nu voia să se folosească de lentile ca să suprapună realitatea peste vis, ci se complăcea în starea aceasta, suspendată ca un pod de coarde aruncat peste abis. Înaintarea în vreme și pe canal nefăcându-se printr'un efort fițic, prin

mișcarea pasului, ci prin plutirea bărcii pe luciul apei, amplifică starea nelămurită de care erau cuprinși.

Alături de dânsa, Miguel murmura o cântonetă cu armonii grave și adânci. Un fel de cântec de leagăn, exotic și dur. Ușor, firesc îi luă mâna ținând-o într'a lui fără a o strânge, așa ca pe un obiect fără viață și Mona o simți în cubul palmei ca așezată într'o pernă, într'o cutie scobită anume. Miguel se opri din cântatul surd.

— Măine la nouă plec cu avionul la Paris.

Mona ascultă fără să tresară, ca și când vorbele le-ar fi șoptit apa, salcia, sub care treceau, a cărei cracă aplecată prea mult Miguel o prinse cu mâna, înlăturând-o.

Pluteau de un ceas, poate mai mult. Trecuseră de-a-lungul a două sate așezate pe malurile canalurilor ce străbat regiunea Spreewald în lung și în lat.

Miguel nu rostise nimic toată vremea decât atât: „Măine la 9 plec cu avionul la Paris“ și terminase mai departe cântecul acela adânc, străin.

Fraza aceasta o spusese odată, acum un ceas, ori o repetase de atunci la fiecare minut ca o obsesie? Ființa Monei era plină de cuvintele ei aranjate pe un portativ nevăzut și fantastic, iar gândul pornit să judece izbea notele vorbelor între ele, făcându-le vii, cântându-le „interior“ în melodia străină, pe care Miguel o murmura „în afara ființei ei“.

Erau în realitate două melodii, una a frazei rostite aranjată în ea după legi inefabile, care căuta să se armonizeze cu altă „frază“ — dorința — de care cântecul lui Miguel era plin.

O umezeală se țesea pe ochii Monei. Se simțea ieșită dintr'o crisalidă, pe care cineva din afară o desfăcuse, nu ea, ca un fluture înzestrat de la început cu darul sborului, al văzului, al înțelegerii. Nu-i rămânea decât să se avânte. Iși da seama, își spunea sieși că se întâmplă ceva în jurul ei, cu ea, încă netrăit, căuta să se trezească, să trezească pe ea din ea, să-și vie în fire. Era ca o boală, ca o febră, când îți dai seama că aiurezi, nu te poți împiedica să nu strigi că zidurile cad peste tine, iar pernele grele ca bolovanii te strivesc, în vreme ce ești conștient că fiecare vorbă ce o rostești e o „aiureală“ pe care n'o crezi,

pe care totuși trebuie să o rostești, să te înspăimânți. Un fel de conștiință inconștientă confuză și tot odată lămurită.

Prin urmare asta era stăinătatea, neprevăzutul. Neprevăzutul ce sfarmă îmbrăcămintea și scoate la iveală omul gol, așa cum e el.

— Măine la nouă te aștept la aeroport.

Miguel nu făcea nimic. Nu-i strângea mâna, pe care i-o ținea în palmă ca într'o cutie de lemn. Capul ei era foarte aproape de umărul lui, puțin aplecat spre el, neînchipuit de greu, de obosit, de lacom de umăr ca de o pernă moale. Miguel nu-l apropia, nu-i ușura poziția incomodă, nu se strecura într'însa cu artificii, provocându-i turburarea cu vre-un gest.

Doar murmurul cântării acum monotone, nostalgice, neînchipuit de lină, se strecura într'însa ca dâra unui fum ce se ridică din vasul, în care ard parfumuri tari.

Un fior ca o spumă fină se strânse într'o bilă incandescentă, stabilindu-se în minte ca un punct cald, nu dureros, ci viu și adânc. Nu se gândea la nimic. La ce să se gândească? Se va petrece cu ea ce va voi întâmplarea. „Aci“ nu era stăpână peste dânsa. „Aci“ ea nu trebuia să asculte de ea. Stăpân era neprevăzutul, care o smulse din orașul provincial și meschin, în care înțelenise ca o iarbă rea, o scutura de venin, de o falsă bătrânețe, aducând-o aci, trimițând-o la ceaiul D-nei von Both, la muzeu, pe malul Spreei. Nu va mișca nici un deget, ci va trăi așteptând cu toate simțurile strunite să vadă ce se petrece, ca o spectatoare a propriei întâmplări.

Barca atinse debarcaderul, coborî adânc obosită, cu picioarele cuprinse într'o moleșeală insinuantă ce se scurgea prin șale. Rămăsese singură. Miguel o părăsi din nou și se simți ca o ființă amputată, ce nu știe să se miște. Ii veni să plângă încet ca un copil părăsit. Dora, în mijlocul unui grup, sări sprinten din barcă, se apropie drăgostos de ea, o luă de braț, împărțind generos o parte din domni între ea și Mona.

*

.....
La recepția din aceeași seară Mona ar fi vrut să nu meargă.

O oboseală a simțurilor, a gândului, a trupului întreg, o frământa. Un fel de somnolență ciudată ce n'o atrăgea spre pat, ci o împingea de colo până colo, în încăpere, hărțuind-o. Un fel de frică de un rău, pe care-l prevezi și nu-l poți înlătura, o îndemna totuși să rămână acasă. O stare confuză, o neînțelegere, din care nu putea ieși. Se sbătea desperat să descopere cu membrele un ochii, prin care să iasă din plasa viguroasă ce se strângea ca o capcană în jurul ei. Toată lupta era surdă și conștient inutilă, neputând scăpa de tot ceea ce era confuz și adânc neplăcut.

Imbrăcă totuși rochia albă cu grije și cu sentimentul rușinos că se pregătește anume pentru un păcat mare, amestecând în grija asta și sila și dorința, voluptatea și curiozitatea, frica și miezul de nefiresc, pe care se înfășura toată simțirea ei. În alambicul ființei, picăturile variate și pline de sens ale simțirii fierbeau vijelios, și în retorta conștiinței nu se strângea, din toată frământarea aceasta, decât două cuvinte însoțite de un gest mic. O ridicare de umeri. „Ei și“?

Cuvintele se izbeau de un zid, dincolo de care nu mai vedea nimic, nu știa ce se va întâmpla și voia și nu voia să știe. Ei și? conținea formula magică ce va deslega fără amestecul ei tot ce avea să vie.

Intră în sală, acum stăpână, parcă dorind să înfrunte toată lumea. Pe Dora o privea dela egal la egal, două femei, fiecare cu bărbatul ei. Nu mai era „sora ei nemăritată“. Se simțea femeie și mai vârstnică și mai proaspătă decât Dora. Tăiase curelușa ce o ținuse legată aci de ea, acasă de mama, mereu dependentă.

Strâns în fracul negru, cu gulerul alb ca o strălucire luminoasă în jurul gâtului brun, ca un entre-deux de lac, alb între negrul pielei și negrul fracului, cu părul lucios și întunecat, cu ochii învăluiti într'o inefabilă duiosie, Miguel sta într'un colț și cum intră întoarse capul și Mona simți că între ea și el se statornicise un fel de mister, o taină, ce era numai a lor, a cărei prezență o comunicau unul altuia, printr'o privire, printr'un inexplicabil efluviu ce pornea dela unul la altul. Ri-

giditatea cu care intrase se topi ca o armură de ceară inutilă și înaintă spre el într'o chemare și dăruire.

Miguel o văzu albă, ca un înger, cu rochia lungă învâluind-o ca într'un peplum roman, cu pielea din triunghiul decolteului, ca o apă mată. Vârful pantofilor negri ieșeau în mers pe rând de sub lungimea rochiei ca două păsărele negre de jucărie ce scoteau capul una după alta de sub o perdea. În mijlocul pieptului, o orchidee neagră păta strălucirea rochiei și a pielei cu umbre de noapte.

Trecură într'un salonaș ; candelabrul de sus era stins, pe măsuta încrustată o veilleusă mare arunca o pată de aur în jurul ei. Se așezară pe o canapea unul lângă altul, într'o simțire fi-rească, definitivă. Nu reușeau să-și vorbească. Vorbele erau de prisos. Păreau că nu sunt oameni, că sub îmbrăcăminte nu svâcnește carnea, ci însăși esența omului etern, curbat destinului, ce trebuie să se împlinească din clipă în clipă.

— Mâine la ora nouă pleacă avionul. Te aștept la aeroport. Flecăm pentru totdeauna. În patru ceasuri suntem la Paris. Vom fi doi oameni fără trecut, fără viitor. Intâii și ultimii oameni. Vom trăi o clipă care va însemna mai mult decât o lume de ani.

— Vii ?

— Viu.

— Mâine la ora nouă. Am eu grijă de bilet. Să ai pașaportul cu d-ta.

— Da.

Nu-și mai vorbiră. Cineva invită pe Mona la dans și ea se sculă ușoară, cu o strălucire deosebită pe față, pe ochi. Părea că înfăptuește cele din urmă gesturi dintr'o viață pe care c părăsește de bună voie.

După ce se sfârși dansul, trecu la bufetul aranjat într'un salon obscur, cu divane mici roșii întinse lângă zid. Veilleuse minuscule, gheme de lumină, țâșneau din mijlocul fiecărei mese rotunde ca niște pufuri aurii, difuze. Muzica pătrundea sfioasă, potolită, oprită în prag de pânza semi-obscură a salonului.

Intr'un colț, senora Ana Monti gângurea repede și clar ceva

și cuvintele cădeau ca o sumă de mărgelă înșirate cu iuțeală pe un fir, cu boabele sonore izbite între ele ritmic.

Zări pe Sandi în grupul de acolo și în vreme ce se așeza pe o canapea izolată, prin fața ușii larg deschisă, pe unde lumina salonului vecin tăia în obscurul de aci o bucată de întuneric, trecu Dora în superba ei rochie din dantelă neagră cu decolteul spatelui adânc tăiat, sub o țesătură de gaz, ce mărea pata de golicione.

Miguel apăru în prag și se opri pe loc, căutând în colțuri. Mona nu-i zărea chipul, doar silueta încadrată în lumină. Miguel se apropie de pata albă a rochiei odihnită pe canapea, se înclină adânc, apucă mâinile Monei, acum nu ca ceva mort și Mona fu străbătută pentru întâia oară de o vibrație, un fior puternic ca și când mâinile i-ar fi fost cuprinse pe dată în câmpul a doi poli electrici. Un spasm o străbătu, dându-i o mișcare de șarpe, o convulsione de o clipă și creierul întreg se acoperi de o ceață roșie, fierbinte, uscându-i cumplit gura.

— Mă duc să-mi fac geamantanele. Măine la ora nouă pleacă avionul. Te aștept.

Vorbise rar, hotărât, ca o sentință cu sunetul dur, iberic, fără artificii, fără urmă de vibrație.

Miguel se întoarse și plecă, în prag gulerul alb luci ca o lamă între negrul gâtului și frac. Părul avu un reflex de lac și Mona rămase singură.

*

Când se întoarseră la hotel, cerul era vântat translucid. Bolta părea o pulpană ciuruită de gloanțe cu urmele lor aprinse, fixe.

Mona închise ușa camerei. Incercă să-și strângă gândurile. Nu găsi nici unul. Le simțea prin mintea ei ca un stol de păsări împrăștiat de piatra unui singur gând ce-i cuprinsese golul de sub frunte. Peste câteva ceasuri va pleca. Atât știa.

O spaimă cumplită o cuprindea când se gândea limpede, știind totuși că nu va da înapoi. Dacă ar putea închide ochii și să se trezească „măine“ dincolo de zidurile odăii, ale Berlinului. „Dincolo“. Pe urmă o cuprindea un fel de moleșală semiconștientă în care contururile lumii ce o înconjura se pierdeau într'o

pastă confuză, iar sunetele vocilor din odaia vecină, a ușii ce se închidea, sporovăiala Dorei puțin veselă și tandră și mai pe urmă respirația ei și a lui Sandi împletită o auzea ca pe o apă ce se sbate înapoia unui zid, ca fâșâitul mării liniștite, auzit noaptea din fundul unei cabine, prin pereții groși și izolați ai vaporului.

Se uită la ceas. Ora cinci. Va strânge lucrurile și se va întinde în fotoliu să se odihnească numai o oră. La 8 va trebui să plece ca să ajungă la timp, la aeroport. Dora și Sandi vor dormi, nu vor ști nimic de plecarea ei decât la prânz, când se vor trezi și vor citi rândurile pe care le va lăsa pe măsută.

Ea va fi atunci la Paris, de mult. În sfârșit, singură, anonimă, cu un om despre care nu știe nimic și, mai cu seamă, care nu știe despre ea nimic.

Ca un om născut dintr'o scântee, fără părinți, fără neamuri, fără obligații, specie ieșită din laborator, liberă și singură.

Sandi va spune „Nebună Mona asta; la vârsta ei să faci glume romantice“. Dora va ascunde un regret mic că îndrăzneala soră-sii o depășise. Prefăcută... Mama? Ah, mama!... desigur va suferi... Comentariile orașului o vor zdrobi. Ei și? Vor găsi o soluție, pe care o vor arunca gurei lacome să bârfească. Totuși... O agitație bolnavă începu s'o cuprindă, crescând perfid, căutând să pună stăpânire pe ea. Mama... Alungă gândul. Deschise valiza, începând a strânge lucrurile de pe toaletă, de pe măsută. Așeză pașaportul, suma de bani, o parte din zestre, luată cu ea să o cheltuiască în „străinătate“, de care deocamdată nu se atinse, rochiile, pantofii.

Scoase rochia albă și se privi în oglindă. Niciodată n'o făcuse. Știa însă prea bine cum arată și uneori îi părea rău de fiecare amănunt în parte al trupului ei, condamnat să ducă o viață ascunsă sub haine, pustiu, sec, neîmpărțășit. O durea inima de sânul mic și rotund, pe care nici ea, nici altcineva nu-l va mângâia, amănunt orfan și vitreg, de brațele rotunde, de gâtul alb, tânăr încă.

Imbracă taillorul de drum. Lucrul acesta o obosi peste măsură. Strânse ce mai avea prin dulap; încordată și fiecare mișcare era grea ca și când orice obiect ar fi fost de fier. Aerul

odăii se așternea peste lucruri ca un strat compact și umerii îi simțea încovoiați. Se mișca încet în vreme ce în limita trupului sângele se sbătea, gândurile se încălecau și viața trăia vertiginos, fugind însă pe loc ca acei cai dintr'o scenă de revistă ce fug pe un planșeu rulant, dând impresia de trap, în vreme ce copitele se frământă pe loc. Pe nesimțite însă ca un fir subțire de apă mică dar răzbătătoare, își făcea loc subteran și perfid, o nedumerire, un simțământ de nefiresc, de neplăcut, pe care-l atribuia oboselii, a traiului complicat din ultimele trei zile, a nerăbdării de a se face odată ziua.

Priu geamul deschis, fâșâitul copacilor din parcul de peste drum umplu odaia de viață. Ascultă uruiala confuză, subterană, a metroului.

Se uită la ceas. Șase și un sfert. Ce încet trecea vremea. O oboseală adâncă și mai puternică la acea oră îi da un vâjâit în urechi. Se așează în fotoliu cu capul rezemat de el. Romantică... hm. Afară lumea începea să circule rar, un sunet de tramvai depărtat se auzi. Cineva mătura trotuarul în fața casei și fâșâitul măturii peste asfalt da un sunet monoton și o senzație de odihnă peste mintea Monci. Fără să miște capul greu ca de plumb, roti ochii prin odae. La lumina lăptoasă, se convinse vizual dacă toate lucrurile sunt strânse în geamantan. Dulapul sta deschis, cu umerii de lemn agățați strâmb... Hârtia pe care va scrie plecarea... Nu acum, când va fi să plece... peste două ceasuri, acum era prea obosită. De altfel numai câteva rânduri, să știe că nu s'o omorât... atât.

Perdeaua se mișca, se umfla, de aerul de afară și un miros de tei înflorit dulce și învăluitoare îi atinse nările. Dacă n'ar fi trebuit să plece, somnul la ora aceasta i s'ar fi părut neînchipuit de bun, de odihnitor. Trebuia să rămână trează; la opt va ieși încet pe ușă ca să nu trezească pe Dora și Sandi și...

Pe urmă toate sgomotele încetară. Pe sub pământ uruitul confuz al metroului se curmă. Tramwaiul anunțat de clopot mai încolo nu porni, ci se opri în drum. Perdeaua căzu peste fereastră într'o imobilitate rigidă și parfumul de tei deveni mai adânc, mai tare. Mona se simțea nespuse de ușoară, fără

trup, cu toate gândurile orânduite, așezate în casetele lor etichetate. Ce trudă până în clipa asta !

O tăcere deplină ; doar mișcarea monotonă, dulce a măturei de pe trotuar, în sus și în jos, fâș, fâș, mișca peste gândurile cumiņite, odihna în acelaș sunet cadențat, monoton, obsedant, fâș, fâș...

*

Deodată toată armonia interioară câștigată cu atâta trudă se răvăși, ca și când un pumn puternic cât lumea ar fi izbit-o în cap. Deschise ochii, înnebunită, amețită. Cineva bătea într'o ușă. Nu vedea nimic, auzea doar pumnul în tabla de lemn. Unde era ? Cum de nu reușea să vadă, să știe ? Nu-și mai amintea nimic ; unde era și ce trebuia să facă ? Și pumnul bătea în ușe... Minte rătăcea în cerc după sensul pierdut, pe care nu-l putea prinde.

— Mona, trezește-te, se auzi strigată. Ce' Dumnezeu, ești de plumb ?

Ca venite din fundul unui lac răscolit, gândurile prinse în vâlul somnului se ridicară limpezite la suprafață. Ridică brațul și se uită la ceas. Ora douăsprezece. Trei ceasuri de când Miguel plecase și unul până ajungea la Paris. Doamne, adormise, adormise, stupid, adânc.

— Răspunde, să-ți trimitem masa sus ori cobori ?

— Vin și eu îndată, răspunse Mona fără ton.

Ridică mâinile spre tample, frecându-le ; ochii îi ardeau, brațele îi căzură pe lângă trup, moarte. Nu putea înțelege ; refuza să înțeleagă ; adormise. O furase somnul, ei, lui Miguel, vieții, crud, nedrept. Cine o ademenise ? Răzbunătorul fir al simțământului de nefiresc lucrase subteran, îmbrobodindu-i pornirea tinerească și hotărîță, îngenunchid-o, adormind-o.

Din cât simțământ de nefiresc și dorință de a porni era alcătuită ? Care din ea învinsese și care era ea, cea învinsă, cea justă, cea adevărată ? Cea care învinsese, în vreme ce dormea, ori cea care se simțea acum atât de crunt răvășită ?

Un nou gând răsări.

Poate Miguel văzând că nu vine s'a întors. Poate mai era

o speranță. Trecu în odaia Dorei și chemă hotelul lui. Ascultă legătură cu portarul. Plecase la aeroport la ora 8. Chemă Tempelhof... La ce oră a plecat avionul spre Paris?.. La nouă... Da la nouă... mulțumesc... Cum? Pleacă încă unul la două?.. Nu.. nu... nu-i nevoie, mulțumesc. Se întoarse încet în odaie. Ii venea să râdă în hohot, să râdă dement. Adormise. Ochii îi erau reci, trupul i se crispă, carnea i se potoli. Incepu să desfacă geamantanul să așeze lucrurile cu grije în dulap, atent, meticulos, pedant. Cu cât minutele treceau, părea că ființa Monei năpârlește, se desface de învelișul de febră, din ultimele trei zile, scoțând la iveală vechiul înveliș, rigid, pedant, osificat, în care întreaga ei simțire va rămâne comprimată, înnăbușită, de data aceasta pentru totdeauna. N'o durea nimic, era doar rece, înghețată, umplută de sus până jos de o pastă moale, gelatinoasă, cu o anumită insensibilitate, cu un tremur neplăcut, dar nu cu neputință de suportat. Ca o creștere de carne pe un organ viu, creștere nedureroasă însă, incomodă, condamnată să o porți mereu.

Coborî în sufragerie. Lumina albă, intrată bogată prin fereastră largă, o făcu să se clatine.

Dora veselă, sglobie, odihnită îi întinse lista.

— Nu te-am așteptat. Mi-era o foame de lup, după un astfel de somn. Arăți odihnită, Mona, ai dormit ca moartă, Sandi era să spargă ușa, așa bătea în ea.

Mona începu să mănânce în tăcere.

— Ce zici, suntem destul de odihnite să mergem până la Karlstadt. E o expoziție de rochii. Sandi are de lucru după masă. Vii?

— Da, răspunse Mona indiferentă.

Undeva, în Paris, la ora asta Miguel va sta la masă și se va gândi poate la dânsa... poate... Scutură capul să nu se mai gândească.

— Da, în adevăr, e o zi minunată pentru magazine. Aș vrea să-mi cumpăr și eu o rochie.

— Așa, fetițo, desgheață-te, — spuse Sandi prinzându-i bărbia copilărește.

— Mă duc să mă îmbrac și cobor, spuse, ridicându-se repede, alergând sus, cu capul în piept. În pragul odăii cercetă toate lucrurile puse la loc, flacoanele pe măsuță, valiza goală în colț, pantofii de casă pe covoraș... Nimic nu fusese. Un pumn de durere se ridică, împrăștiindu-se deodată în trup ca o apă caldă.

Se aruncă pe pat cu capul în cuvertură, plângând înnăbușit, tare, tare, să nu audă nimeni, să nu știe nimeni...

IOANA POSTELNICU

A TREIA ȘI A PATRA CARTE DE STANȚE

A TREIA CARTE DE ȘTANȚE

Cu ce plăcere, Vară, te'ntâmpinam odată !
Azi darul Primăverii și-al tău nu mai mă-atrag
Adio, rod al Toamnei, căci de-ar veni să-mi bată
In ușă trista larmă, i-aș face loc cu drag.

In codrul vechi securea și vântul, sol al Morții,
Abat lângă tulpina ciuntită crengi subțiri ;
La fel și printre oameni securea dreaptă-a sorții
Retează și prieteni, și glorii, și iubiri.

Mai jalnic plânge frunza în vântul ce-o adună
Decât un ram ce cade în crâng, lovit de fier.
Dar când nenorocirea pe liră trist răsună,
Cântările din juru-i sunt svonuri care pier.

O, viață stearpă, zile supuse-acum tristeții,
Vă sunt stăpân și astăzi, dar slab și obosit,
Și dacă focul sacru ce-mi da văpaia vieții
Mai viu lucește-o clipă, e poate că i sfârșit.

II

De câte ori regretul plecării nedorite
Mă-apasă, mă gândesc
La florile ce'n țarmuri pietroase răsărite,
Din cețuri se hrănesc,

La luntrea ce se vaită când spintecă, ușoară,
 Furtuna către mal,
 La stânca spumegată, la pasărea ce sboară
 De-asupra unui val.

III

Sunt sigur deci, așa cum de mult era să fie,
 Căci timpul s'a'mplinit :
 Iubirea prefăcută cu-atâta viclenie
 Destul m'a amăgit.

Minciunile deșarte pe gura ta culese
 Cu-al patimii venin
 Și mrejele dușmane, de mult mi le spusese
 Al lirei lung suspin.

Furtunile'ntâmplării ca pe-un copil te poartă,
 Și tu li te supui,
 Dar vinovat e-acela ce-ascultă de-a lui soartă
 In contra vrerii lui.

IV

Doar fulgerele dese mai luminau afară ;
 Furtuna sgomotoasă se sbuciuma la geam ;
 Simțeam pe-alături timpul fricos cum se strecoară,
 Și ca o umbră-a nopții țintit în loc ședeam.

Șopteai ca pentru tine o plângere domoală,
 Dar îndrăsneam să caut ce vină ai avut,
 Și sufletul schimbbase în iad adânc de smoală
 Lumina strălucită a timpului trecut.

O, strângă-mă dar cerul în ghiara-i fără milă,
 Și nesupusă soartei de astăzi tu poți fi,
 Că voi fugi de iarnă și de-a vieții silă,
 Și'ntoarcă-se lăstunii, eu nu voi reveni.

V

Te văd mereu cu-aceeași senină nemișcare,
 Puternic chiparos,
 Pe lângă ziduri albe, ori prins pe-un țarm de mare,
 Sub cerul luminos.

Străjer al morții, duhu-mi în negru se'nveșmântă,
 Ca tine de mânănit,
 Dar mai presus de soartă și chinuri se avântă,
 Ca vârful tău cernit.

VI

Inalță-te, o suflet, fii ținta către care
 Săgețile se-ascut :
 Minerva cu-al său deget mai face o'ncercare
 Pe liră, ca'n trecut.

Dar pomul plin de roade, și vântul ce-l desgroapă,
 Și ochii dragi, închiși
 Când moartea timpurile apasă pe pleoape,
 Trădările furiș,

Și roiuri sclipitoare de stele fără număr
 Pe cer, și cupa mea
 Pe care-am aruncat-o cu silă peste umăr,
 Nevrând să gust din ea,

Și zilele, ca floarea de valuri legănată,
 Topindu-se pe'ncet,
 Cum oare'ncap cu toate în viața-mi sbuciumată,
 Și doruri, și regret ?

VII

Ce-i pasă unui trandafir
 Că-i cad petale, fir cu fir ?
 Vulturului ce-i pasă oare
 De plumbul care-o să-l doboare ?

Ce-î pasă cântului din liră
 Că glasul lui nebun deliră,
 Ce-i pasă sborului meu frânt
 Că n'a știut să-și ia avânt ?

VIII

Departa-acum de mine tristețile mărunte.
 Căințele ce pier,
 Cu amintiri ce veșnic îmi apăsau pe frunte
 Strânsoarea lor de fier.

Poteci de mușchi și peșteri, fântâni aeriene,
 Isonul fermecat
 Al vântului și-al mierlei, lumini ce joacă-alene
 Prin codrul neumblat,

Insecte, fiare, larve — viață viitoare, —
 Ce umpleți munți și văi,
 Și tu, divină Fire, fii astăzi primitoare
 Cu'nchinătorii tăi.

IX

La fel ești de frumoasă sub cerurile pure,
 Sub negurile Iernii reci,
 Sau când târzia Toamnă îți spulberă, Pădure,
 Frunzișul putred pe poteci.

Iubirea nu-mi mai este isvorul ce se'ngaimă
 Din lacrima lui să mai beau,
 Și prefăcătoria mi-e pricină de spaimă,
 Și triste glorii nu mai vreau.

Imbracă-mi azi gândirea în umbra ta adâncă,
 Căci orășancă-i muza mea,
 Dar ochiul ei cel negru mai oglindește încă,
 Pădure, frumusețea ta.

X

O lună argintie, adesea te privesc
 Lucind peste catarge, în portul fără viață,
 Și dulce mi-e visarea când raza ta de ghiață
 Imbracă'n alb statuia sub care mă opresc.

Ce dragi îmi sunt paloarea, lucirea ta de vis,
 Când luminează lacul sau plaja sclipitoare,
 Și'n noaptea fără margini, pe câmpul fără zare,
 Și peste mii de case, în scumpul meu Paris.

XI

În țintirimul adormit
 Pe-o piatră veche-am poposit.
 Alene noaptea se coboară
 Și pomii'n foșnet se'nfioară,

Când, fără a-i pismui sau plânge,
 Privesc cum ziua'ncet se strânge
 Pe crucile sub care reci
 Dorm morții somnul lor de veci.

XII

Tu care'n zile triste de chin și de ispite
 Mai strălucești stingher
 Ca stelele pe unda ce face să palpitate
 Făcliile din cer,

O, dulce Poezie, gândirea-mi înfășoară
 În elemente noi,
 Să fiu furtuna, apa sau flacăra ușoară,
 Sau ramul plin de foi ;

Râzând de ce'nspăimântă a oamenilor turmă,
 Să cresc înfloritor,
 Puternic ca stejarul, și să mă sting pe urmă
 Ca focul arzător.

XIII

M'am comparat cu morții sau cu fântâni secate,
 Cu zările pustii,
 Cu floarea scuturată, cu frunzele uscate,
 Cu iarba din câmpii,
 Sau cu copacul care coboară din pădure
 Spre-a fi făcut cosciug,
 Cu iarna, sau cu firea ce trebuie să'ndure
 Al negurilor jug.
 Dar nu sunt mai degrabă ca ale mării valuri,
 Nepăsătoare când
 In goană trece timpul, lăsându-le pe maluri
 Să geamă spumegând ?

XIV

Pe câmpul fără margini copacul vechi veghiază
 Stingher, bătut de ploi și vânt,
 Și'n jurul lui frunzișul cu vocea veșnic trează
 Aruncă umbre pe pământ.
 In stoluri obosite spre dânsul pasări zboară :
 Sunt oare turturele, — ori ciori ?
 Lichenii-l rod ; tulpina o iederă-o'nconjoară
 Cu vrejii ei cotropitori.
 Pe fruntea lui furtuna și anii ce trecură
 S'au abătut de-atâtea ori ;
 Chiar omul îl lovește ; el toate le îndură,
 Sublim și trist, nepăsător.

A PATRA CARTE DE STANȚE

I

Cocoșii'ncep să cânte, și zorile-așteptate
 In juru-mi se deschid.
 La porțile cetății lumini întârziate
 Mai strălucesc pe zid.

Al vieții mele leagăn, Parisul doarme încă
 Și-acum când, deșteptat,
 Ascult în piept bătaia ce gravă și adâncă
 Răsună ne'ncetat.

Ce vrei, ce vrei, o suflet? Deși'ncercat de soartă,
 De ani și de nevoi,
 Mai crezi în tinerețe, ca ramura ce poartă
 În orice an flori noi?

II

Un dar mai mi-ești datorare din vremuri, tristă Parcă
 Ce viața mi-ai țesut :
 Sub Gemenii din boltă, ușor purtat de Parcă,
 Să trec visând tăcut.

Cu voia ta, doar jale-mi vărsară până-acum
 Și muza și Paian,
 Dar astăzi fă ca ochii-mi slăbiți să-i scalde spuma
 Imensului Ocean.

Și dacă sacrul laur ce fruntea-mi încunună
 Pe'ncet s'a scuturat,
 Ia crini de mare palizi, și-i leagă împreună
 Pe capu-mi blestemat.

III

Hymettus, munte sacru, divinitate vie,
 Decât prin mii de guri,
 Decât un vânt ce'mparte doar spaima când aorie
 Prin funduri de păduri,

Mai limpede grăit-ai cu umbra-ți ondulată
 Pe culmi ce'n zare pier,
 Și-am fost atunci mai vrednic decât am fost vre-odată
 Să-ascult cuvânt din cer.

Apusu-ți scaldă'n raze mai minunat colina
 Ca orice răsărit,
 Și ca din fructe mustul țâșnește-atunci lumina
 Din soarele'noșit.

Dar nu plăcerea-aceasta zadarnică și seacă
 A unui asfințit
 Mă chiamă către tine, ci umbra ce te'mbracă
 Cu vălul ei cernit.

Prin ea suntem aproape, și'ngemănați din fire,
 Ca semenți ne-am vorbit,
 Și duhul lui Apollo cel plin de amăgire
 Prin ea l-am cucerit.

IV

Sunium, Sunium, sub zări strălucitoare
 Cel mai divin pământ,
 Tu sufletului, minții și slăvii trecătoare
 I-ești leagăn și mormânt.

De mult, la ceasu'n care lumina fermecată
 Din noapte se'ntrupa,
 Privindu-te, în minte s'a'nfipt ca o săgeată
 Adânc icoana ta.

Să sângere deci pieptu-mi, și-a ochilor lumină
 Păstreze ne'ncetat,
 Dublat în fund de marea cărunță și senină,
 Un templu mutilat.

V

Voi ce-ați urcat pe trunchiuri brățări șerpuitoare,
 Pe ziduri frunze-ați pus
 Și'mpodobiți bazinul de marmură din care
 Țâșnește apa'n sus,

Svelți trandafiri, voi pune cununile'nflorite
 Din nou pe fruntea mea ;
 Cu primăvara voastră, când iarna-i pe sfârșite,
 De toamnă voi uita.

VI

Mi-e sufletul o rană și-o noapte mohorâtă,
 Și totuși simt că sânt .
 Mai viu decât văpaia pe care o'ntărată
 O aripă de vânt.

Nefericite demon ce-mi cauți supărare,
 Zadarnic rău îmi vrei :
 Vezi bine că la urmă tot eu voi fi mai tare,
 Tot eu și zii mei.

VII

Tovarăș cu eterul, fum plin de nepăsare,
 Ce mult ne-asemuim :
 De-o clipă-ți este viața, o clipă-a mea mai are,
 Dar tot din foc ieșim.

Culeagă muritorii cenușa unde-i chiamă
 Al grijii braț de fier,
 Noi fără să ne'ntoarcem, și fără nici o teamă,
 Urca-vom către cer.

VIII

De-atâtea rele suferi, și totuși de-a ta soartă
 Tu râzi nepăsător ;
 Nu știi de ce un deget pe liră se tot poartă
 De seara până'n zori.

Ar spune-un aprig critic că tu petreci acolo
 Un joc fără folos,
 Dar n'asculta de dânsul, că'n Muze și'n Apollo
 Mai e ceva frumos.

Privește cum pier unii, cum alții vin pe lume,
 Contemplă bun și rău,
 Și-ți va părea că totul e rânduie anume
 Să'nsufle cântul tău.

IX

Din crângurile-Atenei mirt alb și iasomie
 Aduceți-mi din Nîmes,
 Și'n Flandra trandafirii cei plini de poezie
 Să mergem să'mpletim,

În urmă să culegem din flora de lagună
 A limpedei Martigues ;
 Din toate împleți-voi spre-a mă găti, cunună,
 Și'n contra vremii dig.

X

O, munți, pe dreptul mândri de-a voastre văi aride,
 O, țărni pe care-am rătăcit,
 O valuri, leagăn sacru de-ușoare Nereide
 Spre care m'ați călăuzit,
 Să vă revăd mi-e teamă, deși-i o nebunie :
 Au sufletul ce vi-i supus
 Se satură vre-odată de dulcea nostalgie
 A vrăjii voastre de nespus ?

XI

În înserarea plină de presimțiri amare
 — De ce le am mereu în gând ? —
 Când după lungă lipsă te-am regăsit, o mare,
 De douăzeci de ani plecând,
 Cu mânilor-obosite ți-am împletit cunună
 De amarant și maci, și'n ea
 Am pus și al meu suflet, svârlindu-l împreună
 În valul care mă chema.

XII

Eu care simt pe-Apollo sub deget că-mi tresare,
Sunt astăzi gluma tuturor ;
Dar tagma mea plătește de mult această dare,
Și-o va plăti în viitor.

XIII

În ochi te simt, o lună, pe când strălucitoare
Prin nopți de vară treci,
Și inima-mi distilă dulceața vrăjitoare
A razei tale reci.

De-ai fi ori nu Diana, și chiar de-ai fi de ghiața,
Tu'ndrești al meu picior
Prin umbră, și să vină ori moarte, ori viață,
Rămân nepăsător.

XIV

Când ziua ce ne minte fugi-va obosită
Și seara va veni,
Pe stânca de oceanul spumos mereu isbită
Din nou voi poposi.

În mine-ascund o taină, așa cum zac în iască
Secrete vâlvătăi :
Când duhul cu stihia se'nfruntă'ncep să crească
Aprinsele-i văpăi.

XV

Sunt obosit de tine, Paris, și de'ntomnare,
Și tot mai mult mi-e dor
De valul ce se umflă, de-a ierbii legănare
Sub vântul călător.

Dar nici un fel de farmec nu poate să-mi ajute,
Paris, spre-a te uita,
Căci toamna știe bine că frunzele căzute
Mă țin în preajma ta.

XVI

Purtând în glas îndemnul cel sfânt al poeziei
Cu-accent dumnezeesc,
Buchetele'nmuiate în roua Castliei
In juru-mi risipesc.

Ați fost nainte, Muze, nectarul ce mă poartă
Cu sufletul prin nori ;
Azi sufletul mi-e numai o prea frumoasă moartă
Culcată printre flori.

XVII

Din drojdia ce zace în cupa suferinței
Ajunsă azi la fund,
De cea din urmă oară ispitele dorinței
Și vieții-mi mai răspund.

O umbră-a firii-i moartea, un fum ce'n nori dispare ;
Dobânda stă'n tara
Cu capătul ; lipsește doar numărul sub care
Le voi echilibra.

Traducere de ALEXANDRU CIORĂNESCU

TIMPUL LA ȚĂRANUL ROMAN

NATURA TIMPULUI

1. *Timp concret.* — 2. *Timp calitativ.* — 3. *Timp activ.*

1. — Concepția științifică obișnuită despre timp este o concepție cantitativă; noi măsurăm și numărăm timpul, tratăm care decurge după părerea unui filosof contemporan din reprezentarea spațială a timpului. ¹⁾ Timpul este pentru noi o a patra dimensiune; timpul acesta este mai mult un instrument de cercetare decât o realitate.

Țăranul român vede în timp altceva decât noi. Pentru a-l înțelege este necesar să părăsim punctul de vedere al timpului fizico-matematic; acest punct de vedere ne pune în situația de a lua drept iluzie sau anomalie o realitate organică cu chipurile și sensurile ei. Dacă privim timpul ca pe un calcul oarecare fără nici o însușire concretă, este sigur că felul țăranului de a trăi și formula timpul ni se apare un amestec de elemente desorganizate și de afirmațiuni contradictorii; pe scurt, o reprezentare fără nici o legătură cu realitatea obiectivă.

Timpul fenomen legat de o viziune de viață religioasă și magică, așa cum apare la țăranul român, este cu totul altceva decât timpul măsurat cu unități de lungimi, timpul matematic; acest altceva privește atât înfățișarea cât și natura sa. Chiar dacă la țăranul român, în reprezentarea pe care o are despre

1) Henri Bergson: *Les données immédiates de la conscience*, în deosebi cap. II și III.

timp, apar și unele elemente spațiale, chiar dacă suntem în prezența unor mijloace de măsurare, nu este mai puțin adevărat că timpul său nu poate fi reprezentat printr'o linie pe care se înseamnă din loc în loc anume puncte și prin nici o cantitate uniformă, lipsită de orice însușire.

În satul românesc, e drept, timpul pare să fie un fenomen mai puțin precis decât acela al savanților; în preajma sa plutește o atmosferă de vag și insesibil. Dar nu e mai puțin adevărat că aceste caractere sunt expresia și vin dintr'un fel mai adânc, mai bogat, mai puternic și mai însemnat pentru viața sufletească a omului, a timpului. Timpul țaranului român este concret, colorat și activ. De aceea înțelegem pentru ce acest timp este mai puțin măsurat cu ceasul și mai mult măsurat cu sufletul. Țăranul ignoră în bună parte mersul timpului împărțit în unități matematice precise, dar aceasta nu înseamnă deloc că el ignoră timpul cum înclină să creadă unii cercetări, ci dimpotrivă că îl are mai adânc și mai prezent decât noi ¹⁾.

Timpul țaranului român se înfățișează ca un *timp concret*. Acesta este motivul pentru care se dispensează de ceea ce poate măsura și arăta ceasornicul. Țăranul are un fel mai viu și mai concret de a măsura și denumi momentele, datele și perioadele de timp. Să luăm un exemplu. În legătură cu începutul zilei, care pentru noi înseamnă o oră sau alta, găsim la țăranul nostru o seamă de expresii care dovedesc multă precizie în deosebirea momentelor, mai mult sigur decât o avem noi obișnuit când întrebuițăm termenul de dimineața. Iată bună oară aceste momente cu corespondența ce o au în ore:

„*dinspre ziuă*“: momentul când după expresia plastică a țăranului se înmoaie întunericul (între orele 3-4 vara);

„*zorile*“: atunci când se arată roșeața pe cer (între orele 4-5);

¹⁾ D. C. Rădulescu-Motru face o generalizare spunând că țăranul Român „nu are noțiunea de timp“. Această afirmație are o valoare numai când judecăm din punctul de vedere al științelor naturii fizice.

„*răsăritul*“ : momentul când globul roșu al soarelui s'a arătat întreg pe cer (momentul imediat tot între 4-5) ;

„*dimineața*“ : timpul după răsărit până se ridică soarele mai sus (între orele 5-7).

Dacă trecem la celelalte ore din zi și din noapte, găsim o seamă de momente bine fixate cu denumiri precise. Prânzul mic, amiază, prânzul mare, vecernia, chindia, apusul, amurgul, seara, începutul nopții, la culcate, miezul nopții, la cântători, etc. iată o seamă dintre aceste momente care pentru noi cele mai multe nu au nici o semnificație sau le confundăm unele cu altele, așa cum de exemplu apusul, amurgul și seara pare să fie pentru noi unul și același lucru.

În ceea ce privește datele, dacă spunem de exemplu 1 Ianuarie sau 20 Iulie, pentru țăran nu înseamnă nimic, sau în orice caz nu înseamnă mare lucru. Dacă spunem însă Sf. Vasile sau Sf. Ilie înseamnă totul. Ziua nu este o dată abstractă incoloră, ci o dată concretă cu însușiri proprii. El trăește și poartă viu comemorarea sfântului, simțind prezența și însușirile particulare ale sărbătorilor.

Mai departe : același lucru se petrece cu unitățile de timp mari, așa cum sunt lunile și perioadele. Gerar, Cireșar sau Brumărel îi spun mai mult țăranului decât Ianuarie, Iunie sau Octomvrie ; și anume din același motiv : sunt mai vii, mai concrete, mai ale vieții și naturii (cele mai multe din ele exprimă ritmul vegetației și al vremii). Putem spune că la țăranul român lunile funcționează mai puțin decât în viața noastră. Aceasta pentru că sunt mai vii în funcțiunea lor perioadele de timp legate de marele evenimente și sărbători care deschid sau închid aceste perioade. Așa sunt posturile și cășlegile (dulcele) sau, între cele mai mici, săptămânile (săptămâna mare, albă, a brânzei, etc.).

Toate acestea au însușiri și sensuri proprii ca realități organice de sine stătătoare. Exemple de mai sus dovedesc felul deosebit cum se înfățișează timpul la țăranul român. Ceea ce izbește dela prima vedere este caracterul de realitate obiectivă și concretă. Spre deosebire de timpul matematic care este

abstract, timpul țaranului este concret. De aci nu se poate deduce că îi lipsește precizia, că nu are noțiunea de timp, ci numai că el și-l precizează și măsoară în alt chip ; nici nu se poate trage concluzia că dacă nu are noțiunea creată de științele pozitive despre timp, nu o are deloc, ci numai că o are în altfel.

Timpul țaranului român fiind un timp concret, în mod firesc este bogat în însușiri proprii, este ceea ce putem numi un timp calitativ. Să vedem deci ce înseamnă timp calitativ la țaranul român.

2. Am văzut cum timpul țaranului Român este concret spre deosebire de acela întemeiat pe fizica cerului care este un timp abstract. Reprezentarea timpului concret aduce după sine pe aceea a *timpului calitativ*. O realitate vie cum e timpul țaranului Român trebuie să aibă însușiri ca tot ce apare viu și organic. Ea se înfățișează într'un anume fel caracteristic ființei și ființării sale în lume. O durată concretă are spre deosebire de una abstractă, proprietăți fără de care ea nu poate să existe.

Judecățile pe care le facem asupra timpului sunt deosebite de acelea pe care le face țaranul. Timpul care stă la temelia calendarului sideral este măsurat, împărțit, raportat matematic ; judecățile făcute asupra acestui timp sunt în limita felului cum el este conceput. Perioadele, unitățile de timp măsurat au raporturi cantitative: tot atât, mai mare, mai mic, mai mult, mai puțin, sunt obișnuitele aprecieri. Timpul fizicii matematice este alcătuit din mărimi, din unități definite prin lungimea lor și prin raportarea continuă care se face la o măsură oarecare.

Judecățile pe care le face țaranul Român asupra timpului sunt altfel ; sunt altfel pentru că intră elemente noi în joc. Aceste elemente sunt de altă natură decât cele obișnuite nouă, natură care explică toate aparențele timpului la țaran.

Țăranul are o seamă de aprecieri care fac ca timpul să apară mai colorat, mai divers, mai bogat. Astfel el gândește dacă un moment este prielnic, dacă este asemănător cu altul sau este deosebit, dacă este legat într'un fel de alt moment sau nu,

dacă este oportun sau nu ; gândește dacă acest moment are o însușire bună sau rea și caută pe aceea cu sensuri de rodnicie materială sau spirituală, caută eficacitate. Fiecare moment este privit ca o stare aparte, ca o calitate specială. La fel în ceea ce privește fragmentele de timp ca și timpul în general. Țăranul are zile bune și zile rele, așa cum am văzut în partea întâia a lucrării, zile faste și nefaste după conținutul de viață și însușirile lor particulare.

Vedem deci cum noțiunea de calitate își face loc în reprezentarea timpului, cea de cantitate dispărând aproape în întregime, sau, mai bine zis, transformându-se în altceva așa cum vom vedea într'un capitol următor.

Prezența noțiunii de calitate în judecarea timpului ne dă adevăratul sens al felului cum țăranul român își reprezintă și trăește timpul. Pentru el timpul nu este un postulat, o abstracțiune, ci o realitate concretă, nu este ceva care poate fi măsurat cantitativ, este lucru viu. Și ca tot ceea ce este concret cu însușiri proprii de viață, timpul are sensuri și puteri continuu noi față de care gândul și fapta țăranului sunt prinse, față de care atenția și știința sa sunt subtile și active. Timpul calitativ este un timp activ.

3. Aproape pe întregul curs al acestei expuneri am pomenit despre o influență a timpului. Este ceva de neînlăturat atunci când vorbim despre un fenomen ca acela al tezei noastre.

După ce am arătat că timpul țăranului Român este concret și calitativ, ne rămâne acum să arătăm că *acest timp este activ*, adică are anume puteri, anume însușiri active.

Atunci când timpul este un cadru mintal, ceva convențional, când este un instrument al științei și vieții practice, se înțelege că acest fenomen nu poate prezenta însușiri active. Atunci însă când el apare ca o realitate obiectivă, vie până la personificare, atunci când are o seamă de atribute și proprietăți, se înțelege că are și o influență în desfășurarea lucrurilor. Timpul țăranului Român, nefiind ceva abstract, nefiind o idee, ci o realitate care surprinde în sânul său viața cu toate consecințele ei, se înțelege că are un caracter activ.

În afară de alte fapte care ne îndreptățesc să-l socotim astfel este unul mai la îndemână decât ori care și tot odată plin de înțeles. Țăranul vorbește de „puterile timpului“ sau „puterile vremii“ (în înțeles tot de timp). El nu spune că timpul are influență sau că este activ, dar îl privește cu multă atenție pentru că știe că „are puteri“. Gândul și fapta sa, tot ceea ce se întâmplă sub ochii săi, este supus timpului și puterilor sale.

Influența timpului se face simțită în două feluri: negativ și pozitiv. Puterea timpului poate avea două consecințe: distructive și creatoare. Țăranul Român știe și trăiește adânc aceeași dublă influență și putere a timpului. Toată atenția sa în a păstra regulile timpului, folosirea sau anihilarea diferitelor calități, vin tocmai din prezența acestor puteri și recunoașterea lor de către om. Omul în raport cu timpul lucrează în acest sens: să-i înlăture cât mai mult cu putință influențele rele și să le promoveze pe cele bune.

Am vorbit în partea întâia a lucrării despre măsurile de priveghere ale țăranului în legătură cu miezul nopții, cu Marțea și Sâmbăta. Aceste momente și date sunt ceea ce numește el „timp rău“. Consecințele lor pot fi dezastruoase: dela pagubă până la boală și moarte.

Exemplul cel mai viu și mai grăitor pentru a arăta ce înseamnă puterea distructivă a timpului este ceea ce țăranul numește „ceas rău“. Nenumărate reprezentări și o întreagă gamă de sentimente dela grijă până la teamă profundă sunt legate de prezența ceasului rău. Aproape tot ce vine rău asupra omului este arătat ca fiind în legătură și cu momentul când s'a întâmplat. Nereușita într'o întreprindere începută și mai ales venirea neașteptată a unei dureri, accidentele de sănătate sunt socotite consecințe ale ceasului rău. Țăranul leagă obișnuit ceasul rău mai mult de întâmplările dureroase venite pe neașteptate, adică dincolo de ceea ce era cunoscut ca timp nefast. De momentele, datele și pericolele de timp, nefaste, distrugătoare, sunt legate în genere interdicțiile de timp, adică actele rituale negative prin care sunt anulate puterile reale ale timpului.

Timpul are însă și influențe bune ; sunt momente din zi și date precise de o mare frumusețe și rodnicie. Pe acestea țărănul caută să le cultive și să le folosească. Și de astădată practicile rituale apar.

După cum există un ceas rău există și un ceas bun, cu toate că acesta din urmă este trăit cu o mai mică intensitate de țăran. Corespunzătoare zilelor de Marți și Sâmbătă, pentru rodnicie, sunt Lunea și Joia ; acestea în ceea ce privește munca și întreaga viață practică. Dacă însă ne ridicăm pe celălalt plan al vieții, în spiritual, Duminica și în general sărbătoarea, sunt zilele de bună influență, sunt zile creatoare.

Cea mai obișnuită sărbătoare, Duminica, este după sensul ei original și biblic ziua Domnului ; e dăruită lui Dumnezeu. Plecând dela această idee, credem că nu greșim dacă lărgim sfera socotind pentru țărănul Român ca zi a lui Dumnezeu orice sărbătoare. Chiar dacă este comemorat un sfânt și faptele lui, sărbătoarea prin caracterul ei religios este legată direct de prezența lui Dumnezeu.

De aici se desprinde caracterul de puritate, de curățenie, de nelumesc al sărbătorii. Țărănul Român are o altă atitudine interioară și fizică în zile de sărbătoare în raport cu cele lucrătoare. Un țăran din Țara Bârsei venind în haine de lucru în sat din vârful unui deal unde își avea casa, cu toate că era un om de mare credință, nu voia să meargă la biserică îndreptățind refuzul său în chipul următor : „nu e dat să intri murdar în biserică ; Duminica omul cată să se curețe“.

Sărbătoarea înseamnă pentru țărănul Român o totală dăruire și o efortare continuă către un punct de înaltă ascensiune și de regenerator contact. Sărbătoarea poate fi socotită o dăruire în timp al omului față de Dumnezeu, o legătură cu absolutul a naturii sale căzute, un timp al îmbunătățirii ei. Sărbătoarea reprezintă timpul creator prin excelență, când nu atât faptele mărunte rodesc, ci mai ales natura omului este îmbunătățită.

După cum în legătură cu timpul negativ, cu timpul rău, apar interdicțiile, la fel în legătură cu sărbătoarea apar practicile

positive, în genere cultul, care are scopul de a valorifica și înălța totul și în primul rând natura umană.

Impărțirea în timp pozitiv și negativ, fast și nefast, distructiv și creator, cu actele rituale respective, ne dovedește că timpul are puterile sale. Aceste distincții privesc însă timpul activ pe un plan mai general. Dacă coborâm la fiecare act în parte în lumea concretă a momentelor, atunci suntem puși în fața a o seamă de alte puteri, care se întregesc și firesc celor două de mai sus, dar sunt totodată specifice momentelor, pentru fiecare în parte.

Timpul activ este direct legat de timpul calitativ. La fiecare însușire corespunde o putere de a influența viața, deoarece însușirile sunt active.

CARACTERELE TIMPULUI

1. *Timp eterogen.* — 2. *Timp discontinuu.* — 3. *Timp ireversibil.*

1. Am văzut cum timpul țăranelui Român este deosebit de al nostru prin aceea că intervine noțiunea de calitate ; este adică un timp calitativ.

De îndată ce momentele, datele, și perioadele timpului sunt realități concrete, de îndată ce au însușiri deosebite, se înțelege că timpul nu mai poate avea înfățișarea a ceva unitar. Părțile mai mici sau mai mari ale timpului nu au un caracter de omogeneitate. Din aceste calități particulare și diferențiale ale timpului naște firesc un caracter ce nu-l aflăm în timpul fizio-matematic. Țăranul lucrează cu un *timp eterogen* ; înfățișările și sensurile toate aci duc.

Calitățile zorilor sunt altele decât acelea ale amiezii „când soarele-i în creștet” sau decât calitățile ceasului oprit în miezul nopții, „când e beznă”. Seara când apare luna nouă oamenii se lovesc de câteva ori cu un fier pe frunte, asociind formule prin care cer tăria ferului. Acest moment legat de mersul astrelor

are însușire proprie deosebită de acelea ale altor momente, însușire care îl face unic și de sine stătător.

La fel se întâmplă dacă judecăm timpul în părțile sale mai mari. O săptămână poate să aibă 7 zile ca și alta, dar această măsură nu poate face să fie omogenă și de aceeași valoare. Dacă cea dintâi e săptămâna luminată, ele sunt eterogene și nimic nu le poate identifica. Totul depinde de cuprinsul ce îl are, de însușirile proprii ale duratei concrete.

Țăranul Român privit în general este desigur eterogen. Dacă privim însă în deosebitele sale momente, un moment în raport cu altul, o dată sau o perioadă în raport cu alta, atunci el poate fi socotit eterogen și omogen deodată; adică eterogen sau omogen după raporturile stabilite.

Să dăm câteva exemple: dacă în ceea ce privește o perioadă, cum ar fi bunăoară postul cel mare, există o calitate predominantă, o însușire particulară legată de patimile Mântuitorului, zilele cuprinse aici, timpul celor șapte săptămâni, judecat în nota dominantă, este un timp omogen. Lăsatul secului deschide și Învierea închide această perioadă, dând duratei cuprinsă între cele două date o unitate și o calitate proprie. Judecată în ea însăși, în calitatea sa specifică, perioada aceasta de timp este omogenă.

Lucrurile se schimbă însă dacă stabilim un raport între două perioade de timp cu calități deosebite; faptul însuși că s'a sfârșit și că altceva începe dă timpului o culoare deosebită. Insușirile noi, altele decât cele trecute, odată apărute, aduc la viață și un alt fel de timp. Așa că cele două perioade despărțite printr'un sfârșit și un început totodată sunt eterogene.

Se poate face aceeași exemplificare ca și în cazul de mai sus.

În concluzie fiecare moment, fiecare dată, fiecare perioadă de timp sunt pentru țăranul Român, adică în timpul reprezentat de el, omogene atunci când au aceleași calități și eterogene când calitățile sunt deosebite. Timpul este în acest caz însemnat prin natura cuprinsului său, prin însușirile proprii și puterile ce le manifestă.

Acestea toate pentru că punctele și împărțirile timpului, pen-

trucă zilele și săptămânile, sărbătorile și lucrătoarele sunt realități vii, organisme, nu socoteli abstracte și notațiuni utile. Perioadele de timp legate de anume reprezentări, cu anume însușiri specifice, nu pot suporta orice gând sau faptă ; timpul concret și calitativ înlătură ceea ce nu este convenabil și cheamă ceea ce îi aparține. Actele, așa după cum am văzut în prima parte a lucrării noastre, rodesc sau nu rodesc prin afinitățile ce le au cu anume momente, date și perioade ale timpului.

Felul cum apare timpul la țăranul Român, diferențiat colorat și viu, ne îndreptățesc să-l socotim ca având un caracter eterogen.

2. Timpul în viziunea căreia trăiește țăranul Român nu are un caracter liniar și continuu ca cel măsurat matematic. Fiind alcătuit din unități organice și eterogene, acest timp suferă din loc în loc de opriri marcate obișnuit de sărbători. Neexprimându-se prin mărimi, ci prin însușiri particulare și diferențiale, timpul prezintă în cursul său rupturi sau date de diferențiere. Acest lucru ne face să socotim timpul țăranului Român ca fiind un *timp discontinuu*.

Să lămurim mai adânc ce înseamnă acesta. Deosebitele momente și date ale calendarului apar ca niște opriri în fluxul neîncetat al timpului. Aceste opriri, ele însăși realități concrete nu puncte, închid sau deschid o perioadă, o parte de timp.

Obiectiv, datele dintre părțile concrete ale timpului sunt legate sau poartă în ele o seamă de acte rituale prin care se efectuează două lucruri deodată : un sfârșit și un început. De aceea aceste date au fost numite în știința religiilor date critice¹⁾.

Aproape toate obiceiurile periodice, dela cele din seara Anului nou până la cele de la Mărțișor și Sf. Andrei inclusiv cele ale Paștelui și Crăciunului, pe lângă faptul că comemorează un sfânt sau o acțiune biblică, au și acest rol de a fixa anumite date de răscruce între părțile concrete, între duratele calitative ale timpului organizat și exprimat în calendar.

Dacă trecem dela formele obiective și judecăm lucrurile pe

1) Vezi Hubert et Mauss : *Mélanges d'histoire des religions*, pag. 197.

plan sufletesc, constatăm același lucru. Reprezentările, emoțiile și tot ce pune în lucrare viața interioară a țaranului Român nu fac altceva decât să exprime această discontinuitate a timpului. Caracterul este simțit în întreaga făptură fizică și morală a țaranului care ia măsuri și exprimă trecerea ca pe un fapt dintre cele mai profunde și cu consecințe mai mari.

Acolo unde timpul este trăit în durate concrete și active este firesc să apară momente și date care frâng cursul drept al timpului ; îl frâng și-l prefac după unități în contact.

Dacă privim timpul în raport cu viața omului, găsim același caracter de discontinuitate cu date însemnate prin rostul ce-l au în trecerea omului, date care închid și deschid deosebitele vârste. Viața omului este alcătuită din unități mai mari sau mai mici de timp, din cicluri de ani care încep și se sfârșesc cu sensul lor precis.

Practicile religioase și magice legate de trecerile deosebitelor vârste, așa numitele rituri de trecere, cum sunt cele dela naștere, botez, copilărie, adolescență, nuntă, moarte, apar ca cele mai semnificative și interesante. Aceste practici, dat fiindcă ele marchează și fac trecerea între vârste ca stări de natură deosebită, dovedesc că și în raport cu mersul vieții omului timpul nu este ceva linear și continuu, ci ceva cu sensuri variate și discontinuu. Riturile de trecere ca să existe și să funcționeze presupun că se trece din ceva în altceva și că între aceste realități este o ruptură care necesită din această cauză un ritual special. Trecerea înseamnă și schimbare, momente de criză. De aceea trebuie legat într'un fel. Reținem atât : viața omului este văzută prin prisma unui timp care poate avea unitate în sens organic, dar nu continuitate în sens mecanic.

Dacă ne întoarcem acum și privim perioadele de timp, așa cum se înfățișează ele în calendarul țaranului Român, vedem că în sânul lor se petrec o seamă de lucruri care exprimă o unitate și un sens propriu remarcabil. Faptul că o perioadă de timp are un început și un sfârșit și că între aceste două limite nu se mai întâmplă nimic, care să schimbe natura și sensul timpului, o face să prezinte o adevărată unitate.

De aici putem deduce că în sânul acestor unități timpul poate să aibă un caracter continuu. Nimic din ceea ce ar rupe cursul normal al timpului nu se petrece ; nici o ruptură nu se produce și totul păstrează un singur sens, un calm adevărat.

Dacă o perioadă de timp este omogenă în ea însăși, este și continuă.

Din această unitate de gen și de sens, din caracterul continuu al unei perioade, decurge o stare temporală de mare însemnătate. De obicei în conștiința țaranului român ziua care deschide o perioadă este legată într'un anume fel și de toate datele ei ; vrem să spunem adică : ceea ce urmează acestei zile de început capătă influențe din ea. Insușirile ei determină întreaga perioadă de timp.

Suntem în fața acleleași probleme tratată în primul capitol al lucrării, aceea a începutului ; numai că aici o întâlnim pe un plan mai concret în legătură cu viața practică, nu cu filosofia vieții.

Să vedem de exemplu ce însemnătate are Lunea în raport cu unitatea săptămânii. Orice începe țaranul : să samene, să țeasă, să ridice o casă, orice făptuește el pentru o mai lungă durată, trebuie pornit Lunea, pentru că astfel ajunge totul la bun sfârșit. Ideea de început este legată de începutul săptămânii. De aceea țaranul păzește Lunea cu mare grije ; să nu se întâmple ceva rău, pentru că îi va merge rău și în zilele următoare ale săptămânii. Orice lucru de temeii îl pornește Lunea : de aici se angajează restul timpului.

Lunea are o seamă de interdicții în actele omului cu toate că este o zi bună, o zi creatoare. Interdicțiile apar în legătură cu actele asupra cărora omul nu are certitudinea că se pot împlini ; ceea ce omul nu are certitudinea că isbutește nu începe Lunea, deoarece în acest fel devin nerodnice și zilele următoare.

Să luăm un exemplu : împeșitul. În mai toate ținuturile românești acest act este evitat Lunea, pentru că dacă reușește e bine, dar el poate tot atât de lesne să nu reușească, și atunci îngreunează feciorului orice încercare de acest fel.

Lunea angajează întreaga săptămână în sensul celor pornite în această zi. În genere Lunea rămâne o zi însorită și rodnică pentru fapta omului.

În concluzie, timpul țaranului român este discontinuu în general și continuu în sânul perioadelor.

3. Dacă timpul țaranului român este un fenomen concret, dacă unitățile sale sunt organisme cu raporturi născute din însușirile lor specifice, se înțelege că aceste raporturi sunt necesare și deci fără putință de schimbat din afară în vre-un fel. Timpul țaranului român este ceva organic, ceva care funcționează într'un fel dictat de propria sa structură. Omul nu poate umbla cu un astfel de lucru crescut din viață, după voia lui. A încerca să-l prefaci, să-i stabilești noi raporturi, noi poziții relative nu este cu putință, pentru că nu e cu putință să schimbi o realitate care are un caracter definitiv și revelat. Concepția mecanică, concepția matematică a timpului permite astfel de lucruri, pentru că acest timp este dincolo de realitatea vie, este un instrument și o cale de organizare a vieții cu aplicații teoretice și practice.

Timpul ca fenomen religios și magic, așa cum îl trăește țaranul Român, este *ireversibil*. În sprijinul acestei afirmații ne stă reforma calendarului cu toate consecințele ei. Cele treisprezece zile trecute mai devreme, fapt divers în lumea orașelor, au devenit la sate o problemă de viață și de moarte, o dramă. De ce? Pentru că timpul țaranului Român — concret și organic — nu suportă schimbări de nici un fel, nu suportă schimbări întemeiate matematic; nu le suferă pentru că el este ceva definitiv organizat ca orice realitate obiectivă ce aparține naturii.

În viziunea de viață religioasă și magică timpul fiind ceva dat, nu poate fi schimbat în nici un fel. Deosebitele momente și date sunt prinse cu rădăcină într'un anume loc al desfășurării timpului. A lua o sărbătoare și a o trece cu 13 zile mai devreme este un lucru cu neputință de împlinit; este tot una cu a lua răsăritul și a-l pune la apus.

„Cum să schimbi sărbătoarea când ea a rămas tot acolo“, expresia atât de adâncă în simplitatea ei, argumentul cel mai o-

bișnuit împotriva noului stil, arată cu prisosință neputința de a schimba timpul și totodată arată caracterul său ireversibil.

Timpul țaranului român este irevocabil pentru că este concret, pentru că este dat obiectiv ca tot ceea ce vine dela Dumnezeu. O schimbare a datelor nu este cu puțință decât formal ; țaranul Român crede că poți schimba cel mult datele (adică cifrele), dar nu zilele și sărbătorile (adică durata concretă) adică timpul propriu zis.

Timpul și ordinea sa prestabilită sunt neschimbătoare.

INCHEERE

Timpul la țaranul Român și problema timpului.

Inercarea noastră a pornit dela o anume realitate, aceea a satului românesc, ridicând o problemă esențială în viața omului. Așa cum am înfățișat-o noi ea este specifică mentalității generale a satului.

Cu toate că expunerea noastră își are aceste isvoare, ea reprezintă, credem, o contribuție ruptă din realitate în legătură cu problema timpului în general. Credem acest lucru pentru că, oricât de pătimiși am fi de datele și spiritul științelor naturii, timpul așa cum îl trăim noi zilnic are multe asemănări cu acela descris și analizat aci.

Noi știm despre timp un lucru : aceea ce ne-au spus științele fizico-matematice. Și aceasta o putem afirma ca pe o funcțiune intelectuală. Dar credem că este necesar să ne întrebăm : ce este timpul pentru noi dincolo de funcțiunile intelectuale ? Ce este în raport cu conștiința noastră de oameni ? Nu auzim noi oare făcându-se zilnic diferite aprecieri în legătură cu trecerea timpului ? Nu experimentăm oare cu toții diferențele temporale dela un moment la altul și dela o dată la alta dincolo de măsurarea lor matematică ?

Cunoaștem precis timpul fizic, timpul sideral și încercăm să-l aplicăm vieții practice ; nu isbutim însă să rămânem în el fără prezența unui timp legat de viața noastră interioară, de soarta omului. Cel mai mare matematician sau astronom nu credem să poată isbuti să trăiască timpul deslegat de orice sens și valoare. Întrucât cineva este viu, trăește ca om, întrucât are și experiența

timpului calitativ. Orice ființă omenească are experiențele sale interioare legate de viață, are schimbări și treceri dela o stare la alta, urcușuri și coborâșuri, are un ritm sufletesc care îi aparține.

Cu toate că timpul nostru, spre deosebire de al țaranului, apare mai uniform, mai abstract și mai desgolit de sensuri, nu e mai puțin adevărat că acest timp este asemănător aceluia pe care îl trăește țaranul.

Pentru a vedea în ce fel este asemănător să luăm un exemplu: omul de știință nu mai trăește desigur comemorarea unui sfânt așa cum o trăește țaranul. Dar am voi să știm ce este ziua eroilor pentru un astfel de om ? Ce este 1 Mai pentru comuniști sau Anul nou pentru toți ? Comemorarea unui sfânt, desigur că nu, dar nici timp fizic, timpul constitutiv al științelor naturii.

În conștiința noastră de oameni pare să nu aibă loc timpul fizic, care are rosturile sale intelectuale, ci un timp asemănător, deși nu echivalent, cu acela al țaranului Român, adică un timp viu cu calități diferențiale, un timp colorat și plin de sens.

Chiar dacă din punct de vedere social deosebirea ar fi mai mare, pe planul experienței interioare timpul nostru, timpul trăit nu este de altă natură; ceea ce poate înșela sunt simbolurile.

Dar aceasta e o altă problemă care își merită deslegarea ei a parte. Ceea ce am vrut să notăm în această încheiere a fost credința noastră mărturisită încă dela început că cercetarea timpului la țaranul român nu este lipsită de însemnătate pentru înțelegerea timpului în general. Lucrarea noastră a pornit din această credință.

ERNEST BERNEA

SONETE

NOMADUL

Gorgane, taine unde își dorm regii
Un dor neogoit de pribegiri —
Sub iarba stepei vălurând umbriri,
Călare stau cu arcu'n mâini vitejii.

Adânci semințe în bătaia vrăjii
Recheamă roiul slobod de simțiri ;
Vin călăreții vremii 'n năpădiri —
Pe tot pământul tremură betegii.

Puhoiul ploilor cum umflă iazuri,
Pornesc șivoaie și se sparg zăgazuri —
In mine bate vântul lor săpând.

Oprește-te ! movila n'o deschide !
Să nu trezești iar sufletul flămând
De ceruri vii, sub glie și obide.

ENDYMION

Plângi, nimfă, ziua stinsă în isvoare.
Pier oile luminii pe prundiș.
Păstorul gol ți-ascunde sub frunziș,
În somn destins, un trup ròdit de soare.

Dar peste liniști pururi călătoare,
Chemând talazuri noi la luminiș
Imensul dor al lunii, drum pieziș
Intinde scânteind ca o ninsoare.

Pătrunde 'n guri de peșteri gol de munte,
Aprinde ape 'n tănuite chei
Și prin păduri adânci durează punte.

Cu ochi de rază crengile desface
Și lacrimi prind în arzător polei
Tot visul celui adormit în pace.

FAUNUL

Ivit cu luna intră în livezi,
Când, răsunând în magica tăcere,
Din crengi pe selenarele zăpezi
In troeniri de vis cad grele mere.

Stă împietrit de taină, ca 'n obezi,
Pândit de nemuriri și de mistere.
In pârguirea sevei parcă vezi
Cum crește 'n el pământul în putere.

Un nor. Iar luna. Și dîn umbră sare
Răpind la piept plăpânda înnodare
De nimfe — lebezi albe sau păreri.

Se sparg pe căi lactee rodii coapte
Și, îmbătat de trupul lor de lapte,
Un faun soarbe luminosul cer.

BASORELIEF

Și-au prăbușit imperii înflorirea
Cetăți din slăvi s'au scufundat în lut,
Nisipul dus de vânt e așternut
Pe unde-au fost Niniva și Palmira.

Câți regi și câte neamuri în trecut
Și-au înfruntat puterea și oștirea :
Pustiul i-a 'nghițit și risipirea
Ca nouri de lăcuste i-a păscut.

Dar tu rămâi pe-un soclu de muzeu,
Ca o sfidare veșniciei oarbe
In frumusețea ta de tânăr zeu.

Pe dușmănia veacului hain
Și peste timp, ce lacom ne tot soarbe,
A biruit profilul tău elin.

ION PILLAT

TEXTE ȘI DOCUMENTE

PAJUL CUPIDON¹⁾

Intr'o versiune apropiată de textul definitiv, Pajul Cupidon se află, așa cum au arătat și Scurtu și Botez, în ms. 2254, 89 v, despre ale cărui atribute se va vorbi amănunțit la locul indicat.

Înainte de aceasta să ne oprim însă și la un alt manuscris, 2262, 89 și 63 indicat întâi de Scurtu și apoi de Botez, amândoi fiind însă de părere că nu trebuie luat în seamă, deosebirile dintre ele fiind prea mari. „Crâmpeie dintr'o variantă cu totul deosebită și anterioară” înseamnă Scurtu despre fragmentul dela fila 89 și „altă variantă, mai dezvoltată, dar și aceasta cu totul deosebită” despre cel dela fila 63²⁾. Iar Botez : „Mss. indicate de I. Scurtu, în edițiile sale, 2262, 89 și 63 n'au nimic comun cu această poezie”³⁾. Dacă însemnarea lui Scurtu mai lasă loc apropiierilor, căci deși „cu totul deosebite” fragmentele sunt totuși „variante”, Botez e dimpotrivă categoric : aceste mss. „n'au nimic comun” cu poezia în chestiune.

Să notăm dintru întâi că mss. - ele sunt de fapt unul, nu-mai că cele două file au fost legate răsleț, hârtia, grafia, cerneala fiind de una și aceeași esență, iar pagina 63 conținând, cum se poate deduce din unitatea textului transcris mai jos, continuarea paginei 89 și nu, cum spune Scurtu, o altă „variantă mai dezvoltată”. (Mai exact : primele strofe sunt pe f. 89 iar restul pe f. 63).

Textul. pe care îl vom reproduce mai jos, este fără îndoială de un alt contur, poate și de un alt timbru decât al Pajului Cupidon, deosebirea dintre ele fiind aceea dintre un produs popular sau simili-popular și unul de factură artistică, așa că și Scurtu și Botez puteau să fie îndreptățiți a-l neglija.

¹⁾ Din M. Eminescu, *Opere*, vol. II, ediție îngrijită de Perpessicius.

²⁾ M. Eminescu, *Poezii*, ediție îngrijită după manuscrise de Ion Scurtu, 1908, pag. 159.

³⁾ M. Eminescu, *Poesii*, ediție îngrijită de Constantin Botez, 1933, p. 342.

Și totuși poate că înregistrarea acestui text, la capitolul Pajului Cupidon, să nu fie chiar atât de arbitrară. Anterior conceptului definitiv sau numai concomitent cu acesta, textul Ammor, copilaș hain (cum sună prima redacțiune a versului Ammor, dragălaș copil) completează acel capitol al poeziei erotocritene, despre care s'a amintit cu prilejul unei versiuni înrudite din Povestea Codrului și arată o predilecție constantă, mai cu seamă pentru epoca 1875—1876, dela Iași. Consecvenți principiului de a grupa și mss-e colaterale, anexăm aici, așa cum am procedat și pentru Călin, acest text înrudit. O lectură mai atentă ar descoperi poate aderențe și mai accentuate între textul acesta și Pajul Cupidon. Ne mulțumim să sugerăm apropierea, ce ni se pare evidentă, între strofa a șasea din 2262 și strofa a doua din 2254, în care nu numai virtuțile nupțiale ale lui Ammor și Cupidon sunt aceleași, dar aceleași și rimele :

2262

C.1 și lebdă el are
Două aripi de ninsoare
Flori el pune la urechi
Starostește mii perechi.

2254

Știu gurița lui ce poate
O lipește la urechi
Singuratecelor viețe
El le caută perechi.

Iar această strofă a doua, în textul definitiv, este eliminată. Ca timp textul acesta simili-popular aparține epocii în care redactează Călin I, în care formele strofice abundă, sfârșitul lui 1875 și primăvara lui 1876. Același scris și în Erotocrit, Călin, O stradă prea îngustă, etc.

Despre valoarea literară a textului, despre rafinată lui ingenuitate chiar, cred inutil a mai atrage atenția cetitorului. (Să se citească în special variantele dela subsol ale v. 1-12)¹⁾. Către sfârșit, textul e prelucrat din ce în ce mai puțin. Am păstrat textului și forma lui originară, chiar și versurile vacante.

PERPESSICIUS

¹⁾ Transcrierea de aici, adaptată necesităților revistei, a eliminat numerotația versurilor, diverse lămuriri de amănunt și cele câteva variante parțiale — cu excepția celor patru strofe dela început, interesante prin elementele de mitologie și dispoziția încrucișată a rimelor.

PAJUL CUPIDON

— *Amor, copilaș hăin* —

Amor, drăgălaș copil,
S'au luat tiptil-tiptil
Nebăgându-i nime sama
El fugise dela mama.

Iară ea grija-i ducând
Scrie-o carte mai curând
Ș'o trimite spre citire
Lumea ca să-i deie știre.

Amor copilaș hăin
El fugise dela mama
Ca să-l prindă e un chin
Nimeni nu-i luase sama.

Doamna Venus însă a scris
Cu-acest scop frumoasă carte
Pe Mercur ea a trimis
S'o citească 'n orice parte.

Dacă unul s'ar găsi
Ca să-l vadă unde este
Sigur că nu va lipsi
Ei să-i deie-atunci de veste.

Cela ce-l va fi găsit
Dela Venus are-o gură
Și mai mult decât atât
Cel ce-a prinde-astă făptură.

Cine cum îl va vedé
 Dânsei (de) știre să-i dé
 Drept răsplată li va da le
 Sărutarea gurei sale

Și mai mult decât atât
 Celui ce-l va fi găsit
 Și-l va-aduce prins de tot
 Și cu funii cot la cot.

Cui ar vré să se îndemne
 Eu îi spun ale lui semne
 Copilașu-i mic sălbatic
 Fața-i arde ca jeratic

Ca și lebăda el are
 Două aripi de ninsoare
 Flori el pune la urechi
 Starostește mii perechi

Umeri albi și aripi [albe]
 Săgețile mândrei toalbe
 De le-aruncă de departe
 Ține ochii într'o parte

Gol cu totul și mișel
 Totuși e mai tare el
 Decât orice cavaler
 Fie îmbrăcat în fier

Ș'a făcliei raze roși
 I-a orbit pe inimoș[i]
 Și 'n icoanele nădejdi
 El aduce mii primejdii

Fete tinere, neveste
 El rănește făr' de veste
 Făr de milă, făr de teamă
 El rănește chiar pe mamă.

De-l găsiți pe-acest mișel
 Puneți mâna atunci pe el
 De n'ar vré cu binișorul
 Să-l luați atunci cu zorul

Și să-l țineți bine 'n mână
 Căci cât nu-i băgă de seamă
 Ți-a fugit și nu-l mai

[]

[]

Nici te uită tu l'aceea
 Că e trist sau se buzumflă — —
 O, pe sus, voinice'l umflă

Tot ce i-ar eși din gură
 Strigăt sau desmierdătură
 Și de plânge jalnic clean
 El atuncea-i mai viclean

De-ți oferă o guriță
 Să n'o furi căci vai de tine,
 Și de-ar vré să-ți dăruiască
 Săgeția lui de aur
 Te ferește să pui mâna
 Tu pe ea.

Și oricare 'nsă l-ar prinde
 Să ia sama
 Să nu calce-un pas [a]lături
 Căci atuncea într'adins
 Cel ce prinde va fi prins.

MASCA LUI BAUDELAIRE

Contribuții la cunoașterea operei poetului

În cele peste opt decenii care s'au scurs dela apariția *Floriilor Răului* s'a scris atât de mult despre această operă — încât o contribuție originală în același sens apare într'o măsură prea redusă. Și lucru destul de semnificativ — cei care au avut o pătrundere mai adâncă asupra operei în chestiune nu au fost criticii ci, poeții, adică aceia care, în primul rând, au putut intui, printr'o proprietate de transfert a eului, tainele sufletului baudelairean. Căci, precum spune atât de bine d-ra Elena Văcărescu, „Baudelaire scapă analizei care tinde să-l fixeze. Spre a-l judeca, trebuie, deci, să părăsești toate normele, să te desparți pentru totdeauna de procedeele obișnuite de investigație și să recurgi la o geometrie ale cărei elemente răslețe sfârșesc prin a se întâlni în jurul unui punct central: fizionomia morală și vie a lui Baudelaire“

Iată motivul pentru care socotim, odată cu Barbey D'Aurevilly, că „nu putem și nici nu voim să cităm din aceste poezii; o piesă citată n'ar avea decât o valoare individuală și, să nu ne înșelăm, în carte fiecare poezie are, pe lângă reușita detaliilor sau norocul temei superioare, o foarte importantă valoare de ansamblu și de situație, de care nu trebuie s'o lipsim, despărțind-o. Artiștii, care văd liniile sub luxul sau eflorescența colorii, vor pricepe foarte bine că aici este o arhitectură secretă, un plan calculat de poetul meditativ și voluntar. *Florile Răului* nu sunt înșirate una după alta, ca atâtea bucăți lirice, risipite de inspirație și adunate într'un volum, fără altă socoteală decât aceea de a le reuni. Ele sunt mai puțin poezii cât o operă poetică de cea mai puternică unitate. Ca artă și senzație estetică, ele ar pierde mult dacă n'ar fi citite în ordinea în care poetul, care a știut destul de bine ce face, le-a orânduit. Dar ele ar pierde și mai mult din punct de vedere moral...“

Pentru înțelegere sau, mai bine zis, pentru ajutorarea înțelegerii *Florilor Răului*, în locul oricărui studiu de analiză literară, ne apare cu mult preferabil încercarea unui portret moral al lui Baudelaire, în care s'ar putea prezenta unele însușiri caracteristice ale poetului desprinse din fapte și atitudini de viață proeminentă și semnificative. Numai relevarea acestora va putea înjgheba coordonatele poeziei baudelaireene, numai ea va ușura procătarea luminilor necesare căilor care duc spre străfundurile nebănuite de tainice ale universului de simțire și gând, concretizate în versul turburătoarelor flori

Dacă în scrisul unui Racine, Lord Byron, Chateaubriand, Hugo, Vigny sau Edgar Poe — Charles Baudelaire poate surprinde pe unii înaintași, dacă în persoana acelorași scriitori se pot afla unele evenimente de viață asemănătoare ca dimensiune și atitudine, în ce privește viața și experiența spirituală, autorul *Florile Răului* deține o poziție unică, fără precedent, cu excepția celui din urmă.

Odată cu opera, scrisorile și jurnalele intime ale lui Charles Baudelaire ne relevă „cea mai impresionantă mărturie a dramei lăuntrice ce l-a zguduit până în temelii și care face mărirea umană a unei arte, pe care, de când cunoaștem aceste documente revelatoare ale omului adânc, n'o mai putem privi numai cu ochii estetului și n'o mai putem judeca după strămtetele criterii ale criticei literare“ — cum observă atât de bine și d. Ion Pillat, în a sa prețioasă *Actualitate a lui Baudelaire*¹⁾.

„Marea dramă lăuntrică a lui Baudelaire — completează poetul român — e dublă. Dramă artistică: Conviețuirea unui suflet suprasensibil de poet, a unei inimi vibrante de iubire, alături de un cap lucid, de o gândire necruțătoare, de o putere rară de critică și de autocritică. Drama omului: desacordul dintre puterea de imaginație și slăbiciunea voinții“.

În această intersecție de ciocniri interioare stă secretul chinatesenței baudelaireene, cu ceea ce are mai omenesc și mai divin sufletul și arta marelui poet.

A cuprinde, a defini și a explica poezia lui Charles Baudelaire în patru elemente: *un creștinism interior, o inteligență critică, o viață secretă a unei mari capitale* (Parisul) și *o alianță cu proza*, așa cum face Albert Thibaudet, ni se pare ilogic și insuficient. *Ilogic*, fiindcă etichetarea grupează noțiuni eterogene, după un criteriu de aceeași natură; *insuficient*, deoarece, dacă în *creștinismul interior* recunoaștem o atitudine

1) Portrete lirice.

afectivă a poetului, în *inteligența critică*, o însușire intelectuală, în *viața secretă a unei Capitale*, motiv și material de inspirație, dar, în alianța poeziei cu proza, o metodă, oricât ar fi aceste însușiri de veridice, ele sunt departe de a cuprinde și defini întreaga caracteristică a versului baudelairean, oricât de general ar fi modul de a vedea.

Și în această împrejurare, găsim un prilej pentru a mărturisii încă o atitudine a noastră față de autorul *Florilor Răului*, aceea de a afirma neputința de catalogări precise — dacă nu, mai curând, teama de acestea — în ceea ce privește surprinderea și interpretarea coordonatelor poeziei lui Baudelaire.

Faptul că — după cum am amintit mai sus — Baudelaire își găsește în Edgar Poe un înaintaș mărturisit și că potul american îl precede pe cel francez, prin experiență spirituală și sugestie artistică, nu presupune decât o ușurare, o aflare de drum în înțelegerea autorului *Florilor Răului*, numai într'o oarecare măsură și pentru ultima fază — necum înțelegerea însăși.

De bună seamă, și noi recunoaștem că „la celălalt capăt al pământului, în occidentul îndepărtat, se găsea un om care era icoana și perfectul ecou al lui Charles Baudelaire. Că, trecând spațiile și o epocă în care aceste spații nu se traversau decât foarte greu, un fir magnetic a trebuit să-i unească pe unul de altul. Amândoi băutori de alcool și de droguri, amândoi lamentabili, suspecți în toate și de toți evitați: Yankeul Edgar Poe și Francezul Charles Baudelaire comunicau deodată”. (Elena Văcărescu). Și mai mult: recunoaștem că între Baudelaire și Edgar Poe „s'au schimbat valori. Fiecare dintre ei a dat celuilalt ceea ce avea și a primit ceea ce nu avea. Unul a dat celuilalt un sistem de gânduri noi și profunde. L-a luminat, l-a fecundat, i-a determinat opiniile asupra unei cantități de subiecte: filosofia compoziției, teoria artificialului, înțelegerea și condamnarea modernului, importanța excepționalului și a unui oarecare straniu, atitudinea aristocratică, misticismul, gustul pentru eleganță și precizie...”, etc. (Paul Valéry).

Dar, de aici și până la identitatea unei esențe și fizionomii sufletești, delă părerea că fără Edgar Poe, Baudelaire ar fi rămas un simplu emul al lui Théophile Gautier — cum îi plăcea autorului *Tinerei Parce* să socoată — este o distanță incommensurabilă. Chiar dacă „demonul lucidității, geniul analizei, inventatorul combinațiilor celor mai noi și celor mai seducătoare ale logicei cu imaginația, misticismului cu calculul, psihologul excepției, inginerul literar care adâncește și folosește toate isvoarele artei”, i-au apărut pentru prima oară lui Baudelaire

în Edgar Poe — cum spune același autor — nu însemnează că poetul Florilor Răului nu le-a avut în sufletul său și cu atât mai puțin explicația miracolului poetului francez o putem epuiza prin poetul american.

Dacă, dela apariția *Florilor Răului*, numele lui Baudelaire a fost alăturat de acela al lui Dante, pentru sensul celor spuse mai sus, să ne fie îngăduit a socoti întâlnirea spirituală dintre poetul francez cu Edgar Poe, asemeni aceleia a poetului florentin cu Virgiliu întru întovărășirea și descoperirea unor regiuni bănuite, dar invizibile până atunci...

Trebue să fim siguri că suntem departe de imitații sau plagiate comise de Baudelaire pe urma celebrului Yankeu — nici chiar de împrumuturi în sensul banal al cuvântului — așa cum unii au căutat să-l vadă și să-l prezinte pe poetul francez. Căci ceea ce nu trebue uitat mai presus de toate, în judecarea operei baudelaireene, este faptul că poezia aceasta este o trăire și apoi o formulă de artă. Așa se și explică unitatea organică a acestei cărți, însușire de care am pomenit încă dela începutul observațiilor de față.

Probă că așa stau lucrurile, este faptul că în 1874, când Baudelaire ia cunoștință de Edgar Poe — și numai de o parte din proza acestuia — cea mai mare parte din *Les Fleurs du Mal* sunt scrise — multe din ele chiar publicate din diverse reviste — ca să nu mai vorbim de restul operei în proză, beletristică, eseu, etc. De altă parte, poetul american moare abia în 1849, adică la o dată când Baudelaire nu cunoștea nimic — sau prea puțin din viața lui Poe — spre a o putea imita. Chiar, recunoscând, prin forța lucrurilor, că poetul francez ar fi avut la îndemână atunci biograafia lui Poe, și faptul nu poate spune mare lucru, Baudelaire fiind perfect format la acea vârstă, iar felul său de a fi și a se manifesta fiindu-ne relevat din primii ani de existență cu absolut toate particularitățile caracteristice omului de mai târziu și de totdeauna.

Dar afirmația noastră își găsește un deosebit sprijin și în concludentele rânduri ale lui Ernest Reynaud :

„În artă și în știință, descoperirile se produc simultan, într'un anumit punct, în diferite locuri ale globului, deoarece ele sunt în natură și ceasul lor a bătut. În același moment, deși separați de oceane, Priestley și Lavoisier descoperă oxigenul, Charles Cros și Edison, principiile fotografiei. Și exemplele abundă destul pentru ca să mai insistăm.

Aspirațiile omenești degajă misterioase efluvii care încarcă atmosfera și, modificând încet natura, prepară evoluția spirite-

lor. E ca o serie de curenți electrici a căror culme se sfârșește pe câmpul magnetic („Peaux carapaces“), dar care simte și înregistrează treptat, în felul mesajelor tefegrafice, rare individualități cu nervii cât mai subțili, cu creeri cât mai impresionabili. Aceștia sunt precursorii.

...Baudelaire și Edgar Poe au jucat în același timp rolul de precursori. Se face o greșeală când Baudelaire e dat drept colaborator din Edgar Poe. Victima unei aparente“...

Iar mărturisirea făcută de poetul însuși lui Armand Fraisse, cu privire la acest lucru, are cel mai hotărâtor cuvânt pentru opinia noastră.

„...Pot să vă dovedesc ceva destul de ciudat și aproape de necrezut. În 1846 sau 47, am cunoscut câteva fragmente din Edgar Poe ; am încercat o zdruncinare deosebită. Operele sale complete nefiind adunate decât după moartea sa într'o ediție unică, am avut răbdarea să mă împrietenesc cu americanii care trăiau la Paris, spre a împrumuta colecțiile de ziare conduse de Edgar Poe. Și atunci, am găsit, credeți-mă, poeme și nuvele pe care eu le gândisem, dar vag și confuz, rău ordonate și pe care Edgar Poe știuse să le combine și să le ducă la perfecție“. În sfârșit: „De Maistre și Edgar Poe m'au învățat să judec“.

Ni se va concede, astfel, că admitem coincidențe temperamentale și de atitudine la cei doi lirici celebri, dar nicidecum un snobism din partea lui Baudelaire față de Poe. Ne va fi îngăduit, deci, și ca urmărind schița unui portret moral al autorului „*Florilor Răului*“ să vedem în sufletul și compartimentul poetului francez numai pe Charles Baudelaire, ca pe o existență a propriei sale fatalități și misiuni spirituale.

După o intuire mai atentă a sufletului baudelairean, vom constata că a.b.c.-ul și cheia înțelegerii genialului poet francez trebuie căutate mai întâi în atitudinea lui față de natură.

În acest sens, poziția lui Baudelaire trebuie fixată prin opoziție cu aceea a lui Jean Jacques Rousseau. Dacă pentru autorul *Contractului Social* și al lui *Emil* „tot este bun, ieșind din mâinile autorului lucrărilor, și totul degenerează în mâinile omului“, dacă „știința și arta au ca bază viciile noastre înlesnind desvoltarea trândăviei, luxului, huzurului și perventindune ideile morale“... — fapt care pledează pentru întoarcerea omului la natură, singurul și cel mai desăvârșit model de imitat — pentru autorul *Florilor Răului*, dimpotrivă, natura fiind vulgară și slută, trebuie corectată ; în consecință : îndepărtarea de natură, nu reîntoarcerea spre ea.

Referitor la această caracteristică a spiritualității baudelai-

reene, trebuie să subliniem faptul că aici rezidă poate cel mai mare merit al lui Theophile Gautier în interpretarea lui Charles Baudelaire. Dacă poetul romantic este, în multe privințe, departe de a fi înțeles pe autorul *Florilor Răului*, deși a fost onorat cu cea mai mare atenție a acestuia din urmă — dedicația volumului — și de către mulți poeți și critici, care l-au plasat printre primii interpreți corecți — faptul de a fi surprins această atitudine — am zice temperamentară, în ceea ce a simțit, gândit și scris Baudelaire, e un mare bun câștigat, de care vom căuta să ne folosim. Iată cuvintele lui Gautier :

„Baudelaire nu credea că omul s'a născut bun și admitea perversitatea originară ca un element ce se găsește pururi în fundul sufletelor celor mai curate, perversitate, care ca o sfătuitoare rea împinge pe om să facă ceea ce-i e funest, pentrucă-i este funest și pentru plăcerea de a se împotrivi legii, fără nici o altă atracție decât nesupunerea afară de orice senzualitate, de orice câștig și de orice farmec. Perversitatea aceasta, el o constata și o biciua la alții ca și la sine însuși, asemenea unui sclav prins asupra greșelii, dar abținându-se dela orice remușcare, câtă vreme o socotea ca iremediabil osândită. Pe nedrept, deci. criticii miopi l-au acuzat pe Baudelaire de imoralitate, temă convenabilă de bârfeală pentru mediocritatea geloasă și totdeauna bine primită de farisei și de felul celorla lui J. Prud'home. Nimeni n'a manifestat un desgust mai mândru pentru mârșevile spiritului și urâțeniile materiei. Ura răul ca o deviere dela matematică și dela normă și, în calitatea sa de perfect gentilom, îl disprețuia ca un neajuns, ridicul, burghez și mai ales, murdar. Dacă a tratat foarte des subiecte hidoase, respingătoare și bolnăvicioase, a făcut-o cu acel fel de spaimă și de fascinație ce poruncește pasării magnetizate să se coboare spre gura impură a șarpelui; dar, deodată, cu o viguroasă lovitură de aripi, ea rupe vraja și urcă iar în regiunile cele mai albastre ale spiritualității. El ar fi putut grava pe blazonul său ca deviză cubintele : „Spleen și Ideal“ care servesc drept titlul primei părți a volumului său de versuri. Dacă buchetul lui este alcătuit din flori stranii, cu colori metalice, cu mireisme ametoare, al căror caliciu, în loc de rouă, conține amare lacrimi sau picături de aqua-tofana, el poate răspunde că nu cresc altele în pământul negru și saturat de putreziciune, aidoma unui pământ de cimitir al civilizațiilor, descompuse, în care dizolvă printre miazme mefitice cadavrele secolelor trecute ; desigur, flori ca miozotisul, trandafirii, romanițele, micșunelele, sunt flori mai primăvăratice ; dar nu

prea cresc în țărâna neagră cu care sunt umplute pavajele orașului mare ; și chiar dacă Baudelaire are simțul marelui peisaj tropical unde izbucnesc ca în vinuri, explozii de arbori de o eleganță ciudată și uriașe, în schimb, este mediocru mișcat de micile priveliști câmpenești ale marginii orașului ; și nu dânsul este cel care s'ar mira, ca filistenii lui Henric Heine, în fața romanticei eflorescențe a noii verdeți și care ar leșina la cântul vrăbiilor. Lui îi place să urmărească pe omul palid, crispat, răsucit, încleștat de pasiunile nefirești și de realul urât modern de-a-lungul sinuozităților acestui imens madrepor care e Parisul și să-l surprindă în indispozițiile, în prostrațiile și exercițiile, în nevrozile și deznădejdiile lui. Ca la niște vipere, fiind sub un bălegar scormonit, dânsul privește la relele instincte ce mijesc și la mârșavele obiceiuri, tăvălite în propriul lor noroi ; și la acest spectacol care-l atrage și-l respinge, el se umple de-o melancolie de nevindecat, nu fiindcă s'ar socoti mai bun decât ceilalți, și-l doare când vede că aburii necurați acoperă curata boltă a cerului și casele stele“. Și mai departe : „Nu trebuie să se mire nimeni când vom adăoga că prefera mirosului simplu al trandafirului și micșunelei, pe cel de smirnă de Iava, de ambră și chiar de mosc, așa de desconsiderat în zilele noastre, și de asemenea, aroma pătrunzătoare a câtorva flori exotice, ale căror mirezme sunt prea ametoare pentru climatele noastre moderate. Baudelaire era, în materie de mirezme, de o senzualitate straniu-subtilă, care nu se întâlnește decât printre orientali. Dânsul străbătea cu voluptate toată gama miresmelor și a putut spune, cu drept cuvânt, despre sine această frază pe care o citează Banville și pe care am raportat-o la începutul acestui articol în portretul poetului : „Sufletul meu plutește pe mirezme, precum și al altora plutește pe melodii“.

Îi plăceau de asemenea toaletele de o eleganță ciudată, de o bogăție capricioasă, de o fantezie insolentă, în care intră ceva de comediană și de curtezană, cu toate că el însuși era de o severă exactitate în costumele sale ; dar gustul acesta excesiv, antinatural, aproape totdeauna opus frumosului clasic, era pentru el un semn al voinței omenești, corectând după pofta sa formele și colorile naturale. Acolo unde filosoful nu găsește decât un text de declamat, dânsul vede o dovadă de mărire. Depravarea, adică depărtarea de tipul normal, este necunoscută animalului, fatal condus de instinctul imuabil. Din aceeași pricină, poeții inspirați, lipsiți de conștiința și conducerea operelor lor, îi produceau un fel de aversiune și de aceea voia să introducă arta și chiar munca în originalitate“.

În aceste însușiri stau *dandysmul* și *decadentismul* lui Baudelaire de care s'a vorbit atât de mult. De aici atitudinea lui față de femei, de iubire, crezul său artistic, moral și religios. Căci, înainte de a desprinde și a prezenta aceste componente ale spiritualității baudelaireene, trebuie subliniat faptul că, departe de a fi un rătăcit științifisit, Charles Baudelaire era un suflet profund religios și de o înaltă conștiință morală. Poetul mărturisea că „adevărata civilizație nu este nici în gaz (e vorba de gazul aerian introdus de curând, pe atunci, la Paris, N. A.), nici în abur, nici în mesele care se învârtesc, ci în diminuarea urmelor păcatului originar“.

Și, nu este lucru cătuși de puțin de mirare această îmbinare ciudată. S'a vorbit destul de adesea despre un dandysm al lui Baudelaire. Ernest Reynaud a consacrat chiar o carte acestei caracteristice a poetului.

Intr'adevăr, foarte multe mărturii converg către evidențierea dandysmului poetului.

Baudelaire dădea o importanță capitală toaletei, ne îndreptându-l Ernest Reynaud. „Era pentru el o chestiune de moralitate. Preocuparea sa era armonia colorilor. Coubert (tabloul dela Muzeul Montpellier) ni-l arată într'un elegant costum cenușiu cu o cravată strălucitoare de un galben auriu pe o cămașe albastru-deschis. Baudelaire se înfățișase într'un fel de vestiminte a căror noutate îl minunase pe Nadar, cu prilejul primei lor întâlniri, într'o după amiază însorită, în grădina Luxemburgului“.

După mărturia aceluiași intim al poetului, Nadar, avem indicații și asupra prețiozității gesturilor baudelairene :

„Baudelaire mergea prin sacade de articulații, asemenea micilor actori de lemn ai *Domnului Séraphin*, părând că alege, pentru fiecare pas, locul, cum ar călca între ouă sau ca și cum s'ar fi temut să-și compromită luciul încălțămintei pe un nisip inocent...“

Coloarea neagră a costumului îi reliefa gestul reținut, meticolos, amintea situatele succesive ale unui telegraf optic care se desprindeau de pe turnurile de la Saint-Sulpice sau, mai curând, gimnastica unghiulară a unui păianjen, pe timp umed, la căpătâiul firului său“.

Prin d-ra Elena Văcărescu, Leconte de Lisle ne povestește, de asemeni că „intrarea poetului într'o odaie constituia un adevărat ceremonial trasat de el și de care nu se despărțea niciodată, la orice oră sau împrejurare ar fi fost. Se oprea în prag, se apleca, făcea un gest politicos cu mâna, înainta

un pas, se da îndărăt puțin, aluneca și, deodată, accelerându-și mersul, îți apărea ca un bolid. Toate acestea, într'o liniște impresionantă pe cât se poate închipui. El se purta la fel când intra într'una din cafenele chiar de mâna doua, de pe țărmul stâng al Senei, unde și-a petrecut cea mai luminoasă sau, mai curând, cea mai sumbră vreme“.

Cât privește interiorul apartamentului pe care-l locuia, Nadar dă și pentru acesta amănunte destul de prețioase; „Apartamentul era mobilat cu un gheridon de nuc, cu marginile șerpuite, cu un birou italian cu fotolii largi de mahon, învelite cu pânză cenușie, etc... Camarazii de boemă care veneau pentru prima oară la Baudelaire se minunau de luxul mesei. Poetul parfuma încăperile. Dispunea de un valet tăcut și corect“. Nu mai amintim memoriile lui Théodore de Banville, care ne descrie un alt interior baudelairean cu mult mai izbitor în ce privește decorul apartamentului în chestiune.

Dacă n'a putut avea totdeauna un apartament tot pe atât de luxos, cel puțin, chiar atunci când sărăcia sa friza mizeria, Charles Baudelaire și-a păstrat eleganța impecabilă în ținută.

Dar, luând cunoștință de toate acestea, ne-am înșela amar nic considerând că marele poet se comporta astfel dintr'un spirit de vanitate sau din pricina unei superficialități nestăpânite. Chiar dacă uneori, punea un pic de artificiu. Dar, nu este vorba de spiritul de intrigă și de minciună. Ci de artifiциul Geniului care corectează imperfecția naturală și sălbăticia instinctului“. (Reynaud).

Atât de puternică îi era teama de maimuțareală și era așa de pătruns în convingerea că trebuie să facă numai ceea ce simte cu adevărat, încât „îi era groază să scrie *din meserie*. A scrie versuri nu era pentru el decât un mijloc de a perfecționa dandy-ul care voia să fie ; era un semn de distincție de superioritate ; era un adaos de eleganță ; o floare la butonieră.

Ambiția sa era să folosească timpul ca să se desăvârșească prin meditație, să-și cultive sensibilitatea, să-și sporească interiorul unui bogat seceriș spiritual.

Nu trebuie să vedem în dandy-ul Baudelaire — ne face atent Ernest Reynaud — o concepție frivolă. A fi dandy în înțelesul său, însemnează „a aspira la sublim“.

Cuvântul dandy, citează criticul farncez, cu înseși vorbele lui Baudelaire, *implică o chintezență de caractere și o inteligență subtilă a oricărui mecanism moral din lume*.

Doctrina dandysm-ului, așa cum o înțelege Baudelaire, era o doctrină spiritualistă. Ea pune în principiu, fără turburare

contingențele, o afirmație benevolă, înțelegând ca totul să-i fie strict subordonat. Ea face o realitate dintr'un postulat. Ea învață să te îndoiești în filosofie, de bunul simț în artă, de inspirație în iubire, de instinct în orice sentiment. Frumosul singur este legea sa“.

Iată pentru ce Charles Baudelaire va fi un creștin pe deasupra dogmelor și canoanelor ; un amant fără dragoste carnală ; un artist, mai mult decât poet.

Faptul că — începând cu Barbey D'Aureville și terminând cu Paul Valéry — despre creștinismul baudelairean s'a vorbit atât de mult, ne dispensează a mai insista asupra acestei fațade sufletești a poetului. De altfel, și opera și corespondența lui constituiesc o mărturie certă, ca atare.

Ni se pare mai puțin discutat sau, mai bine zis, mai puțin lămurit, conceputul eroic la Baudelaire, motiv asupra căruia găsim nimerit să insistăm puțin.

Din acest punct de vedere, vom lua date cu privire la Baudelaire dintr'un citat pe care-l facem tot din Ernest Reynaud.

„În timp ce legenda ne lasă să presupunem o ființă perversă și desfrânată, doi intimi de-ai poetului, Rops și Nadar, se fac chezași ai virtuții sale și ne încredințează că a murit virgin. La prima vedere, această afirmație poate mira ; argumentele lor nu sunt departe de a impresiona. Nadar l-a cunoscut pe Baudelaire, la reîntoarcerea sa din insula Bourbon. Cei doi prieteni s'au plăcut prin opoziția calităților lor. Nadar era sedus de originalitatea lui Baudelaire. Baudelaire era entuziasmat de exuberanța limpede a lui Nadar“. Intre prieteni de 20 ani nu există secrete. Nadar ne încunoștiințează că ei formau, uniți prin dragostea de literatură și artă, un fel de falanșter în care totul era comun : resurse, lecturi, năzuineți, iubite (maîtresses). Acești tineri cutreerău localurile de petrecere la modă : Folies-Bergères, Valentino, Casino-Cadet, unde găseau pe obișnuitele localurilor. Cele mai celebre erau lionezele Mariette și Anna Roux, surorile Delphine și Georgette, Pauline și Sapho Montreuil. Toate se minunau de rezerva lui Baudelaire. Nu numai că nu căuta să se despartă de bandă când intra în asemenea locaș în care indecența era de rigoare ; dar când conversația se însuflețea asupra moravurilor și aluneca spre grosolanie, Baudelaire devenea de o răceală de ghiață. Domnișoarele din care acești falanșterieni ai unui nou fel își împărțeau favorurile, se imboldeau cu puțină discreție. Ele nu se codeau să-și manifeste slăbiciunile lor și ale amantilor lor; dar când era vorba de Baudelaire, ele protestau cu o dârzenie care nu putea fi luată

drept un sentiment de pudoare ofensată, ci nu era decât o explozie brutală a adevărului curat : „Ah ! Ala !... Nu !.. Nici-odată !“.

Departate de a ne face și noi chezași ai perfecteii virginități a lui Charles Baudelaire, suntem dispuși a socoti, totuși, că poetul nu a fost atât de pervers și de desfrânat cum au căutat să ni-l prezinte unii autori. Căci afară de Marie Brunaud zisă Daubrun și „președinta“ Sabatier, care au lăsat urme numai în opera lui, autorul *Florilor Râului* a avut relații intime de mai lungă durată cu evreica Sarah, încă din prima tinerețe, și cu Jeanne Duval, ca să nu mai amintim de cele trecătoare, fără urmare. Fie că, față de unele, a avut o atitudine serafică, fie că față de altele, erotismul a fost carnal în fond, atitudinea ideologică a lui Baudelaire a fost pe aceeași linie cu aceea pe care o avusese față de natură. „Femcea este naturală, cum s'ar spune, abominabilă“.

„Adversar al utilitarismului, refuza să vadă în amor un agent de reproducere. Maternitatea îi repugna, nevăzând într'însa decât „hidoșeniile fecundității“ (Dr. Cabanès).

Plecând dela asemenea postulate, Charles Baudelaire va fi unul dintre cei mai vechi — poate chiar primul dintre precursorii psihanalismului freudian. Laforgue l-a considerat chiar ca un exemplar ce întruchipează complexul Oedip. Căci iată ce ne relevă una din scrisorile poetului.

„Ce iubește copilul atât de pasionant în mama sa, în dădaca sa, în sora sa mai mare ? Este numai ființa care-l hrănește, îl piaptână, care-l spală și care-l leagănă ?

Același lucru se petrece și cu alintatul și voluptatea senzuală.

Pentru copil alintarea se exprimă, în descendentul femeii, prin toate grațiile ei. El își iubește, prin urmare, mama, sora, doica, pentru gâdilitura plăcută a mătăsii, a blânii, pentru mireasma pieptului și a părului... pentru întregul *mundus mulieribus*, începând dela cămașe și exprimându-se chiar prin mobilierul în care femeia își lasă pecetea sexului său“.

Fără îndoială că asemenea păreri își au izvorul în elemente de ordin autobiografic și este destul ca, în acest sens, să ne reamintim numai de sonetul *La Lune Offensée*.

Vom mai găsi în același sens, date foarte prețioase în mărturisirile proprii ale poetului, în care, dacă Baudelaire nu vorbește *pro domo*, respectă sinceritatea, chiar cu riscul de a fi sieși o sabie cu două tăișuri.

„Cred că am putut să scriu în notele mele că amorul seamănă foarte mult cu o tortură sau cu o operație chirurgicală. Dar această

idee poate fi desvoltată în chipul cel mai amar. Chiar când cei doi amanți sunt ahtiați și plini de plăceri reciproce, unul dintre ei va fi totdeauna mai liniștit sau mai puțin stăpânit decât celălalt. El sau ea : unul este operatorul sau gâdele ; celălalt, subiectul, victima.

Înțelegeți aceste suspine, preludiul unei tragedii dezordonate, aceste gemete, aceste strigăte, aceste horcăeli ? Cine nu le-a proferat, cine nu le-a smuls fără împotrivire ? Și ce găsiți rău în cazna pusă de grijiile călăilor ? Ochiul de somnambul scoși din orbite, membrele pe care mușchii țâșnesc și încremenesc ca sub acțiunea unei pile galvanizate, beția, delirul, opiuul, în cele mai furioase rezultate ale lor, nu vă vor da desigur asemenea exemple curioase. Și obrazul omenesc, despre care Ovidiu credea că e făcut pentru a reflecta astrele, iată-l că nu poartă decât o expresie de ferocitate nebună, sau care ține de un fel de mort. Căci, desigur, cred că așa face un sacrilegiu, întrebându-l cu cuvântul *extaz* pentru acest fel de descompunere. Grozav joc în care trebuie ca unul dintre jucători să piardă stăpânirea de sine însuși !

Odată, fiind întrebat, în prezența mea, în ce consta cea mai mare plăcere a dragostei, unul răspunse firesc : în asprimi ; și un altul : în a se da. Aceasta zise : Plăcerea din orgoliu, și acela ; Voluptate din umiliță. Aceste porcării vorbeau ca despre *L'imitation de Jésus-Christ...* Eu zic : *Voluptatea cinică și supremă a dragostei rămâne în certitudinea de a face rău. Și bărbatul și femeia știu din naștere că în rău sălășluște toată voluptatea*“.

Sau : „Femea pe care n'o posezi e aceea pe care o iubești. Ceea ce pierde femeia în plăcerile senzuale, câștigă în adorație“.

Având aceste idei despre femei și despre dragoste, Charles Baudelaire va destăinui, prin gura eroului său Samuel Gramer (din nuvela autobiografică *La Fanforlo*) următoarele : „Simțurile sale se satisfăceau totdeauna prin admirația și pofta de Frumos“... etc.

Nu vom intra în analiza cauzelor determinante a acestei stări de spirit, nici în aprecierea faptului în ce măsură aceasta este ecoul factorului organic. Problema astfel privită a format obiectul unui studiu special (*La personnalité de Baudelaire et la Critique biologique des Fleurs du Mal*) tratat de Gilbert Maire.

Deocamdată, ne interesează și reținem numai manifestările omului, care sunt de natură să ajute înțelegerea operei.

Vom recunoaște și aici extremismul baudelaireean, care și de această dată va oscila între divin și diabolic, între platonic și carnal, între voluptate și cruzime, între d-na Sabatier și Jeanne Duval. Pentru cine se gândește la vechea și des repetata afirmație de-a-lungul vremurilor că fiecare om este jumătate diavol, jumătate înger, că, în consecință, Baudelaire fiind om, trebuia să fie și el ca atare, și că poetul a mers până la consecințele ultime ale acestor extreme, pentru a le cunoaște cât mai bine și a le releva pe aceeași măsură, poezia *Florilor Răului*, ca și autorul ei, nu va mai apărea paradoxală.

De altfel înșiși oamenii de știință ca medicii Autheume și Dromard afirmă mai mult decât cert că echilibrul perfect este o acalmie, negarea oricărei activități, stingerea vieții însăși (*Poésie et Folie*).

Cu drept cuvânt, Baudelaire este de o sinceritate, uneori dusă până la cinism. Nu arareori insuportabil prin francheta sa, de cele mai multe ori zugrăvește imperfecțiunile vieții noastre cu o brutalitate uluitoare, dar adânc și duios până la o tristețe iremediabilă. Chiar dacă lasă o impresie grea celui care-l citește, puritatea ideii și a sentimentului nu este știrbită întru nimic. Nu vom găsi niciodată la genialul poet aluzii care să se coboare la vorbe cu două înțelesuri sau pornografii. Dacă viața prezintă o privescătoare atât de amară și chiar hâdă, uneori, până la refuz, Baudelaire n'a înțeles să se mărginească aici și cu atât mai puțin să-și conformeze scrisul ca atare, trădând astfel o manieră de sadism. În tragica-i svârcolire, sufletul său constată că există o izbăvire care isvorăște tot din datele realității și vieții imediate: suferința. Ea este factorul purificator al spiritului uman, pentru care divinitatea merită recunoștința noastră. Pentru ca acest elixir să poată deveni eficient, el trebuie sublimat, și deci, valorificat prin artă. Artistul, fiind și om, poate trăi și realiza aceste entități. El devine astfel un sacerdot și un profet, un „far“:

...c'est vraiment, Seigneur, le meilleur témoignage
Que nous puissions donner de notre dignité
Que cet ardent sanglot qui roule d'âge en âge
Et vient mourir au bord de votre éternité.

Prinsă în aceste unghiuri de vedere, opera poetică a lui Charles Baudelaire este mai puțin indicată a purta numele de *Flori ale Răului*, sau *Spleen și Ideal*, cum crede Ernest Reynand ci mai repede *Limbes*, cum susține Albert Thibaudet.

Mai întâi, fiindcă *Florile Răului* este un titlu sugerat de un prieten (*Hippolyte Babou*), mult mai puțin artist și mult mai puțin înțelegător al operei decât autorul în chestiune; apoi, titlul acesta chiar dacă are aderențe în cuprinsul cărții, el se juxtapune numai unei părți din acestea — ciclul celor douăsprezece bucăți dintre *La Destruction* și *L'Amour et Le Crâne*. Pe câtă vreme *Limbes* apare mult mai adecuat operei și chiar vieții lui Baudelaire. Cuvântul acesta „ar însemna un fel de a patra stare topografică a lumii celeilalte, nici rai, nici purgator, nici iad, un loc făcă bucurie și pedeaptă, rezervat copiilor morți fără botez, păgânilor necredincioși, ereticilor de bună credință și cu o viață bună, tradiție pe care, de altfel, Biserica n'a consacrat-o de fel, pe care catolicismul o ignorează și care n'a luat niciodată o formă precisă. Catolicismul mai puțin religios decât filosofic și literar al lui Baudelaire avea nevoie de un loc intermediar particular, original, în care să se plaseze între Dumnezeu și diavol. Titlul *Limbes* marca această localizare geografică a poemelor lui Baudelaire, înlesnea mai bine să ne vadă ordinul pe care Baudelaire voia să-l stabilească între ei, care-i ordinul unei călătorii și în chip precis al celei de-a patra călătorii, o a patra călătorie după cele trei dantești în *Iad*, în *Purgatoriu*, în *Rai*. Poetul Florenței, continuă în poetul Parisului". (Albert Thibaudet).

Raportând personalitatea lui Charles Baudelaire la locul și evoluția poeziei universale, ne întrebăm dacă mai putem spune ceva despre importanța *Florilor Răului*, când știm că în Franța, isvoarele de inspirație ale unui Verlaine, Rimbaud, Malarmé, Samain, Faforgue, Rollinat se găsesc în această poezie? Și același lucru în lirica universală, ca de pildă de nume ca: Swinburne (Anglia), Ady (Ungaria) Stefan George (Germania), Dario (Spania), Brussov și Balmont (Rusia), ca să nu mai amintim și de cazuri din literatura noastră sau de altele pe care nu le avem la îndemână?

CONSTANTIN STELIAN

ANDERSEN ÎN ROMÂNIA

O călătorie pe Dunăre acum o sută de ani

Andersen n'a fost numai povestitorul cu răsunet mondial, meșteșugarul care a grăit copiilor în limba lor. Andersen a fost poet, nuvelist, romancier, autor dramatic, libretist de opere și

scriitor de vodeviluri ; dar, mai presus de toate, a fost o ființă adânc simțitoare, apropiată de firea copiilor, mereu dornic de ceva nou, mereu pe drumuri, simțind cu bradul — cum spunea — veșnica neliniște a strădaniei curate.

Iată de ce Andersen a închinat mai multe cărți călătoriilor sale în Germania, în Franța, în Anglia și în Orientul apropiat.

Se împlinesc tocmai o sută de ani de când povestitorul danez porni prin Germania și Italia într-o călătorie orientală, descrisă în volumul de amintiri „En Digters Bazar“, pe care l-aș boteza pe românește „Vitrina unui poet“. (Copenhaga, Ed. E. A. Reitzel, 1842).

La Hamburg, Andersen cunoaște pe Liszt, de al cărui geniu muzical se entuziasmează. Il aflăm apoi la Nürnberg și München, de unde prin Tirol scoboară în Italia.

La Roma, dă de locuința compatriotului său, sculptorul Thorvaldsen, se înduioșează de nenorocirile principilor Borghese, cercetează bisericile și biblioteca vaticană, unde menționează colecția de cărți a reginei Christina a Suediei.

Ací petrece Crăciunul și Carnavalul.

La Neapoli, teatrul San Carlo e închis : murise fără vreme cântăreța spaniolă Malibran Garcia, soția violonistului belgian Charles de Bériot, inspiratoarea atâtor poeți, pentru care au fost scrise vestitele stanțe :

N'était-ce pas hier qu'à la fleur de ton âge
 Tu traversais l'Europe, une lyre à la main ;
 Dans la mer, en riant, te jetant à la nage,
 Chantant la tarentelle au ciel napolitain,
 Coeur d'ange et de lion, libre oiseau de passage,
 Espiègle enfant ce soir, sainte artiste demain ?

Prin Sicilia și Malta, prin Moreea și Ciclade, Andersen ajunge la Atena, unde petrece Paștile ortodoxe. El se împrietește aci cu reprezentantul Austriei Anton Prokesch-Osten, poet, navigator și călător prin Orient, care cunoscuse în Egipt pe Mehemed Ali, iar pe Capo d'Istria la Paros.

După o escală la Smirna, poetul danez se oprește la Constantinopol, cercetând nu numai Pera și Bazarul, dar cimitirul din Scufari și întreg Bosforul. La Pera, Andersen cunoaște întâmplător pe un compatriot din Copenhaga, cismarul Lange, care lucrase multă vreme la Galați și luase pe o româncă. Și iată că-l prinde dorul să cunoască meleagurile noastre sau, mai bine zis, să se întoarcă acasă pe calea Dunării.

Pe vremea aceea, călătoria pe Dunăre se putea face în două chipuri : fie pornind pe gurile Dunării spre Galați, unde ră-

mâneai șapte zile în carantină, ca să faci alta la Orșova ; fie oprindu-te la Constanța, ca să străbați Dobrogea până la Cernavoda, iar de acolo s'o iei în sus, pe „drumul fără pulbere“. Și cum se ivise o răsmeriță în Rumelia, iar svonorile umblau că de Paști Turcii ar fi năvălit în bisericile din Niș și Sofia, omorând vre-o două mii de femei și copii, — firește că Andersen avea să ia drumul cel mai scurt, prin Constanța. Spre paguba noastră, căci notele sale, atât de prețioase pentru istorici și etnografi, se mărginesc mai mult la Dobrogea și Banat, vaporul austriac urmând malul bulgăresc. Și totuși, în această descriere de călătorie, atât de vie și de colorată, pretutindeni vine vorba de țaranul român, băstinaș pe aceste locuri, și pretutindeni se desprinde impresia limpede a unității neamului nostru între Marea Neagră și Tisa, impresie care dă acestei mărturii neașteptate o actualitate surprinzătoare.

*

Deși un vapor austriac venind spre Constantinopol se sdrobise de stânci prin ceață, Andersen, cuprins de dorul aprig ce-i clocotea în sânge de a vedea ceva nou și interesant, se hotărăște să plece. Baronul Stürmer, internunțiu austriac, îl informase că în ajun, pe seară, sosise un curier rus, care străbătuse Dobrogea fără să fi aflat vre-o turburare în această parte, astfel că doi ofițeri austriaci, colonelul Filipovici și maiorul Tratner, amândoi întorși din campania siriacă, aveau să pornească și ei cu același vapor austriac, ducând depeșe, scrisori și bani. O rudă a poetului englez Ainsworth completa cabina de clasa I. Și mai erau la bord : un preot armean cu doi copii, bucuros să revadă după un sfert de veac pe prietenii săi din Viena ; un evreu tânăr și gras, care se amesteca în toate, un servitor amabil și tânăr, o servitoare nevăzută suferind de rău de mare, care nu ieșea din cabina ei ; trei germani, un tânăr turc și doi greci completau lista pasagerilor pentru Viena. Ceilalți, turci, evrei, români și bulgari, care se făceau comozi pe punte, își fierbeau cafeaua și se întindeau să doarmă, se imbarcaseră pentru Constanța și Silistra.

Era în luna Mai ; prima jumătate a nopții risipise o spuză de stele ; totuși, către zori, căpitanul aruncă ancora în plină mare din cauza ceții de nepătruns. Când soarele răsare, se ivește malul scund, nelocuit, lipsit de case, de copaci, de geamanduri. Pe conturul plat al litoralului, căpitanul citește atunci că vasul ajunsese la vre-o două mile spre Nord de schelă ; va-

sul cârmește în loc, îndreptându-se prin valuri verzi spumoase către un mic golf, unde ancora cade.

Constanța (Küstenge) e așezată pe un mal scoborât, cu stânci de calcar încrustat de scoici. Nici un copac, nici un tufiș ; doar câteva colibe fără geamuri, cu acoperiș de stuf răzimat în pământ, înconjurate de o împrejmuire de piatră. Un steag flutură, un grup de femei privesc de sub vâl sosirea, iar tătarii se pornesc strigând întru întâmpinarea pasagerilor.

Debarcaderul se compune din blocuri de piatră trântite unul peste altul, printre care s'au așezat grămezi de alge ca să se niveleze puțin locul. Colibele de pământ par făcute în grabă ; toată coasta seamănă a pustiu, unde de curând au răsărit locuințe.

Câteva care, trase de boi, duc bagajul la han, iar călătorii urmează pe jos. Hanul, deosebit de curat, avea un pridvor cu acoperiș de stuf, ce ducea la odaia principală, rezervată pasagerilor de clasa I.

Devastată de Ruși în 1809, Constanța lăsa impresia că jaful fusese înfăptuit cu câteva săptămâni în urmă, — spune Andersen. Pe strada mare, se înșirau case pe jumătate dărâmate ; acoperișul sau etajul ieșit în afară era răzimat de o bârnă așezată pe o veche coloană cu capetele de marmoră. O singură moschee, ruinată și aceea, cu minaret de scânduri văruițe. O cafenea murdară, cu pridvor în stradă pentru Turcii impasibili, ce-și fumau narghileaua, sorbind cafea. Câțiva săraci sdrențăroși, cu barbă lungă, turban, caftan și papuci, cutreerau străzile strigând băligar de ars : lemne nu se găseau decât la câteva mile depărtare.

Foarte aproape de oraș se vedeau urme însemnate rămase din zidul lui Traian, care zic să se fi întins dela Marea Neagră la Dunăre. Cât se vede în depărtare, numai mare sau stepă desfârșită ; nici o casă, nici un foc de păstori, nici o turmă de vite, nici un semn de viață ; numai câmp verde, fără sfârșit. Lângă Constanța, poetul danez descoperă câteva lanuri „neîngrădite“, unde creștea grâul, nu mai mare decât iarba și de aceeași culoare.

Pe malul mării, Andersen găsește o barză moartă, barza copilăriei, a poveștilor și a romanelor sale. Ceața se ridică iarăși peste maluri ; poetul se grăbește către han, trecând peste o împrejmuire de piatră ca să scurteze drumul. Masa, foarte gustoasă, necrezut de ieftină, este servită de hangiu, „austriacul Toma Radicevici“. După masă, se încarcă bagajele în care mari de lemn, trase de boi, ce trebuiau să ajungă a doua zi pe

seară la Cernavodă. Carele sunt mânate de țărani români în cojoace grele de oaie, cu pălării de pâslă neagră, a căror umbră uriașă le atârnă pe umeri ca o umbrelă. Se dau călătorilor asigurări că țara este desăvârșit liniștită, că-și vor regăsi bagajele și că a doua zi, pe drumul lor spre Dunăre, nu vor întâlni decât „valahi nomazi”. Și în vreme ce neguri albe se ridică iarăși din mare peste tot cuprinsul, carele încăreate dispar ca într'un nor, la câțiva pași depărtare.

Împreună cu englezul Ainsworth, Andersen o ia din nou de-a lungul mării, să strângă pietre și scoici. La întoarcere, vizitează o colibă de tătari, cu acoperiș de stuf înfipt în pământ. Pe brânci se strecoară în odaia joasă, care li se pare mai degrabă un mare horn ; pereții dispăreau în ceață, totul în jur se pierdea în fum. O tătăroaică tânără, fără vâl, sta ciulită la foc și frigea carne pe o frigare. Frumoasă nu era, trăsăturile îi erau groase, dar trupul și atitudinea erau deosebite ; și povestitorul nordic, prevestind pe maeștri români, observă că un pictor ar putea găsi aici, motivul unui tablou original, cu lumină dublă, focul în colibă și soarele în amurg, ce pătrundeau sângeriu prin ușița joasă.

A doua zi în zori, plecarea. Țăranii sosesc cu cai valahi iuți, ce joacă în fața porții ; doi cărlani scapă, sar peste împrejmirile convoiului, care pleacă în sfârșit prin oraș, în uruiul trăsurilor, având în frunte pe hangiu călare, în vechea sa uniformă austriacă.

Lungind lacul Karasu, Andersen notează legenda după care acest canal ar putea fi pus ușor în bună stare, deși o cale ferată i se pare mai ieftină.

Convoiul trece pe lângă niște întărituri din vremea ultimului război cu Rușii, unde haite de câini sălbatici aflau răcoare vara și căldură iarna.

Târziu un sat, ale cărui case lipite au temelii de piatră. La stânga, câteva coloane cenușii dela o mănăstire dărâmată. Apoi, iarăși stepa verde, nesfârșită. Trei turci în haine smălțate, cu turban și caftan fluturător, vin în galop întru întâmpinarea convoiului, salutând turcește ; și poetul compară apariția lor cu un tablou de Horace Vernet.

În mijlocul stepei, un cimitir turcesc părăsit : pietre albe sparte, dintre care una singură mai poartă turban. Nici un chiparos, nici un tufiș să umbrească morții. Satul a dispărut.

Un vultur uriaș stă neclintit în iarbă și nu se urnește din loc decât după ce convoiul e la cincizeci de pași.

În depărtare turmele de vite par o oaste în linie de bătaie.

Păstorii români poartă sarici lungi de oaie cu mița în afară, iar în cap pălării mari sau căciuli ; părul negru, lung și drept le atârnă pe umeri ; fiecare poartă o măciucă grea. Soarele e dogoritor. Călătorii însetați beau apă din jghiaburi pline de lighioane ; Andersen își moaie numai batista, lipind-o de buze. Și se miră poetul că, în acest zăduf, păstorii rămân nemișcați în cojocul lor, sprijiniți în bâte. Bietii nomazi ! Trăgând cu urechea la doinele păstorești, el închipuie în marginea lor acest poem în proză :

„O salcie verde cu ramuri plecate ! Acolo unde cazacii își înfig sulita la hotarul împărăției Țarului, unde soarele scân-teie pe sabia nemțească și pe minaretul lui Mahomed, acolo unde două ape despart trei împărății, era casa de lemn a tatii printre trestii, alături dădeau sălcuile verzi. Singur, singurel, îmi pășteam turma și o mânăm pe stepele Basarabiei. Dar noaptea are stele și sufletul gânduri. O, salcie verde cu ramuri plecate !

„Imi pășteam turma pe stepă, când isbucnea soarele primă-verii ; dar norii îl biruірă, ploaia s'a pornit răpăind, ploaia s'a schimbat în zăpadă, furtuna a călit săgeți de ghiață, ce mă loveau în obraz, săgeți ce pătrundeau prin lâna groasă a oilor ; turma mi s'a speriat, fugea de furtună ; goneam și sburam ziuă și noaptea în voia furtunii ; doar morții rămâneau în urmă... O, salcie verde cu ramurile plecate !

„Unde să afli colibă, unde adăpost în stepă nesfârșită ? Viscolul mâna din urmă ciurdă și turmă, nu puteam să înfrunt gura furtunii, care scuipa săgeți de ghiață. În fața noastră, marea sub stânca dreaptă. Ce bejenie, ce spaimă ! Uârtej de viscol, turmă gonită ! Noroc că pe coastă am găsit frați vân-joși, am scăpat toată turma, și iarăși am văzut cele două ape ce despart trei împărății. O salcie verde cu ramurile plecate !

„Cumplit mai dogorește soarele în țara turcească ! În râpele dealurilor mă ascund la răcoare ; văd trecând în față-mi străini, oameni și femei, ce-mi par gonii de soartă, cum am fost și eu gonit de viscol. S'or gândi oare și ei la ce gândeam atunci, la ce gândesc și acum, răzimat în bâta mea sub soarele arzător ? Nu, nici unul n'are vre-una să-i semene, o știu prea bine, și o știi și tu, salcie verde cu ramuri plecate !“

Pe drum, călătorii se opresc la un han, beau cafea și scot din merindele aduse de ei. Hanul era nelocuit. La plecare, după ce călătorii s'au odihnit, ferestrele și ușile se închid din nou. Călătoria continuă în goană, dar priveliștea se schimbă : za-

rea se ridică, vestind podișul ; curând se văd în depărtare pășunile Munteniei.

Plutele pentru trecerea Dunării erau construite din frasin și mesteacăn. Andersen găsește că totul pe aci are un caracter danez, blând și zâmbitor.

Cernavoda este — după el — un model de oraș în decadență, unde casele se întrec în frumusețe pitorească : acoperișuri alcătuite din trei rogojini, din care atarnă un buchet de trestii, sau sprijite de-a-dreptul în pământ. Mulțime de copii năvălind pe uși sau din colibe, prichindei cu desăvârșire goi : unul avea drept orice îmbrăcăminte o căciulă ; altul luase antereul lui tată-său, dar haina sta deschisă, dându-l de gol.

Dunărea se revărsase peste câmpie, apa plescăia sub copitele cailor. Steagul austriac flutura pe vaporul unde călătorii aveau să găsească o sală cu oglinzi, cărți, hărți și divane elastice. Masa era gătită cu feluri ce fumegau, cu fructe și vin, spre bucuria tuturor.

*

Prima după amiază a călătoriei fluviale duce printre insule inundate ; coame de sălcii ; câte un acoperiș de stof răsare din apele turburi.

În miez de noapte, la Silistra, se suie câțiva pasageri turci ; a doua zi dorm înfășurați în covoare mari, printre sacii de cărbuni. Dela ei se află că mulți bejenari au trecut Dunărea spre București ; dincolo de Balcani e răscoală și moarte.

Câmpia muntenească are înfățișarea unei verzi întînderi fără sfârșit, întreruptă numai de ivirea câte unui pichet ruinat de grăniceri, clădit din lut și paie, sau a unei lungi zidiri de carantină, văruiță, și cu acoperișul roșu.

De partea cealaltă, la Turtucaia românească, orice casă are în față o grădiniță. Mai sus, pe un drum povârnit, cu brâu de păduce și măcieși, coboară către apă o ceată de cai, spre a fi strămutată dincolo. Mișcările vii ale cailor, culoarea lor de cărbune, coamele ce flutură când sar pe maluri svârlind pământul din copite, inspiră pe poet :

„Armăsar sălbatic, purta-vei oare pe tânăra logodnică a Domnului muntean ? Te va mângâia oare mâna ei fină și-ți va împodobi trupul negru și lucitor cu covoare bogate ? Sau joci unde-ți simți noua țară pe malul celălalt al apei ? Au vei ajunge oare în Muntenia stâlpul unei herghelii de o sută de ori mai mare decât ceata ce te înconjoară ?“...

Mai departe, Andersen vede primele mori de vânt alunecând pe plute.

De jur împrejur, același verde, aceeași idilă nesfârșită ; și poetul grădinilor nordice se simte plutind între vârfuri de sparanghel și pătrunjel.

În schimb, deși acoperișul de pânză face umbră pe punte, aerul e așa de înăbușitor, căldura așa de apăsătoare, încât oftează :

— Niciodată fantezia nu mi s'a ridicat la asemenea grad în țara mea răcoroasă- !

La Giurgiu, cu întărituri dărâmate de ruși, poporul se adună la schelă, strigând și întrebând de starea din Constantinopol. De fapt, ciumă nu era decât la Alexandria și la Cairo. În amurg turnurile bisericii, acoperite cu tablă nouă, strălucesc de-ți iau văzul.

De partea cealaltă, Rusciucul se deosebește prin mulțimea de minarete înghesuite unul într'altul.

Seara, în vreme ce lumea se așează la joc de cărți, Andersen studiază harta Dunării, această „cale nepieritoare spre Orient, care din an în an va fi mai cercetată și va purta odată, pe valurile ei puternice, poeți care vor ști să cânte comorile de poezie cuprinse în orice tufă, în orice piatră de pe aceste meleaguri.“

A doua zi, ghicind miresme de fân, îmbătat de mulțimea florilor, poetul se simte iar în Danemarca : câmpia verde, cu fân mirositor, e românească ; dealurile de dincolo, bulgărești. Pe malul apei, în dreptul unei căsuțe simple, stă la soare familia păstorului muntean ; dulăul latră la vasul ce trece.

La Ruscuc, unde vaporul poposise peste noapte, s'au urcat noi călători : turci îngenunchați, care își fac rugăciunea de dimineață, lipindu-și fruntea de podeaua punții ; alături, un eвреu cu anterior argințiu și turban de purpură, cu papuci galbeni așezați în față, ține în mână o umbrelă, deși nu-l ajunge soarele ; zâmbește într'o oglinjoară și cu un fier își smulge firele cenușii din barbă.

Zimnicea e un orașel cu case sărăcăcioase și o lungă clădire tăcută de carantină. Dincolo, pe râpi calcaroase, găurite parcă de ghiulele, apare Nicopole. Iar peste fluviu, între maluri, un curcubeu. „Multe curcubeu — spune Andersen — s'or fi ridicat aci, sub ochii pașalelor și boerilor, dar aveau să piară, căci nici un pictor sau poet nu le-a văzut ! Priveliște fermecătoare și aeriană peste nourul negru, de ce nu sunt pictor !“

În zarea bulgărească se zăresc Balcanii, cu vârfurile înzăpezite încununat de amurg.

Noaptea, vaporul se oprește ca să îmbarce pe un tânăr cu

sarică și căciulă de oaie, care în povestirea lui dramatică își pipăia pistoalele și sabia, rostogolind ochii în cap. Era unul din curierii care duceau scrisori și depeșe între Vidin și Constantinopol. Aflând că acei porniți înaintea lui fuseseră prinși și închiși la Niș sau la Sofia, ocolise aceste orașe ; în zadar însă, căci tovarășii lui de drum fuseseră împușcați ; atunci se ascunsese în păduș, așteptând trecerea vasului austriac, ca să se întoarcă la Radujevaț și să încerce de acolo s'o ia pe alt drum spre Constantinopol.

La Nicopole se suiseră patru negustori francezi, care cumpărau mii de arici în Bulgaria și-i revindeau în Franța. După ce erau spălați și clătiți, aricii erau atârnați cu picioarele în sus de-a-lungul unei funii, ca să se scurgă apa din ei. Câte unul se plimba pe punte ; un dănac de marinar, mușcat de un arici, umbla cu picioarele însângerate.

Dela Lom-Palanka în sus, vântul geme în corzile vasului, valuri cresc jucând furtunatic și iată Vidinul cu 25 minarete și cetatea cu 280 tunuri. Nimeni nu poate scobori fără să fie afumat într'o magazie de lemn, ca să nu molipsească orașul de pretinsa ciumă din Constantinopol, mărfurile însă și bagajele trec neafumate, nefiind socotite molipsitoare. Călătorii o iau pe străzile desfundate de ploaie. Pe la răscruți, câte o strajă s'a retras pe o piatră, șade turcește, cu genunchii privind prin găurile pantalonilor, cu arma în repaos.

A doua zi, în dreptul graniței sârbești pe câmpia joasă a Muntenici apare iarăși o căsuță cu acoperiș de stuf și un horn mare cât un turn. Țăranii în lungi cojoace alcătuiesc grupuri zâmbitoare.

Pe la insula Ostrovului, lungă de 12 mile italienești, se ivesc pe malul românesc întâiele lunci bogate, apoi vii frumos îngrijite. Vasul trece printr'o strămoare, alunecând prin pădure ; pasările cântă, soarele lucește printre ramuri, tremură pe ape.

La Cladova, pasagerii și bagajele se mută într'o barcă mare cu acoperiș de lemn, trasă în susul apei de vre-o 50 sârbi legați cu funii pe mijloc ; unii din ei sar de pe mal pe plutele înconjurătoare, apoi în bărci lopătând. Parcursul ținând coasta sârbească, nu se pomenește Severinul.

Puțin după Cladova, unde vârtejurile devin primejdioase călătorii scoboară și urmează drumul pe jos sub paza grănicerilor sârbi, care veghiază ca nimeni să nu intre în contact cu locuitorii.

Serbia e pentru Andersen „țara driadelor”. Poetul e încântat de pădurile sârbești și notează câteva povești locale.

În dreptul cetății Orșova, călătorii se suie iarăși în barca lor, ca să ajungă la locul carantinei de zece zile. Coasta românească — spune Andersen — înalță aci, ca și cea sârbească, stânci împădurite. La dreapta, pe o limbă de pământ ieșită înafară, răsare Orșova : case vopsite în roșu, minarete albe, grădini înverzite. Poetul a ochit clădirea cea mare dinspre apă, care este seraiul pașalei ; și îndată presupune că, de după grațiile ferestrelor, femei frumoase își fixează ochianul pe călătorii noi sosiți, ca să fie închiși în carantină fără fericirea dragostei. Pașa, în redingotă albastră cu epoleți mari de fir de aur, a venit să întâmpine pe străini. Cetatea ruinată salută în trecere barca austriacă prin cincisprezece salve de tun. Acum abia apare Orșova veche și mahalaua Jupanek, unde se face carantina.

Intrarea în carantină pare lui Andersen un motiv de pictor : de jur împrejur munți împăduriți ; în față pajiștea verde, pe care defilează carele cu bagaje, trase de boi albi și mânate de țărani români în cămăși albe și pălării cât o roată ; apoi grămada smălțuită a călătorilor : turci, greci, câțiva apuseni și călugărul armean. Primele impresii se leagă de tunuri, de zidurile goale, de lacăte mari cu chei ce țipă ; slujitori, care se dau respectuos la o parte ca să nu fie molipsiți ; chiar drumul de țară, așa zisa promenadă între zidurile înalte, avea un aspect de noutate cu trandafirii ei agățători. Fiecare călător are la dispoziție o cameră văruiată, un pat, o masă și un scaun ; în pridvor, doarme pe o masă paznicul respectiv. În față, o grădiniță.

În plictiseala carantinei, povestitorul danez se bucură de vizita rândunelelor, ce-și fac cuib sub streășina lui și-i zboară prin odaie, povestind cronică scandaloasă a Orșovei. În grădina lui erau doi tei înfloriți. Poetul prinde o creangă, se urcă pe cealaltă, iar de acolo vede un colț de munte cu pădure și lanuri, ba chiar o colibă de rai, cu țărani români ce i se par oameni liberi.

Primele zile ale carantinei sunt înveselite de muzica a doi tineri artiști din București, unul cu fluierul, altul cu naiul, în care Andersen închipuie o „armonică de sticlă”. La sfârșitul concertului, ropote de aplauze izbucnesc dela ferestrele zăbrelete ale celulelor.

În urmă, căldura mare, dar mai ales mâncarea, compusă din slănină, varză acră și apă de Dunăre, dă gata pe străini. Doctorul prescrie o rețetă, ce pare lui Andersen mai potrivită pentru

caii românești decât pentru oameni bolnavi de stomac : un pahar mare de țuică, urmat de o ceașcă de cafea fără zahăr !

Către sfârșit, cu strigăte și țipete sosesc în carantină câțiva tineri țărani zdrențuroși : cu șapte ani înainte fugiseră din Austria în Muntenia, dar fripți de dorul de țară, se întorsese de bunăvoie. De dimineață până seara — trebuind să-și facă și ei carantina — cântau pe fluieri lor mereu același cântec de jale, melancolic și monoton ca un vaet.

*

La Mehadia, zi de Duminică, popor în haine de sărbătoare: fetele, cu păr negru împodobit cu flori sau purtând la ureche câte o garoafă aprinsă ; altița e cusută în roșu și verde ; opregul se încheie în ciucuri lungi, roși, albaștri, galbeni; chiar bunicile poartă oprege cu ciucuri și alesături pe cămașa de in ca zăpada. Flăcăii și dănații au trandafiri la pălărie : cel mai mic pare astfel cel mai mândru.

Andersen se bucură de singurătatea munților, de viața și sănătatea izvoarelor, de muzica ce străbate din sala băilor, de privighetoarea ce cântă dintre copacii înmiresmați.

Intors la Orșova, se oprește în piața adumbrită de tei, unde joacă laolaltă tineri și bătrâni: la mijloc lăutarii, unul cântând din cimpoi, altul din lăută. Hora se învârtește întâi spre dreapta, apoi spre stânga. Toți sunt desculți, poartă oprege cu ciucuri și flori în păr. Copiii aleargă în cămașă, purtând o pălărie mare înflorită în cap. Câțiva burghezi, îmbrăcați după moda vieneză, trec privind la poporul ce joacă.

Era luna Maiului 1841 când Andersen părăsi în trăsură hotelul din Orșova, luând calea abia deschisă de contele Szécsenyi, bucurându-se de această „mare grădină“, cu neîncetata schimbare a priveliștii, cu munții ce se apropie sau se depărtează, deschizând văi umbroase, risipind cântec și lumină. Surugiul pocnește din bici în toate părțile, iar fluturii zboară în aer ca fulgii de zăpadă iarna.

În această parte a graniții militare austriace — notează Andersen — locuiesc țărani români ; am trecut prin câteva din satele lor pitorești. Pereții de lut ai caselor sunt crăpați ; hârția înlocuiește pătratul ferestrelor ; poarta, prinsă de stâlpi cu scoarță de copac împletită, se deschide spre bătătura ce mișună de porci, dar mai ales de copii, care fac tumbe sub castanii bătrâni și mirositori. Țăranii întâlniți pe drum stătea în picioare în carele lor și goneau ca vechii romani pe hipodrom.

Pe la Cazane, drumul e tăiat în stâncă; povestitorul găsește că regiunea depășește chiar frumusețea Rinului. Popas la peștera lui Veterani, unde se aciuiseră laie de țigani. În schimbul unui ban de argint, o țigăncușă ghicește la lumina focului în palma lui Andersen, apoi îi dă în bobi, și bine. Un tânăr călător din București talmăcește cât înțeleșese din prezicere; se potrivea mai mult unui englez bogat decât unui poet danez: „Argintul să-ți se facă aur, iar bogățiile să-ți crească pe fiecare an!”

Pe malul sârbesc, Andersen recunoaște drumul tăiat în stâncă de Traian și tabla comemorativă a războiului contra Daciei. Dar acel drum nu se mai poate întrebuița. Dovadă e că, îndată ce se strămtorează calea austriacă, trăsurile călătorilor sunt oprite în loc de strigăte uniforme a vre-o sută țărani sârbi, care sub pază militară, trăgeau pe malul austriac o plută uriașă în susul Dunării. Târziu, când drumul se lărgeste iar, caii pornesc în galop sub harapnicele surugiilor, printre ramuri și izvoare, până la Drencova, unde aștepta alt vapor al societății vieneze.

Satul Drencova, cunoscut până la 1836 numai ca pichet la Dunăre, se schimbă, datorită traficului dunărean, într'un orașel; câteva case curate și un han, unde se putea bea un pahar de vin bun.

Înainte de a părăsi neamul românesc ca să se întoarcă acasă, Andersen ne dă pe trei pagini una din cele mai simțite povești ale sale, o întâmplare veridică, de o simplitate simbolică.

Intorcându-se din pădurea Drencovei la apusul soarelui, întâlnește printre tufe un copil de țăran, care-i dă bună seara în limba germană. La întrebarea dacă e limba maternă, codanul răspunde că acasă vorbește românește, dar la școală a învățat nemțește.

„După haine părea tare sărac — spune Andersne, — dar tot ce avea pe el eră nespun de curat, părul îi era neted pieptănat, ochii îi luceau ca sfințiți de o binecuvântare, și era în chipul lui ceva atât de deștept și de bun, cum n'am întâlnit decât la puțini copii”.

Poetul îl întrebă atunci dacă vrea să fie soldat.

— Atâta va să ajungem cu toții pe aici — e răspunsul, — dar eu pot să ajung ofițer și de aceea vreau să învăț cât voi putea!

„Era ceva atât de nevinovat în înfățișarea lui, ceva atât de nobil, încât — spune poetul — de aș fi fost bogat, sigur aș fi luat asupra-mi îngrijirea celui copil”.

La întrebarea de cunoaște Danemarca, a stat o clipă la gând, apoi zise:

— Cred că e departe de aici — pe la Hamburg !

Arată prea mândru ca să-i dai un ban de pomană. Dar, rugat să culegă câteva flori, sări îndată și se întoarse curând cu un mănunchi.

— Florile astea ți le cumpăr ! — zise poetul, și astfel copilul își primi răsplata. Se roși mulțumind.

„Imi spuse că-l cheamă Adam Marcu. Trăsei din buzunar cartea mea de vizită și i-o întinsei spunând :

— „Când vei fi odată ofițer, poate vii în Danemarca, întreabă de mine și mă voi bucura de fericirea ta ! Fii stăruitor, stăruiește în Dumnezeu, cine știe ce se poate întâmpla !

„Ii strânsei mâna ; el rămase multă vreme privind la corabia pe care mă suiam“.

Și Andersen încheie :

„Niciodată vre-un copil străin nu mi-a grăit la prima vedere ca acesta. Ființa lui nobilă, privirea lui deșteaptă și nevinovată, erau cel mai bun hrisov de boieric. El trebuie să ajungă ofițer. Și mă închin în fața oricărei doamne ungare nobile și bogate, care va citi această carte și are un gând prietenesc pentru „Improvizatorul“ meu sau pentru „Cântărețul“, spunându-i că inconștient am un prieten bogat în Ungaria sau în Muntenia: — Gândește-te la Adam Marcu din Drencova și ajută-ți micul compatriot, după cum o merită !“

MARCEL ROMANESCU

PUȘCHIN ȘI OVIDIU

Marele poet rus Pușchin, în timpul șederii lui forțate în Basarabia, a căutat să adâncească unele probleme care depășeau domeniul lui.

Preocupat de folklorul moldovenesc, a reușit să-și însușească nu numai subiecte din acel mediu prielnic, dar să înțeleagă fondul poeziei populare.

A luat parte sufletească la mișcarea din 1821 și în acea a resurrecției naționale, a putut să cunoască oameni, să deslușească idei și forme, să asimileze o viață de sbucium și râvnă, care i-a prilejuit creațiuni poetice originale prin tratarea lor.

El a determinat, cel dintâi, cuvântul *Moldovan* în loc de *Moldavan*, a fost preocupat de istoria războaelor lui Carol XII și aliatul acestuia, hatmanul Mazeppa, pe care l-a urmărit în toate manifestările lui pe pământul românesc.

Problema lui Ovidiu însă l-a obsedat mai mult, fiindcă numele marelui surghiunit de August, îl aflăm în mai multe poezii și scrisori adresate bunilor săi amici.

În scrisoarea către Gnedici, scrisă la Chișinău la 24 Martie 1821, spune: „*Acolo unde surghiunitul Ovidiu, de Iulia încununat și de vicleanul August exilat*“, lucru ce-l repetă și'n poemul „*Figanii*“.

De asemenea mai spune în acest poem „*La noi există o poveste: A fost odată surghiunit de un Cezar, un om din țara-caldă*“....

Chiar în romanul său în versuri „Eugen Oneghin“ (VIII) spune că „și el s'a stins în suferinți, și viața lui glorioasă și frământată a luat sfârșit în adâncul stepelor moldovene“.

În scrisoarea către Ceadaev vorbește despre „*Țara, unde mi-am uitat trecutul frământat și unde cenușa lui Ovidiu mi-a fost vecin singuratic*“.

În fine îi scrie și amicului Baratânschi din Basarabia — „*Și până acum, umbra lui Nasone cercetează malurile dunărene*“...

Din toate citatele din operele lui Pușchin, ce ating problema lui Ovidiu se poate trage aceeași concluzie.

Locul de exil al nemuritorului creator al Metamorfozelor ar fi fost în Basarabia, nu în Dobrogea la Tomis. Ceea ce trebuie să ne impresioneze este faptul că pe vremea lui Pușchin, studiile istorice nu erau nici metodice, nici sistematice. De cele mai multe ori prima inspirația muzei ori considerațiunii de ordin politic ori național. Aceasta spre a înlătura adevărata documentare istorică.

Părerăa lui Pușchin nu era nouă. Poate că a cunoscut și el opera lui D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, care spune în problema lui Ovidiu următoarele: „*Lacul Ovidiului, aproape de Acherman, odinioară Alba Iulia, în Basarabia, ilustrat cu acest nume pentru că în apropierea lui se zice că ar fi fost exilat prea cunoscutul poet roman Ovidiu*¹⁾“.

Cantemir citează și el păreri străine în sprijinul tezei sale, arătând că locul exilului ar fi fost Sarmatia nicidecum Moesia, prin graiul poetului „*Ne mea Sarmaticum contegat ossa solum*“. Aduce mărturie pe polonul Sarnitzki²⁾ cu epitaful de pe o piatră găsită în apropiere de Isaccea :

1) Cf. D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, Ed. 1875, pag. 9.

2) Cf. Sarnitzki, *Annales seu de originè et rebus de gestis Polonorum et Litanorum*. 1587.

His situs est vates, quem divi Caesaris ira
 Augusti patrio cedere jussit humo.
 Saepe miser voluit patriis occumbere terris,
 Sed frustra: hunc illi fata dedere locum...

epitaf găsit de un boier rus.

Miller însă crede că boierul ar fi volhinianul *Uoinuschi*³⁾.

A. Iațimirschi afirmă că însuși C. Stamati vorbea despre legenda unui exilat dela Roma, care era blând și înțelept și ar fi fost stimat și iubit de toată lumea. Stamate vede în acest om pe Ovidiu.

Tradiția despre Ovidiu o pune Pușchin în gura bătrânului țigan.

Printre noi trăește o legendă :
 Cândva de un împărat a fost exilat pe la noi,
 Un locuitor din Sud.
 (Ii cunoșteam odată numele lui ciudat,
 Pe care însă acum l-am uitat).
 Era bătrân în ani,
 Dar sufletul lui era nevinovat, voios și tânăr,
 Avea darul divin al cântecelor.
 Și glasul lui părea murmurul apei,
 Și era de toți iubit,
 Și trăia pe malurile Dunării,
 Nesupărând pe nimeni,
 Fermecând lumea cu basmele sale,
 Nu se pricepea la nimic
 Și era slab și timid ca un copil,
 Alții pentru el
 Vânau și pescuiau;
 Cum îngheța fluviul cel repede
 Și începea să urle viforul iernii
 Tot ei îl acopereau cu blăni moi și călduroase
 Pe bătrânul divin ;
 Dar el n'a putut niciodată să se deprindă
 Cu grijile unei vieți sărace;
 Uscățiv și palid, rățăcea doar
 Spunând că mânia lui Dumnezeu
 Il pedepsește pentru greșeala lui
 Și aștepta: veni-va oare izbăvirea?

³⁾ Cf. Miller, Memorii asupra domniei lui Ștefan Bathori. 1585.

Și, colindând malurile Dunării,
 Tot suspina sărmanul
 Vărsând amare lacrimi
 La amintirea orașului său părăsit
 Și ultima lui dorință fu :
 Să-i ducă în patrie țărâna
 Un oaspete neliniștit
 Al țărmurilor străine.

(A. S. Pușchin, Țiganii)

care este în embrion oda ce-o înalță la 1821 poetului roman exilat.

Stamati care influențase mult pe Pușchin, scrie în articolul său „Despre cetățile Basarabiei“ că „*a venit din Roma un om deosebit, care era nevinovat ca un copil și bun ca un tată. Omul acesta suspina mereu și uneori vorbea cu sine însuși; când însă povestea ceva, atunci părea că din gura lui curge miere*“.

Pușchin a auzit dela Moldovenii cu care era în contact, inclusiv Stamati, legenda lui Ovidiu, și tocmai misterul ei l-a atras ¹⁾. Stamati dealtfel însoțise pe învățatul rus Svirun în călătoria acestuia prin Basarabia și-amândoi au fixat locul exilului Cetatea Albă.

Însuși Pușchin stă o noapte întreagă într'un turn vechi la Cetatea Albă „vorbind cu umbra lui Ovidiu a căreia soartă i se pare că e asemenea cu a lui“.

Teoria aceasta a influenței lui Stamati asupra lui Pușchin în chestia tradițiilor vechi culese nu din gura poporului, ci din a prietenilor, am mai susținut-o noi în altă lucrare ²⁾, dar fapt îmbucurător că-i împărtășită de vestitul profesor T. Zielinski și cunoscutul pușchinist W. Lednicki.

Pahomi, fostul episcop al Romanului, scria în „Călătoria în Rusia“ (1724) că Miron Costin i-ar fi spus că la Chiev ar exista moaștele (?) împăratului Ovid al Romei (?) dar călugării i-au spus că acest Ovid a fost papistaș (?) și n'a fost îngropat la Chiev.

De altfel Miron Costin scrie și el, însușindu-și opinia lui Silviu Aenea că „*Pre acel dascăl Ovidius l-au făcut, cum zic Turcii, surgun, de l-au gonit din Râm tocmai la Cetatea Albă pre Marea Neagră August Chesar, împăratul Râmului pentru nește*

¹⁾ Cf. Euf. Dvoicenco, Pușkin și România. Buc. 1937, pag. 40-41.

²⁾ Cf. Euf. Dvoicenco, Vieța și opera lui C. Stamati. Buc. 1933.

cărți ce scrisese în stihuri de dragoste... Și mai departe... „Acela dară dascăl Ovidius au scris câteva cărți șezând la Cetatea Albă în urgie iară în stihuri, că s'au fârșit acolo și viața; și pre numele lui este balta Vidovul la Cetatea Albă¹⁾.

Cum vedem Pușchin a fost nu numai entuziasmat de viața petrecută în exil de ilustrul său confrate, dar obsedat și complăcut în a se asemui cu Ovidiu nu numai în suferința surghiunului, dar și a talentului poetic.

Poezia „Lui Ovidiu“ scrisă la 26 Decembrie 1821 este una din odele lui cele mai frumoase și cu modestie o dăm în traducere liberă, în formă originală.

LUI OVIDIU (1781)

Prin tristele meleaguri, Ovidiu, îmi port amarul,
Pe-und'ți-ai dus penații și te-a împins calvarul
Și urgisit din Roma, lăsatu-ți-ai cenușa.
Ai proslăvit ținutul cu cântul tău de jale,
N'a amuțit cu totul, nici glasul lirei tale,
Meleagurile-acestea svonesc încă de tine
Te-ai coborât în mine, pecetluind cu-adâncă
Durere, și pustiul și 'nzăpezita stâncă,
Surghiunul neferice, un cer posomorât,
Câmpiile bătute de-o vară nemiloasă.
O, cât de des, Ovidiu, de lira ta duioasă
Eram atras cu duhul și nu-mi era urât :
Vedeam și nava-ți mică izbindu-se de valuri
Și ancora înfiptă printre pietrose maluri
Ce-or răsplăti amarnic pe cântărețul jalnic,
Câmpii fără de umbră, și dealuri sterpe sunt,
Printre zăpezi născuți-s pentru războiul crunt,
Feciorii cei sălbateci ai Schiției cea rece, .
Ascunși pe după Istru, pândesc prada ce trece
Și 'n fiecă clipită ei năvălesc spre sate,
Ei nu cunosc hodină, le plac lupte bărbate.
Neșovăind ei sboară pe ghița sunătoare
Te miri, tu însuți, Naso, de soarta-ți schinătoare.
Ai dușmănit războiul din dalba-ți tinerețe
Pe frunte petrecut-ai ghirlandele mărețe

1) Cf. Miron Costin, De neamul Moldovenilor. Ed. C. Giurescu, 1914, pag. 16-17.

Și'n dulci visări plutit-ai tot timpul fără grijă
 Și capul tău de-acuma un coif greu o să ție
 Lângă speriata-ți liră, un buzdugan de schijă,
 Nici prieteni, nici copilă, și nici măcar soție,
 Nici muzele amice ce te-alintau cu drag
 N'or îndulci viața poetului pribeag.
 Căci muzele zadarnic ți-au hărăzit nișirea,
 Zadarnic tineretul îți cântă proslăvirea,
 Nici harul, și nici vârsta, aleanul ori amarul
 Nici cânturile tale nu vor mișca Cezarul.
 Ți s'o'nneca'n uitare și bătrânețea-ți tristă
 Tu cetățeanul mândru-al Romei prea slăvite
 Ești astăzi surghiunitul ținutului barbar
 Nu mai auzi în juru-ți nici vocile iubite
 Și 'ncerci prin scris amicii, răpus de-un negru amar :
 „Redați-mi Urbea Sfântă a moșilor mei buni
 Și tănuita tihnă a codrilor străbuni
 O, dragii mei, șoptiți-i lui Cezar ruga-mi până
 I 'ndepărtați prin lacrimi ucigătoare-i mână !
 De stăruie în ură Augustul ne'ndurat
 Și Roma cea măreață s'o vad nu mai mi-e dat
 Să-mi îndulciți, voi prieteni, îngrozitoare-mi soartă,
 Cenușa să-mi aduceți spre a-Urbei mele poartă.
 A cui inimă poate să stea nepăsătoare
 Și, desnădejdea-ți neagră cumplit să nu-l doboare ?
 Un om oricât de bărbat nu va mai sta pe gânduri
 Când va afla durerea din ultimele-ți rânduri
 Ce lași viitorimii cu atâta înduioșare :
 Un slav ca mine rece nu e deprins să plângă
 Căci lacrima nu poate durerea să i-o 'nfrângă,
 Nemulțumit de lume, de viață și de mine
 Cu sufletul pe gânduri alătura de tine
 Trecui pe unde soarta te-a'mpins să-ți duci amarul
 Și mi-am strunit în suflet durerea și calvarul
 Insufletînd prin tine tot ce visam mai falnic
 Văzutu-ți-am, Ovidiu, tot ce-ai cântat mai jalnic
 Nu se trădau pe chipu-mi nici visurile mele
 Surghiunu-ți neferice îmi ținutise în stele
 Privirea înfrățită cu apriga zăpadă.
 Aci, seninătatea deapururi strălucește
 Și viscolul cel aspru puțin se 'nvârtește.
 Pe țărmurile schite de scurtă vreme adus
 Al Sudului fiu dulce se coace purpuriu,

În timp ce uriciosul Undrea vuesește viu
 Printre nămeții strașnici ce stăruie mai sus,
 Ici primăvara dulce, colo e iarnă grea
 Ici soarele dogoare pe cer deasupra mea
 Câmpia totdeauna-i covor de iarbă moale
 Și plugul răscolește, de vreme, ogoare goale
 Ușor adie vântul, spre seară se răcește
 Și ghiața cea subțire pe dată 'ncremenește
 Și acoperă oglinda lucioasă cu cristale.
 Adusu-mi-am aminte de stihurile tale,
 De ziua însemnată prin duhu-ți inspirat
 Când pentru întâia oară încredințai, mirat,
 Pe valurile prinse de frigul iernii, pașii
 Mi se părea nainte pe ghiață, lungă cale,
 Că se strecoară umbra-ți înveșmântată 'n jale
 Și se auzea și tristul geamăt al despărțirii.
 Te mângâie ! Coroana lui Naso stă 'nverzită.
 Eu, cântărețul jalei pe veci voi fi pierdut
 Pentru urmași trăi-voi ca un necunoscut
 Cu jertfa neștiută și steaua-mi s'o stânge
 Și viața mea cea tristă și slova mi s'or frânge
 Poate-or afla de mine, tovarășii de turmă
 Unul măcar să cate, aci pe plaiuri negre
 Cenușa ta slăvită, dar și pribeaga-mi urmă :
 Din veșnicie atunce va coborî o umbră
 Și va sbura spre dânsul topită de iubire
 Și tare-i va fi dragă a lui scump' amintire.
 O veșnică legendă s'voni-va despre mine
 Căci am avut o soartă amară ca și tine
 Aceeași nu prin slavă, ci doară prin ursită
 Cu nordica mea liră atât de urgisită
 Făceam ca să răsune câmpiile străine,
 La Dunăre, când Grecul râvnea la libertate
 Struneam pe lume imnuri de nimeni ascultate
 Indepărtând trădarea, n'am înjosit vre-odată
 Nici sufletul meu mândru, nici lira neîndurată

Este de notat că nici Pușchin nu persistă în ipotezele sale și, în lipsa altor dovezi mai temeinice decât legendele poetice, se înclină spre recunoașterea părerii generale după care locul de exil al lui Ovidiu ar fi tot la Tomis.

DESPRE VECHEA GRECIE

Nu este ușor a scrie încă, despre vechea Grecie. Cu atât mai mult când încercarea vrea să treacă dincolo de rigurozitatea uneori didactică a specializării filologice — dar și când înlătură energic și fecund, literaturizarea ieftină și banalizată de clișeele comune și la îndemână tuturor.

Umanismul elen și miracolul spiritual și biologic, chiar, grecesc; realitatea istorică, geografică și politică a vechilor greci; înțelesul filosofic al concepției lor despre viață și moarte; influențele covârșitoare, calde și aproape permanente ale spiritualității și îndreptărilor grecești — asupra sferelor de civilizație și cultură europene cele mai înalte; arta și filosofia greacă în splendidele lor realizări și în palpitatele și prelungile debateri și explicații a nașterii lor misterioase, a filiațiilor bogate și a unei somptuase înfloriri unice poate în ciclul istoric al omenirii; și actualitatea vie a acestui miracol grec cu încă atâtea nesecate posibilități de raportare chiar la prezentul nostru cu nesfârșite rezerve de înavuțire și imprimăvărare a sufletului nostru și mai ales cu capacitatea vibrantă de a ne umaniza încă, de a ne ridica pe un plan superior și a determina o trăire din plin și totuși mai aleasă, — iată atâtea fețe scânteietoare ale vastei probleme elene, atâtea aspecte și întrebări care n'au sleit curiozitatea cercetărilor și care continuă cu pasiune să atragă și pe specialistul de știință și pe poet și pe acel care deține în toată puterea cuvântului, atributele toate de om!

Căci nu trebuie uitat niciodată că Helada a pornit dela om și a ajuns la om!

În „Origina Tragediei sau Elenism și Pesimism“ Nietzsche scoate în relief caracterul acesta de omenesc pe care vechii greci îl evidențiază în atâtea împrejurări și în toate actele; mitologia, religia, raporturile dintre zei și oameni, antropomorfizarea integrală, ideația filosofică, inspirația artistică, etc.

Chiar când omul face o crimă și calcă pe un lanț causal de greșeli — expierea crâncenă și contemplarea consolatoare a minunii artei grecești vin să purifice împlinirea hidoasă, cucerindu-te prin cantilena farmecului artistic și prin încadrarea omului plâpând sub egida implacabilului destin.

Tocmai de aci reies profunzimea și tragicul miracolului și artei grecești. Convingerea că umanitatea nu poate câștiga tot ce este mai prețios și mai înalt — decât prin imense suferințe și orori, prin crime uneori, și deci trebuie să suporte toate consecințele, „întreg torentul de rele“ cum zice Nietzsche, — con-

vingerea aceasta formează o aspră dar bărbătească concepție asupra nobilei ascensiuni a umanității care conferă demnitate până și crimei — tocmai dintr'o cruntă necesitate a curățirii și evoluției omului...

Astăzi o reîntoarcere spre vechea și totuși pururi tânăra Heladă — ar fi mai mult decât o întărire a spiritualului și o îmbogățire intelectuală; o limpezire, o reimblânzire și o reîmprospătare a marelui concept de umanizare a vieții!

De aceea, cartea lui *Jean-Germain Tricot : Les Harmonies de la Grèce* — merită o mențiune deosebită, tocmai pentru că pledează întâi pentru acest țel — și apoi fiindcă este dăruirea remarcabilă a unui fin cunoscător și mai ales a unui interpret de o pătrundere judicioasă și de o putere de evocare poetică magistrală.

„*Les Harmonies de la Grèce*“ a apărut la B. Grasset, Paris 1939 — în ajunul declanșării noului mare război european ; cartea deci capătă și linie de simbol prin sublinierea luminii, omenescului și seninătății vechei și freneticei vieți grecești — în prag de izbucnire a unui alt imens măcel...

Jean-Germain Tricot se prezintă ca un elenist serios pregătit și ca un mare iubitor al Greciei. A început să publice târziu — după multă documentare și o arzătoare cufundare în fenomenul grecesc.

A mai tipărit, în același domeniu, „*Contes et Récits*, trad. des *Ecrivains de l'Antiquité*, en collaboration avec Maurice Rat“ și 2 numere din „*Micromegas*“, revistă formată din texte culese din antici, un număr în Iulie 1937 și celălalt în Decembrie 1938.

În cele 254 pagini ale volumului „*Les Harmonies de la Grèce*“ — Jean Germain Tricot dovedește acea pregătire pe care am subliniat-o, dar și receptivitatea unui artist ca și forța unui gânditor care a meditat adânc asupra marelui probleme elene. Un artist și un gânditor care nu s'a grăbit de loc și care a știut să smulgă și să închege o vastă înțelegere și frumoase formule de caracterizare sau explicație a lumii și vieții grecești — toate puse în slujba unei reînvieri și a unei roditoare infuzări a înaltului și realului umanism grec și modern european.

După ce vorbește în partea I de psihologia locurilor, interpretând și plasticizând de atâtea ori admirabil, raportul strâns dintre peisajul grec și manifestările spirituale ale aceluiași popor — Jean-Germain Tricot analizează amplu în partea II intitulată sugestiv „*La Victoire D'Apollon*“, ideea esențială elenă, apolinismul, — punând accentul tocmai pe această cristalizare apolinică profundă care singura formează temelia mi-

racolului și realității elene și care numai ea clarifică luminoasa „invenție” a Greciei care este omul.

La pagina 119 — scrie răspicat : „La Grèce a inventé l'homme”, pentru ca la 113 să declare : „Apollon a făcut pe om liber, deținător al propriului său destin : cucerire a Greciei”. Sau în continuare : „El (Apollon) este artistul tragic al armoniei umane”. Pentru ca mai departe să observe filosofic : „il y a un aspect initiatique de la philosophie socratique ; se connaît, c'est élaborer le mystère en soi - même et se perdre dans ce secret”.

Volumul se încheie cu partea III „Mystères Grecs” și cu câteva appendice care fac și mai vizibilă legătura problemei cu actualitatea pe care autorul o dorește cât mai infuzată cu a-cestă înprimăvărare a umanismului elen.

Iar pentru a se simți mai amănunțit și mai exact toate preocupările și interesul viu al cărții — redăm schema cuprinsului întregă :

I : *Psychologie des Sites*. — Le barbare en Grèce. — La psychologie des sites. — L'invention de la tragedie. — La maison de la vierge grave. — Les lieux de la grâce. — La bénédiction de gentillesse. — II : *La Victoire D'Apollon*. — La Victoire d'Apollon. — Tout ici parle de l'homme. — Remarques sur l'humanisme. — III : *Mystères Grecs*. — La ronde de Déméter. — La protection de Pan. — *Appendices*. — L'air de Grèce. — A propos de l'Hermès de Praxitèle. — L'hellénisme. — Montherlant et l'Antiquité. — L'éternité des Dieux antiques. — Note terminale.

Pe scheletul acestor idei și în jurul acestor capitole — autorul urzește și împlinește observațiile și gândurile sale grele de competență și justete sau cu iscusința unui autentic artist, întruchipează altă dată, rânduri de remarcabilă expresie ori evocări de o poezie.

Jean-Germain Tricot se ridică viguros împotriva academismului formal și a pedanteriei uscate didactice, — ca și contra literaturizării stereotipe și fade. Din studiul intens al vechilor eleni, din fecunda lui călătorie în Grecia, din trăirea pătimașă și cu o îmbelșugată pregătire a acestui rar fenomen — el scoate miraculos o lecție vie pentru civilizația, cultura și viața noastră a tuturor.

Căci spune el : „l'hellénité, c'est cela : l'homme — mesure de l'homme et non mesure en soi qui n'est rien” — și mai jos : „en somme, les Grecs anciens ont su vivre. C'est ce qu'ils nous

enseignent encore : ainsi doit s'entendre la tradition humaniste ; s'épanouir librement“.

Din aceste îndreptăţite şi profund de sănătoase convingeri şi constatări — firesc era ca Jean-Germain Tricot, ajutat de stilistul şi poetul de care este dublat, să poată dărui pagini de evocare şi invocare a eternelor frumuseţi elene, demne de multe din rândurile lui Ernest Renan din „Prière sur l'Acropole“ sau de acelea ale lui Charles Maurras din „L'invocation à Minerve“ dela sfârşitul volumului „Romantisme et Révolution“.

T. PĂUNESCU-ULMU

UN INCIDENT DIPLOMATIC PROVOCAT DE O REPREZENTAŢIE TEATRALĂ, ÎN ANUL 1838

Cu prilejul spectacolului organizat de cârmuirea oraşului Bucureşti, la 30 August 1838, în cinstea Domnitorului Alexandru Ghica, s'a produs un conflict care a turburat câţva timp viaţa coloniei franceze din Capitala Munteniei, conflict provocat de Félix Colson membru câţva timp al legăţiei franceze din Bucureşti.

Atitudinea ostilă a acestuia faţă de Domnitor ne e cunoscută, atât din scrisorile sale, în deosebi din *De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie*¹⁾, cât şi dintr'o serie de acte oficiale publicate în Documentele Hurmuzachi²⁾.

Nu se cunosc însă nici împrejurările în care s'a petrecut acest conflict, şi nici rolul jucat de Colson cu acest prilej. Iată ceea ce ne propunem a arăta în acest articol.

Trupa franceză, stabilită de mai mulţi ani în ţară, neputând continua în toamna anului 1837 spectacolele sale la Iaşi, venise la Bucureşti unde, sub conducerea lui Joseph Fourreaux şi Eugène Hette, a jucat toată stagiunea 1837-1838, bucurându-se de largul sprijin al Domnitorului, care voia ca această trupă, împreună cu cea română, să formeze „un teatru naţional despărţit în două secţii“.

Pentru a-şi manifesta sentimentele lor de recunoştinţă faţă de Domnitor, conducătorii trupei pun la cale, în cadrul serbării

1) Paris, chez A. Pougin, 1839.

2) Volumul XVII, pp. 723, 724, 742, 752-753

dela 30 August, reprezentarea piesei : *Aujourd'hui, ou la St. Alexandre*, A propos-vaudeville en deux tableaux, compus de H. Buvelot et G. Stohars ¹⁾). Acest vodevil de circumstanță care nu era altceva decât „un écho de la reconnaissance des coeurs valaques qui attendent un souvenir heureux de la sollicitude de ce bon Prince“, cum o remarcă pe bună dreptate o cronică ²⁾), cuprinde două tablouri. Primul, intitulat „Il y a quatre ans“, reprezintă desbinarea dintre pătura de jos și boeri, care nu admit năzuințele țărănimii către o viață mai bună, simbolizată aci prin întemeierea unui nou oraș, numit Alexandria, după numele Domnitorului. Acest conflict social se răsfrânge și în iubirea unui tânăr din popor, Sandu, pentru o fată de boier, (Outza). Taboul al doilea, „Aujourd'hui“, înfățișează noua stare de lucruri : toți locuitorii trăesc fericiți și în bună stare. Antagonismul social încetează. Sandu, ajuns profesor, se căsătorește cu fata boierului. Și piesa se încheie cu imnuri de recunoștință închinată domnitorului :

Chantons sans cesse
Gloire et bonheur
Au bienfaiteur.
Oui ! pour Alexandre
Faisons tous entendre
Des chants de coeur
Et de bonheur.

Gestul trupei franceze, de a omagia pe înaltul ei ocrotitor prin reprezentarea unei piese de circumstanță, nu e numai un gest de atență curtoazie, ci și un procedeu folosit pe atunci în statele monarhice. Intr'adevăr, dramaturgia contemporană cunoștea aceste piese ocazionale, în care se exprimau laude și recunoștință suveranilor, pentru binefacerile acordate supușilor, cum întâlnim deseori în repertoriul francez din secolul al XIX-lea ³⁾).

Piesa „*Aujourd'hui, ou la St. Alexandre*“, fiind scrisă de doi

1) Piesa, împreună cu poemul *La Roumanie*, formează un volum intitulat *Le Souvenir du 30 Août 1838. Dédié à S. A. Sér. A. D. Ghika, Príncipe Regnant de Valachie, București*, în tipografia lui Eliad, 1838.

2) *Valachie, Bouchar est, Curierzul Românesc*, 7 Septemvrie 1838.

3) Citez cu titlul de curiozitate : *La Fête du village, ou le cadran de la Commune*, vaudeville en 1 acte. *A l'occasion de la fête du roi*. Par Mrs. Crosnier, L. Baron de Mougnet et Jouslin de Lasalle (Représentée à Paris, sur le théâtre de la Porte St. Martin, le 4 Novembre 1826) .Paris, Bezau 1826.

Francezi stabiliți în București ¹⁾, și jucată de trupa franceză locală, trebuie socotită ca un omagiu adus de colonia franceză din București Domnitorului, așa cum mărturisesc de altmintreli înșiși autorii în scrisoarea trimisă ziarului „*România*“ : „Nos louanges vouées au grand Prince Alexandre II sont faibles, il est vrai, mais elles partent du coeur et ne sont point mensongères ²⁾).

Nutrind sentimente ostile Domnitorului, cu ale cărui vederi politice nu se împăca, F. Colson nu numai că nu s'a asociat la acest omagiu al conaționalilor săi, ci a căutat să zădărnicească reprezentarea piesii, reușind să atragă de partea sa și pe alții. Această uneltire a ajuns la urechile Domnitorului, care, considerându-se jignit, a cerut expulzarea vinovatului. Incidentul a luat proporții nebănuite : au urmat rapoarte confidentiale, intervenții, întrevederi, etc., pentru ca în cele din urmă, F. Colson să părăsească totuși țara românească.

O serie de mărturii inedite, descoperite de noi în Arhiva Ministerului Afacerilor Străine din Paris, ne vor permite să intrăm în amănuntele acestei întâmplări.

F. Colson fusese adus în București de consulul francez H. de Chateaugiron, în calitate de secretar particular, cu grija lucrărilor de cancelarie. Deși aparținea unei bune familii pariziene, care-i dăduse educație aleasă, F. Colson a decepționat în curând pe protectorul său, fiindcă s'a dovedit un om fără caracter și fără chibzuință intrând în legătură cu vrăjmașii Domnitorului și făcând datoriile pe piață, cu toate că părinții îi trimiteau o frumoasă mensualitate. Așa fiind, de Chateaugiron s'a văzut nevoit să interzică lui Colson accesul în legație, și să scrie totodată părinților acestuia să-l recheme la Paris.

În aceste împrejurări, când consulul se duce la Iași ca să vadă pe Domnitorul Moldovei, isbucnește în absența sa conflictul la București. Iată cum se exprimă de Chateaugiron însuși : „En attendant cette réponse (de la părinții lui F. Colson), je suis parti pour Iassy et dès le lendemain de mon départ, ce jeune insensé a comblé la mesure de ses sottises, en offrant 100 ducats aux „acteurs qui devaient jouer une pièce française en

¹⁾ Buvelot, institutor, era de naționalitate elvețiană, dar se bucura de protecția franceză.

²⁾ No. 204 din 1 Septembrie 1838, supliment. Scrisoarea se găsește și în *Archives du Ministère des Affaires Etrangères, Correspondance commerciale, Bucarest 1836-1840*. Dosar Nr. 7 f. 190 — unde a ajuns împreună cu celelalte acte pivoare la incidentul provocat de F. Colson.

l'honneur de la fête du prince, pour faire manquer la représentation. Les acteurs ont rejeté cette offre avec indignation“.

Faptul ajunge la cunoștința Domnitorului, și cum Colson nu era la prima lui atitudine nerespectoasă față de cârmuitorul țării, ne putem ușor închipui indignarea acestuia, care, obținând și o declarație din partea directorului trupei, E. Hette, cere printr'o scrisoare confidențială, consulului de Chateaugiron plecarea imediată din țară a lui Colson.

În această scrisoare, pe care de Chateaugiron o primește la Iași și o trimite în copie Ministerului Afacerilor Străine, la Paris ¹⁾, Domnitorul A. Ghica se arată indignat de purtarea lui Colson, care, sfidând orice conveniențe, întreținea legături cu tinerii răsvrățiți contra sa și le strecoară în suflet idei subversive, profitând de lipsa lor de experiență. Scandalul public provocat de amestecul său în chestiunea spectacolului dela 30 August 1838 a luat astfel de proporții, încât purtarea sa nu mai poate fi tolerată și, pentru a nu se strica bunele raporturi între cele două țări, Domnitorul încheie prin a cere ca numitul F. Colson să părăsească imediat țara.

Față de întorsătura serioasă pe care o iau lucrurile, consulul e nevoit să părăsească brusc Iașii și să scrie în același timp consulatului din București să aresteze pe Colson, dacă s'au produs turburări ²⁾. Intr'adevăr, la București purtarea lui Colson stârnise „beaucoup de mouvement parmi les Français“. Neputând împiedica spectacolul, F. Colson, înfuriat, începuse să insulte pe actori și, deși cca mai mare parte a publicului era de partea Domnitorului, se pare că totuși nici Colson nu era singur în tabăra opusă. „Menaces, injures, appels ont été prodigués de part et d'autre“, și Chateaugiron însuși mărturisește că numai cu multă trudă a isbutit să liniștească spiritele.

În raportul prin care Consulul francez aduce la cunoștință Consulului General (probabil dela Constantinopole) toate aceste fapte, e interesant pasajul unde se arată că F. Colson mărturisea tuturor că a vrut să împiedice reprezentanța, dar că nu a avut vre-un complice. Cel pe care voia să-l apere în felul acesta era, bănuim Colonelul Câmpineanu, cu care avea legă-

1) *Archives du Ministère des Affaires étrangères*, Paris, *Correspondance commerciale*, Bucharest, 1836-1840. Dos. Nr. 7, ff 183-185. Raportul Nr. 12 din 13 Septembrie 1838. (H. de Chateaugiron către Ministerul Afacerilor Străine).

2) *Loco. cit.*, ff 182-183. Copia scrisorii Domnitorului Al Ghica, adresată lui de Chateaugiron.

turi de bună prietenie și cu care va părăsi țara, mai târziu. Într'adevăr, pe amândoi îi lega aceeași ostilitate față de domnitor. amândoi făceau parte din asociațiile de „têtes exaltées“ cum le numește de Chateaugiron ¹⁾, asociații ce urmăreau schimbarea stărilor de lucruri prin mișcări violente.

Odată cu acest raport ²⁾, se anexează și o copie de pe scrisoarea autorilor Storhas și Buvelot, apărută în ziarul „România“.

Între timp, de Chateaugiron, care-și făcuse convingerea că F. Colson era mai mult imprudent decât calculat, căuta să salveze situația tânărului său conațional, grav compromisă în urma gestului său necugetat. După multe stăruințe, consulul izbutește să înduplece pe Domnitor ³⁾ să renunțe la expulzarea vinovatului; în schimb, acesta se angaja pe cuvânt de onoare să părăsească țara, cu atât mai mult, cu cât tatăl său îi trimisese dela Paris, odată cu banii pentru plata datoriilor, și ordinul de intrare în Franța.

Dar, cu toată promisiunea, plecarea lui Colson întârzie: ea nu are loc nici la 3 Noemvrie, nici la 17 Noemvrie, când urma să se imbarce, ci abia peste două luni; în acest răstimp, el întreținea și mai departe legături cu adversarii guvernului, în vreme ce de Chateaugiron căuta în întrevederile ce le avea cu Domnitorul să-i ușureze vina!

Așa se face, că la București, lui i se atribuie două articole apărute în ziarul „Le National“ din Paris (19 și 22 Octomvrie 1838), care au avut calitatea să indispuie atât pe Domnitor, cât și pe boieri. Bănuiala vine chiar din partea lui de Chateaugiron:

„Les deux articles si inconvenants et si ridicules, qui ont été „insérés dans les numéros du 19 et 22 Octobre du National, et „qui n'ont pu être dictés que par lui, viennent d'arriver à Buc- „harest et ceux qui les ont lus peuvent juger de l'effet qu'ils „ont du produire... Le prince et les principaux boyards se „trouvent insultés“ ⁴⁾.

Și fiindcă astfel de polemici în presă puteau să umbrească relațiile dintre Franța și Muntenia, de Chateaugiron întrebă pe

1) Raportul din 23 Septemvrie 1838 menționat mai înainte.

2) Raportul Nr. 3 din 20 Septemvrie 1838 (Chateaugiron către Consulul general din Constantinopol). *Archives du Ministère... Loco cit.*, ff 186-187.

3) Care la un moment dat intenționa să se adreseze Ministerului la Paris

4) *Loco cit.*, f. 199, Raportul Nr. 15 din 19 Noemvrie 1838 de Chateaugiron către Ministerul Afacerilor Străine).

Ministrul său dacă poate expulza pe Colson din București, aplicându-i dispozițiile articolului 82 ale Edictului din 1778.

Răspunsul Ministrului întârzie — poartă data de 24 Ianuarie 1839¹⁾ — și cu toate că el împuternicește pe consul să uzeze de edictul amintit, acesta nu l-a mai aplicat, deoarece la 15 Februarie 1839, Colson, însoțit de Colonelul Câmpeanu, părăsește țara spre Constantinopol. De aci aveau să treacă în Franța și apoi în Anglia, în speranța de a câștiga simpatia acestor puteri pentru interesele Românilor.

De Chateaugiron, în curent cu intențiile acestor doi răsvrățiți politici — care de altfel nu făceau un secret din planul lor — ține să prevină atât pe Ambasadorul francez dela Constantinopol, cât și pe Ministrul său dela Paris, de intențiile acestora; în deosebi ține să atragă atenția asupra lui Câmpineanu, care, deși patriot, era „dangereux par son exaltation intempestive“²⁾.

Dar, și după plecarea sa, Colson reușește să turbure pe Domnitorul Al. Ghica. Astfel, tot în ziarul *Le National* din 15 Aprilie 1839, a apărut un articol care, atacând atât pe prinț cât și pe consul, a indignat cercurile noastre politice din București. Această diatribă era pusă tot pe seama lui Colson, care câștigase la acțiunea lui și pe Vaillant, vechiul director de pension francez, prin intermediul căruia obținea informații din București, după cum informa de Chateaugiron pe ministrul său: „Vaillant, Français, ancien maître de pension, ayant une réputation équivoque et qui, républicain d'opinion, est devenu mon ennemi personnel, parce que je ne partage pas ses opinions exagérées; il fournit à ses amis des matériaux que sa haine invente“³⁾.

Am relatat toate aceste amănunte pentru că prezintă un aspect interesant din mișcarea ideilor ce au frământat emigrația franceză de după Revoluție și pentru că, în același timp, constituie o contribuție la istoricul coloniei franceze din țările române, în secolul al XIX-lea.

I. HORIA RĂDULESCU

¹⁾ *Loco cit.*, f. 212. În arhivă se găsește numai ciorna actului oficial.

²⁾ *Loco cit.*, ff. 214-215. Raport Nr. 23 din 18 Fevr. 1839. (Chateaugiron către Ministerul Afacerilor Străine.

³⁾ *Loco cit.*, f. 292. Raportul Nr. 33 din 6 Mai 1839 de Chateaugiron către ducele de Montebello, Ministrul Afacerilor streine).

GEORGE ENESCU ȘI GENIALITATE POPORULUI
ROMÂN

Geniul și genialitatea sunt cele două daruri prin care se revarsă duhul creator al unei națiuni.

Dacă geniul se fixează, pe structura obiectivă a individului stigmatizat cu acest dar, genialitatea în schimb se grefează pe substanța obiectivă și anonimă a creației populare. Amândouă aceste daruri au puterea unui destin, cu un anumit rost ontologic.

Genialitatea poporului plutește aproape de viața lui. O viață continuu transfigurată prin semnele transcendenței. Doina, bocetul, colinda, jocul primesc în lumea satului accente existențiale. Linia lor nu se deapănă pe planul spiritual al ideii muzicale abstracte, ci urmărește sinusul trăirilor primare. Odinioară, am auzit un bocet cântat de o bătrână din acele sate respirate prin luncile Muscelului. Bătrânică își dădea bine seama că domnul dela oraș a venit doar să „culeagă” folklor; totuși, după câteva insistențe a dat curs liber bocetului, ale cărui viersuri țâșneau în cascade de lacrimi și sughituri. Bătrânică își bocea, pur și simplu, bărbatul. Revărsarea ei prin durerea amintirii imprimă puternice accente melosului.

Cântecul satului are, astfel, un anumit sens. El nu e făurit pentru audiție, ci izvorăște din firea țaranului, care își cântă destinul amestecat în taina vieții lui de toate zilele. Această existențialitate a muzicii populare o face cu totul improprie utilizării ca atare în compoziția cultă.

Compozitorii români, care pornesc sfătoși pe drumul creației, cu sacul plin de melodii și ritmuri populare, auzite de cele mai multe ori cu urechi de cetățeni, riscă să alunece pe panta totalei nesemnificații. Ei uită, de obicei, că aceste melodii își au rostul lor bine hotărât în cadrul structural în care se desfășoară. Desprinderea lor din acest cadru, și prelucrarea lor în sistemul formal al compoziției culte occidentale contribuie să le denatureze întreaga valoare. Ceea ce trebuie creat cu ele, este un nou stil de muzică cultă românească. Un stil care să desfășoare și să potențeze esențele originare ale cântecului popular. Pe planul cult acest stil va apărea ca un novum.

Toate elementele lui structurale (tematică, funcțiuni modale, ritmică, armonie) se vor revărsa ca o minune din sâmburele generator al melosului românesc.

Stilizarea acestui melos pe planul major al compoziției culte nu o poate face decât darul răzbătător și sintetic al geniului. Genialitatea și geniul împletesc, astfel, mână în mână cununa

creației. Poporul și maestrul ei își tâlmăcesc reciproc rostul ontologic al muzicii autohtone. Pe culmea esențelor, vocile se întretaie în expresia organică a unui destin. Iar structural, substanța doinei, colindei și a jocului pătrunde cu iz proaspăt în tiparnițele formelor culte ale suitei, sonatei și simfoniei.

Geniul lui George Enescu, mare și felurit ca semnele unui veac, a isbutit să facă legătură între arta și destinul acestui popor. Drumul nu a fost ușor. Primele compoziții românești ale maestrului (*Poema op. 1* și cele două *Rapsodii Române*) nu purtau încă în substanța lor pecetea stilizării adecvate. Urzeala elementelor formale nu era încă iluminată de fundalul esențelor autohtone.

Ritmurile și melodiile populare se înșiruesc aci oarecum speriate de cadrul străin în care au fost transplantate. Motivele curg încă pe linia imitației naturale, fără să isbutească să aprindă vraja mitului sonor, așa cum îl țiuie lunca.

Problema stilului cere o lungă maturație interioară. Din cazna demiurgică a creației și din dorul purtat pe meleagurile străine, stilul apare la Enescu, deodată, ca o minune românească, țesută cu ițele transcendentei.

Această minune stilistică ne-a dat-o Enescu în *Sonata a 3-a în la minor pentru vioară și pian*, compusă în anul 1926.

Este relevantă comparația ei cu *sonata pentru pian în fa diez minor op. 24 No. 1*, terminată numai cu doi ani înaintea. Sonata aceasta prezintă un curios complex de romantism (tema larg arcuită pe octave grave ca într'o viziune brahmsiană), potențat de rafinamentul tehnicii moderne. Liniile pure ale melodiilor par perpetuu subminate de viziunea destrămării cosmice. Un sfârșit de epocă răsună permanent prin fibrele reminiscenței pure. Această complexitate structurală, care îngreunează în mare măsură execuția acestei sonate, ține în creația maestrului cumpănă cu zodia iluminată din stadiul următor, în care apare *minunea sonatei românești*. Aici, urechea geniului s'a aplecat, din nou, spre pământul țării, de unde a purces în iscoada sunetelor și a auzit taine pe care frământarea sa lăuntrică le-a tâlmăcit cu mărturisiri de credință nouă.

Niciodată inspirația maestrului nu a fost mai totală și mai limpede ca aici în contactul reînnoit cu îndumnezeita muzică românească. Paralel cu această inspirație masivă, inventivitatea meșteșugarului în formularea noului stil este uimitoare. Se cunosc, în general, elementele formale ale muzicii noastre populare. Un colind sau cântec de codru, înregistrate pe ceara primitoare a fonografului, permit îndeajuns muzicologilor no-

ștri să capteze și să fixeze analiza structurală a muzicii românești. În spațiul restrâns al unei „hore“ nu ne mai miră scara cromatică românești cu acele tetracorduri căscate larg în ton $+1\frac{1}{2}$ pe treapta 2-3 sau 3-4. Ne-am obișnuit de asemeni cu polimetria și poliritmia românească, prin care melodiile se înșiruesc cu echilibru de vraci. Marele merit al lui Enescu este, însă, că a isbutit să utilizeze aceste elemente în arhitectura unei forme muzicale majore, cum este, prin excelență, sonata. Greutatea stă tocmai în mânăuirea și potențarea acestor formulări de-a-lungul modulațiilor muzicale, aparataj care încercuiește polar dinamica specifică a Sonatei.

Enescu a isbutit să facă osmoza esențelor românești, răzbătând tâlcuri noi prin sita formei universale. *Andantele sostenuto e misterioso*, din partea a 2-a a Sonatei românești, răsună ca un „spațiu mioritic“ fluerat de ciobanul creștelor de munte. Puritatea concepției ei învinge orice dificultate tehnică de grea încercare, mai ales pentru corzile viorii.

Toate asperitățile aparente se prefac, măsură cu măsură, într'o îngăimare de dor revărsat pentru duhul codrilor.

Este prima Sonata răsărită din firea noastră tainică și mare ca destinul prin care trecem. Dela ea începe creația muzicii culte românești.

Admiratorii lui Enescu subliniază, mai cu seamă, precocitatea și virtuozitatea talentului. Noi preferăm, însă, să stăruim asupra maturei sale gândiri muzicale, care începe să se îngâne ontic cu bătrânescul cântec popular.

TUDOR CIORTEA

MADAM' TOLSTOI

În dulce început de toamnă s'a stâns, la București, Doamna Constanța Marino-Moscu, autoarea *Nataliței*, a *Făcliilor în noapte* și a celor *Amintiri ale Caterinei State*, risipite vreme de peste douăzeci de ani prin reviste și care trebuiau să fie, cândva, povestea aspră și sbuciumată a vieții și a sufletului său.

S'a stâns, și a fost dusă să doarmă în pământul străin al Bărgănelului, departe de Moldova ei, de Văratecul ei, de chilioara ei și de umbra Filiului care-i era așa de drag... Și cât a dorit să-i cânte peste groapă, în zori de zi și'n miez de noapte, toaca dela biserica Sfântului Ioan !

— Eu *acolo* trebuie să mor, fetiço : la locul meu...

*

Acolo am văzut-o întâia oară, acum treisprezece ani, — în Vărăticul copilăriei și al pustnicilor ei.

Ne aștepta în „poarta“ mănăstirii : cu părul argintiu ridicat deasupra frunții, cu ochii oblici, negri și neastâmpărați sub sprincenele înalte — „de drac“, cum le zicea singură, — luminată de bucurie.

Avea, cu chipul ei puțin mongol, cu haina ei rusească încrețită la mijloc și închisă la gât, ceva din înfățișarea burzului și blândă a pustnicului dela Iasnaia-Poliana.

G. Topîrceanu a sărit sprinten ca un licean din trăsura care ne purtase, plini de colb și de soare, peste Dealu-Cioarei :

— Bonjour, madam' Tolstoi !

Și așa a rămas pentru noi până la urmă, tânăra noastră prietenă bătrână : madam' Tolstoi...

*

„Madam' Tolstoi“ a scris mult mai puțină literatură decât corespondență.

Dormea puțin.

— Așa-s babele, n'au somn... spunea ea — cu oarecare cochetărie, căci Constanța Marino-Moscú n'a fost niciodată „babă“.

Se trezea cu noaptea 'n cap, pe la trei, pe la patru în ziuă. Iși făcea singură cafeaua, își aprindea țigara și, fie că era la Vărătic, fie la căminul dela Vălenii-de-Munte, fie la Gălbinaș, fie la București, „pă Franklin, unde miroase veșnic a varză“ ori pe Mântuleasa, — scria scrisori. Scrisori de câte șase, opt și zece file de bloc, zgâriate pe amândouă fețele cu slova ei subțire și ascuțită.

Când scria pentru public, când se supraveghia, când revenea asupra cuvântului prospăt iscat brusc în mintea ei fără astâmpăr, îl strica. Și știa asta :

— Când trec cu tăvălugul peste ce scriu, — turtesc *tăt* !

Dar ce minunate, ce vii, ce colorate, — ce tinere erau paginile scrisorilor, peste care nu „trecea cu tăvălugul“ !

Frazele izburneau de-a-dreptul din sufletul ei veșnic încărcat cu mai mult decât putea duce. Și dacă n'avea destule amărăciuni, își mai scornea singură câteva pe deasupra. Și toată

năvala de viață, de revoltă, de ironie, de înțelegere, o strângea uneori într'o singură frază, într'un singur cuvânt chiar. Găsea, fără să le caute, expresii inedite, surprinzător de plastice, — crude și colțuroase când se sfădea cu viața, dulci și catifelate când vorba ei trebuia să consoleze.

A fost, — nu știu dacă fără să știe : prea era fină ca să nu bănuiască măcar, — o foarte mare și originală artistă a genului epistolar.

*

În jurul ei se aduna numai tineret.

— Nu pot să sufăr babele, spunea ea. Eu trebuie să mor înainte de a mă ramoli...

Făcea cafele la mașinuța de spirt, și flacăra juca laolaltă cu râsul în ochii ei fără astâmpăr. Și ce cafele bune făcea !

— Fumez *tiutun* prost, că fumez mult. Da' cafeaua, dacă nu-i bună, n'o *beu*...

Era mai vioaie și mai tânără la suflet decât noi, cele care ne adunam în jurul cununii ei de argint cu îndoială în inimi, cu negură în ochi, — să facem provizie de optimism, de curaj, de nădejde. De tinereță...

Și madam' Tolstoi făcea cafele, și vorbea și fuma, și fuma și vorbea, și iar fuma...

Dela o vreme, o pierdeam în norul compact și albastru. O auzeam, numai.

— Unde ești, madam' Tolstoi ?

Râdea.

— Iaca așa am să mă 'nalț într'o bună zi la ceruri, într'un nor de fum de tutun...

*

Stătuse toată iarna la Vărativ, în chilia care fusese pe vremuri a bunicii ei, în odaia mare și plină de frig și de întuneric în care lampa cu gaz ardea câte douăzeci din 24 de ore. Iși îngrijise singură, băbește, — „că doctorii nu știu decât să 'ncurce lumea“, — un reumatism chinuitor. I se părea că s'a vindecat.

La 18 August îmi scria din București cea din urmă scrisoare : „Ți-am spus acum o lună că am lepădat cărja, și parcă s'ar arăta că nu va mai fi nevoie s'o reiau...“

Intr'adevăr : n'a mai avut nevoie de cărjă.

S'a îmbolnăvit imediat. Când m'am dus la București s'o văd, în privirea celor din jurul ei am simțit groaza sfârșitului. Doar ochii ei râdeau încă, mai negri parcă pe chipul spăimântător de palid.

— Nu te teme fetiço. Nu moare cu una cu două madam' Tolstoi: îi soiu rău... Doctorii nu se pricep. Ce anemie? Ce trasfuzie de sânge? Fleacuri! Cum să accept eu să-mi vâre 'n mine cine știe ce sânge spurcat, cine știe ce sânge de tâmpit?... Nu, merci. Eu is intoxicată cu tutun, asta-i. Am fumat ca o disperată. Uite, nici gândul fumului de tutun nu-l mai pot suporta acum. Dovadă că-s intoxicată, ș'atâta tot. O să-mi treacă... Și dacă nu mi-o trece, mare pagubă o să fie?...

Când m'am întors, peste o săptămână, să-i aduc „o floare di la Eș“, n'am mai găsit-o : în dimineața aceea plecase, moartă, să doarmă în pământul străin al Bărăganului.

— Eu *acolo* trebuie să mor, fetiço : la locul meu...

„La locul meu“, la Vărătic.

Dar poate că vântul geme la fel în nopțile de iarnă, și pe Bărăgan, și'n brazii de pe Filior...

OTILIA CAZIMIR

REVISTA REVISTELOR

DORULE, NUMAI CU TINE POT SĂ MAI AJUNG
PÂNĂ IN INIMA RUPTĂ A TRANSILVANIEI..“

Familia — Anul 76, Seria IU, Nr. 1 — Ianuarie 1941

Fundată în 1865 de Iosif Vulcan, revista, care a apărut atâta vreme la Oradea, în ultimii ani sub direcția d-lui M. G. Samarineanu și ca organ al Asociației Scriitorilor Români din Ardeal, își are acum redacția centrală la București. Redacție de refugiu, cum se specifică pe coperta interioară, dar păstrându-și totodată și redacțiile dela Beiuș, Arad, Sibiu și Brașov și rămânând astfel legată de specificul ardelenesc și reușind să fie o adevărată tribună a românismului integral. Ultimul număr al „*Familiei*“ exprimă, în mod exemplar, dragostea întregii suflări românești pentru frații noștri cei prea mult încercați, arătându-se jalea și revolta împotriva destinului, precum și nădejdea cea mare a întregii noastre națiuni.

Sumarul se deschide cu un vechi cuvânt de ordine al lui Corneliu Z. Co-dreanu: „Cine voiește să aibă țară și să fie stăpân în țara lui trebuie să lupte. Război contra veneticului și tiranului străin pe toate căile și prin toate armele, iată cuvântul de ordine cu care trebuie să se rcintoarcă dela Oradea nu studentul, ci soldatul aspru al zilei de azi“.

Urmează, apoi, *Cântecul de Jale* al d-lui N. I. Herescu, pe care îl re-producem :

Lung e drumul Clujului, lung..
L'am mai străbătut încăodată :
Neguri mari erau peste Transilvania toată,
Și în ochi priviri care străpung.

Lung e drumul Clujului, lung,
Și aripele morții, mari, peste Transilvania.
Clopotele presimțiseră dihania
Și cereau ajutor îndelung, îndelung..

Nu mai era aur pe Târnave,
Nici argint pe Someș și pe Mureș.
Păsările erau parcă bolnave
Și copilăretul nu mai era gureș.

Codrii cuvântau frământați :
„Cui ne lăsați, cui ne lăsați, cui ne lăsați ?”
Munții coborau către pământ :
„De ce ne-ați frânt, de ce ne-ați frânt ?”

„Cum de-a căzut iar sub cizma ghiuului
Țara lui Horia, Prințul de pe roată ?”
Lung, lung e drumul Clujului
Și acum nu se mai găta, nu se mai găta.

Dorule, numai cu tine pot să mai ajung
Până în inima ruptă a Transilvaniei...
La Cluj, în cetatea jelaniei,
Lung e drumul, lung.

D-l Liviu Rebreanu semnează un articol *Transilvania 1940*, din care semnalăm următoarele :

„Adevărat: noi n'am crezut, nimeni nu și-a putut închipui că dreptatea românească, atât de evidentă, ar mai putea fi judecată vreodată. Dreptatea noastră s'a împlinit ca rezultat al unui principiu recunoscut de toți, pretutindeni și pentru totdeauna. Dreptul de- a ne uni toți românii într'un singur stat nu ni l-au dat războaiele sau tratatele, ci realitatea cea mai vie. Granițele noastre n'au fost de cuceriri, ci de restabilire a unui drept natural pe care toate popoarele europene l-au realizat, dela cele mai mari până la cele mai mici, dela Germania Mare până la Slovacia. Etnice au fost granițele noastre, nu politice sau strategice. Deaceia am crezut că sunt eterne, că trebuie să fie. Granițele noastre nu le-am trasat noi, ci chiar dușmanii noștri pe hărțile lor etnografice când au fost cinstite.

De altfel temelia marelui uniri, rezoluția dela Alba-Iulia, s'a pus la 1 Decembrie 1918, când nici nu se pomenea de Trianon, când statul ungar opresor era complet sfărâmat, când nu mai exista nici armată, nici măcar poliție, când anarhia se întindea vertiginos amenințând cu o prăbușire socială generală. Atunci poporul autohton cel mai numeros și mai legat din glia stămoșască, având conștiința răspunderii istorice, a trebuit să-și hotărască singur soarta sa și a moșiei sale. La Alba-Iulia neamul românesc, oprimat crunt atâtea secole, și-a zdrobit singur lanțurile și și-a făurit o țară nouă, mai bună și mai demnă nu numai pentru sine ci și pentru celelalte neamuri conlocuitoare. Atât a fost de naturală hotărârea dela Alba-Iulia,

luată în numele celor peste patru milioane de români, și atât de generoase principiile enunțate, că peste câteva zile germanii din Ardeal, într'o adunare similară la Mediaș, au aderat din proprie inițiativă la noul stat românesc".

Și d. Rebreanu își încheie astfel articolul: „Credem în Transilvania românească eternă și nedespărțită“.

Numărul „Familiei“ mai cuprinde articole de d-nii I. Lugoșianu, Ernest Bernea, N. Batzaria, I. Naghiu, Ed. I. Găvănescu, G. Bota ; o povestire despre recentele prefaceri din Basarabia, semnată de d. D. Iov; însemnări din Ardeal de d. Ionel Teodoreanu ; contribuții literare de d-nii Ion Minulescu, G. A. Petre, Al. Negură, Ion Th. Ilea, I. D. Pietrari, Ion Șugariu, I. Ojog, Marin Găiseanu, G. Todoran și alții. Un număr bogat, actual, de înaltă ținută românească.

BASARABIA, BUCOVINA, TRANSILVANIA

Convorbiri Literare — Anul LXXIII, n-rele 7-12 — Iulie-Decembrie 1940

Revista condusă, actualmente, de d. I. E. Torouțiu a apărut într'un voluminos număr, de peste cinci sute de pagini, acoperindu-și astfel prezența pe ultima jumătate de an, care, după cum se exprimă, în articolul din frunte, directorul publicației „prin mulțimea și varietatea cutremurelor sociale și geologice, pare de o jumătate de mileniu“. Purtând pe copertă numele provinciilor răpite sau ciuntite în aceste luni, volumul acesta „de colectivă și generală suferință“, cuprinde o seamă de evocări ale pământului pierdut.

Studiul d-lui Constantin D. Vasilcoiu, *Ce trebuie să știm despre Basarabia*, este deosebit de prețios și, alături de cele cuprinse în numărul închinat Basarabiei și Bucovinei de către revista „Insemnări Ieșene“ sau în întristatele numere ale „Vieții Basarabiei“, constituie tot ceea ce s'a scris mai informat și mai simțit după pierderea provinciei moldovenesti.

Studiul d-lui C. Vasilcoiu ar trebui tipărit separat, fiind o limpede și documentată istorie vie a Basarabiei, firește împreună cu emoționantele imagini ce-l însoțesc. În afară de informație istorică, studiul cuprinde date demografice, elemente de psihologie socială, descrieri geografice foarte relevante. Prețioase sunt și mărturiile unor oficialități rusești care nu au putut ascunde adevărul asupra vechimii majorității absolute a neamului nostru acolo. „Moldovenii sunt un popor pașnic, care până astăzi nu poate uita anii îndelungați de robie ; trecutul lor trist, deasemenea, se reflectează în legendele populare, în credințele lui și vibrează în cântecele pline de durere și fără de sfârșit, ca și veacurile lungi de suferință“, — astfel îi descrie, în 1856, ofițerul rus Zasciuc, trimis să cerceteze starea provinciei. Bazat pe cercetările unor istorici și oameni de știință valoroși, studiul d-lui Vasilcoiu, care ar trebuie tradus și răspândit în streinătate, are calitatea de a fi sintetic, limpede încheat și bine scris.

Menționăm, deasemenea, studiul despre Bucovina al d-lui Aurel Morariu, temeinic informat și bine alcătuit. Desvoltat și completat, și acest studiu ar trebui răspândit ca o tipăritură aparte.

„*Convorbirile Literare*” conțin o seamă de poezii închinete provinciilor, cedate sub forța imperativă a unui moment, — doine, elegii, cântece de jale, semnate de d-nii Teodor Al. Munteanu, D. Iov, G. Voevidca, George Fonea, I. D. Pictrari, și de Adelina Cârdei. D. Petru Iroaie publică o seamă de „Cântece din Bucovina”, iar d-na Tațiana Gălușcă „Cântece din Basarabia”, strânse din diferite părți ale acestor provincii.

Reproducem acest cântec cules din Mitocul Adâncatei, jud. Suceava :

*Creșteți, flori și înfloriți
Că mie nu-mi trebuieți
Creșteți, flori, cât gardurile
Și-astupați părleazurile,
Eu v'oi rupe vârfurile
Și mi-oi șterge lacrimile...*

Numărul acesta voluminos, cu un material variat și inegal mai cuprinde discursul d-lui Liviu Rebreanu cu prilejul recepției la Acaademia Română, „Laudă țaranului român” și discursul-răspuns al d-lui Prof. Ion Petrovici, în care se găsesc multe idei interesante, precum și o veche controversă, pe care nu e momentul de a o discuta acum.

„EU NU TE-AM PIERDUT, BASARABIE !”

Viața Basarabiei — Anul IX, Nr. 11-12 — Noembrie-Decembrie 1940.

Revista condusă de d-l Pan Halipa cuprinde o seamă de articole închinete lui Ion Inuleț, despre care d-nii Gherman Pântea și Dr. P. Cazacu aduc prețioase mărturii, ca și d-l I. Pclivan, care descrie cu documente activitatea lui Inuleț pentru conferința de pace dela Paris. Revista cuprinde, deasemenea, adevărate și emoționante descrieri ale sufletului basarabean. D. Gh. Păun omagiază cu mult adevăr și înțelegere pe Basarabienii cei atât de deschiși învățaturii și înțelepciunii, suflete admirabile de oameni „buni, primitori, blajini, muncitori, credincioși, păstrători cu sfințenie a celor mai ascunse comori ale neamului nostru, respectuoși de autoritate... un aluat din care cu bună voință și dreaptă înțelegere poți face orice vrei”.

Dintre poeziile publicate, semnalăm *Cătuțul meu basarabean* de d. Octav Sargețiu și ciclul de „Versuri natale” ale d-lui Sergiu Matei Nica. O strofă din poesia d-lui O. Sargețiu :

*Mai fragedă ca lamura-i de cer
Nu-i creangă, înflorită de cais
Lumina și cu hora i s'a 'nchis
...Cătun rămas pe Nistru grănicer...*

Reproducem în întregime poesia d-lui Sergiu Matei Nica : „*Eu nu te-am pierdut, Basarabie !*” :

*Licuricii candelelor de sus au fugit,
Cum să te mai chem, Basarabie ?
Busuiocul grinzilor tale a ruginit
Și s'au ascuns curcudușii mici ca niște ochiuri de vrabie.*

*Prin ierburi s'alungă orătăniile...
La capătul lanului său alb ca un patrafir de Așon,
S'au adunat pe ascuns crucile și mătăniile
Și scapără lacrima lui Uichente, a lui Teoader a Verei lui Ion.*

*El își sucește plugul credinței pe disetină,
Trist ca un străin dă să se uite înapoi,
Ii pare că pleacă ogorul de baștină,
Boii nu-l mai ascultă și plânge în tortul cămășii ca un vădăoi.*

*Peste florile tale, Basarabie, ca niște zugrăveli,
A căzut bruma amăgirilor deșarte,
In ușa căsoaielor cu plozi mulți bat noaptea îndoeli,
Iar glasul Domnului din turlă nu mai răsună până departe.*

*Eh, fetele tale, cu mătasa cozilor sub șalinci,
Cu ochii — aghiasmă — și gurgui ce vor să mă frigă,
Cu trușul — arc, — cu buze roșii ca niște casânci,
Cu palmele născătoare de grea mămăligă,*

*Stau toate cu luna din plopi ascunsă sub cap,
Și-și numără pe degete sub veretcă mirările,
Pe pielea Nistrului cu solzii de crap,
Un soare roșu a îmbrățișat depărtările...*

*Cântecul tău, Basarabie, isbucnit din adânc
Verde ca frunza, întins cât Bugeacul,
Lat cât un câmp, nesfârșit și nătâng,
S'a prins de coama spicelor ca pitpalacul.*

*Covoarele tale, cărări de serafimi prin raiu, —
Măinile aspre ca și coaja de pită,
Uor strânge mai cu sete boțul de mălaiu,
Nu se vor încrușișă pentru anașora neprihănită.*

*Eu n'am să mai văd oile ca măregele pe costișă,
Nici vinul tău — sânge — n'am să-l mai șuer.
Dunga pădurilor — n'o s'o cunosc — pitulată piezișă
Și n'o să mai am nici-un codrean să mă topească din fluer.*

*Eu n'am s'o mai văd pe mama strivindu-și fruntea cu cele trei degete
Nici inima ei bolnavă n'am s'o mai ascult,
Nici casa 'n care 'n fiecare Sâmbătă prindeau strămoșii să cugete,
Și iedera s'o urce la cerdac, că tare am mai iubit-o mult.*

*Azi muca toarce în horbofică lacrimile
Și mână cu gândul până în Caucaz potopul,
Numai țiganca de peste drum, zângănindu-și alămurile
Așteaptă să-i cânte feciorul lui Maștei Protoșopul.*

*Sboară pe deasupra trei rândunici dela mine din țară
In joc rotund pier ca niște vârfuri de sabie,
Miroase a urdă, a cimbră, a visdoagă din cămară,
Eu încă nu te-am pierdut, Basarabie !*

O NUVELĂ ACTUALĂ

Gândirea — Anul XIX, No. 10 — Decembrie 1940

Numărul ultim al „Gândirii” cuprinde textul conferinței ținute de d. Nichifor Crainic la Universitățile din Viena, Breslau și Berlin, „Viața spirituală în România de azi”, la cronică măruntă conferențiarul dând amănunte asupra chipului în care a fost primit în aceste țentre — la Viena, Universitatea l-a proclamat doctor honoris causa — și amintind despre diferite personalități însemnate ale Germaniei de astăzi, unde, susține d-sa ar trebui să facem mai cunoscute realitățile etnice ale neamului nostru.

D-l Victor Papilian semnează o nuvelă „S'a împlinit legea”, cu un conținut foarte actual, arătând asuprirea maghiară și suferințele unui Ardelean după cedarea pământului și căminului său. La cronică, d. Emilian Vasilescu se ocupă de lucrarea „Existență și adăvăr la Sören Kirkegaard” de d. Grigore Popa, iar d. Octav Suluțiu de volumele poezilor ardeleni Miha: Beniue și N. Caranica.

DISCUȚII ASUPRA FILOSOFIEI D-LUI BLAGA

Revista de Filosofie — Vol. XXV, No. 2 — Aprilie-Iunie 1940

Apărut cu întârziere, ultimul număr al „Revistei de Filosofie“ cuprinde articolul d-lui Dumitru Isac, în care se aduc o seamă de obiecții sistemului filosofic al d-lui Lucian Blaga. atât de mult apreciat și discutat în vremea din urmă. D-l Isac relevă o „capitală contradicție din sânul gândirii lui Lucian Blaga, aceea care aruncă în mod necesar o categorică nulitate asupra uneia sau celeilalte dintre cele două jumătăți a sistemului... contradicția dintre Censură și Marce Anonim. Așa cum este dezvoltat în scrierile anterioare, conceptul de Censură afirmă că Marele Anonim a interzis cu desăvârșire individului uman orice cunoaștere pozitiv adecvată a misterelor transcendente și aceasta din teama ce o are Marele Anonim ca o atare cunoaștere să nu provoace dezechilibrul întregului cosmos... Și totuși, atât în „Censura Trancendentală“ cât și în „Diferențialele Divine“ autorul face un întreg sistem de afirmații, arătând tot mecanismul creației lumii, desvăluind toate secretele și cele mai intime intenții atribuite Mareleui Anonim. Incât, suntem îndreptățiți să ne socotim: ori e bună teoria „Censurei“ și atunci tot ce spui despre Marce Anonim și transcendență e o simplă „reverie“ poetică și deci lipsită de valoarea filosofică, sau ceea ce spui e adevărat și atunci „Censura“ nu mai e valabilă“.

O altă obiecție, ce privește însă mai mult pe aceia dintre comentatori, care atribuesc o substanță ortodoxă sistemului filosofic al d-lui Blaga: „Mai ținem să evidențiem încă un aspect interesant al cosmologiei blagiene, deși el ar cădea cu mai mult efect în atenția teologilor. Il subliniem, însă, pentru aceia care au vrut... să l considere pe Lucian Blaga drept un reprezentant al curentului de gândire „ortodoxistă“. Marele Anonim ca existență metafizică primordială nu are prea multe asemănări cu conceptul creștin de Divinitate. In viziunea „Diferențialelor Divine“, Marele Anonim e împodobit cu atribute și chiar defecte omenești: nu e atotputernic fiindcă se teme de propriile-i creații, e avar cu tăria lui, meschin și tiranic; autorul merge până acolo încât îl numește Dumnezeu-demon (p. 80). Ceea ce evident nu poate încăpea, credem, în vederile teologiei creștine. Pe de altă parte, nemurirea sufletului este trasă la mare îndoială“.

ORIZONTUL INIMILOR NOASTRE

Curțile Dorului — Anul I, No. 1 — Ianuarie 1941

Revista de literatură a studenților în litere și filosofie de la Universitatea „Regele Ferdinand I“, „Curțile Dorului“ se așează de-a-dreptul sub inspirația spiritualității d-lui Lucian Blaga, din care se citează următorul mesaj foarte semnificativ: „Până ieri am fost o țară mare, din punct de

vedere etnic și geografic, astăzi suntem o țară mult mai mică. Totuși, ni s'a dat să trăim douăzeci de ani în orizontul unei țări largi, aproape împărătești. Acest orizont, care depe pământ s'a retras în inima noastră, îl păstrăm cu noi, închis în noi, ca orizont viu și neuitat, pe care nici-o măsură omenească nu-l va putea revizui. Țara din inima noastră, orizontul tocmai suficient pentru orice creație oricât de mare a spiritului, țara de totdeauna, rămâne neatinsă acolo, înăuntrul nostru, ca acea împărăție a lui Dumnezeu despre care Isus spunea : iată, împărăția lui Dumnezeu nu vine cu semne din afară, căci ea este înăuntrul vostru. Cu acest orizont în inimă o putem lua spre viitor“.

CALVAR ROMÂNESC

Cultura Creștină — Anul XX, No. 7-9 — Sept., Oct., Nov., 1940

Ultimul număr al revistei dela Blaj deplânge, în numeroase articole și cronici, pierderea pământurilor românești, arătând calvarul pe care din nou îl vor avea de suferit atâtea Români. Semnalăm, dintre articole, acela al d-lui Zenovie Păclișanu, „Realități și fraze“, în care cunoscutul istoric evocă trecutul mai apropiat al stăpânirii ungurești, spre a se vedea în ce măsură ne putem încrede în legalismul și cavalerismul maghiar, — „Omul și societatea“ de Aug. Popa, în care se analizează, din punct de vedere teologic, relațiile dintre individ și societate, pentruca într'un alt articol acelaș autor să scrie despre noul calvar românesc. Menționăm, deasemenea, articolul d-lui Radu Brateș („Ardealul Nostru“), precum și însemnarea „despre un dictat și despre un arbitraj“.

ROMÂNII DIN ȚARA OĂȘULUI

Revista Personalului Regiei Publice Comerciale, Intreprinderile Electromecanice Municipale, Timișoara — Anul II — Decembrie 1940

Deși revistă de specialitate, găsim aici două articole de interes general : „Arta modernă a fotografiei“ de Ing. V. Birou și mai ales studiul geografic „Românii din Țara Oășului“ de d. Vasile Cernea, în care sunt descriși destul de amplu și luminos Oșenii și Oșencele, păstrători de puritate etnică, feriți mai mult decât alții de contactul cu orașul, simbolizând prin graiul și portul lor, prin obiceiurile și cântecele lor, viața autentică a neamului nostru, cel de totdeauna. Grafice și fotografiile completează interesantul text despre un ținut și despre niște Români tipici pe care ar trebui să-i cunoaștem mai temeinic.

SITUAȚIA ȚĂRĂNIMII ROMĂNEȘTI

Excelsior — Anul VI (Serie Nouă), No. 10 — 19 Ianuarie 1941

Această publicație economică, financiară și socială, recent reorganizată, aduce o seamă de studii și probleme de însemnătate generală și permanentă. În no. 9, d. H. H. Stahl a discutat asupra „fermelor autonome sau tarlale sătești”, susținând organizarea culturilor pe bază de sistem sătesc, întărindu-se obștea sătească prin comasări cooperatiste, iar nu ferma sau gospodăria autonomă, cu interese individualiste, pe care dealtfel cu greu și le poate satisface.

În no. 10, d. Anton Golopenția publică un substanțial studiu despre *Situația țărănimii românești și suprapopularea agricolă*, în care, pe baze rigurose științifice, se arată numărul, situația și evoluția gospodăriilor incapabile de a trăi din agricultură, șomajul parțial al țărănimii, presiunea demografică actuală, deficitul bugetului agricol al gospodăriilor mici alimentația regresivă, încercările de soluționare a șomajului prin ocupații anexe, etc. Excepțional de temeinic documentat, studiul d-lui Anton Golopenția merită o cât mai serioasă considerare.

Economistul și scriitorul Ion Veverca publică un articol despre „Descătușarea forțelor economice”, cercetând cele două mari probleme actuale: împărțirea veniturilor și producția bunurilor.

Romanul d-nei Ștefana Velisar-Teodoreanu, *Viața cea de toate zilele*, are marele merit de a se deosebi mult de producția curentă a scriitorilor noștri. Autoarea reușește să construiască o autentică atmosferă sufletească, un „climat“, cum se spune astăzi, în care banalitatea și simplitatea vieții provinciale a unei familii și a unui restrâns cerc de prieteni dau naștere la o seamă de suferințe și drame intime, ce nu vor ajunge niciodată la extravagante sau explozii scandaloase.

Conflictul se găsește, mai ales, în sensibilitatea ascuțită și, poate, tulburată de vârsta critică, a unei femei, — soție, mamă și soră, — care se simte inutilă și dată laoparte în căminul ei. Fiul s'a înstrăinat de dânsa pe nesimțite, ca și soțul, mai ales de când sora ei s'a așezat în casă și îngrijește de toți cu devotamentul unei fete bătrâne și dezinteresate. Eroina Elisabeta sau „Baba“, cum i se pune, se simte din ce în ce mai singură printre ai ei, suferă și, involuntar, va face și și pe ceilalți să sufere. În casă, s'a creiat o atmosferă apăsătoare, cheag de răbufneli, hărăguri și arimozități mărunte și continue. D-na Velisar-Teodoreanu analizează și

pătrunde cu un unic dar psihologic această desbinare lentă, fără motive și gesturi mari, fără pricini precise, dar care datorită necînțelegerii reciproce înveninează viața familială. Elisabeta va căuta o evadare. Este gata să răspundă dragostii unui vechi prieten, un medic, care a fost totdeauna îndrăgostit de dânsa. Este singurul episod din roman, în care sentimentele și simțurile, atât de discret și de estompat trăite, sunt gata a izbucni clocotitor. Accidentul Elisabetei, boala ei lungă și devotatele îngrijiri ale medicului, care o iubește, sunt gata să ducă la un scandal provincial.

Dar eroii aceștia sunt închiși, discreți, tainici și au parcă moldovenească însușire a suferinții tainice, a ororii de exhibiționism și scandal, poate chiar acea secretă voluptate a suferinții neîmpărtășite. Medicul îndrăgostit și tatăl său, tot medic, precum și prietena Maia sufăr la fel de plecați în fața sorții, având impresia că li-i dat să plătească păcate neștiute sau fericiri prea așprig dorite.

Finetea cu care sunt pătrunse aceste subtile și aproape impalpabile stări și crize sufletești constituie calitatea principală a scriitoarei,

care alteori poate ajunge dela aceste gingaşe şi dureroase înţelegeri feminine la abstracţii şi definiţii ce vădesc şi o înaltă intelectualitate.

Dar eroina aceasta firavă şi înspăimântător de sensibilă îşi va rezolva suferinţa şi desnădejdea într'un chip neaşteptat de energetic, aşa cum numai cei fecundaţi de suferinţi adânci şi totale sunt în stare: „Baba“ va pleca încă bolnavă şi doborâtă de tristeţea renunţării la iubirea credinciosului ei prieten pentru a îndeplini o faptă de mare energie, care o va salva şi va restaura armonia pierdută a căminului. Părăsind pe cei care au părăsit-o, Baba se duce la via părintească pentru a o îngriji din nou, după ani de părăginire. Ea va renaşte odată cu desgroparea şi rodirea vicii, luându-şi asupra-şi boarea tradiţie de a nu-şi părăsi pământul, ci de a se împlini odată cu el. Astfel, ea reface averea şi mândria familiei, impunându-se ca o minune în ochii soţului, fiului şi surorii, care se vor grupa iarăşi în jurul ei.

Paginile finale, mai cu seamă lucrutul vicii (pp. 296 şi urm.), în care Baba vibrează cu coardele vitei, amintindu-şi de bunica din copilărie, care sfătuia pe muncitorul cu sapa în mână: „Îa seama, tot uşurel, uşurel, uşurel.. Iaca, la dumneata, plânge viaţa“, — sau rălmăceşte glasul „ncauzit“ al vegetaţiei pilduiesc puterea de expresivitate a scriitoarei, meşteră în a destăinui suferinţele sufleteşti cele mai inseizabile şi mai intime, ca şi în a

descifra poruncile darnice ale pământului.

Viaţa cea de toate zilele este un roman al gingăşiei şi nobleţii sufleteşti româneşti, iar autoarea, d-na Ștefana Velisar-Teodoreanu, se aşează, netăgăduit, pe temelul distincţiei şi autenticeii ei personalităţi literare, în rândul primilor scriitori ai noştri.

Petru Comarnescu

A murit la Zuerich, în cursul lunii Ianuarie, scriitorul irlandez James Joyce, născut la Dublin, dar trăind cea mai mare parte a vieţii în streinătate. Autor al marilor romane *Ulysses* şi *Finnegans Wake*, la care lucrat ani de zile, înfruntând toate lipsurile şi greutăţile, Joyce a fost un mare înnoitor al tehnicii literare. Opera lui cheamă, cum am scris cu alt prilej, tot felul de interpretări filosofice şi estetice, implicând cunoaşterea intuitivă de tip bergsonian, dar poate şi un idealism berkleyan, care leagă fiinţa de percepţie şi realitatea de prezenţa unei conştiinţe, ce nu poate fi grăniţată de obișnuita deosebire între starea visului şi aceea de trezire, — la el totul fiind un torent de percepţii şi imagini, de senzaţii şi idei, ce-şi au unitatea şi sensul în metafizica la care, în cele din urmă, conduce.

Revoluţionând tehnica expresiei literare, James Joyce îşi scria monumentalele-i romane fără legături şi puncte de reper, fără logica şi gramatica obișnuită, fără ordinea şi clișeele noastre cotidiene, ci urmând doar ritmul şi abundenţa marii im-

provizații spirituale care este visarea, totul înșiruindu-se ca într'o uriașă memorie demiurgică și captând cât mai multe rezonanțe afective.

Spiritul european pierde pe un mare și temerar creator, care i-a lăsat o seamă de capodopere dificile, ce-i îmbogățesc cunoașterea și îi scrucează profundele-i realități

P. Com.

In cursul verii anului apus, a trecut la cele veșnice în vârstă de aproape 80 de ani, cu puțin înaintea unei sărbătoriri oficiale ce i se pregătea, savantul etnolog și etnograf austriac *Michael Haberlandt*, primul docent în această specialitate al Universității din Viena (1892), profesor și director al muzeului etnografic, dascăl al atâtor cercetători germani și străini. Pentru sud-estul european, și deci și pentru noi, opera lui *M. Haberlandt* e o contribuție hotărâtoare nu numai în ce privește adunarea materialului etnografic, dar și a metodei de lucru. Datorită unei munci uriașe, savantul vienez a făcut cu puțință o cercetare comparativă a etnografiei europene, determinând asemănările și deosebiriile dintre națiuni pe baza valorilor spirituale. A-i închina dar un pios gând și un omagiu în aceste rânduri e o aleasă datorie și pentru noi.

Prof. *M. Haberlandt* a pornit de la ideologie la etnologia generală și apoi la etnografie și folclor. A închinat 27 de ani de muncă științifică colecțiilor ce se adună as-

tăzi în impunătorul muzeu etnografic din Viena, a organizat numeroase expoziții, săvârșind aci o operă umilă de nimeni cunoscută. Opera sa științifică e bogată. În *etnologie* mai cu seamă: „*Völkerkunde*“ (2 vol.), „*Die Hauptliteraturen des Orients*“ (2 vol.). „*Die Völker Ostasiens*“; în indologie: „*Indische Legenden*“ (1885), „*Der altindische Geist*“ etc., precum și numeroase lucrări în domeniul etnografiei suroțene și austriace, extrem de prețioase și etnografului român.

Podoaba vieții și strădaniei sale va rămâne desgur acel muzeu etnografic din *Palatul Schönborn* în ale cărui puține și înguste încăperi se adună colecțiunile cele mai însemnate ale etnografiei Europei centrale și de răsărit. Obiecte românești aparținând mai ales Bucovinei și Ardealului surprind și încântă pe vizitator sau pe student.

Prof. *Artur Haberlandt* continuă astăzi opera ilustrului dispărut și întreține mai departe legături cu cercetătorii europeni, printre care nu lipsesc și Românii.

Al. Dima

Cât de departe sunt vremurile care predicau necesitatea unei distanțe cât mai remarcabile între artiști și subiectul sau faptul material al operilor lor! Seninătatea contemplației de altădată se înlocuiește cu trăirea imediată a evenimentului și nu rareori, ca în concepția unui *Pirandello* sau *Gide*, scriitorii provoacă și determină ei înșiși cursul viu al literaturii pe care o smulg direct vieții.

Marea experiență a războiului prin care trecem a prilejuit iarăși scriitorului contopirea cu subiectul operei sale. Ostaș și scriitor s'au confundat sub aceeași haină și nu rareori unul a sprijinit fapta sau opera celuilalt. Metamorfoze de acest fel se pot urmări cu zecile în Germania ultimului an.

„Soldații devin poeți și poeții devin soldați“ e un titlu, care înfățișează nu numai o singură antologie a scrisului războinic de azi. Dar când o astfel de contopire nu e cu putință, organizarea germană — departe de a renunța la o apropiere a scriitorului de evenimentele războiului — a născocit o altă cale. Marii scriitori au fost invitați să viziteze fronturile de luptă din Franța și Belgia, conduși de ofițeri specialiști, care au luat parte efectivă la atacuri. Au trecut astfel pe câmpii și prin fortărețe: *Hans Blunck, Bruno Brehm, Hans Johst, Ervin Guido Kolbenhayer, Friedrich Schnack* și sasul nostru *Erwin Wittstack* spre a cita numai nume cu deosebit relief în literatura germană de astăzi.

Se va ajunge oare în acest fel la o literatură documentară de tip realist sau chiar naturalist? Viitorul numai ne va putea lumina.

Al. D.

In *Deutscher Archiv für Lander u. Volksforschung* (Sept. 1940, Heft 2) din care am mai avut prilejul să cităm studii asupra problemelor românești, întâlnim din nou preocupări ce privesc, de data a-

ceasta, Basarabia. D. *Helmut Haufe* (Viena) publică astfel un extrem de documentat studiu asupra „*Micii noblețe rurale de pe granițele militare basarabene*“ cu scopul de a determina poziția acestei clase sociale în tot cadrul sud-estului european. Sunt folosite pe larg mai cu seamă izvoare românești, lucrările Institutului Social Român, ale universitarilor noștri, etc.

Un al doilea studiu al d-lui *Fr. Breckner* (Lipsca) se ocupă în acelaș număr al arhivei citate cu literatura asupra țărânimii germane din Basarabia, întocmind o listă biografică foarte prețioasă. De mai multe ori autorul insistă asupra tratamentului deosebit de favorabil pe care l-au avut Germanii Basarabiei după 1918, când au putut să-și desvolte netulburată ființa lor etnică și socială. D. *Fr. Breckner* scrie astfel:

„Începând cu această epocă, structura socială a germanismului basarabean se întregește prin formarea unei clase intelectuale proprii, prin crearea unor întreprinderi meșteșugărești și industriale și printr'o dezvoltare a comerțului care sta până atunci în mâini precumpănitor evreești. Cu toate acestea și până astăzi clasa țărănească e reprezentată printr'un procent foarte ridicat (95%) întrucât chiar și meșteșugării, funcționarii, învățătorii și dascălii fac mai departe agricultură“. Sub stăpânirea românească legăturile spirituale cu Reichul au putut fi reluate, iar cărturarii formați în Universitățile germane au început să se ocupe și teoretic de proble-

mele germanismului basarabean.

Încă o dovadă a valorii civilizației și a înțelegerii românești.

Al. D.

În colecția „*Deutsche Volkskunde*”, editată de „Comunitatea de muncă a etnografiei germane”, a apărut o importantă lucrare a unui elev al profesorului A. Haberlandt din Viena, cu numele *Karl Haiding* asupra „*Jocului copiilor și tradiția populară*”.

Recenzii din cele mai autorizate, printre care și cea a lui *Karl von Spiess*, (în „*Deutsche Volkskunde*”, 1940, Heft, 3) prezintă studiul d-lui Haiding ca pe o contribuție din cele mai remarcabile. Pentru prima oară se depășește stadiul cercetărilor parțiale asupra textului sau melodiei jocului copiilor prin atacarea problemei întregi. Se caută firele ce leagă jocul copiilor de celelalte bunuri populare ca legenda și basmul, dar se și încearcă individualizarea lui.

Din legăturile jocului cu obiceiul, dansul, cântecul și basmul deduce autorul caracterul străvechi germanic și indogermanic al jocului. Materialul studiului d-lui Haiding cuprinde culegeri germane, scandinave, olandeze și engleze.

Pentru etnosociologia românească a jocului copiilor, asupra căreia au apărut doar câteva mici studii până acum, lucrarea de față va putea oferi rodnice sugestii și bogat material comparativ.

Al. D.

Într'o broșură deosebit de interesantă prin tema ei, un învățător, dl. *Vasile Netea*, astăzi în ultimul an al Academiei Pedagogice, se oprește asupra istoriei Transilvaniei în învățământul primar, desvăluind adevăruri care îngrijorează Documentat și strict obiectiv, d-sa ajunge la constatarea că după 7 ani de școală, elevii au o iconă absolut incompletă și insuficientă asupra Transilvaniei, din punct de vedere istoric. Desigur, lacuna trebuie căutată în programele analitice, după care autorii și-au lucrat manualele. Și ele au vina unei concepții, vechi de altfel, prin care toate virtuțile și importanțele transformări de ideologie naționalistă se atribuiu Munteniei și Moldovei. Această concepție dualistă era în detrimentul Ardealului, despre a cărui istorie se vorbește puțin și incomplet în cărțile noastre școlare. D-l Vasile Netea a studiat multe din manuale, dându-ne numeric, procentual și cu titluri, cât loc ocupă istoria Transilvaniei în cuprinsul lor E inadmisibil, credem, ca într'un manual de clasa a IV-a primară, din 24 de lecții, numai una să fie din istoria Transilvaniei. O mie de ani se rezumă deci la o singură lecție despre revoluția lui Avram Iancu !

Privit sub acest aspect, studiul d-lui Vasile Netea e de strictă actualitate și el ne arată că o țară se poate pierde și din lipsa unei conștiințe istorice pe care școala noastră nu a infiltrat-o și dezvoltat-o îndeajuns în inima elevilor săi. Al-

căuitorii programei analitice, cei care, în ultimă instanță, sunt autorii în detaliu ale acestor îndreptare de studiu, au trecut repede și superficial peste un mileniu de istorie transilvăneană, reducându-l la câteva fapte care, înfățișate izolat, nu prezintă nimic atrăgător și nu dau nici un rezultat.

Cartea d-lui Vasile Netea, în ultimul ei capitol, dă o schiță de cece ar trebui să fie cunoscut din istoria Transilvaniei, începând dela încercările Ungurilor de a pătrunde în platou și până la sentința dela Viena din 1940. De acest îndreptar va trebui să se țină seamă la o eventuală revizuire a programului.

În mod deosebit vor trebui să fie accentuate în istoria Transilvaniei, următoarele :

1. *Caracterul revoluționar* al acestei provincii, care aici a fost mult mai hotărâtor ca în Muntenia și Moldova. Răscoala lui Horia apare într'o lumină mult mai legendară și mai amplă decât a lui Tudor Vladimirescu, de pildă. Sau câtă diferență este între tragedia revoluției lui Iancu la 1848, față de scurta durată a aceleași revoluții în Principate. Acest continuu caracter revoluționar al Transilvaniei, trebuie accentuat pentru că el, într'o atât de lungă robic, a însemnat o vie trăire a realității istorice și prin ea, o deasă încercare de a câștiga libertatea. Cu alte cuvinte, acest caracter ne-a dus la aureola dela 1918.

2. *Spiritualitatea Transilvaniei* e un fapt a cărui ocolire e condamabilă. Va trebui remarcat insistent

faptul că Transilvania a rezistat tocmai prin permanenta ei apropiere de cultură. E de neînțeles cum elevii noștri nu sunt puși în situația de a cunoaște figuri de mare însemnătate culturală ardeleană, dar în schimb cunosc fapte care nu sunt inutile, dar sunt mai puțin importante. Această trăire lângă spirit, lângă carte, a întreținut o făclie de românism capabilă să alimenteze sute de ani o conștiință rațională nealterată.

În sfârșit, nu trebuie uitat marele rest al Unirii cu Roma nu numai în cauze (unde vor fi necesare sublinieri cu privire la evitarea prin aceasta a unei calvinizări preconizate de principii unguri trecuți la acest rit) ci mai ales în efecte. Școala ardeleană va trebui să capete în primul rând atributul ei de redescoperitoare a originii noastre, de definire a *latinității noastre*, marele sprijin pe care ne-am bazat totdeauna revendicării.

3. O lecție va trebui să se ocupe integral despre misiunea cărturarilor ardeleni în Vechiul Regat. De altfel și d. Netea recomandă aceasta. Noi vom sublinia doar aspectul de cunoaștere și de înfrățire al acestei lecții, atât de necesar astăzi și întotdeauna.

Marginaliile, pe care le face d. V. Netea, („critici și sugestii“ cum le numește d-sa) la programa analitică, sunt deci bine venite și de neîndoioasă utilitate.

George Popa

Puține încercări de cunoaștere a regiunilor și provinciilor noastre

sunt de valoarea recentei lucrări a d-lui Virgil Birou, *Oameni și Locuri din Căraș* (editura Astei Bănățene). Publicată în îngrijite condiții grafice și cu 48 fotografii artistice, făcute de autor, cartea aceasta exprimă spiritul unui ținut întreg, prin convorbiri cu localnicii, prin descrieri de sate și așezări, prin vizite la fabrici și întreprinderi, prin drumeții în mijlocul frumuseților naturii.

Cu o ținută mai puțin literară decât aceea a Scrisorilor Bănățene, neuitata carte a regretatei Cora Irineu, și mai apropiată de felul de cercetare monografică al sociologilor, care în Banat desfășură mereu o bogată activitate în jurul „Revisitei Institutului Social Banat-Crișana”, despre care ne-am ocupat de atâtea ori, lucrarea d-lui Birou reușește, prin variatele mijloace întrebuintate, să ne facă bine cunoscută o lume vrednică și atât de caracteristic românească.

Din convorbirea cu Gheorghe Mingea aflăm pricina depopulării Banatului și sistemului practicat acolo, de-a avea doar un copil: „din iubire și din duioșie, Bănățeanul, dela început, vrea să-și scutească copilul de grijele unei existențe plină de lipsuri și renunțări”.

Dintr-o vizită la uzinele Recița și în ținuturile industrializate aflăm însușirile tehnice ale Românului, scotit multă vreme, pe nedrept, înăpt pentru lucrul în fabrici. Ungurii au întrebuintat mulți lucrători Români, dar „ei au trâmbitat incapacitatea Românului ca să mascheze coloni-

zările de streini într-o regiune zdrobitor românească”.

Din descrierea Semeniculturii, desprindem credințele populare, precum din alte capitole munca Românului pentru exploatarea aurului sau chipul în care se nasc doinele și cântecele căărășene.

Volumul cuprinde relevante date despre tipurile primitive ale locului, ca și despre evoluția înaintată a Bănățenilor, în multe privințe trăind mai civilizată decât locuitorii celorlate regiuni ale țării, în ciuda timpurilor mohorâte, care au trecut peste Banat și Căraș, „marele bulevard al cotropitorilor și făgașul tuturor transhumanțelor”.

O carte care trebuie cunoscută de toți iubitorii de neam.

P. Com.

Dând la iveală *Tragedia lui Petru Cerceș*, d. C. Manolache ne dovedește, încă odată, ce izvor de inspirație poate fi trecutul nostru pentru spiritele pline de darul observației și dornice de o temeinică documentare. Mai cu seamă acele vieți domnești și boerești, care și-au desbătut trăirea în lumi atât de diferite și în timpuri atât de dramatice, pot constitui strălucitoare biografii și bogate romane.

Dându-ne mai curând un roman istoric decât o viață romanțată, după cum ne arată autorul în prefață, și mai ales în tratarea operii sale, trecând „documentul înaintea fan-teziei literare” și arătându-ne în decursul povestirii până și controversele istoricilor asupra unor fapte

sau momente din viața eroului său, d. C. Manolache, — care și în viața Iuliei Hașdeu demonstrase cât de temeinic știe să se informeze asupra subiectului său, — ne-a dat un Petru Cercel reprezentativ pentru neamul său, ca și pentru vremea sa aventuroasă, galantă, nestatornică, amestecând crima cu ținută și frumusețea cu răutatea, vreme dominată în Orient de sultani și viziri venali și cruzi, pe care Grecii, dar mai ales Apusenii știu uneori să-i înduplece, prin diplomați iscușiți și prin femei fermecătoare, iar în Occident de voința atât de primejdioasă a Caterinei de Medicis, la a cărei curte fiul lui Pătrașcu Vodă va găsi sprijin pentru domnie, dar și idile, la Blois, cu Margareta de Navara.

Dându-ne un tur de orizont al întregii epoci și reliefând figurile însemnate, căutând culoarea locală a unor medii atât de opuse și judecându-și uneori cu asprime, alteleori cu simpatie eroii — Chiajna nu este iertată niciodată și autorul ne arată de ce — d. C. Manolache a scris un roman care se citește cu interes și reliefează pe un om ales.

N.

In *Contrapunct teatral*, d. Ion I. Cantacuzino discută o seamă de probleme privind teatrul de totdeauna și criza teatrului de astăzi. Autorul crede că teatrul va ieși din actuala criză dacă i se vor accentua cât mai mult caracterele ce-l deosebesc de celelalte arte. Teatrul trebuie purificat în sensul de a îm-

pinge diferențierea lui față de celelalte arte, dezvoltându-i cel două însușiri fundamentale: poesia textului dramatic și impresia spontanei-tății, a vieții reale de pe scenă (p. 59). „Teatrul viitorului va trebui să adâncească și mai mult tendința către impresiunea de viață reală, de participare la un fenomen imediat, la o „generație spontană“, prin firescul cu care jocul actorilor se va integra în convenția scenică. Va fi ca o permanentă improvizație. Improvizația Comediei dell'arte a viitorului va fi numai o impresiune din ușurința și din adevărul jocului. Ea va presupune o studiere perfectă a rolului, o contopire, o încorporare desăvârșită în el, care, prin perfecțiunea ei, să dea spectatorului impresia de participare pe care trebuie s'o fi avut spectatorii înscenărilor vechi Commedia dell'Arte. Toate elementele componente ale creației — tehnica, școala, cultura, munca, efortul momentan, temperamentul și toate elementele talentului, — vor trebui să fie atât de bine estomplate, și totuși vibrând de fiorul vieții, încât mecanismul să treacă neobservat... și totul să pară firesc și spontan“.

O carte interesantă, plină de idei și observații juste, scrisă de un intelectual care iubește cu adevărat teatrul.

P. Com.

Dela *Cabane Albe la Brume*, recentul său volum de poezii, d. Vlăicu Bărnă a evoluat ca limpezire și stăpânire a atmosferei sale specifice, în care sentimentalitatea își cântă

dorul, năzuințele și pasiunile, identificându-se cu transparența luminii, cu încremenirea arborilor, cu peisajul înțeles ca o nostalgie paradiziacă. Poesie aeriană, de largă și luminoasă viziune picturală, în care totul capătă un tâlc panteist, sufletul legându-se de cer și stele, văzându-și umbra peste iazuri, pasiunile duse de vârtejul frunzelor, „pribegind cu visul.. pe câmpuri aurite de soare și grozavă, urcând mereu coclauri prin alunși și cetini spre munții ce ne-așteaptă cu piscuri de aramă“.

Poesia d-lui Vlaicu Bărnă pare a descinde din atmosfera Luceafărului eminescian, fără a ajunge la semnificații transcendente, ci, petcetuind mai curând un fel de împărtășire mistică, pe cât de simplă pe atât de directă, cu natura, așa cum este și cazul romanticilor englezi, imanentiști de sigur și poate de aceea mai mistici în participarea lor la metamorfozele naturii. Deși uneori intelectualizată, poesia este prea legată de natură pentru a găsi în ea influențe substanțiale din Lucian Blaga, cum socot unii critici. Dealțul, muzicalitatea și viziunea picturală, larg aerată, chiar dacă „brumată“ o fac destul de concretă. Dărzenia și sobrietatea acestui fiu de Moți, însă, nu-i îngăduie o topire a viziunilor într'un sentimentalism plângător sau prea uman. O anumită notă de măreție antică, de răceală obiectivă și înțelepciune horațiană, de tristețe ovidiană conferă poesiei un caracter clasic.

Pasiunea și dorurile se contopesc cu obiectivitatea peisajului, trecân-

du-se adesea dela pastel la odă, de la evocare la o descripție de peisaj pictural sau natură moartă. (A se vedea poemele : Dialog, Și zâmbete, Dă-mi mâinile, La Luna, Vânătoare, mai cu seamă Natură Moartă, și Revedere, deși la d. Vlaicu Bărnă mențiunile sunt greu de făcut, din pricina egalității în calitate și semnificație a ultimului volum).

Primul volum, inegal și cu influențe vădite, dar cu aceleași caracteristici, acum limpezite și temeinic lucrate, avea astfel de versuri :

*Feresc perdeaua nopții, atent, cu
mâna stângă,
Și dreapta obosită o duc spre norul
frunții.
(Momente)*

*Și noi, și noi, suntem marinari,
Și noi aruncăm luna peste bord,
Ca la întoarcere s'o urcăm din nou
In peretele cerului.
(Obsesic)*

Din recentul volum *Brume* cităm chiar poesia cu acelaș titlu ca și volumul :

*Dumbravă hodinită sub lumină;
Jugi
Așterne-te cu iarba când pașii celei
dragi
In legănare lină, vor trece dinspre
lume
Spre un liman de seară, spre țara
mea de brume.*

*Să-i tămâiezi arome din burueni și
rugi*

*Și mierlele să-i cânte, ascunse 'n
buturugi
Un paltin svelt să-i facă, în fașă,
reverențe
Când stelele-i scandează fluidele
cadente.*

*Umbră să-i fie drumul de văluri
pădurene
Când gheonoaia verde va bate 'n
lemn alene,
Și singură va sta, în raiul tău
dumbravă,
Iubita adormită cu brumele 'n otavă.*

Poesie de contemplare, desigur, dar în care natura apare atât de măreață și de semnificativă pentru că omenescul este contopit cu ea, alcătuiind cu brumele lui, o aeriană și statică umbră a eternității.

P. Com.

Din volumul de povestiri *Casa Terekov* al d-lui Paul Lahovary, greu de uitat rămâne „Șoimana Iazului“, acel „portret de străbunic“, tratat cât mai realist și obiectiv, fără specificul lirism al epiceii semănătoriste, la care, totuși, materialul l-ar fi putut conduce pe autor. Nici măcar acea duioșie, pe care mai ales scriitorii moldoveni o aduc în evocarea tipurilor din trecut, nu este prezentă în descrierea vieții Conului Mache, tip de boer teribil, plin de toane, tabieturi și fantazii, unele cu totul naive și chemând de-a dreptul surâsul.

Multe sunt năzbâtiile Conului Mache, care-și va pierde averea și va dispune apoi de averea neamurilor, pe lângă care s'a oplo-

șit, făcându-le moară pentru a-și găsi o morăriță frumoasă; trasând șosea largă pe moșia coanei Ancuța, pentru a avea o mai largă perspectivă, când privea din ceardac cu ochianul; cumpărând faeton scump și armăsari de rasă, pe care, totuși, nu-i va întrebuița când vărul Lascăr Catargi va veni în campanie electorală și se va grăbi să plece repede spre Sinaia, după ce a poposit la moșia familiei lui Mache, — fostul subprefect al lui Catargi cerând Popii din sat să transporte pe fostul și viitorul prim-ministru, ca nu cumva „smeii“ săi să se calicească. Astfel, Mache își va nimici cariera politică. Se va face de pomină în războiul Neatărării și va apune tot la țară, bătrân și acum cu manii mai mărunte — dela patru curăța lămpile, făcându-le „lună“, — ruginind odată cu armele din panoplii și cu frunzele toamnei, în ciudat că rămăsese singur. Lumea lui se prăpădise.

Celelalte povestiri și nuvele au un material interesant, de pildă „Casa Terekov“, căminul unei familii ciudate din Chișinău, crezând în duhuri și strigoi, în tot felul de semne dela cei morți, dar aici obiectivitatea descripției, care era o virtute în portretizarea Conului Mache, dăunează, căci atmosfera bizară și transcendentă cere o altă tratare, mai sugestivă și mai convinsă, așa cum a reușit s'o facă marele Matei Carageale în „Craii de Curtea Veche“.

Dincolo de unele lipsuri, stângăcii sau de o tratare uneori insuficient expresivă, d. Paul Lahovary

se dovedește un scriitor cu serioase calități și cu bune posibilități pentru viitor.

P. Com.

Cu puțin înainte de Crăciun, a apărut pe o carte a editurii Cartea Românească, pentru a doua oară în acelaș an, numele d-lui Ionel Teodoreanu.

A apărut semnat pe-o cărțuție de-un format neobișnuit: 192 pagini mici, cu scris puțin pe ele, închise între două coperte roșii ca focul. Titlul: „*Ce-a văzut Ilie Pânișoară*”

Cartea are această formă neobișnuită, care nu se aseamănă nici cu aceea a cărților citite de oamenii mari, nici cu cărțile copiilor.

Insuși autorul, în prefață, ne mărturisește că a scris această carte tocmai pentru cei cari în viață nu țin drumul de mijloc al obișnuitului și, deci, se pot desprinde ușor, ca să treacă în fantesie.

Pe Ilie Pânișoară, cei cari îl citesc regulat pe d. Teodoreanu l-au cunoscut demult din „Prăvale-Baba”.

„Prăvale-Baba” este numele unui roman, dar mai este și un loc celebru.

Locul unde s'a născut Fănuță și a privit cu ochi de copil, viața pe care mai târziu avea s'o prindă în culori pe pânzele care i-au purtat faima în străinătate. Tot în Prăvale-Baba a trăit și Ilie Pânișoară.

Nu cred să-l fi cunoscut cineva pe Ilie Pânișoară și să nu-l fi iubit sau măcar la amintirea lui să nu fi avut un zâmbet bun.

Și cum s'ar putea să nu zâmbesti la amintirea lui, când l-ai cunoscut, și știi că toată viața a îngrijit și aprins felinarele din târg, îngrijindu-se apoi de sufletul lui blând și oferindu-și un vin bun, oriunde îl găsea.

Ilie Pânișoară n'a știut în viața lui ce-i răutatea. El și-a urmat doar drumul lui, al felinarelor pe care le iubea și al vinului pe care-l bea oriunde l-ar fi găsit.

Pe Fănuță l-a cunoscut de mic și s'au înțeles de minune. L-a văzut crescând sub ochii lui și a privit cu mirare, dar convins că nu se putea altfel, ridicarea în artă, a copilului pe care el l-a purtat în-ția oară spre școală.

Fănuță a crescut mare, în famă și în realizări, dar destinul neamului din care se născuse era greu și de neînălțurat. Moare după ce crescuse în numele lui de om mare: Ștefan Damaschin, lovit tocmai în ce avea mai de preț: ochii...

Cu el se stinge blestemul Damaschinilor, dar și familia blestemată, fiindcă în urma lui nu rămân decât o mamă, a doua oară văduvită de bucurii în „foișorul văduvelor”, o femeie străină de neam, dar apropiată de sufletul lui — Doamna din Școala Primară — și Ilie Pânișoară.

Dacă Ilie Pânișoară o fi păcătuț în tinerețile lui, atunci Dumnezeu l-a pedepsit cumplit uitându-l pe pământ până la grele bătrânețe și în amară singurățate.

Toți din neamul lui Fănuță s'au stins, unul câte unul, numai el a trăit singur pe lume mulți ani.

În cărțulia aceasta este tocmai povestea omului rămas pe lume singur, doar cu amintirea lui Fănuță în inimă, după ce toți îl uitaseră pe copilul care se ridicase minune din mijlocul celorlalți copii de seama lui.

În cartea aceasta, cu toate că este scrisă potolită și uneori chiar hazliu, sunt închise mari tristeți.

Ilie Pânișoară trăiește pe ulițele din Prăvale Baba purtând în inimă un mort pe care nu-l pot uita nici ulițele.

Pentru Ilie el este viu și, mai ales, vie este copilăria lui, când și el era tânăr.

Dar lucrurile în vîieată nu stau pe loc, așa ca în inima unui aprinzător de felinare, puțin smintit de atîta băutură — smintit mai ales pentru omenii normali, pentru cei cari trăiesc și mor cu o anumită rînduială, trezînd că astfel sunt mai cumiți decît Ilie Pânișoară care moare beat în fiecare seară și învie din nou la primul pahar de vin.

Astfel cu cît îmbătrînește Ilie Pânișoară, lumea în jurul lui e alta. În locul lui Fănuță sunt alți copii din care poate unul are în ochi scîlpîri de geniu, dar de care Ilie, aprinzătorul de lumini, nu se mai poate apropia fiindcă el poartă în inimă lumina lui, mortul lui

Oamenii mari de acum sunt foștii copii de atunci, dar cu alte gânduri și alte suflete și parcă toți s'au unit cu dușmanii lui Fănuță, contra lui Ilie Pânișoară. Vor să pună lumină electrică în locul felinarelor pe care cu atîta drag, le

îngrijește el și o pun cu toată împotrivirea lui, fiindcă cine își poate întrerupe lucrul, pentru că un lătrîn bețiv ar fi de altă părere.

Ceva mai mult, Ilie Pânișoară este judecat și condamnat fiindcă a îndrăsnit să blesteme și să se împotrivescă la o astfel de faptă gospodărească.

Ei n'au însă de unde ști că lumina electrică nu poate lumina ulițele din Prăvale Baba mai mult decît și-a scos la lumină satul, prin ochii și arta lui, pictorul Ștefan Damaschin pe vremea felinarelor curate îngrijite de Ilie Pânișoară.

Astfel îi este dat acestui bătrîn să cunoască ani grei. Din nou se întoarce la Prăvale Baba, acolo unde nu i-a mai rămas nimic decît amintirile.

Bătrîn și singur, Ilie Pânișoară plecă pe drumul lui Fănuță, chemat de el pentru curmarea chinurilor. Înainte de a se lepăda de povara vieții, care-l apasă prea mult, Ilie își găsește un tovarăș care să-l asculte. Și așa povestește despre minunatul Fănuță.

Cartea aceasta cuprinde un sfârșit de viață, care vine ca o izbăvire, și câteva povești, cu un Fănuță mic și poznaș pe care așa și-l închipuie Ilie la ceasul când felinarele sunt stinse și când sufletul lui se prefăcea în abur.

Poveștile sunt cu copii și, deci, cu vîieată, dar par stranii fiindcă pe Fănuță îl știm nu numai mort demult, dar mort și în amintirea oamenilor.

Paginile cărții cu toate că sunt, cum spune autorul, zălude ca inima

de taină a îndrăgostiților și ca mîntea de pomină a copiilor, căci ele au purces din vinul ochilor lui Ilie Pănișoară, poartă totuși în ele marile tristeți ale lucrurilor care nu se mai întorc, ale amintirilor uitate și ale oamenilor rămași singuri, pe mormântul amintirilor. Poate tocmai din cauza acestor tristeți este greu de făcut o paralelă cu anumite cărți ale d-lui Mircea Eliade — „Domnișoara Cristina“ și „Șarpele“ — cu care, totuși, cartea se înrudește prin neverosimilul atâtor povestiri.

Eugeniu V. Haralambic

La a treia sa expoziție, pictorul Ion Țuculescu, socolit încă dela debut, când a prezentat acea serie de tablouri frământate de un puternic dramatism și dovedind temeinice preocupări de tehnică, acele mari raporturi între formă și culoare, între lumină și densitatea pastei, — drept unul din fruntașii generației sale, se află într'un stadiu de concentrare a paletelor, căutând mai puțin efecte impunătoare cât o organică închegare a tonurilor și nuanțelor pentru a face din tablouri o unitate picturală. Mai cu seamă în peisaje, isbutește pictorul de a stabili fericite game și acorduri, uneori tot atât de sensibil diferențiate și totuși îmbinându-se armonios ca la un Petrașcu, căutând aceeași consistență a pastei și aceeași contopire a elementelor.

D. Ion Țuculescu expune o largă și impunătoare viziune a unui drum de țară, în care oamenii cu poverile

lor abea se lasă observați în natura aceea străbătută de vibrante și, totuși, sobre tonuri, ce leagă cerul îngândurat și pământul bogat în reflexe triste. Iernile au, deasemenea, o splendoare melancolic reținută, uneori apropiată de Andreescu.

Mai puțin dramatic decât înainte și ocolind contrastele prea violente, pictorul se arată acum mai egal sie-și, căutând să compue pentru a armoniza și închega tonuri și acorduri prețioase, robuste, consistente.

O orientare spre obiectivitate, spre un clasicism viu și bogat în armonii, ferit de banalitate, dar căutând adevărul substanțialelor duri ale colorii pe care cearcă să l-încremenească în inspirata urzeală a tablourilor, — astfel poate fi definit stadiul actual al artei picturii Ion Țuculescu, deja care se pot aștepta, cu toată încrederea, realizări majore în viitorul artei noastre.

P. Com.

Umorul. — Pentru un domn grav „Colțul Copiilor“ de Debussy, poate să reprezinte jocuri, nebunii și naivități copilărești — el poate să declare solemn că în ele se cuprind „tot ridicolul și lipsa de ordine a închipuirii dihanilor bipede“. — Poezie și artă există acolo unde realitatea își estompează contururile.

Câte părintești surăsuri și delicată emoție cuprinde această suită! — Debussy trăește el însuși închipuită viață a copilului atât de populată cu naive existențe și curioase invenții. Pentru o rațiune limpede și rigidă această serioasă

naivitate e ridicolă, ori cel puțin comică. — „E amuzant“ să spun. — Dar e vârsta de aur a omenirii.. copilul, ca și primitivul, trăește în plină poezie — în ficțiune sau deformare *afectivă* a realității.

„Ești mic și ești de pâslă și nu știți că era odată o Domniță frumoasă“... ți se pare că auzi șoptind „cântecul de leagăn al elefanților“, pe copilul care adoarme spunând povești elefantului. Intervale grotesti și armonii care te fac să caști ochii, surprins, accente care-ți surâd indulgent, te privesc înduioșat sau îți fac cu ochiul, discret... E umorul lui Debussy.

Mozart are și el deseori momente de umor asemănător — o înduioșătoare și pură naivitate, o atât de clarvăzătoare naivitate de copil precoce, ca în *Larghetto* din „*Krönungskonzert*“ sau în finalul Concertului în si bemol pentru pian. Și alți autori de sigur.

Dar umorul veritabil îl au alții, chiar în afară de muzica ale cărei forme se nasc din fantezie; umor care nu conține și nu toarnă în suflute o pasiune zdrobitoare și incendiară, care nu copleșește cu mase sonore și nu sfredelește cu accente sau ritmuri prea adânci.

Surâzătoarele *Capricii* și *Sonate de Scarlatti* sunt, prin noutatea și (titlul o spune) capriciul construcției lor. adevărată muzică umoristică — și chiar atunci când au câte o clipă de tandrețe (fără suspinuri!) .

„Intenția“ lor nu e decât de a fi un divertisment, un joc al fanteziei. Intențiile umoristice apar însă mai târziu ceva — Haydn se complac

adeseori într'o atmosferă de ironie domoală și umor inofensiv — pentru a găsi acum 50 ani acel „Carnaval al Animalelor“.

Dacă Saint Saëns realizează mai curând umorul prin subiect decât prin muzica însăși, un Gershwin reușește în „*Americanul la Paris*“ să-l redea, fără sforțări de imaginație.

Dorin Speranția

M. Jora aduce un autentic umor în muzică. — „*Joujoux pour Madame*“, care păstrează încă o nuanță de fină galanterie scarlattiană (să ne fie permis să facem comparație numai în ce privește fondul și starea de spirit care a dominat creația), are drept continuare baletul „*Demoazela Măriuța*“.

E rar de găsit o operă cu combinații instrumentale atât de spirituale... Conversațiile suflătorilor și comentariile lor ironice, orchestrația foarte tinerească, neprevăzutul desfășurării și noutatea ritmurilor fac într'adevăr pe oricine să suradă cu deliciu.

Fără a fi o muzică de parodie, bizară — atât de firească — a împrecherilor de armonii și timbre, jocul fantastic și capricios al motivelor dă o netă impresie de pitoresc — și încă de pitoresc caricatural.

Dar spre sfârșit acel „*Deșteaptă-te Române*“ îngănat de suflători și reluat apoi de ansamblu are caracter parodic și lasă să se întrevadă, prin muzică, subiectul dansant — peripețiile și comicul situațiilor ur-

mate de avântul eroic al tineretului „bonjurist“.

Cu tot capriciul și libertatea inspirației, muzica d-lui Jora — compusă ori interpretată de d-sa — lasă pe oricine să constate că muzica e totdeauna ordine și rațiune. Un mecanism de oțel stăpânește fantastică desfășurare — cu atât mai precis și mai rigid, cu cât formele sunt mai libere. Căci muzica e o manifestare și o transmitătoare directă a svâcnirilor Vieții însăși... fără îndoială mai mult decât oricare artă. E o traducere în raporturi și colori sonore a unei stări, a unei succesiuni de clipe din viața celui ce a creat-o, devenind o formă concentrată și palpabilă a ei.

Trebue deci să respecte și să urmeze legile ce stăpânesc evoluția și pulsațiile Vieții — legile și normele Fierei întregi, legile și ordinea fenomenelor sufletești.

Dacă aceste mișcări nu sunt mari, nu sunt largi, normele își vor face mai puțin simțite apăsarea și rigiditatea lor. Însă cu cât mișcărilor Vieții — și a traducerii ei — vor fi mai vehemente, mai capricioase și mai puternice, se vor simți mai bine și se vor face văzute marginile de care nu se poate trece. (Firește, e vorba de limitele inspirației și ideilor muzicale și mai puțin de forma armonică și contrapunctică impusă sie însuși de autor, după voce).

Ori, mai mult decât în simfonic sau în celelalte lucrări ale d-lui Jora, în acest balet fantezia descrie cele mai extraordinare arabescuri; mecanica inspirației (dacă e îngă-

duit a i se spune astfel) are cele mai precise și nestrămutate puncte de reper.

Dirijând orchestra, d. Jora e cu atât mai precis, cu cât operele sunt fructul unei închipuiri mai bogate, într'atât încât s'ar fi părut că el singur cântă „Demoazela Măriuța“ ori simfonia de Schumann.

D. Șp.

Shumann aduce dovada că Beethoven și Brahms sunt ultimii ale căror simfonii corespund în totul necesităților acestei forme și că romanticii, în general, 'excelează mai curând în forme mici. (Excep-tând mai recent școala lui Franck). Și aceasta fiindcă ei sunt legați mai mult de succesiunea unor momente sufletești decât de o atitudine de contemplație sau de un lirism „general uman“ (ca Beethoven sau Franck). După cum sonatele lui Chopin sunt doar niște „schite foarte perfecționate“ sau cele de Schubert au o înșiruire de frânturi ce n'au decât structura unei sonate, Simfoniile lui Schumann au mai mult aspectul, nefiind decât niște încercări pentru o formă desăvârșită înche-gată.

Cea în re minor s'ar putea spune că e inspirația din „Papillons“ sau, mai bine din „Davidsbündler“ — donată și încătușată în timpul unei Simfonii. Lupta de fiecare clipă cu gânduri și cu propriile lui impulsuri, avânturile tăiate de momente de descurajare, entuziasmul care până la sfârșit lasă auditorului convin-

gereea că va triumfa — sunt elemente care, în mulțimea, în neînțetata lor agitație strică unitatea unei simfonii. (Dacă s'ar lua ca model o simfonie de Beethoven, — ale lui Brahms fiind adesea prada unor retorisme mai mult ori mai puțin utile — nu s'ar putea admite mai mult decât un moment sufletesc pentru fiecare parte, analizat, adâncit, modificat și „răsturnat“ în toate felurile, dar același).

Dar dacă păcătuiește prin această neîntreruptă variație (d. Jora a subliniat-o admirabil în interpretare) satisfacția de a participa la o viață atât de bogată în evenimente și atât de populată cu fermecătoare intuiții, nu e mică.

D. Sp.

ach și muzica galantă. — Modelul Părinte al Muzicii recunoaște singur că elegantul François Couperin i-a fost un prețios model. Și întreg spiritul vremii sale e prezent în opera lui.

Dacă în Sonate, în Preludii și Fugi sau alte „piese serioase“ și-ar putea permite cineva să dea mai multă importanță gândirii profunde ce le conduce fără să ia seama la eleganța și distincția formei, totuși n'ar fi în nici un caz recomandabil să înlocuiască gulerul de dantelă cu un guler înalt și tare. Dacă muzica lui Bach e încătușată, ca formă, în construcții riguroase, de ce am înălțui și spiritul, nelăsând imaginația și poezia să iasă la iveală elegant îmbrăcate?

Cu atât mai mult e cu neputință

a cânta rigid și fără un surâs, fără o mișcare grațioasă, compozițiile din repertoriul de dansuri al epocii galante — Partitele ori Suitele. Ori cât ar fi de „Bach“ (adică de serios și sobru), nu trebuie să uite nimeni că un Menuet sau o Gavottă aparțin secolului al XVIII-lea, deci timpului când curtoazia și reverențele, înflorind în toate felurile erau atotstăpânitoare. O muzică mlădioasă și ușoară caracterizează producția acestui secol — eleganța Curții lui Ludovic al XIV-lea.

E singurul lucru pe care d. Sandu Albu l-a uitat, se pare, în ce-l privește pe Bach. E păcat, dar totuși nu e chiar un păcat de moarte.

D. Sp.

Nessumo torno indietro este un roman scris de o cunoscută gazetară și povestitoare pentru copii — Alba de Céspedes — în limba italiană. Un roman care a fost bine primit de lectorul și criticul italian, întrunind cincisprezece ediții și extrem de măgulitoare critice. Acest fapt, desigur, a contribuit la difuzarea lui în mai toată Europa, bucurându-se într'un timp, 'relativ scurt, de câteva traduceri. În românește a fost tălmăcit de d. C. H. Nicolescu sub titlul: *Nimeni nu se mai întoarce*.

Dacă ar fi să cuprind într'un singur cuvânt esența acestei cărți n'ași sta o clipă la îndoială ca să caligrafiez: *tinerete*. Într'adevăr, o carte plină de tinerete, — și cum n'ar fi așa când romanul acesta în-

chide între scoarțele lui episoade dintr'un Institut de Studențe?...

Autoarea și-a ales un grup de opt fete care trăiesc mai strâns între ele, care se leagă pe fieșce zi, cu fiecare întâmplare, cu fiecare năzuință. Sunt urmărite, în descrierea vieții lor, aspirațiile, succesele și nenorocirile cu imensele lor tristeți, ale fetelor de pretutindeni, ale studentelor de oriunde.

Trăirea lor are tot ce pretinde și aduce cu ea tinerețea: muncă și dor de înălțare, dragoste și ideal liniștit de mamă și soție iubitoare, neprevăzut și gust de aventură, înfrângere și singurătate...

Fiecare fată își trăește tinerețea cu creiațoare sau stearpă și se realizează ori se prăbușește, așa cum îi este hărăzit.

Oricare le-ar fi destinul, ele se cunosc în acest Institut și se împrietenesc tot aici.

Prietenia aceeațr are în ea accente de supremă veselie, de obișnuit, dar și de tristeți, de mari tristeți, când una din fete este smulsă de vieață, părăsind Institutul Grimaldi. Din clipa în care una pleacă pe poarta casei, în care a cunoscut din plin prietenia și s'a bucurat de adăpost, ea intră în vicață singură, cu soarta ei. Inapoi *nimeni nu se mai întoarce*. Și, deși, unele dintre ele ies întinzând mâna mireluă, totuși, ruptura de grup, de tovarășele de până atunci, doare. Și, atunci, se 'nfiripă o corespondență. Acciași, de toatdeauna: la început asiduă și dintr'o parte și din alta — mai apoi, slăbindu-se din ce în ce, pentruca apoi

să sfârșească și această ultimă legătură a prieteniei... De acum, ea s'a desprins din grup. Desigur că își va mai aminti de cămin, de prietenele de lângă care, nu de mult, n'ar fi putut crede că s'ar putea desprinde. Iși va aduce aminte de anumite scene și, atunci, se va hotărî să le scrie din nou — dar astfel este vieața, cu obligațiile ei de fiecare moment, că nu va isbuti să scrie atunci iar mai târziu îi va veni greu. Ruptura este cu totul definitivă. De partea cealaltă, grupul celor rămase o vor avea câțva timp vie în amintirile lor, îi vor scrie cu dragoste. Apoi, cine știe ce rând, ce 'ntorsătură de frază din scrisoarea celei plecate le vor face să prindă gust amar — amarul marilor tristeți...

Aș fi putut să rezum cartea asta. Nu mi-ar fi fost greu. N'am făcut-o, însă, pentru că farmecul ei constă și'n ineditul povestirii.

Ceea ce am simțit în acest roman italian, bine tradus de d. C. H. Nicolescu, este isbucnirea bucuriei de-a trăi din plin, dar și tristețea vicmurilor care nu se mai întorc.

E. V. H.

Frumos ilustrată revista „Ejeocito”, publicată de Ministerul Armatei Spaniole, aduce, pe lângă studiile de specialitate, prețioase contribuțiuni la cunoașterea marilor reforme sociale din Spania naționalistă.

În primul număr (1 Fevruarie 1940) José Maria Peman, poetul

Spaniei noi, trasează în linii mari și expresive portretul Conducătorului (Caudillo) Franco. Autorul crede că mișcarea spaniolă n'a pornit, ca celelalte dela fanatizarea unei doctrine și alegerea uni șef mesianic de un grup entuziasmat, — ci dela mai multe instituțiuni naționale: armata, carliștii și falangiștii, care au păstrat fiecare o parte din doctrină proprie.

Misiunea deosebită a lui Franco a fost integrarea, unirea și coordonarea, acestor ideologii într'un tot organic. A realizat, prin caracterele dominante ale sufletului său, o largă înțelegere, o austeritate ne-strămutată și o răbdare nemărgi-

nită. Ca în orice război civil, spune Péman, cu atâtea ore grele și atâtea situațiuni încurcate, era nevoie de un om de absolută nepărtinire, de energie severă și de răbdare totală. Trebuia o măsură exactă pentru a lupta fără ură și a atrage fără umilire. Cineva care să asculte la toți și să nu cedeze nimănui; să împartă în doze exacte iertarea, pedeapsa și exemplul; care să dea locuri și situațiuni egale cămeșii albastre, beretei roșii și stelei de general. Acest cineva a fost Franco, iar ceca ce a făcut în război va face și în timp de pace.

Caius Jiga

CĂRȚI NOI

Dintre cărțile primite la redacție semnalăm :

Uersuri

D. Bolintineanu, *Poezii Alese*, ediție îngrijită de I. G. Dimitriu, „Clasicii Români comentați“, Editura Cugetarea, pp. 556, lei 110.

Virgil Gheorghiu, *Cântece de Faun*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, pp. 17, lei 40.

I. D. Pietrari, *Ne fac dojană grea Străbunii*, Bucovina, I. E. Torouțiu, pp. 63, lei 50.

Teodor Scarlat, *Ora de Sbor*, Cartea Românească, pp. 72, lei 60.

Ștefania Zottoviccanu Rusu, *Jocul de-a Dragostea și Moartea*, Cugetarea, pp. 68, lei 70.

Alexandru Ilea, *In tovărășia lui Lucifer*, Tip. Universul, pp. 72, lei 50.

Epică

Ionel Teodoreanu, *Ce-a văzut Ilie Pânișoară*, Cartea Românească, pp. 196, lei 80.

C. Manolache, *Tragedia lui Petru Cercel*, Cugetarea, pp. 292, lei 100.

Ion Iovescu, *O daravelă de proces*, Roman, Cugetarea, pp. 256, lei 75.

Paul Lahovary, *Casa Terekov*, Povestiri, Colecția „Univesul Literar“, pp. 136, lei 50.

Pia Alimănișteanu, *Prin Cetatea lui Bucur*, Schițe, Cartea Românească, pp. 120, lei 100.

Studii, Eseuri, Monografii, etc.

Gino Lupi, *Damian Stănoiu* (în italienește), La Rassegna Italo-Romena, Milano, pp. 88.

Al Dima, *Sibiu*, Colecția Orașe, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, pp. 232 cu 55 figuri în text, lei 150.

Lucian Costin, *Balada Bănățeană*, Studii asupra folclorului bănățean, Vol II, pp. 142, lei 50.

Marcel Romanescu, *Neamurile Doamnei lui Neagoie Udă*, Ramuri, Craiova.

Marcel Romanescu, *Mile Domnești în Srem și Herțegovina*, Ramuri, Craiova.

Dr. Ion Lăncrăjan, *Prableme moral-religioase*, Tip. Cărților Bisericești, pp. 170, lei 60.

Traduceri

Plaut, *Militarul Ingâmfat* (Miles Gloriosus). Traducere de N. I. Herescu, Institutul de Studii Latine, Autorii Latini. Traduceri. Colecție îngrijită de N. I. Herescu, pp. 136, lei 90.

Baladele lui François Villon. Traducere din limba franceză de Zoe Ver-biceanu, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, pp. 152, lei 60.

Foeme de Hölderlin, Novalis, Mörike, Rilke, traduse din limba germană de Al. Philippide, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, pp. 112, lei 60.

D-nii autori sau editori, care doresc ca tipăriturile d-lor să fie menționate sau recenzate, sunt rugați a trimite fiecare publicație în dublu exemplar pe adresa Secretariatului General al Fundațiilor Culturale Regale, Bd. Lascar Catargi 39. Unul din exemplare va fi păstrat în Biblioteca Fundațiilor, iar celălalt va fi încredințat, pentru apreciere, unuia din criticii revistei.

ÎNCUNOȘTIINȚARE PENTRU COLABORATORII NOȘTRI

COLABORATORII REVISTEI SUNT RUGAȚI CA, ODATA CU MANUSCRISELE TRIMISE, SĂ MENȚIONEZE ADRESA EXACTĂ, UNDE SĂ LI SE EXPEDIEZE ONORARIUL ȘI, EVENȚUAL, PRIMA CORECTURĂ.—AUTORII CARE DORESC SĂ LI SE TIPĂREASCĂ EXTRASE VOR CERE ACEST LUCRU ODATA CU TRIMITEREA MANUSCRISULUI, ARĂTÂND NUMĂRUL DE EXEMPLARE DORIT, CARE SE VA IMPRIMA PE CHELTUIALA D-LOR.

IN CEL MULT DOUĂ LUNI DELA DEPUNEREA FIECĂRUI MANUSCRIS, AUTORUL VA PRIMI RĂSPUNS DACĂ MANUSCRISUL A FOST ACCEPTAT SPRE PUBLICARE. MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE ÎNAPOIAZĂ.

MANUSCRISELE ACCEPTATE VOR FI PUBLICATE IN CEL MULT ȘASE LUNI DELA DATA CÂND LI S'A COMUNICAT ACCEPTAREA.

TIPOGRAFIA
„FACEȚI CA NOI“
BUCUREȘTI